

Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ :
GETA BRĂTESCU

C o p e r t a :

Oțel în dantele
HIDROCENTRALA
PORȚILE DE FIER

Foto: AGERPRES

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, GEORGETA HORODINĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

12

1968

SUMAR

1918 — 1968

MIRON CONSTANTINESCU: *Unirea Transilvaniei în retrospectivă* • 6

VIRGIL CÎNDEA: *Geneza unui ideal* • 10

VASILE NETEA: *Semnificația istorică a Hotărîrilor de la Alba Iulia* • 19

•

File dintr-un carnet de artist, «Junii», de Mariana Petrașcu • 25

•

ANDRÉ FRÉNAUD: *Cu ură dragostea mea poezia; Cine posedă ce?; Brandenburg; Dincolo de sat; Mi-am zidit casa ideală; Epitaf, poem, în românește de Maria Banuș; Popasul în poiană, poem, în românește de Petre Solomon* • 27

MARIA BANUȘ: *André Frénaud, peregrinul* • 40

•

BACOVIA, poem, transpuse în germană de Max Demeter Peyfuss • 44

SCHIȚE ȘI NUVELE

- JORGE LUIS BORGES: *Moartea și busola*, în românește de Irina Run-can • 51
- IAROSLAV IWASZKIEWICZ: *Biserica din Scaryszew*, în românește de Olga Zaicik • 60
- VASIL ROSLIAKOV: *Doi în August*, nuvelă, în românește de Tatiana Nicolescu • 79
- ROMAIN GARY: *Zidul*, schiță, în românește de Lida Igiroșianu • 87
- JOSEF SKVORECKY: *Tristețea locotenentului Boruvka*, nuvelă, în românește de Sanda Apostolescu • 90
- FÉLICIE MARCEAU: *Între leproși*, nuvelă, în românește de Alexandru Baciul • 101
- JUAN RULFO: *Cîmpia în flăcări*, schițe, în românește, cu o notă, de Andrei Ionescu • 108
- IURI KAZAKOV: *Kalevala*, nuvelă, în românește de Madeleine Fortunescu • 123

SECOLUL XX ÎN DOCUMENTE ȘI MĂRTURII

- CARL ZUCKMAYER: *Despărțire și reîntoarcere*, în românește de Mara Giurgiuca • 133
- HANS MAGNUS ENZENSBERGER: *Omul cu o mie opt sute optzeci și șapte de statui*, în românește de L. Voita • 146
- PERICLE MARTINESCU: *Literatura memorialistică în secolul XX* • 163

CĂRȚI — IDEI — OPINII

- Maiakovski și futurismul*, de M. Novicov • 173

SEMICENTENARUL UNIRII TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

Încununare a aspirațiilor de veacuri ale poporului nostru pentru eliberare națională, rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forțe social-politice ale vremii — în cadrul cărora rolul hotărîtor l-au avut masele populare — unirea din 1918 a reprezentat o adevărată piatră de hotar în dezvoltarea României moderne.

Unirea Transilvaniei cu țara a deschis calea spre dezvoltarea națiunii, a creat cadrul propice pentru o mai accentuată evoluție a economiei, științei și culturii, pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei noastre muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății.

NICOLAE CEAUȘESCU

*(Din expunerea la sedința jubiliară
a Marii Adunări Naționale
din 29 noiembrie 1968)*

1990年7月

9. 20

JUN. 17. 1943.

1545

11. PRESENTATION

GAZETA
DE
TRANSLVANIA.

No. 1

12. Sept 1939.

● ● ● ● ●

68608 No. 1

TRANSLABANIA

TRANSLADARIA

1881

CHARTA.

П О Н Т Р Ж

КЧӨПУТХА РСОМЖНИАСӨР КДЛКІА.

А Т О В М Ы Т Ъ

110

П Б Т Р Ъ М Л І Ъ Р ДІ ДНЧО - САННІСТІН.

Притом, шѣмъ на дѣлѣхъ Крѣпкѣ Консильіумъ Докѹментинѣхъ
на Оѹмѣхъ

КЪРЪОКЪ ДЪНЪСЦНАОКЪ СЪДЪНАОКЪ

11 5 8 11

А. ИВАНСКА ТУПОГРАФИЈА А ОУНИВЕРЗИТЕТИЈИ ОУНИВЕРЗИТЕТИ ДИИ ПИРА.

1812

MAGAZINU ISTORIKU

QUESTIONS

DACIA

SUBT PEDAKULA

489

A. ТРЕБ. ЛАНДМАНН

Profesor de Filosofie in Colegiul National,

2712

• НИКОЛ. БЛАЧЕСКИ.

Tom x 1

ББК 89.73.01.

upiza Koeqizaxi Naxionaa

1845.

Poporul român la Adunarea Națională a Unirii.

Unirea românească nu este legată de anumite momente, ci este zbate-rea sufletească neconținută a unui întreg popor, creat unitar pentru a trăi și pentru a rămînea în aceeași unitate neîntreruptă, este în mare parte și întruparea unei epoci de renaștere națională.

Unirea este întruparea în aceste timpuri a unui drept cîștigat din moși strămoși, cari trebuie să ne inspire în fiecare moment ajutîndu-ne să deosebim căile cele bune cari trebuiesc urmate, de căile cele rele, împotriva cărora orice conștiință românească trebuie să se îndrepte cu hotărîre.

NICOLAE IORGA

UNIREA TRANSILVANIEI

in retrospect

Mult peste o mie de ani numără poporul român de la data nașterii sale în spațiul cuprins între arcul Carpaților, Dunăre și mare; alcătuiindu-se într-o perioadă grea, când multe seminții treceau peste acest teritoriu nu numai spre apus, ci și spre sud și răsărit, veacuri de-a rîndul a trăit în structuri tribale, primele forme de organizare prestatală — cnezatele și voevodatele — creîndu-și-le abia la sfîrșitul mileniului I al erei noastre. Săpăturile arheologice de la Dăbîca (30 de km. de Cluj) încep să dezvăluie date noi asupra acestei perioade.

Modul de trai al poporului împletea elemente ale modului de producție comunitar din străvechile devălmășii românești cu elemente ale regimului tributar introdus pe aceste meleaguri de popoarele migratoare, cu care am conviețuit veacuri de-a rîndul.

Clasele sociale au apărut, s-au diferențiat și s-au dezvoltat în corelație cu acest mod de producție combinat și specific. Și, o dată cu apariția claselor dominante, au apărut și statele medievale românești, începînd din secolul XIV.

Clasa dominantă, care exploata pe țăranii șerbi aserviți, a avut însă în acea epocă nu numai o funcție socială, ci și una militară, aceea de a organiza lupta împotriva invaziei turcești, pentru neatîrnarea țărilor românești. În aceste războaie a fost nevoită să apeleze nu o dată la popor și să cheme « oastea cea mare » și în această luptă unită cu poporul se află taina rezistenței anti-otomane, pricina izbînzilor voevozilor munteni, moldoveni, transilvăneni împotriva imperiului din miază-zi. Statele medievale Moldova, Țara Românească ca și Principatul Transilvaniei, au atins apogeul dezvoltării lor feudale în secolele XVI—XVII, obținînd însemnate rezultate în

dezvoltarea economiei și culturii, odată cu înfrângerea repetată a ofensivelor turcești.

După veacuri de luptă eroică, covârșiți de puteri superioare, statele feudale române au trebuit să încheie de multe ori o pace de compromis cu turcii, pace prin care și-au salvat autonomia și ființa. Nici chiar la începutul secolului XVIII — în timpul cel mai greu al dominației dragomanilor numiți de sultani din Istanbul, stipulațiile fundamentale n-au putut fi anihilate. Țările Române n-au devenit niciodată pašalicuri sau raiale. Dimpotrivă, tocmai în această perioadă de mare impas s-au ivit și s-au desfășurat forțele care au regenerat societatea românească, forțele și relațiile epocii moderne. În mine, manufacturi, ateliere și companii comerciale lucrau oamenii purtători ai noului mod de producție, ai noii societăți.

Reformele lui Constantin Mavrocordat n-au făcut decât să consemneze necesitatea desființării servituții personale, așa cum operele lui Dimitrie Cantemir, Stolnicul Cantacuzino și ale corifeilor școlii ardelenene au formulat ceea ce exista în adâncimile conștiinței poporului român, conștiința romanității și continuității în această țară.

Tot în această epocă modernă, mai cu seamă în secolul XVIII, răscoalele țăranilor au formulat cu litere de foc și au pecetluit cu sînge marile lor revendicări: desființarea iobăgiei, înlăturarea exploatarei feudale, împărțirea pămîntului, libertate, dreptate, neafrnare.

Dezvoltarea legăturilor economice între țările românești, începuturile formării unei pieți naționale, au prilejuit strîngerea tot mai puternică a legăturilor economice de o parte și alta a Carpaților; secolul XIX marchează prima revoluție burgheză în țările române, cea condusă de Tudor Vladimirescu, în 1821. Aci nu mai era o simplă răscoală țărănească, pentru că această mișcare revoluționară avea un program formulat în proclamațiile de la Padeș și București, avea o strategie și o tactică elaborate dinainte, dispunea de un stat major politic și militar, dispunea de o armată organizată (a pandurilor) și încheiase alianțe cu alte forțe revoluționare.

Revoluția a cucerit puterea și s-a instalat în capitala țării timp de două luni, între martie și mai 1821, sprijinită de tîrgoveți, lucrători, cărturari și țărani.

Imensul ecou pe care această primă revoluție democratică l-a avut în Moldova și Transilvania este mărturisit de documentele epocii, însemnînd un prim îndemn pentru unirea tuturor românilor pe o platformă revoluționară antifeudală de eliberare națională și socială.

Lupta a fost reluată în perioada 1840—1848 sub conducerea noii generații revoluționare, din care făceau parte Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Gheorghe Magheru, C. A. Rosetti, Simion Bărnuțiu și alții. Pe primul plan în revoluția burgheză-democratică din 1848 au fost ridicate problemele

revoluției agrare și eliberării naționale. Revoluția s-a desfășurat concomitent în cele trei țări românești; a fost înfrântă, dar, ca un fluviu subteran, ea și-a continuat drumul izbucnind cu o putere de nestăvilit în 1858—1859, după zece ani; noile mase și noile clase ale societății românești au impus formarea statului național unitar român, care devenise o necesitate inexorabilă. Momentele mari au cerut și oameni de aceeași talie — Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ion Cuza, Ion Ionescu de la Brad. Statul Național a apărut ca un stat burghez întemeiat pe noul mod de producție capitalist, dar el era un factor de progres față de trecut. În condiții dificile, printre atâtea imperii puternice, el a trebuit să-și obțină independența și a înfăptuit-o în 1877—1878.

Atît unirea principatelor cît și cucerirea neatîrnării, au fost primite și salutate cu nemărginit entuziasm de românii din ținuturile încă subjugate și tocmai în această perioadă, cînd jugul dualismului monarhiei habsburgice apăsa atît de greu pe umerii românilor ardeleni, în Transilvania s-a intensificat lupta pentru autonomie față de Austro-Ungaria și pentru unire cu România. Tactica pasivistă adoptată într-o anumită perioadă (între 1867—1903) a însemnat în fond proclamarea de către românii din Transilvania a non-acceptării dualismului, a nerecunoașterii dependenței față de guvernul și parlamentul din Budapesta, a unei rezistențe multilaterale pe toate planurile față de guvernul claselor dominante ale groșilor și capitaliștilor și deci a neparticipării la viața de stat a Austro-Ungariei.

După trei decenii, condițiile noi au cerut adoptarea unei noi tactici, noul activism, care fără a abandona nici unul din principiile esențiale ale luptei românilor ardeleni considera necesară folosirea tribunei parlamentare pentru a proclama (așa cum memorandiștii folosiseră tribuna justiției) drepturile inalienabile și suverane ale națiunii românilor.

Atît în 1848, cît și în 1894, cu toate prilejurile, conducătorii luptei de eliberare națională și socială a românilor au subliniat hotărîrea națiunii române de a respecta drepturile naționalităților conlocuitoare, de a asigura «deplina îndreptățire, conviețuire și prietenie a tuturor celor ce trăiesc împreună pe acest teritoriu».

Și aici mișcarea națională s-a întîlnit cu noua mișcare muncitorească, care la începutul secolului XX luase un deosebit avînt în Transilvania. Unirea Transilvaniei cu România devenise o cauză a întregului popor, a întregii națiuni de pe ambele versante ale Carpaților. Opinia publică din România veche, atît exponenții radicali ai intelectualității burgheze, Nicolae Iorga, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Octavian Goga și alții, ca și exponenții cei mai de autoritate ai clasei muncitoare; Ion Frimu, Mihai Gh. Bujor, Iosif Ciser, Ion Mihuț, și alții, fiecare de pe pozițiile clasei lor au militat pentru desăvîrșirea statului național român. Clasele sociale dădeau

un conținut diferit noțiunii de « Unire » — astfel clasa muncitoare lupta în același timp pentru noile revendicări sociale ale maselor muncitoare.

Atît de puternică a fost această mișcare, atît de inepuizabile au fost forțele care au acționat, încît ele au putut trece victorioase peste anii grei 1917—1918, cînd vechea Romînie a fost înfrîntă în război de forțele superioare ale puterilor centrale.

Suferințele generate de primul război mondial, mizeria și exploatarea, apăsarea și teroarea, indignarea și revolta, impulsul revoluției democratice din februarie 1917 din Rusia și avîntul stimulat de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, au pus în mișcare milioane de oameni în Austro-Ungaria, care au cerut eliberarea lor socială și națională, desăvîrșirea revoluției începute în 1848—1849 și neterminate.

Această mișcare din țările dominate de Habsburgi, s-a desfășurat într-un amplu cadru european și mondial.

Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice însemna implicit în Austro-Ungaria și făurirea statelor naționale rezultate din prăbușirea monarhiei habsburgice. Printre acestea, alături de Cehoslovacia, Jugoslavia, Polonia, Ungaria, Austria, și unificarea Transilvaniei cu Romînia.

Tocmai în condiții grele pentru Romînia, după pacea prădalnică de la Buftea-București (martie-mai 1918), lupta pentru unire s-a accentuat, iar în toamna anului 1918 Consiliul Național Central Român din Arad a convocat Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia și la 1 decembrie 1918 mandatarii, împuterniciții milioanei de români din Transilvania, susținuți de o sută de mii de participanți, au votat în unanimitate desăvîrșirea statului unitar național român. Scurt timp după aceea, o delegație a Adunării a înmînat guvernului din București actul unirii.

Oamenii noi, înflorind în marea lumină a vieții, se pleacă cu reculegere spre pămîntul unde dorm oamenii vechi, din țărîna cărora au crescut ei, oamenii noi, ca florile nouă din pulberea florilor vechi.

VASILE PÂRVAN

Geneza unui ideal

Dintre coordonatele gândirii românești contemporane ideea unității noastre naționale ni se pare, de la primul examen, atât de limpede și de logică încât am clasa-o cu ușurință în categoria adevărilor axiomatice, a principiilor evidente ex terminis, pe care le acceptăm, deci, fără demonstrație. Mai multe straturi intră în temelia acestei convingeri, de la o ancestrală conștiință instinctivă a comunității românești, pînă la încrederea în dreptul la autodeterminare pe care ne-o dau cultura istorică și forma mentală modernă, refractară oricărei îngrădiri a libertăților fundamentale. Aceeași cultură istorică ne dezvăluie însă avatarul dramatic al afirmării dreptului nostru la unitatea politică; treptele care au trebuit cu uriașe eforturi urcate pînă la realizarea României de azi; barierele de care generații după generații s-au lovit cu o tenacitate pînă la urmă biruitoare — bariere ridicate în numele dreptului de cucerire, al rațiunii de stat sau al echilibrului european, pentru a contesta sau întîrzia unitatea statului român. Adevărurile axiomatice au, așadar, o istorie adesea zbuciumată, simpla lor existență sau afirmare nu este suficientă pentru a le întrupa. Geneza idealului unității românești este în acest sens, demonstrativă. Recapitularea acestui proces îngăduie învățăminte de valoare generală. Este pagina de experiență pe care românii au scris-o în istoria universală pentru orice alt popor constrîns de adversități similare să urce aceeași Golgotă a împlinirii drepturilor lor.

Cercetătorii dornici să izoleze cele mai vechi mărturii ale conștiinței unității poporului român se găsesc, după fiecare nouă zonă defrișată, în fața aceleiași tulburătoare evidențe: românii aveau conștiința unității înaintea celei mai timpurii date istoricește controlabile. Fără îndoială, această conștiință era exprimată atunci, la începuturile istoriei noastre, prin formele mai modeste ale instinctului, sentimentului și tradiției comunității. Despre

o problematică a unității în termenii judecăților noastre moderne nu putea fi vorba. Dar oamenii se știau aceeași, pentru că vorbeau, credeau, se îmbrăcau, petreceau, munceau, se luptau la fel. Apartenența lor la cnezate, județe sau voievodate deosebite nu le părea o stavilă. Organizarea politică ținea de circumstanțe exterioare; în așezările lor fundamentale locuitorii acestei țări, coborâtorii celei mai vechi populații plămădită de memorabila clocnire daco-romană erau și se simțeau aceiași. Atunci, în însăși perioada formării poporului român, a existat sentimentul unității sale funciare neîmpiedicată de varietatea organizării sale social-politice.

Perioada aceasta puțin cunoscută, pierdută în cețuri, a vieții poporului român de la formarea lui pînă la întemeierea statelor muntean și moldovean umple un capitol încă mitic al istoriei noastre. Cum va fi fost atunci? Cum se va fi depănat viața într-o țară de păduri seculare și poieni însoțite, cu prisăci și fiare încă blinde, cu căprioare, cerbi și veverițe însoțind singurătatea bătrînilor sihaștri, țară în care, din vale în vale stăpînea alt voevod, prieten sau dușman, după cursul tulbure al destinelor omeniești? Istoria tace, prudentă, lăsîndu-ne paginile de vis ale basmelor despre țările lui Roșu și Verde Împărat. Țările noastre erau, pe atunci, « împărățiile » în care hălăduiau Harap Alb și Făt Frumos, în care între cetăți și palate de cleștar te pîndeau pitici ca Statu-Palmă-Barbă-Cot, zmei răi sau Sfinte Vineri blînde. Era țara care se confunda cu « tărîmul de dincolo », din basmul prin excelență al imortalității (Tinerete fără bătrînețe și viață fără de moarte). Era țara Cosînzinelor după care ne modelăm și azi un ideal de frumusețe, Afroditele pămîntului românesc.

Logica ni-i arată pe acești străbuni puțin cunoscuți în continui negocieri cu noi veniți, migratori războinici atrași de bogăția pămîntului nostru. Persistența alor noștri pe aceste plaiuri ne dovedește biruința metodelor folosite, tenacitatea rădăcinilor lor. Ei erau « pietrele care rămîn », interlocutorii, « apa care trece ». Aceleași rezultate pe întreg cuprinsul Daciei ne demonstrează încă o dată unitatea lor de sentimente și de lupte.

Înainte de formarea primelor state românești, Țara Românească (1330) și Moldova (1359), alcătuirii politice cîrmuite de juzi, cnezi, voievozi, au existat în fiecare vale, în fiecare depresiune carpatică. Contopirea lor în împrejurări insuficient deslușite a și dus la formarea statului muntean și este semnificativ, în acest sens, titlul voevodului acestei țări pînă în 1430: « domn a toată Țara Românească ». Așadar, Țara Românească era o noțiune geografică derivînd dintr-o realitate etnică (țara locuită de români), înainte de a fi una politică. Domnul, prin puterea sa, face ca toată țara să se supună. În variatele sale împărțiri ale autorității țara fusese și înainte o conștiință locuitorilor săi, una singură. A fost meritul unuia dintre cîr-

muitori, să omologheze această realitate etnică și geografică cu una politică, meritul lui Basarab Întemeitorul.

Cîteva secole procesul unității românești a întârziat pe această treaptă. Cine-i poate contesta tăria? Mai presus de granițe, românii viețuiau într-o totală comunitate de gânduri, limbă și datini. Unitatea lor politică era încă departe, dar temeliiile ei erau pentru totdeauna așezate. Din înălțimea acestei convingeri, conjuncturile potrivnice erau, mai dinainte, biruite.

Dar în afara conștiinței unității pe care le-a dat-o comunitatea de trăsături și forme de viață, românii au avut, după cum dovedesc cercetări mai noi, argumentele unității în chiar numele ce-l purtau (« rumân », consemnat în texte încă din secolul al XV-lea cum arăta în 1960 Eugen Stănescu) și în originea pe care și-o știau romană. Origine despre care vorbeau călătorilor apuseni încă din secolul XI—XII pentru că în 1202 papa Inocențiu al III-lea știa că poporul român de sanguine romanorum se asserit descendisse.

Mărturiile acestei conștiințe a origini, numeroase mai ales la cărturarii secolelor XV—XVI, atestă firește conștiința unei mari familii de aceeași stirpe latină, a unei unități etnice. O întreagă literatură istorică, formată din memoriale de călătorie, vechi descrieri geografice, pagini de cronică, scrise de misionari, diplomați, umaniști bizantini, italieni, iar din al XVII-lea veac și de cronicari români — a consemnat permanența conștiinței unității prin aceea a rădăcinilor latine. Grigore Ureche a scris cu obișnuitele sale lapidare, cele mai concentrate rînduri despre această convingere în tradiția noastră cronicărească: «Românii, cîți se află lăcuiitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroș, de la un loc sînt cu moldovenii și toți de la Rîm să trag ».

Structura politică medievală a țărilor române aflate sub dominații politice diferite, cîrmuite de familii domnești și boierești diferite nu îngăduia încă trecerea de la conștiința unității la idealul unirii și rămîne exemplar cazul frecvent citat al lui Miron Costin, crainicul originii latine și al comunității de neam a românilor de pretutindeni care, comentînd proiectul lui Vasile Lupu de a deveni principe și al Transilvaniei, unind-o astfel cu Moldova, își exprima îndoiala: « care lucru nu știu cum ar hi putut hi, pentru lege » (Lupu fiind de « lege » ortodoxă nu putea domni peste o nobilime calvină). Dar dacă instituțiile, structurile și forțele externe țării nu puteau favoriza realizarea unirii politice, unitatea se manifesta în forme variate. Țara Românească, Moldova, Transilvania au fost cîteva secole în prima linie a frontului european anti-otoman. Conjugarea efortului lor economic și militar a fost astfel un punct esențial în planul oricărei campanii menită să oprească invazia spre inima Europei, sau să recîștige teritoriile ocupate în secolele XIV—XVI. Numeroși oameni politici și strategii străini au între-

ІЮНІЕ 11. 1848.

Чѣмъ гласъ мнѣя речеаъ ?
Вѣдъ, вѣдоуаъ с'адагъ,
Пріи с'фалъ Ликертае
Се сѣмъ фегіуітъ,
Іллі тогѣ се с'трауітъ аъ апае,
Кѣдъ тогѣ с'аъ афегіуітъ

Кѣ лѣмъ'тъ де апае,
Фегіуітъ. Кѣмъотъ не кіамъ
С'тѣмъауаъ Ликертае
Алѣ се аъ консѣра;
Іллірѣ мѣ фегіуітъ
Кѣ тогѣ номъ проклама.

Чѣмъа се роаеае,
Тѣмъаъ доаандѣе
Доріа'тъ Ликертае
Чѣ е кіааъ са;
Кѣ са кіамъ трѣеае,
Кѣ са кіа просѣра.

Д'амаа Ликертаеа
Д'амаа фратернітаеа
Пріи тогѣ Ромааа
Етепе вор домаа;
Тѣмъаъ етеа лѣеръ,
Кѣ ае аъ с'прізіні

văzut « refacerea vechii Dacii », unirea celor trei țări sub un comandament unic, asociind astfel informația despre unitatea etnică a provinciilor românești cu acelea despre importanța lor economică și strategică și despre virtuțile militare și setea de libertate a locuitorilor lor. Filippo Pigafetta atrăgea atenția cardinalului Paravicino într-o scrisoare din 2 mai 1598 « că cele trei provincii ale Transilvaniei, Valahiei și Moldovei sînt trei mari, abundente și perpetue furnizoare care trimit provizii la Constantinopol ». Dar încă în 1459, principele Sigismundo Malatesta arăta diplomaților italieni adunați la Mantova că prin sentimentele și politica lor românii sînt atașați cauzei creștine, iar în 1501 Matteo da Murano, medicul venețian al lui Ștefan cel Mare, scria acasă că din Moldova s-ar putea cel mai bine declanșa un atac împotriva Constantinopolului. Era afirmarea rolului de « Poartă a creștinătății » avut de țările noastre în Evul mediu.

Multe proiecte, pînă în secolul XIX, tindeau să valorifice avantajele multiple ale pămîntului românesc supunîndu-l unei autorități centrale. Henri de Turenne în 1653, Ludovic al XIV-lea în 1685—1687, Ecaterina a II-a în 1782, Capodistria în 1828 au gîndit asemenea proiecte. Firește nu era vorba acum de realizarea dinafară a unui ideal românesc. Asemenea intenții urmau însă o logică a lucrurilor, unitatea țării fiind evidentă și împlinirea ei folositoare în anumite aranjamente de « mare politică » europeană.

Românii înșiși au fost în cîteva rînduri făuritorii acestei unități de comandament militar. Iancu de Hunedoara în anii 1442—1448 exercită o adevărată suzeranitate asupra tuturor țărilor române, așează domni, întărește moșii, le apără teritoriul. Ștefan cel Mare între 1472—1481 exercită o influență similară asupra Țării Românești, unde domnesc protejații săi, iar în cetăți străjuiesc plăieși moldoveni, dar și în Transilvania unde secuii îl acceptau drept comandant în atîtea lupte între 1461—1475, unde la Ciceu și cetatea de Baltă erau instalate garnizoane moldovenești. Controlarea concomitentă a Țării Românești și a Transilvaniei a intrat în programul politic al lui Petru Rareș. Alexandru Lăpușneanu cugeta în 1558 să ocupe Transilvania unde știa că « este foarte iubit de toate popoarele de acolo și toți ar fi de acord și l-ar primi de bună voie ». Radu Șerban în 1602, Vasile Lupu în 1643, Grigore Ghica în 1672, Gheorghe Duca puțin mai tîrziu, nutreau aceleași proiecte. Dintre toate, acel care a rămas cel mai adînc întipărit în conștiința românească a fost gîndul lui Mihai Viteazul: « Și hotarul Ardealului, pohta ce-am pohtit, Moldova, Țara Românească ». Timp de un an cele trei țări se găsesc într-o unitate de comandament militar. Prin actul său fără precedent, Mihai le menține în alianță în anti-otomană al cărei front de sud-est îl asigura. Dar mai mult, el se intitulează « Domn al Țării Românești și Ardealului și a toată Țara Moldovei » și conduce efectiv aceste

șări, emite acte, intervine în politica lor internă, judecă pricini și întărește privilegii ca un cîrmuitor efectiv al lor.

Apare firește nedumerirea că, la un pas de unirea definitivă a țărilor române, atîtea prilejuri oferite de cursul istoriei noastre medievale nu au lăsat decît amintirea unor acte îndrăznețe. Pentru o unificare politică a pămîntului nostru erau necesare însă nu numai legăturile de atunci, ci și raporturi economice strînse, o piață comună, centralizarea conducerii politice pe care o zădărniceau luptele din sînul boierimii sau dintre boierime și domnie, biruirea împotrivirii marilor puteri care nu puteau accepta formarea unui stat puternic la Dunăre și Carpați. Unirea într-un stat național însemna așadar incomparabil mai mult decît o cîrmuire politică sau militară unică. Unirea nu o îndreptățește numai existența unui popor unitar, a unui teritoriu unitar, a aspirațiilor la libertate, ci cristalizarea unui program de realizare a unității politice în condiții istorice determinate, apoi lupta răbdătoare pentru înlăturarea factorilor potrivnici, interni sau externi.

Dar înainte ca acest program să fie clar și metodic formulat, se manifestă cu vigoare solidaritatea românilor din toate provinciile. Cînd, învingător în bătălia de la Șelimber (1599), Mihai ocupă Transilvania, cronicarul Szamosközy notează îngrijorat că «poporul român ce locuiește în satele Ardealului a făcut o conspirație și s-a unit cu cei de același neam veniți de dincolo și s-au ridicat în toate părțile, întemeiați de încrederea ce le-o da un principe din neamul lor». Mihai însuși ia măsuri în favoarea preoțimii românești din Transilvania și la 20 iulie 1600 dieta hotărăște că «la dorința mării sale popii românești, încît privește persoana lor, pretutindeni se scutesc de serviciile iobăgiei pe care le prestează poporul». Urmînd o veche tradiție de ctitorire peste munți, domnitorul muntean zidește biserici la Alba Iulia, Ocna Sibiului și Lușărdea, în Someș, face danii la vechiul așezămînt românesc Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului și la mănăstirea din Rîmeș.

Solidaritatea se manifestă în variate forme, oridecîteori din Moldova sau Țara Românească pot fi ajutați frații de același neam din Transilvania. Cultura și biserica oferă în acest sens cîmpurile de activitate cele mai largi și numărul ctitoriilor muntene și moldovene peste munți, al daniilor, al cărților trimise «lubiților creștini și cu noi de un neam români pretutinderea tuturor ce se află în părțile Ardealului» este impresionant. Înaintea unității politice, unitatea culturală a românilor a fost o puternică realitate și tipărirea de cărți adresate «către toată seminția românească», fără deosebire de provincie este concludentă. Dar și în alte domenii această solidaritate își arată efectele și ei i se datorează măsura lui Mihai Racoviță, domnul Moldovei, care intrînd în 1717 în Maramureș dă poruncă detașamentelor de tătari puse sub comanda sa ca «pe moldoveni să nu-i ia în robie», pre-

cizînd — scrie cronică lui Nicolae Chiparissa: «Acești moldoveni, despre care vorbim, nu sînt moldoveni din Moldova, ci moldoveni creștini ortodoxi născuți și crescuți în Ungaria (adică în Maramureș); pe aceștia să-i ascundă și să nu-i ia oamenii lui Colgeag (căpetenia detașamentelor tătare)». Aceeași solidaritate vădește colecta făcută la București în 1789 pentru a fi răscumpărați «frații noștri», românii din Transilvania luați prizonieri de trupele lui Nicolae Mavrogheni.

Secolele XVII și XVIII aduc clarificării idealului unirii, temeiul sigur al erudiției cărturarilor. Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Dimitrie Cantemir și toți fruntașii Școlii Ardelene insistă cu argumente istorice și lingvistice asupra originii latine, continuității în Dacia, a vechilor drepturi și libertăți și asupra unității etnice a românilor de pretutindeni. «Locul dară acesta unde este acum Moldova și Țara Muntenească este drept Dachia cum și tot Ardealul cu Maramorășul și cu Țara Oltului», scrie Miron Costin. Prin români, scria Cantacuzino «înțeleg nu numai ceștia de aici (din Țara Românească), ce și den Ardeal, carii încă și mai neoași sînt, și moldovenii și toți cîți și într-altă parte să află și au aceeași limbă». Hronicul a toată Țara Românească, carea apoi s-au împrăștiat în Moldova, Muntenească și Ardealul, își numește Dimitrie Cantemir opera principală de istorie românească, Hronicul româno-moldo-vlahilor.

Este un scris militant menit deopotrivă să lămurească pe români asupra trecutului lor cît și să reducă la tăcere pe oricine îl defaimă «căci că nu iaste nimeni, nici cu condeiul nici cu palma a-i sta împotrivă și a-i răspunde». Dar este și o operă de pregătire pentru viitor: faptele trecute, scrie Stolnicul «de nevoie încă le era și ne iaste a le ști, pentru ca să putem și traiul vieții noastre a tocmi»; scrisul slujește, spune Miron Costin, pentru ca «din cele trecute vremi a pricepe cele viitoare». Străbate din opera cronicarilor convingerea că ea face parte dintr-o acțiune amplă și de lung termen menită să redea românilor locul cuvenit între popoarele lumii, vrednicia de «adevărați romani și aleși romani în credință și bărbăție» în care credea Cantacuzino, a «rodului nostru cestui românesc care o dată și el numărat între puternicile neamuri și între tarii oameni să număra», cum scria Teodosie mitropolitul în 1680.

În felul acesta, cînd condițiile social-politice îngăduie formularea Unirii ca o revendicare și declanșarea luptei pentru împlinirea ei, conștiințele sînt temeinic și de multe generații pregătite. La începutul secolului al XIX-lea, ideea Unirii devine punctul prim al aspirațiilor politice românești pentru că ea este asociată cu ideea eliberării sociale și politice, cu ideea făuririi unei întocmiri noi, democratice și libere, cu legi drepte, moderne. Prin unire se urmărește descătușarea de toate nedreptățile sociale și politice ale trecutului. «Coboară-se pacea și fericirea cerului peste mult suferitoarea

noastră patrie ! — scria Ion Eliade Rădulescu în 1828. . . Împăratească
„Unita Unire în brațele ei cele ostenite și dreptatea însoțească toate pasurile
și săvârșirile românilor, ca să fie ei toți frați și toți să se bucure de drepturile
pământului lor celui blagoslovit ! » Până la desăvârșirea statului național
român, la sfârșitul primului război mondial, idealul Unirii este totodată
idealul dreptății sociale. Cele șase principii ale revoluționarilor moldoveni
din 1848 prevedeau « nimicirea tuturor privilegiilor și întemeierea institu-
țiilor țării pe principiile de libertate, de egalitate și de frățietate » și « Uni-
rea Moldovei și Valahiei într-un singur stat național românesc ». Declarația
Adunării de la Alba Iulia din 1918 prevedea, la fel, o dată cu Unirea Transil-
vaniei cu România, o serie de « principii fundamentale la alcătuirea noului
stat român », și anume deplina libertate și egalitate națională pentru națiu-
nile conlocuitoare, libertate religioasă, dreptul de vot universal, libertatea
presei, reforma agrară, legiferarea unor largi drepturi pentru muncitori.

Din iconă a trecutului, din vis îndrăzneț pentru viitor, din aspirație
îndepărtată, Unirea devenise în condițiile istorice moderne un ideal
politic posibil de realizat. În 1821 Tudor Vladimirescu afirmă necesitatea
unor acțiuni politice comune ale muntenilor și moldovenilor « ca unii ce
vinem de un neam, de o lege. . . fiind la un gând și într-un glas », în scopul
« să putem câștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorându-ne
unii pe alții ».

De la această chemare la luptă unită pentru cucerirea « dreptăților » și
pînă la desăvârșirea unității naționale avea să mai treacă un secol. În acest
interval Unirea a fost, cum o definea Mihail Kogălniceanu, « cheia bolței,
fără care s-ar prăbuși tot edificiul național », cununa acelor « radicale
restituții, singurele cari ne pot regenera patria » pentru dobîndirea cărora
au luptat toate generațiile înaintate ale României moderne și contemporane.

Unirea Moldovei cu Țara Românească mai întîi, pentru înființarea
statului român modern; ea a fost realizată în 1859. Desăvârșirea Unirii
apoi, prin alipirea la România a celorlalte provincii locuite de români, Tran-
silvania, Banatul, realizată în 1918. Dar « ideea unei Românii întregi »
exista încă din 1848 și Ion Maiorescu, reprezentant diplomatic al Guvernului
revoluționar muntean la Frankfurt o amintea ca a doua etapă după Unirea
Principatelor, iar Nicolae Bălcescu o înregistra în revendicarea Adunării
de la Blaj din 3/15 mai 1848: « Noi vrem să ne unim cu Țara ! »

Afirmarea răspicată a idealului Unirii după 1859 este cea mai categorică
demonstrație a caracterului general românesc a acestei revendicări. Alexan-
dru Papiu-Ilarian afirma că « românii din Transilvania numai la Principate
privesc, iar cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transil-
vania era poate mai mare decît în Principate ». După unirea din 1859, întregul
popor a trăit într-o nerăbdătoare așteptare a desăvârșirii Unirii. Idealul

fusese omologat pe realități. Unirea fusese demonstrată ca posibilă și salutară pentru dezvoltarea românilor ca națiune modernă, liberă, constructivă. Întârzierea timp de alte șase decenii a eliberării românilor din Transilvania a generat sentimentul unei uriașe nedreptăți și a ridicat împotriva « temniței națiunilor », Imperiul habsburgic, forțele conjugate ale gînditorilor și luptătorilor de ambele părți ale Carpaților. Pentru că, după 1859, Unirea tuturor românilor exista virtual și, pînă la actul final de la Alba Iulia idealul urmărit a fost, cum arata B.P. Hasdeu « unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pîraiele ce trebuie să se verse în oceanul românesc; între toate acordurile, fără care nu se poate armoniza hora noastră națională; între toate pietricelele cîte sînt necesare pentru a reconstitui anticul mozaic: Dacia lui Traian ! »

Semnificația istorică a Hotărîrilor de la Alba Iulia

Ceea ce caracterizează mișcările politice ale românilor din Transilvania pînă la 1918 este tendința lor de a se justifica ideologic, căutînd să-și codifice aspirațiile în textele unor declarații și programe larg cuprinzătoare, cu soluții valabile nu numai pentru emanciparea și progresul poporului român, ci și pentru o largă înțelegere cu toate formațiile etnice autohtone.

Tot atît de evidentă este și consecvența lor în această direcție, obstinția ignorînd eșecurile, de a relua la fiecare nouă conjunctură tezele formulate anterior, curajul de a persista într-o atitudine considerată îndreptățită.

Cercetînd *Supplex libellus valachorum*, primul mare memoriu politic al românilor transilvăneni, înaintat pentru recunoașterea lor ca națiune împăratului Leopold II în 1791 — operă colectivă a învățaților școalei ardelenene — constatăm că el este puternic îmbibat de spiritul iluminist al timpului receptat prin prisma discipolilor săi austrieci — Baumeister, Martini, Sonnenfels — și, în ceea ce privește rezolvarea aspirațiilor poporului român, adînc preocupat de dobîndirea egalității cu celelalte naționalități transilvănene. Deși în «*Supplex*» se afirmă că națiunea română este nu «venetică», cum susțineau împilatorii săi, «ci veche, cu mult mai veche decît toate celelalte națiuni» recunoscute de constituție iar fiii săi reprezentau «partea cea mai însemnată» a populației Transilvaniei, totuși ea nu cere nici un privilegiu pentru ea, pretinzînd autorității de stat să declare numai «că toți locuitorii Principatului (Transilvaniei) fără vreo deosebire de națiune sau religie, trebuie să se folosească și să se bucure după starea și condiția fiecăruia, de aceleași libertăți și beneficii și să poarte aceleași sarcini pe măsura puterilor lor». Raportînd această egalitate la toate părțile compo-

nente ale națiunii române de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, «Supplexul» preciza totodată că așteaptă ca «clerul, nobilimea și plebea sa, atât cea orășenească, cât și cea rurală, să fie socotită și tratată în același fel ca și clerul, nobilimea și plebea națiunilor recunoscute, și să fie părtaşă la aceleași benificii». ¹

La 1848, Simion Bărnuțiu, ideologul revoluției românești transilvănene, care se formase în contact cu doctrinele liberale și naționale ale lui W.T. Kruug, F.K. de Savigne, K. Rottek, filosofi care avuseseră o largă influență la formarea spiritului pașoptist în centrul Europei, declara în discursul său de la 2/14 mai, rostit în catedrala din Blaj, situându-se pe o avansată linie de gândire socială, că «o natură a născut toate națiunile, o iubire le-a vărsat în inimă spre limba lor, un sentiment de onoare bate în inimile tuturor, și un scop le-a fixat tuturor, iar acest scop nu se poate ajunge dacă va domni una peste alta». Din acest principiu general el deriva apoi, în cadrul aceluiași discurs, dreptul la libertate și egalitate al poporului român, precizând însă că acesta nu e călăuzit de tendințe exclusiviste și hegemonistice. «Națiunea română — anunța Simion Bărnuțiu — dă de știre națiunilor conlocuitoare că voind a se constitui și organiza pe temelie națională n-are cugetul dușman în contra altor națiuni și le recunoaște tuturor același drept și voește a-l respecta cu sinceritate cerînd respect reciproc după dreptate. . . Națiunea română — arăta Bărnuțiu în continuare — nici nu voește, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voește drept egal pentru toate ».

Din discursul lui Bărnuțiu ideea a trecut în moțiunea votată de Adunarea de pe Cîmpia Libertății, în care, sub forma jurămîntului individual depus concomitent de fiecare din participanții la adunare, se mărturisea «cum că eu ca român voi susținea totdeauna națiunea noastră română pe cale dreaptă și legiuită, și o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac și asupra; nu voi lucra niciodată — se afirma în continuarea jurămîntului — în contra drepturilor și a intereselor națiunii române, ci voi ține și voi apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea; pe aceste principii — se conchidea în încheierea jurămîntului — voi respecta toate națiunile ardeleni, poftind egală respectare de la dîsele, nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimeni; voi conlucra după putință la desființarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerciului, la păzirea dreptății, la înaintarea binelui umanității, al națiunii române, al patriei noastre ».

Pe o largă doctrinară, cu caracter juridic, construită în spiritul lui R. Ihering, autorul lucrării *Der Kampf um's Recht*, a fost conceput și

¹ D. Prodan, *Supplex libellus valachorum*, Buc. 1967, p. 508—509

² George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, 1890, II, p. 119.

Memorandul din 1892, înaintat împăratului Francisc Iosif I ca un protest împotriva nesocotirii principiilor de drept, a dispozițiilor constituționale și a legilor aflate în vigoare, afirmându-se că «această politică de stat e diametral opusă cu dezvoltarea întreagă a vieții noastre politice și istorice de peste o mie de ani, opusă cu aspirațiunile politice tradiționale ale poporului român, opusă și cu cerințele organizațiunilor constituționale ale statelor moderne».

Înfățișînd regimul de împilare la care era supus poporul român, autorii «Memorandului» relevau însă că același regim era aplicat și naționalităților de origine germană (sașii, șvabii) și slavă (slovacii, rutenii, sîrbii), cerînd să se țină seama de interesele legitime ale tuturor popoarelor ce compun statul ungar», preconizîndu-se, în vederea realizării egalității și a colaborării dintre ele, o sinceră înfrățire a popoarelor».¹

Prezentă în toate memoriile și programele elaborate de la 1791 pînă la 1918, într-o epocă deci în care poporul român lupta pentru obținerea drepturilor sale contestate cu atîta îndrjire, această preocupare a reținut atenția teoreticienilor și conducătorilor români și în momentul în care, la 1 decembrie 1918, dobîndindu-și libertatea, națiunea română din Transilvania a fost chemată să-și spună cuvîntul asupra organizării statului român unitar și independent.

În hotărîrea votată de cei 1228 delegați cari reprezentau toate orașele și satele, toate organizațiile politice, culturale și economice românești, hotărîre acceptată și de mulțimile în număr de peste 100.000 oameni adunați pe Cîmpul lui Horia, îndată după punctele referitoare la «unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească și a teritoriilor locuite de dînșii cu România» și la modul de guvernare al acestora pînă la convocarea unei adunări constituante, urmează, ca și în declarația de la 1848, un punct referitor la problema naționalităților. La punctul 1 din articolul III, consacrat «principiilor fundamentale» pe care adunarea de la Alba Iulia le propunea pentru organizarea noului stat român, constatăm astfel că se cerea «deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor — se arăta în continuare — se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sînul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.» Concomitent cu libertățile politice menționate, hotărîrea, elaborată de pe poziții burgheze, preconiza totodată și «egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile (religioase) din stat».

¹ Vezi Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1945 p. 141—142.

Vechea dorință a egalității între popoare preconizată în «Supplexul» de la 1791, în programul de la Cîmpia Libertății din 1848, ca și în «Memorandul» din 1892, își găsea deci o largă expresie și în hotărîrile de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918, ea fiind concluzia firească a unei realități social-demografice și totodată a unei ideologii progresiste cu îndelungate tradiții.

Astfel de declarații nu apăreau însă numai în memoriile și actele care reflectau aspirațiile și atitudinea întregii națiuni române, ci și în anumite manifeste cu caracter local, destinate să stabilească o bază de colaborare între români și naționalitățile conlocuitoare din diferite localități și județe. În perioada pregătitoare a adunării de la Alba Iulia un manifest concludent pentru această orientare a fost dat publicității de către Consiliul național român din Cluj, afirmîndu-se că noi, «românii, fiind oamenii libertății naționale, a egalității desăvîrșite și a frăției veșnice, recunoaștem pentru toate națiunile tot ce revendicăm legitim pentru noi și întindem mîna frățască tuturor neamurilor ce mărturisesc crezul principiilor noastre imutabile»¹.

Un manifest asemănător publica și Consiliul național de la Sibiu, care, în aceeași perioadă, recomanda ca fiecare român «să ție cu tărie la neamul său și să nu se lase jicnit în sentimentele sale naționale, dar în acelaș timp să respecte demnitatea de om și să nu jignească sentimentele naționale ale altora»².

Aceleași recomandatii se dădeau și din partea altor consilii județene și orașenești, dorința unei colaborări pașnice cu toate naționalitățile conlocuitoare fiind împărtășită de către toți luptătorii progresiști.

Redactorul Hotărîrilor de la Alba Iulia a fost profesorul Vasile Goldiș. Tot el a fost, printr-un înălțător discurs, și propunătorul unirii în fața adunării delegaților. Problema egalității naționalităților din Transilvania era o veche preocupare a sa. În 1895 îi dedicase un studiu, iar în 1911 o conferință ce urma să fie rostită în limba maghiară în fața membrilor cercului «Darwin» de la Oradea. Cum rostirea conferinței a fost amînată «sine die», Goldiș a publicat-o în anul 1912 la Arad într-o broșură intitulată *A nemzetiségi kérdésről* (Despre problema națională). În preambulul acestei broșuri, Goldiș a ținut să precizeze că împărtășește «justețea concepției materialiste a istoriei», afirmînd că numai pe această bază consideră posibilă analiza conținutului problemei naționalităților și rezolvarea ei. Analiza sa este departe de a fi o analiză marxistă, dar ea este semnificativă pentru preocupările autorului în preajma primului război mondial și pentru încrederea pe care o avea în eficacitatea concepției remarcate. Unele din constatările și preocupările sale cu privire la soluționarea problemei naționalităților, cuprinse

¹ Documentele Unirii. Arhiva Muzeului din Alba-Iulia, VII, p. 3.

² Idem, p. 1.

în această broșură au fost incluse și în discursul său de la 1 decembrie și chiar în Hotărârile adunării. «Va trebui să asigurăm tuturor neamurilor — afirmase V. Goldiș în discursul menționat — și tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul românesc aceleași drepturi și aceleași datorinți. Civilizația care ne-a eliberat — adăuga oratorul în continuare — pretinde de la noi respectul pentru dînsa și ne obligă să prăbușim în noul nostru stat orice privilegiu și să statorim ca fundament al acestui stat munca și răsplata ei integrală»¹. Publicîndu-și în anul 1928 discursurile consacrate Unirii, în fruntea cărora se afla discursul de la 1 decembrie, V. Goldiș, evocînd în cîteva «adnotațiuni» împrejurările în care au fost elaborate punctele cuprinse în Hotărîrea de la Alba Iulia, releva că punctul relativ la libertatea națională a tuturor popoarelor «este transcris aproape textual din broșura tipărită la Arad în anul 1912 în limba maghiară. Am profesat aceste credințe — afirma Goldiș în încheiere — cînd făceam parte dintr-un neam oprimat, nu le-am renegat și nu le reneg nici acum, cînd... fac parte dintr-o națiune stăpînitore asupra sa în statul său propriu»².

Hotărîrile de la Alba Iulia, în ceea ce privește punctele referitoare la unirea tuturor românilor și la egalitatea de drepturi recunoscută tuturor naționalităților n-au fost astfel o improvizație dictată de conjunctura anului 1918, ci transformarea într-un act politic juridic a unor vechi idealuri mărturisite de nenumărate ori.

Antecedente tot atît de bogate și de categorice au și alte puncte ale istoricei hotărîri. Rădăcinile unora dintre ele se află în însăși Declarația de la 1848 de pe Cîmpia Libertății. Punctul al 4-lea al Hotărîrii de la Alba Iulia prin care se preconiza «desăvîrșita libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gîndirilor omenești», nu este astfel decît contopirea într-o formă mai concisă a punctelor 7—8 de la Blaj prin care se anunța că «națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără nici o cenzură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru orice publicare de cărți, de jurnale și de altele», și totodată «asigurarea libertății personale» și «libertatea adunărilor».

Punctul 9 de la Alba Iulia prin care se pretindea o «reformă agrară radicală» în vederea «promovării nivelării sociale» și a «potențării producției», este concluzia logică a punctului 3 de la Blaj consacrat desființării iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi.

Sub diferite forme punctele menționate figuraseră și în «Memorandul» de la 1892, fiindcă aceste vechi revendicări își păstrasera de-a lungul anilor aceeași acuitate.

¹ V. Goldiș, *Discursuri*, București, 1928, p. 18.

² Idem, p. 24.

Prezența în Hotărârile de la 1 decembrie 1918 a cererilor cu privire la drepturile politice și la reforma agrară nu făcea decât să confirme necesitatea grabnică a satisfacerii lor, Unirea trebuind să însemneze un salt evident și în direcția socială.

Din seria acestor drepturi făceau parte și introducerea votului universal pentru ambele sexe — prevăzută prin punctul al 3-lea al articolului III — direct, egal, secret, aplicabil atât pentru alegerea organelor de conducere cât și pentru parlament, spre a se înfăptui astfel un real regim democratic « pe toate terenele vieții publice ».

În cei 70 ani care trecuseră de la revoluția din 1848 s-au ivit însă atât în Transilvania cât și în restul lumii noi probleme pe care o adunare de importanța celei de la Alba Iulia nu le putea lăsa neabordate. Prima dintre ele era legată de dezvoltarea proletarietului, iar cea de a doua de necesitatea colaborării pașnice între toate națiunile și a eliminării războiului ca factor de rezolvare a litigiilor dintre state.

În punctul al 6-lea al Hotărârii s-a afirmat deci, în limitele termenilor de comparație cunoscuți atunci, că muncitorimii industriale i se vor asigura « aceleași drepturi și avantagii cari sînt legiferate în cele mai avansate state industriale din apus », iar la punctul următor se exprima dorința ca viitorul congres de pace « să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru rezolvarea raporturilor internaționale ».

Ambele aceste cerințe își aveau izvorul în tradițiile de luptă ale clasei muncitoare din Transilvania, și în dezvoltarea gândirii progresiste mondiale. Ele îl preocupaseră și pe Vasile Goldiș, redactorul Hotărîrilor, care în 1897 afirma într-un manual de istorie că « în timpul mai recent — concomitent cu năzuința deosebitelor naționalități de a se grupa în state naționale independente — începe a se manifesta tot mai mult în viața popoarelor chestiunea socială, al cărei scop final este emanciparea desăvîrșită a muncii din robia capitalului ».

Rezoluția de la Alba Iulia, considerată ca o « magna charta libertatum » a Transilvaniei, reprezintă deci în aceeași măsură o sinteză ideologică a tuturor aspirațiilor sociale și naționale ale poporului român, și totodată o declarație de solidaritate cu toate marile năzuințe de pace și progres ale întregii umanități.

Punctele privitoare la drepturile minorităților naționale conlocuitoare votate la 1 decembrie 1918 aveau să se transforme însă în realizări politice abia în anii regimului socialist, care, pe baza concepției marxist-leniniste, a soluționat în mod echitabil și definitiv problema tuturor naționalităților din România.

- I — GABRIELA PĂTULEA-DRĂGUȚ — Pădureancă
- II — MARIANA PETRAȘCU — Pădureni, femeie
scoțînd un taur din grajd
- III — MARIANA PETRAȘCU — Obicei din Pădu-
reni, joc de priveghi cu scene
- IV — WANDA SACHELARIE VLADIMIRESCU —
Pe temă de folclor
- V — MARIANA PETRAȘCU — „June tînăr” din
Brașov în drum spre pietrele lui Solomon

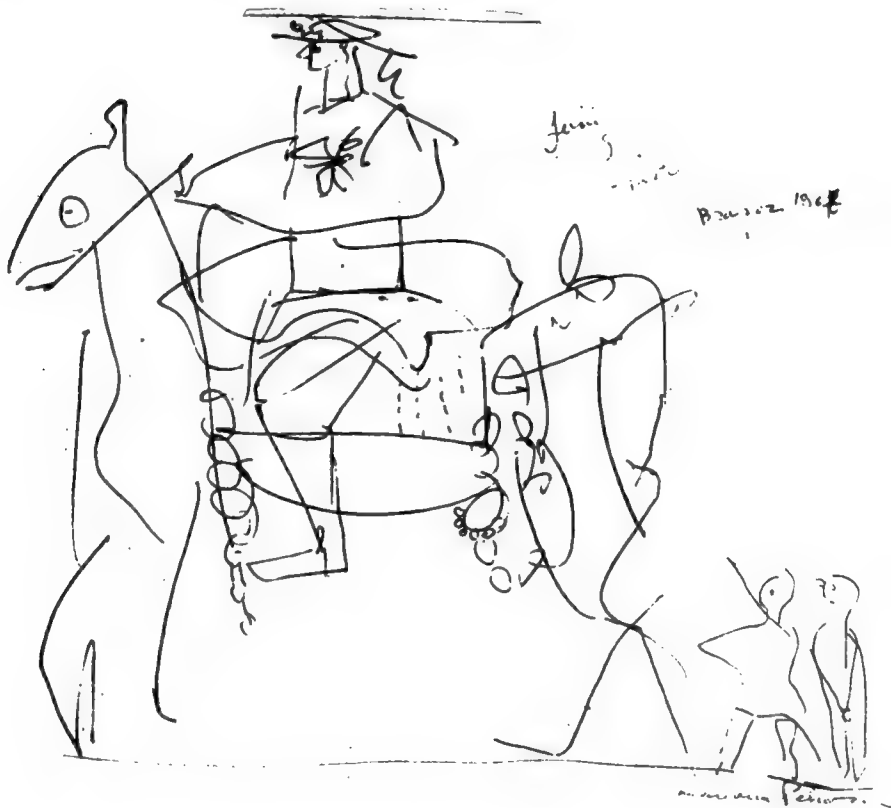

File dintr-un carnet de artist, «Junii»

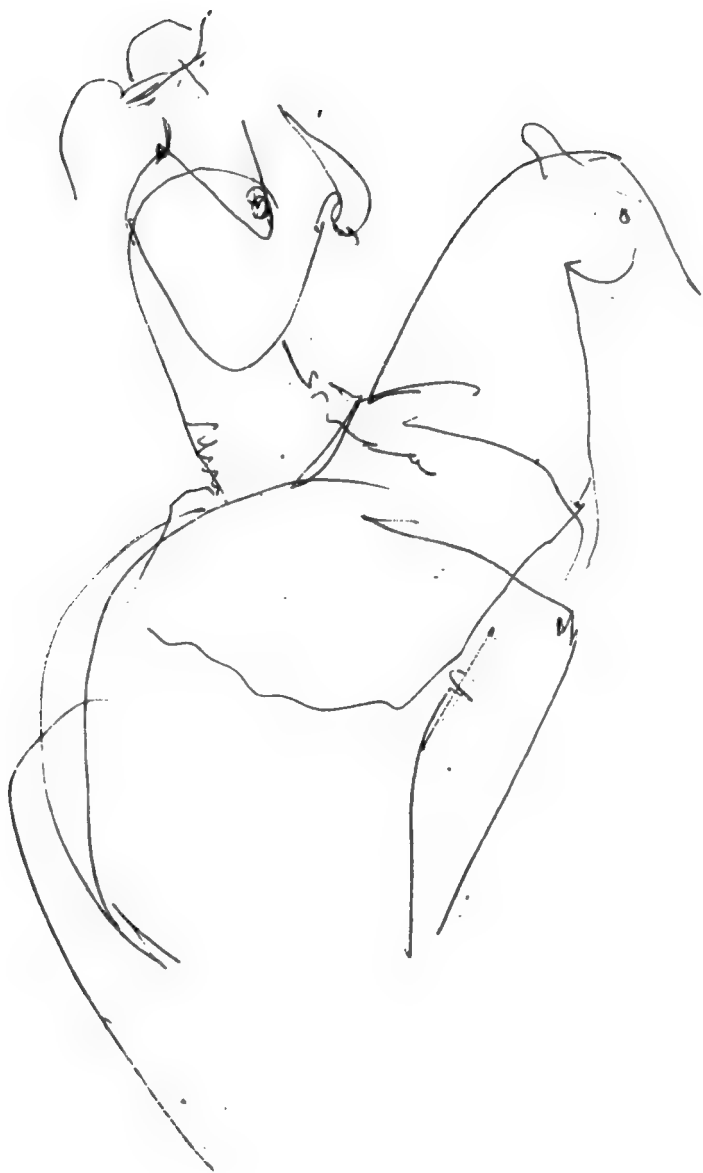
În oraș și pe dealurile înverzite, se răsfășă pomii înfloriți.

În piața Scheiului pîlcuri de oameni așteaptă sărbătoarea «junilor». Este un vechi obicei românesc din această regiune ardelenescă, obicei care la origine a avut un important rol patriotic și social.

«Junii tineri» vor porni devreme, după-amiază, pe la casele fetelor, după ouă roșii. Acesta este preludiul tineresc al procesiunii între «petre» (Pietrele lui Solomon, loc pitoresc de lângă Brașov).

Haina de postav, neagră cu bumbi de argint, scoate în evidență tinerețea flăcă-ilor. La piept, o narcisă, o lalea, un fir de liliac colorează suav negrul auster. Peste marginea pălăriilor negre, cu «rujă», cad, spre spate, panglicile; ca feciorașii de odinioară, tinerii țin în mână un mic buzdugan cu ghimpi, simbol al voiniciei.

Pe străzile înguste cetele se depărtează: pete negre alternînd cu albul cămășii legănate în ritmul pașilor; cismele ca smoala. Vătaful e în frunte. Îl cunoști după lenta de mătase, viu colorată, ce-i împodobește pieptul și apoi cade pe șold.

Gospodarii și codanele întîmpină procesiunea din poartă, (porțile monumentale, ornate cu enigmaticul miner de fier — șarpe stilizat — atît de caracteristice caselor din Scheiul Brașovului). La întoarcere, tinerii acoperiți de flori din umeri și pînă în poalele laiberului, pe mînci și pălării, par să coboare dintr-un tablou de Renaștere. Hlamide viu colorate, flora Țării Bîrsei: fiecare fată — au fost multe la număr — prinsese de hainele junilor tinerescul dar al primăverii.

.....
Seara, sub Tâmpa, cînd pomii albi se înalbăstresc, cînd pe culmi se aprind focu-rile Sfîntului Gheorghe, Junii tineri, umăr la umăr, pornesc hora pe stînga în cîntecul fluerului, asvîrlind buzduganele spre cer. E singurul joc românesc ce se joacă astfel.

.....
Călări pe cai împodobiți cu șei pitorești, cu ciucuri și flori împletite în coame și cozi, dar mai ales cu tacîmuri (harnașamente de metal ornamentate), Junii urcă spre Pietrele lui Solomon. Li se alătură puzderie de oameni. Junii tineri se află în frunte; urmează Albiorii și Roșiorii; apoi Junii bătrîni. Mă opresc lîngă doi Roșiori: poalele cămășilor par de zale, atît sînt de bătute în fir lat și paiete.

După ce ai trecut de stîncile primului chei al defileului, spectacolul devine extra-ordinar: între stînci, pe pajiștile înverzite ce coboară în pantă, pe sub sălbatecii pomi înfloriți, vezi mii de oameni, cocoțați pînă pe vîrfurile înalte, pe crestele umbroase de sub cer, ca într-o imensă arenă.

MARIANA PETRAȘCU

Brașov, 22 aprilie 1968

ANDRÉ FRÉNAUD

Cu ură dragostea mea poezia

*Ca un șarpe ce urcă în susul riurilor
ca o spadă care cade reapare fără o vorbă
ca o muiere grasă clocotind de minie
ca două vrejuri de fasole care răsar
deasupra pământului greblat
ca un zid pe care-l năruie văpaia salamandrei
foc singuratec ea traversează scîntietoare golul
ca vremea chinuită de noapte
obscură ca un vierme lucitor
rămuroasă ca o stea stinsă-ndelung
care deodată se reaprinde
cu ură dragostea mea poezia.*

Cine posedă ce?

*Cine posedă ce în aceste curți? Al cui este
muntele luat pînă la vîrf în stăpînire,
zidurile răbdătoare, grînele galbene, migdalii?*

*O fi a ta, a ta, această frumoasă proprietate,
casa, havuzul de preț,
copilul care strigă pe pajiște?
Ah, cine poate păstra în mîinile sale
zidurile care cad, floarea neclintită,
moștenirile dezmembrate, fîntînile secate?
Cine va citi numele familiilor stinse
pe mușchiul uitatelor morminte?
Și vîntul, stîncile, moartea, ale cui sînt?*

Brandenburg

lui Daniel Engelbach

*Margraful de Brandenburg m-a pus să cern nisip
printre pini
pentru inima Betonierei
și sîngele meu de ciment zvicnea pînă-n visele mele
Marile ziduri se luminau în zori de zi
și seara mestecenii se plimbau ca niște flamingi
Barza a părăsit clopotnița din Quitzobel
ea va trece deasupra țării mele răvășite —
panoplie de cai morți și de lacrimi
care încă nu s-au copt de tot
ca să devină perla ce o să ne răscumpere —
deasupra vieții mele care m-așteaptă
și care e moartă
în Burgundia și la Paris.
Și Notre-Dame s-a întors spre mine și îmi suride
ca cea mai mare dintre logodnicele noastre
Sprijinit pe lopată mă întind spre amurg
De pe fața mea curge nisipul.*

Dincolo de sat

*Albastrul cerului între pomi vîntul palid
Țipătul cocoșului înăbușit între spaliere
În răzoarele bine greblate aracii de fasole
care foșneau au tăcut Ploaia nu a dungat
poleiala de aur a soarelui în grădină O femeie
aplecată deasupra agrișilor de-a lungul înaltului zid
Căruța sub șopron și brazdele
unde înaintează corbul singuratec. Teme-te satule
Ascunși după stoguri iată soldații care se-apropie
să săvîrșească uciderea pruncilor*

Mi-am zidit casa ideală

*Mi-am rostit casa în piatră bine cioplită
pentru ca pisicuțele să se nască aici în casa mea
pentru ca șoarecii să se simtă bine aici în casa mea
pentru ca hulumii să se strecoare aici pentru ca
jumătatea de oră să fiarbă aici înăbușit
când sori imenși clișesc în fîrde
pentru ca să se joace aici copiii cu nimeni
cu vîntul cald al castanilor vasăzică*

*De asta nu există acoperiș pe casa mea
nici tu nici eu în casa mea
nici captivi nici stăpîni nici temeiuri
nici statui nici pleoape nici frica
nici arme nici lacrimi nici religia
nici arbori nici ziduri groase nimic decît de haz
De asta e așa de bine zidită casa mea.*

Epitaf

*Cînd voi întinde neantului răbojul meu
într-una din aceste zile
botul lui nu va rinji
Cifrele mele nu sunt false
ele alcătuiesc un zero curat
Vino fiul meu va spune el cu colți reci
în sînul meu de care ești demn
Mă voi întinde în liniștea lui.*

În românește de MARIA BANUȘ

Popasul în poiană

*Un pîlc de călăreți în poiană.
Oare printre copaci au întrezărit un castel?
N-are rost să-i întrebi pe pădurari.
Mai degrabă să dai foc pentru-a face loc
împărăției străvechi.*

Se află cumva în poiană vreun loc în care-ai putea deveni suveran ?
E oare poiana-o capcană sau unul din popasurile prevăzute ?
Pasărea crudă a ris în desişuri.
Dacă fornaie caili, e-un semn.

Un prunc pentru a i te-nchina sau a-i face rău . . .
Cum să-l recunoşti pe cel căutat ?
A repara totul sau a te pierde, acesta să fie oare scopul ?

— Caili nemişcaţi. Soarele clipeşte.
Monştrii ce ne-nsoţesc
se strevăd sub privirea apei proaspete.
Ochi neliniştiţi scapără pînă şi-n cristalele de mică.

De ce să trimiţi cercetaşi la liziera pădurii
dacă « altundeva » e la fel de incert ca şi « ieri » ?
Porniţi dintotdeauna şi pînă la capăt
prin spaţiile care ne premerg.
Săpături astupate, ţişini răsucite, azurul tulbure
pe urmele uitatelor treceri.

Dece să cărăm în febra noastră
groapa în care şerpi se prefac că dorm ?
Ştiu, şarpele e iubirea deznădăjduită.

Cine cheamă, oare ? În pustie, de unde s-auzi strigătele ?
Cum am putea şti, stînd întinşi aici,
dac-au pornit iar la drum ?
Desprinsе de mîinile noastre, operele deşarte. Inoperanţi.
În vechile făgaşe pîndesc emoţii pentru-a mă zmulge
din inerţia în care mă pierd.
Figuri schimbătoare, graniţă pribeagă,
amintiri, viitor — cine-o să ştie dacă visez ?

Preajma e calmă. N-are-a face dacă sîntem priviţi.
Trebuie să clădim un foc şi să explorăm terenul,
să organizăm veghiile, da, să veghem.
Dacă adorm, să fie înlăturaţi martorii.

E lumină. Văd limpede.
Dacă rezervele ar putezi în tainiţe,
le-aş transporta mai departe, atîta cît ar fi nevoie.
Mărşăluiesc. Nu uit nimic. Sînt sub arme.
Îi văd pe toţi. Le-o voi lua înainte.
Pentru-a ataca din plin şi-a păstra intrările,
trebuie măcelărite oile, împunse vitele.
Pruncul din tufişuri e înconjurat de bărbaţi.
Ca să ridă copios. Ca să verse sînge.
Oribila veghe . . . Oarba fetiţă . . .

Tîrguşorul numai bun de prădat. Prin luminiş
pot ieşi vitele noastre.
Minia ciorilor. Părul pădureţ în flăcări.

La adăpostul pereţilor de porumb, în ziua plăpîndă
apa tirindu-se-n brazde.
Vîntul rece. Vreascurile ţepoase.
Apoi umbra glorioasă a norilor.
E lumină. Văd limpede.
Socotelile mele îmi par în bună rinduială.
Balanţa e dreaptă dacă vîntu-i mai bun.
Dar vîntul s-a şi întors, un murmur s-a iscat
în arborii înalţi, învălmăşind toate formele...
Şi mereu treptele, cu jilave muchii.
Pregătirea echipamentului.
Lemnul trozneşte viclean sub tălpile goale.
Cine-o să fie jertfit la liturghia umbrei?
În oglinda în care se scufundă feţele
în smîrcul răscolit de năvala mîloasă
ura, înduioşarea de sine prin altul,
apa neagră şi mesteacănul laolaltă...
O, să dormi ! să dormi adînc !
Porunci ! Trebuie date porunci !
Patrule de pază în careu
pentru a ţine la respect dezordinea.
Iar dimineaţa aduceţi-ne sub ochi
alaiul feţelor mutilate
pentru a da un chip spaimei nocturne,
pentru a conjura totul.

Sînt sfîşiat de rana ta, frate.
Nu-i cu putinţă să fii mereu crud.

Pentru a-i răscumpăra pe nemernici,
am încercat, avînd eu însumi prea puţină putere,
privaţiunile şi zbuciumul.
Trebuia încercat în fel şi chip.
Pe cine anume să răscumpăr ? Ce-am ştiut să aduc ?
Printre reflexele tremurătoare ale-aventurii
pe cine altul decît mine voi şti să-ntrevăd ?

Un chip neciteţ în luminile lui schimbătoare.
Cu ochii închişi sau deschişi,
rămîn locului
doar din pricina prea-plinului.
Şi lunec printre obiectele taciturne,
fără nici o mîna ca s-apuce mîna
necunoscutului care nu mai apare.
De-atîta aşteptare, ajungi să fii darnic.

De-am fi știut să descoperim ospățul
în locurile prin care treceam.
Dar mereu, pe măsură ce ne-apropiam,
se ștergeau hanul și grădina, toate roadele presimțite.

Îi vom întâmpina pe oaspeți, vom împărți darurile.
Nici aur, nici laur, nici smirnă
Crini pentru cei inocenți, păducel pentru cei simpli
și crizanteme pentru compasiune.

De-am avea cîmp liber prin lume...
Nici o atingere leagănului.
Dacă celălalt ar fi prezent în trupurile contopite.
Dacă glasul ar ști să redobîndească
ceea ce dragostea nu poate atinge.
Dar veșnic vuietul în care se pierd urmele
în ținutul enorm, veșnic gravitația nedecisă.
Pentru-a încerca să impui domnia necruțătorului traseu.

Văzul despuiat de fețele noi.
Vocea reținută de ecourile îngropate.
Ne mai recunoscînd privirile altădată-ndrăgite.
Ne mai sperînd cuvîntul geamăn,
stăruind proteste să-ți urmezi, enervat, drumul.
Mai tîrziu, minia-n scădere, triumful legii,
arbitrajul dorințelor și potolirea fatală,
rugăciunile de pe urmă, intrarea scîrbavnică.

Sau poate să mori scuipînd vipere,
ca s-ascunzi o primejdie mai cruntă?
Asta-i viața, dintotdeauna, nu-i așa?
Sub corturile noastre s-au strecurat salamandrele
care străbat, vomitînd, apa și focul.

Ca și cum norocul ar putea să zimbească dreptății,
Ca și cum patimile-ar putea s-aprindă un foc trainic.
Ca și cum elanurile-ar putea avea o țintă doar lor hărăzită.
Ca și cum cuvîntul final nu s-ar afla în gitlej
încă la naștere.

Și totuși, uneori, scăpată din hău,
pentru a-l dejuca sau a-l juca,
frumusețea se iveaua brusc
la marginea dealurilor pe-o potecă, în iarbă,
ca o lumină nemaivăzută.
Lumină lustrală, menită a ne-mprospăta ochii,
a ne ajuta să-ndurăm, așteptînd.
O, minune, o clipă stinsă-a iertării !

De ce să rămînem aici, dacă sîntem pierduți?
Nu lipsesc nici copacii, nici funia.

Tăgăduiesc puterile unei trăiri fără recurs.
Condamn irecuzabilul.
Îmi făuresc verbul, dezmințit mi-l creez.
Și renasc în minia care exultă.

M-am azvirlit, am căzut pradă
pământului dezmoștenit, totul se năruie.
Forfota, prea-plinul forțelor nesupuse
triumfă în arșița sălbatică,
nestăpînită energie fără contur.
Răsufliă jivine pe unde calc, voi ucide.
Îi voi țintui pe marele podgorean al femeilor,
cu grei ciorchini albi suspendați,
îi voi țintui piciorul care gîfîie.
Voi fecunda izvorul cu sîngele hăcuit.
Universul se scurge-n semințele lui arzătoare.
Iată-mă, în flux mă deschid, și-n cîntec mă-nalț.
Dezleg și îndoii. În triumfalul ritm
mă simt liber.

Îmbrățișam totul, nimic mai puțin. O, delir !
Dar pînă la urmă rămîneau numai eu
pe sfera aceasta roșcată și-atît de îndepărtată,
în care lumea se fărîmița, gemînd, o dată cu mine.
Nu-s atît de puternic încît să strălucesc, suspendat.
Iată-mă din nou pe poteca piezișă
supus în dușmănie
cîmpului acru al privirii mele mărturisite.
Pădurea-i mai deasă, micile golfuri așteaptă ziua,
această privire albastră veghind printre nori.

Picioarele mi-s iar pe pămînt, mă las în voia timpului.
Privesc și măsur, îndurerat, încerc.
Fața e-ncărcată, și-nchisă.
M-am recunoscut răzlețit, n-are-a face.
Nu nădăjduiesc, îmi dau doar silința.
O, nebunește îndrăgostit,
de cine anume ? De mine însumi, poate,
în dușmănie.
Mi-era grozav de frică, sînt adînc pecetluit.
Îmi desăvîrșesc apărarea, mă cumpăr la preț scump.
Zi după zi, răscumpărarea mai ușor mă va face.
Stăpînul teribil, mîntuitorul meu sînt eu însumi,
inculpat radios în lanțuri arzînde.

Cine poate fi apărat îndelung de virtute ?
Temeliile clădite în luptă vor ști să reziste ?
Cum ar putea asceza să fie integru azil
cînd a răsunit din străfunduri apelul
care sfidează meterezele exterioare ?

Zvelta vînătorită, ecoul, alarmele.
O femeia, toate cîmpurile secerate, blond lîngă blond !
Rîul scobit de copitele cailor.
Trup mare, orgolios.

*Luarea în posesie, în spaimă se petrece.
Și unde să te pui la adăpost, dacă nimic n-ar lipsi ?*

Încă mai doresc. În apa mare m-arunc.
Miezul nopții e luminat de umbra care se surpă.
Urcușul, asurzitoarea tăcere.
O nesfîrșită armată de țepi și de mușchiu.
Roata. Hosana. Oceanul.

*Apoi, foarte încet, a conținut totul.
Fiecare se regăsea pe drumul său diferit,
cu deșertul sub tălpi,
iar lumea rămînea departe, pe celălalt versant.*

*Țări necunoscute și, în curînd,
doar obișnuitul șir de-nțîlniri,
de gesturi închise. Și iarăși
mesele părăsitate, plecările confuze, totul se-amestecă.
Dacă nu-i altă patrie decît cea de sub nori,
ce merit de pus la activul
singurătății !*

*De-i adevărat că știam să luăm, la ce bun
iluzia unei fințe sau a unei țări stăpînite,
jalonarea cuceririlor nu-i pentru noi,
cei deposezați în zori.*

*Bunurile rîvnite, atașamentul nostru
față de mobila familiară, de pat, de dulap, de pisica slăbuță,
și chiar față de gîndacii
care-aleargă cu-o grabă a lor prin casele noastre.
Sau poate să speli, să culegi, să azvîrli cenușa,
să-ți uiți gîndurile trudind din greu și să zîmbești
dacă ești sărac,
și să-ți dai osteneala pentru nimic, din mîndrie.*

*Comorile încă din vechime cărate,
o viață întreagă,
într-o pungă de care nu te despați niciodată,
o pietricică, o șuviță de păr, cîteva imagini,
un carnet de ivoriu plin de cuvinte palide,
abisuri meschine în calea urcușului prea vertiginos
ca să mai fie privite vreodată . . .
Sărmane averi. Inutilă cărăușie.
Mică roză-a vinturilor pragurilor și drumurilor noastre,
mai copilăroasă decît un cerc care se rostogolește.*

Mersul domol al colinelor,
pajiștile firave înșirate de-a lungul pădurii,
ulucile noi spoite în roz,
eleșteul de după lanul de secară, statuile scumpe,
faleză rezemată de golf,
muselinele, taftalele rimate ale mării,
desfășurarea lor de-a lungul plugului care dănțuie,
totul e-o taină deșartă.

Cruci îndălțate pentru cei care mor
sau rituale gesturi în vînt ale miinilor noastre.
Blazoane menite a ne simboliza faptele.
Și cite-o stelă pentru nici un eveniment.

Pentru că trebuie totuși să credem în bucuria deplină,
în strălucirea miilor de izvoare ale diamantului.
Celălalt e același,
interiorul aflux de pretutindeni țîșnește,
suflu pierit în cadența unicului.

Nu se poate-nchea decît din umbre
castelul croit de elanul luminii,
pentru că încă mă mai aflu aici, cu ecranul ochilor mei,
al gurii mele prea lacome, al unei inimi ce se orbește singură,
al unui spirit care nu se poate uita pe sine.

Iar dacă în apa subterană m-am scufundat
spre-a mă contopi cu ființa, spre a-i cunoaște puterea.
m-am regăsit stavilă . . . Printre bolți
un fel de mișuneală.

Înalț monumente pentru-a-mpodobi dezastrul.
Și pentru a preîntîmpina restul.
Pentru a-i cinsti pe morți . . . Ca să-i uit . . .
Pentru-a da satisfacție morții,
dacă nu pentru-a ne-o scoate din minte,
pentru-a ne amăgi cu-o firavă slavă.

Vorbesc, vorbesc pentru-a face să amuțească-o tăcere supremă.
Vorbesc pentru-a forța ceea ce rămîne închis.
Voi ști să fac din străfunduri un teren prielnic !
Cum să crezi, cînd noaptea din vorbele care țîșnesc
nu se zguduie ?
Vicleana speranță se-amină la nesfîrșit.
Totul va fi îndelungă vreme fatal.

Vîntul, marele vînt al iernii. Veghile. Ploaia.
Hotărîrile sevei, zestrea primăvărată.
Griul aurit incurcînd muncile.
Promoția roadelor în soarele incert.
O arenă de nori din ce în ce mai largă.

Apoi vizuina lunil.
Merii răzlețiți în apă.
Corbii prăbușiți. Negura. Chiciura.
Urcușul și căderea. Neagra ulucă.
Zăpada care cădea. Primenirea.
Zăpada.
Adevărata zi va miji oare ?
E-o fericire să te afli aici,
așa cum e și pentru iarbă.
Ce simplă, deodată,
bucuria cu suflu nedecis, risipită-mprejur.
O armonie ar presimți stingaci
iminența plenitudinii.
Pe dealurile pe care-ai dori să zăbovești
în lumina copacilor,
toate nodurile s-ar desface fără primejdie
la sărbătoarea în care anotimpurile
s-ar înrudi cu noi în sclipiri ce apropie.

Pozițiile avansate sînt lîngă prăpastie,
în rămurișul în care soarele leagănă
penumbra astrelor,
s-ar spune că-n curînd vom zări neîntîlnire,
păzită de vîntul ce spumegă.

Dar dacă totu-ar ceda !
Da, poate, mai spre capătul ripei,
într-o margine speriată,
e o dimineață naivă în care nefericirea va înceta.
Odăile cu pereți de trestie ale logodnicilor
și stelele-adînci vor fi pline de bunăvoință atunci.
Rîuri în care peștii dauresc unda ușoară.

Sînt povești, zadarnice fugi !
Fără răspuns rămîne dorința de joc.
A, nu ne dorim nici o vrajă.
Nu sîntem copii, nicidecum.
Nu mă voi supune. Mă-ncăpățînez și mai mult.
E lumină. Văd limpede.
Cu sau fără arme înfrunt
care dușman ?

Nimic nu-i lipsește profunzimii
Adîncului.
Se-nalță Nimicul, provocatorul.
Se revarsă din plin, se cascadează.
E adăpostul violent și prăpastia,
dolca cea neagră.
Domnește, negatorul !
Ieșiți din el, din ne-el,
ieșiți din gura lui

în hățișul legilor și-al zeilor noștri
care se sfîșie-ntre ei,
noi, sfîșiați, dornici,
în marș.

Nimicînd fiind,
dacă trece prin mine inacceptabilul,
mă ridic în puterea lui
ca vulturul în fulger,
în Nimicul buimac,
în flăcări.

Îi sînt recunoscător că mă lovește,
cenușă rodită . . .
Silabisesc inefabilul.

O, sabie orbitoare.
Vatră infinit de deșartă.
Auroră care se naște . . .
Strălucirea, singura în care mă-ncred,
a fost aminată.

Dacă nu mă năruî,
și dacă tot trebuie să rămînem aici,
voi tăgădul, mă încăpățînez
să mă dărul, repetînd
o vorbă săracă, nu mă mai satur
să nu găsesc drumul.

Crezînd, voi răzbate.
Întreb, fără să fiu auzit.
Nu cunosc lumea, nici pe mine nu mă cunosc
dacă fără cunoaștere intru
în tufișul rătăcit de izvoare.
Dacă trebuie să fiu, e atît de pușin,
dacă mă depășesc nu mai sînt.

O, exist îndeajuns pentru-a răbda peste măsură de mult
păcatul, Inacceptabilul
prin acest du-te vino al nenorocirii.

Nesfîrșită bravură: Omul
e pe urmele sale, și nu va fi
o auroră deplină care se iluminează
pentru-a rosti printr-un gest liminar
tot ce-a pierdut.
Ireversibilul, umbra
se devoră total,
viața se inventă pe sine.
În nevinovatul abis,
se strîng rămășițele.

Dacă revine, același
devine un altul.
Nici rănilor, nici morții
nu vor fi anulați.
Din unitatea care se-ncheagă
integritatea-i exclusă.

Infinită mândrie: omul.

Lipsit de tată. Fără întoarcere
la un sîn viu.
Fatală e prea greaua sarcină
de-a ne împlini peste puterile noastre.
Sublimă se-aprinde
în ochi uneori
un fel de bucurie.

Sîntem cu toții aici, sînt aici
prinși în vîrtej,
recidiviști dezabuzăți.
Nu fără un zîmbet, poate,
dacă-am știut totdeauna că strădania noastră
e doar căutarea unui reazim jalnic,
întăirea, ca a unei oști asediate,
prin cercurile unui itinerar lipsit de memorie.
Ne ținem departe de grosul trupei.
Seniori, dacă sîntem, rămînem la margine.
Voluntari la făcerea drumurilor.
Dezarmați de marile guri protectoare.
Impostorilor, întreb și în numele vostru:
Cine-o să ne dezvăluie ce sîntem?
Și rostul care ne-a îmboldit?

Nu mai trecusem oare-n alt an
prin crîngul acesta?
Marșul nostru continuînd
în fîgașele-adînci ale munților
care despart amurgurile de zori,
m-am recunoscut încă o dată impenetrabil.

Vom înainta oare la fel de repede ca și steaua?
Escapada n-a durat oare destul?
Dacă-a scăpărat vreodată chemarea, acum a tăcut.
Încă înainte de-obîrșie, ne aflăm în noapte.
O, nobleșă scîrbită, cîntec zadarnic.
Să pornim la drum, acolo unde se strîng aburii.
Să ne reluăm rolurile. Să ne-nfrumusețăm fețele.
Știm bine că sîntem în căutare.
Legiunile noastre masate în interior,
elanuri și lanțuri, zgomote stinse,
ciocnirea a mii de săbii pentru constituirea

unui singur verb sumbru,
eroul în marș prin tărîmuri mortale.
Universul a rămas fără glas.
Alți pribegi înaintează, dușmani și frați.
Sau poate se depărtează? Nici un schimb de semne.
Nici o cale de-acces, ca și noi.

Țîmpul fornaie foarte încet. Căii-au băut.
Plecarea va fi la cădere-ntunericului.
Vom defila în rînduri strînse înapoia cabanei.
Luna e palidă ca odinioară.
Marii arbori eterni îngălbenesc
lîngă tînărul soc regăsit aici.
Cine ne călăuzește?
Norii aceștia rotunzi ca niște pietre de rîu
nu marchează pe cer drumul nostru.
Luați pe sus de astrele care ne trag
în marele fluviu al firmamentului . . .
Și totuși vom potopi
eterna garnizoană a stelelor . . .
Dacă mi-e interzisă clipa cînd voi ști să mă deschid,
să strălucesc pe vecie în centru,
o, din călătorie să ies!
Poate, pur și simplu pentru-a mă-ntinde aici.

O spuzeală de margarete în poiană.
Un rai plăpînd la adăpostul sălciilor.
Apa ne-ar acoperi cu încetul, boabe mărunte.
Aici aș dori să mă pierd
în clipa cînd lumea e bună.

30 martie—27 octombrie 1964

În românește de PETRE SOLOMON

ANDRÉ FRÉNAUD, peregrinul

André Frénaud face parte din categoria acelor poeți care, în interstițiile calme, dintre două explozii generatoare ale microcosmului poetic, dă dovada unei adânci și pertinente reflexivități. Luciditatea, ascuțimea cu care analizează geneza actului creator, în « Notele » sale, vin în sprijinul criticii, reprezintă o bază solidă pe care edificiul exegetic se poate înălța, cu un coeficient de siguranță sporit.

E primejdios lucru, impresionist procedeu, să cauți a formula cheie însușirea primă, dominantă a unei personalități, mai ales când opera constituită îți oferă o proteică înfățișare, un evantai de atitudini, dispoziții, tonalități, impresionant de vast și deschis.

Totuși nu pot rezista tentației.

Cred că nu sînt singurul cititor care după ce a străbătut universul frénaudian, cu labirinturile, galeriile, tainele și luminisurile lui, păstrează, în toată ființa sa, ecoul, vulețul unei subterane forțe duduitoare care își face loc pînă în ultima moleculă a acestei structuri vulcanice.

Să rostim cuvîntul-cheie: energia. El apare și-n subtila vivisecție, a experienței poetice, pe care o face chiar autorul: « Trecerea harului a început prin a-l goli de sine însuși și de tot ceea ce știe. . . Clipă imperceptibilă. Poemul se săvîrșește în momentul trezirii. Atunci energia care-l străbate, pierind, îi comunică o stranie putere. De această energie, el e cuprins cînd își înalță cîntul. » Energie, forță robustă, gîfîitoare, de miner, care trebuie, cu orice mijloace, cu orice eforturi să violenteze roca, să pătrundă într-o materie dură, ostilă, așa se impune, copleșitoare, brutală, energia frénaudiană, celui ce pășește pe acest tărîm de roci torturate, de ciclopice bătălii ale materiei și spiritului cu destinul, împlinzite de rare popasuri, pe multe rale pajiști ale surisului, ale împăcării, ale « grației » . . .

Despre poezia lui Frénaud se spune că e o poezie « situată ». Ea transcede, fără a eluda, și fără a se rupe de tot, vatra din care purcede: locul și momentul, țara, istoria. Senzația primordială și drama reală, tragedia umană fundamentală, purtînd însemnele peisajului, ale veacului parcurs.

Să-l situăm și noi pe poet, între cîteva date biografice reper :

Fiu al Burgundiei, mai puțin al însoritei Burgundii viticole, mai mult al mohorî-tului peisaj de holde de cărbune — din micul oraș miner Montceau-les-Mines, unde s-a născut în 1907, ca fiu al unui farmacist — poetul păstrează, din ținutul natal, sedimentate în profunzimile limbajului, truculența graiului popular. Adînc, în substanța verbului, aflăm întipărite contrastele primelor culori, ale copilăriei și ale adolescenței: negrul îndoliat, auster, al munților de cărbune; transparența voluptuoasă a vinurilor burgunde.

Crescut într-un mediu de burghezie onorabilă și conformistă, tînărul trăiește cu acuitate drama revoltei, a înstrăinării, refuzul valorilor perimate, golite de substanță. Formație universitară umanistă: litere, filozofie, drept, pe care se grefează o aplicație, o metodă și o perspectivă a omului de știință, a sociologului. « Multă vreme, mărturisește poetul, m-am crezut mai de grabă romancier sau sociolog. » Studiul lui Hegel, Marx și Freud își lasă amprenta în concepția filozofică a lui Frénaud. Războiul, detențiunea ca prizonier în Germania, Rezistența, marchează, cu încălcătura lor de experiență vitală-limită, de confruntare tragică a valorilor, viața și opera scriitorului.

În 1942, Aragon descoperă în poetul volumului « Les Rois Mages », apărut înainte de război, « pe un mare, pe unul din cei mai mari poeți francezi », recunoscut, în același timp, cu admirație, de André Malraux și de René Char.

De atunci, pînă azi, opera poetului a crescut din germenii robust inițial, organică, masivă, fără rupturi interne, fără crize substanțiale ori stilistice spectaculare.

Ceea ce izbește în primul rînd, pe cel ce intră în universul acestei poezii, e un fel de înverșunare, de pătimașă, tenace și lucidă manifestare a energiei spirituale, în confruntare, comuniune ori dispută cu propriul eu, cu destinul, cu istoria. Poetul își e sie însuși « inacceptabil ». Nu ca revoltă confuză, adolescentină. Cînd apare în cîmpul poeziei franceze e un artist format, de 31 de ani.

Tensiunea permanentă, exacerbată dialectică internă, refuzul exasperat al existenței, așa cum e ea, cu tragicele ei limite și clivaje e dublată de o simultană și crîncenă îmbrățișare a aceleiași existențe. Sînt trăsături fundamentale, pe care le regăsim de-a lungul întregii lui creații.

Continuator al spiței poetice de mari nelinîștiți — Baudelaire, Rimbaud — de căutători, prin poezie, a ceva ce o transcede, Frénaud e unul din torturații pelerini, mereu pe punctul de a atinge sacrul lăcaș al Unității, al Salvării, al Întregului regăsit, mereu trezit la tragica realitate a inexorabilului și inacceptabilului destin comun, față-n față cu moartea și neantul.

Căutarea metafizică, proprie poeziei lui Frénaud, nu se face ascensional, printr-o rarefiere și sublimare a substanței poetice, prin desprindere de la sol, ci printr-un demers extensiv, printr-o parcurgere neobosită, tenace, a celor mai adînci, mai brutale, mai umile, mai « prozaice » straturi ale existenței, prin înglobarea și trecerea lor prin focul dialecticel tensionale.

Dar dacă mîntuirea e imposibilă; dacă rana existențială e pururi deschisă; dacă neantul e « notre père fruitier »; dacă nici un fel de dragoste nu poate reface unitatea armonică decît pentru o clipă; dacă « grația » — mistică fericire — ne e întîmplător și fugar hărăzită, dacă poetul e tot mai dureros, mai nuanțat și iremediabil conștient de tragicul existențial, aceasta nu însemnează pasivitate, renunțare, acceptare și, cu atît mai puțin, vreun pios refugiu în autoamăgire.

Există o împunătoare obstinență a luptei în poezia lui Frénaud, al cărei coeficient de profunzime crește în raport cu luciditatea și înverșunarea combatantului.

În ultimele sale ample poeme mitice, « La Sainte Face », unde tema tradițională a calvarului cristic este tratată metaforic, unde densele straturi ale memoriei afective obștești sînt folosite și remodelate, ca purtătoare ale tragicelor experiențe istorice

Violette Dämmerung

Amurg violet

*Herbstdämmerung violett,
zwei Pappeln im Hintergrund, Silhouetten,
Apostel in violetterm Ornat.
Die ganze Stadt ist violett.*

*Herbstdämmerung violett,
Passanten trüg und kokett,
die ganze Menge scheint violett.
Die ganze Stadt ist violett.*

*Herbstdämmerung violett,
langhaarige Wojwoden seh ich am Feld,
Ahnen ziehen in violetten Scharen.
Die ganze Stadt ist violett.*

Herbstblei

Plumb de toamnă

*Schon ist ein Mädchen am Husten gestorben,
Ein bleicher Träumer hat sich umgebracht;
Es ist Herbst und Nacht geworden. . .
— Wie geht es Dir, vergessene Geliebte?*

In einem öffentlichen, stillen Garten
Habe ich einen Irren brüllen hören;
Die Blätter lösen sich in Mengen:
Es geht der Wind, und jede Hoffnung ist verloren.

In dem von Armut eingehüllten Markt
begegnete ich Popen und Soldaten. . .
Von jetzt ab wird auf Büchern nur geschlafen,
Vergessen und verloren, tief in der Provinz.

Schon kündet sich auf dieser falschen Welt
Das Echo von Revolte an, und Leid;
Liest du noch immer soziale Probleme. . .
Oder, was schreibst du sonst, vergessene Geliebte?

Winterblei

Plumb de iarnă

Es schneit seit Jahrhunderten, Schweigen, scheinbares
Wohlsein
In der weissen Stadt, nur der Wind geht verspätet —
Es schneit, scheinbar sind alle gestorben und wieder
auferstanden. . .

Gelehrte Bücher schlafen frierend in Vitrinen.

Zwischen den Mauern, über fernen Türmen
Schneit es gar nicht in der weiten Nacht, es schneit
Banknoten —
Nur der Wind allein weint nach anderen Noten. . .

Mein Schatten vertieft sich in demokratische Quartiere.

Es schneit grandios in der weiten Stadt, es gibt sie
nicht mehr,

In den Kinos schneit es schwerwiegend soziale Dramen,
Während der Wind auf den Eiszeitstrassen lacht. . .

Aber wer kann diese traurige Geschichte erklären?

Gequält

Trudit

Geliebte, und wieder bin ich gekommen. . .
Ich kann mich heute gerade noch halten —
Mach das Klavier auf
Und spiel mir ein Totenlied.

Auf den Teppich werde ich stürzen
Im traurigen, stillen Salon —
Doch du, sing nur weiter, Geliebte,
Langsam und monoton.

(Ein wahrhaft krankes Jahrhundert;
Auch ich bin krank, was Wunder —
Mach das Klavier auf
Und spiel mir bis ins Delirium.)

Hitze

Cuptor

Tote sind in der Stadt, Geliebte,
dir dies zu sagen, bin ich da;
Am Katafalk zersetzen sich allmählich
die Kadaver in der Hitze der Stadt.

Die Lebenden zersetzen sich auch bei Bewegung
und geben einen Ton von sich der schwitzt;
das ist Kadavergeruch, Geliebte,
und heute hängt sogar dein Busen tiefer.

Sie verschütten starke Gerüche,
bring Rosen, ich will dich schmücken,
Tote sind in der Stadt, Geliebte,
und allmählich zersetzen sich die Kadaver.

Einer Jungfrau

Das Fräulein liest immerfort,
es spielt Klavier, es malt sogar —
die Nächte verbringt es in einem fort wach,
vielleicht nimmt es deswegen ab.

Man glaubt, und einige sagen —
doch alles bleibt geheim —
es träume von einem irren,
bizarren und einsamen Dichter.

Erbleichend

Ich bin der Solitär verlassener Plätze,
trauriger Lampen, bleichen Lichts —
wenn das Kupfer erklingt zur vollendeten Nacht
bin ich der Solitär verlassener Plätze.

Gefährte, mein Leben ist scheusslich und schwarz,
es erschreckt die streunenden Hunde;
unter den Strahlen der traurigen Lampen
ist mein Lachen scheusslich, Gefährte, und schwarz.

Ich bin der Solitär verlassener Plätze,
der Schattenspiele, die den Geist umnebeln;
erbleichend in Schweigen und Paralyse
bin ich der Solitär verlassener Plätze.

Schlussgedicht

Poema finală

Trinken muss ich,
um zu vergessen, was niemand weiss:
tief im Keller wortlos verborgen.
Unerkannt und allein dort zu rauchen,
denn sonst ist es schwer auf der Welt. . .

Auf der Strasse brüllen Leben und Tod,
die Dichter weinen ihr Wahngedicht. . .
Ich weiss.

Doch der schreckliche Hunger
ist kein Witz, kein Traum —
Blei, Gewitter, Verwüstung
und Finis. . .

Geschichte der Gegenwart. . .
Es ist Zeit. . . alle Nerven bereiten mir Schmerzen. .
So komm endlich, du grossartige Zukunft.

Fortgehen muss ich,
um zu vergessen, was niemand weiss:
vergrämt über die Verbrechen der Bürger und wortlos
in der Welt allein mich zu verlieren, unerkannt,
denn sonst ist es schwer auf der Welt. . .

Aus dem Rumänischen von **MAX DEMETER PEYFUSS**

[illegible]

Moartea și busola

Lui Mandie Molina Vedia

Din numeroasele probleme care au exersat perspicacitatea plină de curaj a lui Lönnrot, nici una n-a fost atât de ciudată — atât de riguros ciudată, am spune — ca seria periodică de crime care au culminat la proprietatea din Triste-Le-Roy, în mijlocul parfumului etern al eucaliptilor.

Este adevărat că Eric Lönnrot n-a izbutit să împiedice ultima crimă, dar e indiscutabil că a prevăzut-o. N-a putut ghici identitatea nefericitului asasin al lui Jarmolinsky, dar a ghicit în schimb morfologia secretă a seriei obscure și participarea lui Red Scharlach, numit Scharlach Dandy. Acest criminal (ca atîția alții) jurase pe onoarea sa că-l va uide pe Lönnrot, dar acesta nu s-a lăsat niciodată intimidat. Lönnrot se credea un simplu spirit rațional, un pur gînditor, un Augustin Dupin, dar avea în el ceva de aventurier, ba chiar de jucător.

Prima crimă a avut loc la Hotel du Nord ¹, o prismă înaltă care domină golful cu ape de culoarea deșertului. În acest turn (înmănunchiere evidentă a trei realități, albul detestabil al unei clinici, diviziunea numerotată a unei închisori și aparența generală a unei case nelocuite), a sosit la 3 decembrie delegatul din Podolsk la cel de al treilea congres talmudic, profesorul Marcel Jarmolinsky, un bărbat cu barbă cenușie și ochi cenușii. Nu vom ști niciodată dacă i-a plăcut Hotel du Nord, dar l-a acceptat cu acea antică resemnare care i-a permis să îndure trei ani de război în Carpați și trei mii de ani de agresiune și pogromuri. I s-a dat o cameră la etajul R, în fața suite ²-i ocupată, nu fără zgomot, de tetrarul din Galileea. Jarmolinsky luă masa de prînz, amîna pentru ziua următoare vizitarea orașului necunoscut, își aranjă într-un *placard* ³ numeroasele cărți și puținele haine pe care le avea și, înainte de miezul nopții, stinse lumina. (Acestea, după spusele *chauffeur*-ului ⁴ tetrarcului, care dormea în camera

¹, ², ³, ⁴. În franceză în textul original.

alăturată.) La 4 decembrie, la unsprezece și trei minute dimineața a fost chemat la telefon de către un redactor de la *Jüdische Zeitung*; profesorul Jarmolinsky n-a răspuns: a fost găsit în camera lui, cu fața ușor înnegrită, aproape gol sub o manta mare, demodată; zăcea nu departe de ușa care dădea pe culoar; o lovitură adâncă de pumnal îi străpunsese pieptul. Cîteva ore mai tîrziu, în aceeași încăpere, comisarul Treviranus și Lönnrot discutau calm în mijlocul ziariștilor, al fotografiilor și al polițiștilor.

— Nu-i nevoie să cauți amiaza la orele paisprezece, spunea Treviranus gesticulînd poruncitor cu o țigară în mînă. Cu toții știm că tetrarcul din Galileea are cele mai frumoase safire din lume. Ca să i le fure, cineva a pătruns aici probabil din greșeală. Jarmolinsky s-a sculat, și hoțul a fost obligat să-l omoare. Ce părere aveți?

— E posibil, dar lipsit de interes, a răspuns Lönnrot. O să răspundeți că realitatea nu este de loc obligată să fie interesantă. Am să vă răspund că realitatea poate face abstracție de această obligație, dar nicidecum de o ipoteză. În cea pe care ați improvizat-o, hazardul joacă un rol însemnat. Iată un rabin mort; aș prefera o explicație pur rabinică la tribulațiile imaginare ale unui hoț imaginar.

Treviranus răspunse cu umor:

— Explicațiile rabinice nu mă interesează; ceea ce mă interesează este să-l prind pe individul care l-a înjunghiat pe acest necunoscut.

— Nu chiar atît de necunoscut, rectifică Lönnrot. Iată operele sale complete. Și arată în placard un rînd de volume mari: o *Apărare a cabalei*; o *Cercetare a filozofiei de Robert Fluid*; o traducere literală a lui *Sepher Yezirah*; o *Biografie a lui Baal Shem*; o *Istorie a sectei hasidimilor*; o monografie (în germană) despre Tetragrammaton; o alta despre nomenclatura divină a Pentateuhului. Comisarul le privi cu teamă, aproape cu dispreț. Apoi începu să rîdă.

— Nu sînt decît un biet creștin, a răspuns el. Luați vă rog de aici toate aceste cărți vechi; n-am timp de pierdut cu superstițiile evreiești.

— Poate că această crimă aparține istoriei superstițiilor evreiești, șopti Lönnrot.

— Ca și creștinismul, încercă să completeze redactorul de la *Jüdische Zeitung*. Era miop, ateu și foarte timid.

Nu i-a răspuns nimeni. Unul dintre agenți găsise în mica mașină de scris o foaie de hîrtie cu următoarea frază neterminată: « Prima literă a numelui a fost pronunțată ». Lönnrot se abținu să nu rîdă. Devenit pe neașteptate bibliofil sau ebraist, dădu ordin să se împacheteze cărțile mortului și le transportă în apartamentul său. Independent de ancheta poliției, începu să le studieze. Un mare in-octavo i-a dezvăluit învățăturile lui Israel

Baal Shem Tov, fondatorul sectei devoților; altul, virtuțile și spaimele Tetragrammatonului, adică inefabilul nume al Domnului; altul teza conform căreia Dumnezeu are un nume secret ce rezumă (ca în sfera de cristal pe care perșii o atribuie lui Alexandru Macedon) cea de a noua însușire, eternitatea — adică cunoașterea imediată a tuturor lucrurilor care vor exista, există sau au existat în univers. Tradiția enumeră nouăzeci și nouă de nume aparținând lui Dumnezeu; ebraiștii atribuie acest nume imperfect spaimei magice a numerelor cu soț; hasidimii cred că acest hiatus indică un al o sutălea nume — Numele Absolut.

Cîteva zile mai tîrziu, a fost deranjat din cercetările sale erudite de apariția redactorului de la *Jüdische Zeitung*. Acesta voia să discute despre crimă: Lönnrot prefera să vorbească despre diferitele nume ale lui Dumnezeu; ziaristul declarase pe trei coloane, că cercetătorul Erik Lönnrot începuse să studieze numeroasele nume ale lui Dumnezeu, pentru a-l găsi pe cel al asasinului. Lönnrot, obișnuit cu simplificările ziariștilor, n-a fost cîtuși de puțin indignat. Unul dintre acești mici librari — care au descoperit că oricine se resemnează să cumpere orice fel de carte — a publicat o ediție populară a *Istoriei sectei hasidimilor*.

Cea de a doua crimă a avut loc în noaptea de 3 ianuarie, în cel mai părăsit și pustiu cartier din vestul orașului. În zori, unul dintre polițiștii care supraveghează călare aceste locuri a văzut pe pragul dughenei unui negustor de vopseli un om întins, înfășurat într-un *poncho*. Fața-i aspră era acoperită de sînge, de parcă ar fi purtat o mască; o lovitură adîncă de pumnal îi străpunsese pieptul. Pe zid, deasupra unor romburi galbene și roșii, erau cîteva cuvinte scrise cu cretă. Polițistul le silabisii. . .

În după-amiaza aceea, Treviranus și Lönnrot s-au dus la locul îndepărtat al crimei. La stînga și la dreapta automobilului orașul se descompunea; cerul se mărea, în timp ce casele se micșorau și cîte un horn sau vreun plop se profila în depărtare. În cele din urmă au ajuns la capătul călătoriei lor: o fundătură cu ziduri trandafirii din vâlătuci care păreau să reflecte uriașul apus de soare. Mortul fusese identificat. Se numea Daniel Simon Azevedo, renumit în vechile mahalale din nord, fost căruțaș care ajunsese în rîndurile demagogilor electorali, apoi devenise hoț și turnător. (Felul ciudat în care murise li s-a părut cum nu se poate mai potrivit; Azevedo era ultimul reprezentant al unei generații de bandiți care știau să mînuiască pumnalul, dar nu și revolverul.) Cuvintele scrise cu cretă erau următoarele: «Cea de a doua literă a numelui a fost pronunțată».

Cea de a treia crimă a avut loc în noaptea de 3 februarie. Cu un ceas înainte, telefonul zbîrni în biroul comisarului Treviranus. În receptor s-a auzit un glas gutural de bărbat care vorbea cu multe precauții; spunea că se numește Ginzberg (sau Ginzburg) și că era dispus să relateze, contra

unei sume rezonabile, cum a fost asasinat Azevedo și Jarmolinsky. Fluierături și sunete de trîmbiță au acoperit glasul denunțatorului. Apoi, convorbirea s-a întrerupt. Fără să înlăture posibilitatea unei glume (carnavalul era în toi), Treviranus a descoperit că i se vorbise din Liverpool House, un cabaret de pe Toulon, o stradă infectă unde se întîlnesc laolaltă cosmorama și lăptăria, bordelul și vînzătorii de biblîi. Treviranus vorbi cu patronul. Acesta (Black Finnegan, vechi criminal irlandez, covîrșit și aproape desființat în prezent de onestitate) i-a spus că ultima persoană din casă care folosise telefonul a fost un locatar, un anume Gryphius, care tocmai plecase cu niște prieteni. Treviranus s-a dus de îndată la Liverpool House. Patronul i-a comunicat următoarele: cu opt zile înainte, Gryphius închiriasse o cameră în podul barului. Era un bărbat cu trăsături ascuțite, cu o barbă cenușie neîngrijită, îmbrăcat sărăcăcios în negru; Finnegan (care păstra această cameră cu un scop pe care Treviranus îl ghicea) îi ceruse desigur o chirie exagerat de mare; Gryphius a plătit pe loc suma cerută. Nu ieșea aproape niciodată, prînzul și cina le lua în cameră; abia îl zăreau prin bar. În seara respectivă coborîse să telefoneze din biroul lui Finnegan. Un cupeu închis se oprise în fața cabaretului. Birjarul nu coborî; cîțiva clienți își amintiră că purta o mască de urs. Doi arlechini coborîseră din cupeu; erau scunzi, se vedea cu ușurință că erau beți turtă. Cu un zgomot asurzitor de trompete au năvălit în biroul lui Finnegan; l-au îmbrățișat pe Gryphius, care păru că-i cunoaște, dar le răspunse pe un ton foarte rece; au schimbat cîteva cuvinte în idiș — el, cu glas scăzut, gutural, iar ei, cu voci subțiri, ascuțite — și au urcat în camera din fund. După un sfert de oră, au coborît toți trei, foarte mulțumiți; Gryphius, clătînîndu-se, părea la fel de beat ca ceilalți. Înalt și impunător, mergea la mijloc între doi arlechini mascați. (Una dintre femeile de la bar își aminti romburile galbene, roșii și verzi). Se împiedicase de două ori; de două ori arlechinii l-au susținut. Cei trei bărbați se urcaseră în cupeu și dispăruseră în direcția piscinei învecinate, cu bazin dreptunghiular. De pe scara cupeului, ultimul arlechin mîzgălise în grabă, pe una din arcade, un desen obscen și o frază.

Treviranus a văzut fraza. Era de așteptat. Citi: « Ultima literă a numelui a fost pronunțată ».

Examină apoi camera cea mică a lui Gryphius-Ginzberg. Dintr-odată văzu pe jos o stea de sînge; prin colțuri, mucuri de țigări ungurești, și într-un dulap, o carte în latină, *Philologus Hebraeo-graecus* (1739), de Leusden, cu mai multe note scrise de mînă. Treviranus o privi cu indignare și se prefăcu că-l caută pe Lönnot. Acesta, fără să-și scoată pălăria, începu să citească, în timp ce comisarul cerceta urmele contradictorii ale eventualei răpiri.

La orele patru dimineața plecară. În zori, pe întortocheata stradă Toulon, călcând în picioare serpentinele rupte, Treviranus spuse:

— Și dacă povestea din noaptea asta n-a fost decît un simulacru?

Erik Lönnrot zîmbi și îi citi cu multă gravitate un pasaj (care era subliniat) din cea de a treizeci și treia dizertație din *Philologus*: « *Dies Judaerum incipit a solis occasu usque ad solis occasum diei sequentis* ». Ceea ce înseamnă, adăugă el: « Ziua ebraică începe la apusul soarelui și durează pînă la următorul apus de soare ».

Celălalt, dorind să fie ironic, îl întrebă:

— Este lucrul cel mai prețios pe care l-ați aflat în noaptea asta?

— Nu. Mai prețios este cuvîntul rostit de Ginzberg.

Ziarele de seară n-au trecut cu vederea peste aceste dispariții periodice. *La Croix de l'Épée* le-a opus admirabilei discipline și ordini care au domnit la ultimul congres al pustnicilor; Ernst Palast, în *Le martyr*, a reprobato « indolența de netolerat a unui program clandestin și cumpătat care are nevoie de trei luni ca să lichideze trei evrei »; *Jüdische Zeitung* a respins ipoteza îngrozitoare despre un complot antisemit, « cu toate că multe spirite pătrunzătoare nu admit altă soluție cu misterîntreit »; cel mai renumit mînuitor de pistoale din Sud, Dandy Red Scharlach, a jurat că în districtul său asemenea crime n-ar fi avut loc niciodată și-l acuză pe comisarul Franz Treviranus de neglijență vrednică de pedeapsă.

În noaptea de 1 martie, comisarul primi un plic timbrat foarte mare. Îl deschise; plicul conținea o scrisoare semnată Baruj Spinoza și un plan amănunțit al orașului, smuls în mod vizibil dintr-un Baedeker. Scrisoarea prevestea că la 3 martie nu va avea loc cea de a patra crimă, deoarece dugheana negustorului de vopsele din vest, cabaretul de pe strada Toulon și Hotel Nord formau « vîrfurile egale ale unui triunghi echilateral și mistic »; planul demonstra cu cerneală roșie regularitatea acestui triunghi. Treviranus citi cu resemnare acest argument *more geometrico* și trimise scrisoarea împreună cu planul lui Lönnrot, căruia i se potriveau fără în-doială asemenea nebunii.

Erik Lönnrot le studie. Cele trei locuri se aflau într-adevăr la aceeași distanță. Simetrie în timp (3 decembrie, 3 ianuarie, 3 februarie); simetrie în spațiu, de asemenea. . . Brusc simți că era pe punctul să descifreze misterul. Un compas și o busolă au completat această neașteptată intuiție. Zîmbi, apoi rosti numele « Tetragrammaton » (de achiziție recentă) și telefonă comisarului. Îi spuse:

— Mulțumesc pentru triunghiul echilateral pe care mi l-ați trimis ieri seară. Mi-a permis să rezolv problema. Mîine, vineri, criminalii vor fi la închisoare; putem fi liniștiți.

— Asta înseamnă că nu plănuiesc a patra crimă?

— Tocmai pentru că plănuiesc a patra crimă putem fi liniștiți. Lönnrot închise telefonul. Un ceas mai târziu, se afla în tren și călătorea spre sud, îndreptându-se spre proprietatea părăsită din Triste-le-Roy. În sudul orașului din povestirea mea curge o apă tulbure, mîloasă, plină de murdării și gunoaie. În cealaltă parte, se află un cartier muncitoresc, unde, sub protecția unui șef de bandă din Barcelona, mînuitorii de pistoale prosperă. Lönnrot zîmbi la gîndul că cel mai renumit dintre ei — Red Scharlach — ar fi dat oricît pentru a afla de această vizită clandestină. Azevedo fusese tovarășul lui Scharlach. Lönnrot se gîndea la îndepărtata posibilitate ca cea de a patra victimă să fie însuși Scharlach. Apoi o respinse. . . Virtual, descifrase problema; circumstanțele propriu-zise, realitatea (nume, arestări, chipuri, căi judecătorești și penale) abia dacă îl mai interesau acum. Voia să se plimbe, voia să se odihnească după trei luni de anchetă sedentară. Reflectă : explicația crimelor se afla într-un triumf anonim și într-un nume grecesc prăfuit. Misterul i se păru limpede ca un cristal; se simți rușinat că îi consacrase o sută de zile.

Trenul se opri într-o gară liniștită, de triaj. Lönnrot coborî. Era o după-amiază pustie, asemănătoare zorilor. Aerul cîmpiei întunecate era umed și rece. Lönnrot străbătu satul. Văzu cîini, văzu un furgon pe o linie moartă, văzu orizontul, văzu un cal argintiu care se adăpa într-o baltă murdară. Se lăsa noaptea cînd zări miradorul dreptunghiular al vilei din Triste-le-Roy, aproape tot atît de înalt ca și eucaliptii negri care îl înconjura. Se gîndi că doar zorile și asfințitul (o slabă licărire la răsărit și alta la apus) îl despărteau de ora așteptată cu neliniște de cei care căutau numele Domnului. Un grilaj ruginit marca perimetrul neregulat al proprietății. Poarta principală era închisă. Lönnrot, fără să spere că va putea intra, ocoli proprietatea. Din nou în fața porții de netrecut, băga mîna printre gratii aproape mașinal și găsi zăvorul. Scîrțîitul fierului îl surprinse. Încet, cu răbdare, poarta cedă. Lönnrot înaintă printre eucalipti, călcînd pe generații de frunze uscate și rupte. Văzută de aproape, proprietatea din Triste-le-Roy abunda în simetrii inutile și repetiții exagerate : într-o nișă întunecată era statuia Diane, căreia îi corespundea una identică într-o nișă asemănătoare, un balcon se oglindea în altul, un peron dublu se deschidea pe o balustradă dublă. Un Hermes cu două chipuri proiecta o umbră monstruoasă. Lönnrot ocoli casa așa cum ocolise întreaga proprietate. Examină totul; sub terasă zări un oblon îngust. Îl împinse : citeva trepte de marmură coborau într-o pivniță. Lönnrot, care intuia preferințele arhitectului, ghici că în zidul opus pivniței erau alte trepte. Le găsi, urcă, ridică mîinile și deschise chepengul pentru ieșire. O licărire îl îndrumă spre o fereastră. O deschise : luna galbenă și rotundă lumina două fîntîni astupate din grădina părăsită. Lönnrot exploră casa. Prin cămări și culoare ajungea mereu

în curți identice și de mai multe ori chiar în aceeași curte. Urca pe scări prăfuite care ajungeau în săli de așteptare rotunde; se vedea multiplicat la infinit în oglinzi așezate una în fața celeilalte, obosi deschizînd și întredeschizînd într-una ferestre care dădeau în aceeași grădină pustie, văzută de la diferite înălțimi și din diferite unghiuri; în interior erau mobile acoperite cu huse galbene și lustre învelite în tarlatan. Se opri într-un dormitor; în această încăpere era o singură floare și o cupă de porțelan: la prima atingere, vechile petale s-au scuturat. La etajul al doilea, ultimul, i se păru că această casă crește la nesfîrșit: *Casa nu e atît de mare, gîndi. Umbra, simetria, oglinzile, vîrsta, înstrăinarea mea, singurătatea, toate acestea o fac să pară mai mare.*

Pe o scară în spirală, Lönnrot ajunsese la mirador. Razele lunii străpungeau romburile galbene, roșii și verzi ale ferestrelor. Deodată, o amintire amețitoare îl țintui locului. Doi indivizi scunzi, vînjoși, cu înfățișare sălbatică, se aruncară asupra lui și-l dezarmară; un altul, foarte înalt, îl salută grav adresîndu-i-se:

— Foarte drăguț din partea dumatăle. Ne-ai economisit o zi și o noapte.

Era Red Scharlach. Indivizii îi legară mîinile lui Lönnrot. În cele din urmă îi reveni glasul.

— Domnule Scharlach, căutați numele secret?

Scharlach continua să stea în picioare, indiferent. Nu participase la lupta de scurtă durată, întinsese doar mîna ca să primească revolverul lui Lönnrot. Vorbi; Lönnrot simți în glas o victorie obosită, o ură absolută, o tristețe egală cu această ură.

— Nu, spuse Scharlach. Caut ceva mai efemer și mai perisabil: îl caut pe Erik Lönnrot. Acum trei ani, într-un tripou de pe strada Toulon, dumneata personal i-ri arestat și l-ai închis pe fratele meu. Iar eu am fost smuls de oamenii mei din acea încăierare cu un glonte în burtă. Nouă zile și nouă nopți am fost între viață și moarte în această proprietate simetrică și pustie, zăceam doborît de febră în timp ce respingătorul Janus, cel cu două frunți, care privește mereu apusul și răsăritul soarelui, îmi bîntuia visele și insomniile cu adevărate coșmare. Ajunsesem să-mi detest trupul. Ajunsesem să-mi închipui o pereche de ochi, de mîini, de plămîni la fel de monstruoase ca două chipuri. Un irlandez a încercat să mă convertească la creștinism; îmi repeta preceptul « goim »-ilor: toate drumurile duc la Roma. — Noaptea îmi hrănea delirul cu această metaforă; vedeam lumea ca un labirint de unde era cu neputință să scape cineva, deoarece toate drumurile, deși păreau că se îndreaptă spre nord sau spre sud, se îndreptau de fapt spre Roma, care era în același timp închisoarea pătrată unde fratele meu trăgea să moară și proprietatea din Triste-le-Roy. În aceste nopți am jurat pe Dumnezeu cu două chipuri și pe toți dumnezeii febrei și

ai oglinzilor că voi construi un labirint în jurul celui care l-a închis pe frațele meu. L-am construit și este solid: e făcut dintr-un eresilog mort, o busolă, o sectă din secolul al XVIII-lea, un cuvânt grecesc, un pumnal și câteva romburi din prăvălia unui negustor de vopsele.

Primul termen al seriei mi-a venit la întâmplare. Plănuisem cu câțiva camarazi — printre care Daniel Azevedo — să furăm safirele teatrarcului. Azevedo ne-a trădat: s-a îmbătat cu banii pe care i-am dat în ajun și s-a rătăcit în hotelul imens; pe la orele două noaptea a pătruns în camera lui Jarmolinsky. Acesta, chinuit de insomnie, începuse să scrie. După cum se pare, redacta câteva note sau un articol despre numele lui Dumnezeu; scrisese deja « Prima literă a numelui a fost pronunțată ». Azevedo îi porunci să tacă. Jarmolinsky întinse mâna spre soneria care urma să trezească întreg hotelul; Azevedo l-a înjunghiat o singură dată, cu un gest aproape reflex; o jumătate de secol de violență îl învățase că lucrul cel mai ușor și mai sigur este să ucizi. . . Zece zile mai târziu, am citit în *Jüdische Zeitung* că ai început să cauți în scrierile lui Jarmolinsky secretul morții sale. Am citit *Istoria sectei hasidimilor*, am aflat că teama respectuoasă de a pronunța numele lui Dumnezeu a dat naștere doctrinei conform căreia acest nume este atotputernic și necunoscut. Am aflat că niște hasidimi, în căutarea acestui nume secret, au ajuns să sacrifice oameni. . . Am înțeles că ai bănuat că hasidimii l-au sacrificat pe rabin; încercam să justific această bănuială. Marcel Jarmolinsky a murit în noaptea de 3 decembrie; pentru cel de al doilea « sacrificiu » am ales noaptea de 3 ianuarie. Primul murise la nord, ne trebuia un loc la apus. Daniel Azevedo a fost victima care ne trebuia. Merita moartea; era un impulsiv, un trădător; capturarea lui putea să nimicească tot planul. L-a înjunghiat unul dintre noi; pentru a stabili o legătură între prima crimă și aceasta am scris deasupra romburilor din prăvălia negustorului de vopsele următoarele: « A doua literă a numelui a fost pronunțată ».

A treia « crimă » a avut loc la 3 februarie. A fost, așa cum ghicise Treviranus, doar un simulacru. Gryphius-Ginzberg-Ginzburg sînt eu. Am stat, deghizat cu o mică barbă falsă, o săptămână întreagă, care mi s-a părut nesfîrșită, în acea cameră sordidă din strada Toulon, pînă în clipa cînd prietenii m-au scos de acolo. De pe scara cupeului, unul dintre ei, a scris pe un stîlp: « Ultima literă a numelui a fost pronunțată ». Această frază enunța seria « triplă » a crimelor. Oamenii au înțeles, eu totuși intercalem indici care se repetau, pentru ca dumneata, gînditorul Erik Lönnrot, să înțelegi că seria era de fapt « cuadruplă ». Un miracol la nord, altul la est și un altul la vest determină un al patrulea miracol la sud; Tetragrammatonul — numele lui Dumnezeu — JHVH — e compus din *patru litere*; arlechinii și firma negustorului de vopsele sugerează « patru » termeni.

Subliniasem un anumit pasaj în manualul lui Leusden : în acest pasaj se spune că evreii calculau ziua de la un asfințit la altul; acest pasaj dă de înțeles că asasinatele au avut loc în ziua de « patru » a fiecărei luni. I-am trimis triunghiul echilateral lui Treviranus. Am presimțit că vei adăuga punctul care lipsea. Punctul care determina un romb perfect, punctul ce hotăra dinainte locul unde o moarte sigură te așteaptă. Am premeditat totul, domnule Erik Lönnrot, pentru a te atrage în singurătatea din Triste-le-Roy.

Lönnrot evită să-l privească pe Scharlach drept în ochi. Privi copacii și cerul împărțit în romburi vag colorate în galben, verde și roșu. Îi era cam frig și se simți cuprins de o tristețe impersonală, aproape anonimă. Era deja noapte; din grădina prăfuită se înălța strigătul inutil al unei păsări. Lönnrot cercetă pentru ultima oară problema crimelor simetrice și periodice.

— În acest labirint sînt trei linii în plus, spuse el în cele din urmă. Cunosc un labirint grec format dintr-o singură linie dreaptă. Urmînd această linie s-au rătăcit atîția filozofi, încît un simplu detectiv se poate ușor pierde. Domnule Scharlach, cînd într-o viitoare încarnare o să mă urmărești, simulează (sau comite) o crimă în A, alta în B, la opt kilometri de A, și alta în C, la patru kilometri de A și de B și la jumătatea drumului dintre ele. Așteaptă-mă apoi în D, la doi kilometri de A și de C, tot la jumătatea drumului. Omoară-mă în D, tot așa cum o să mă omori acum, la Triste-le-Roy.

— Cînd am să te omor a doua oară, răspunse Scharlach, îți promit acest labirint care se compune dintr-o singură linie dreaptă și care este invizibil, nesfîrșit.

Făcu cîțiva pași înapoi. Apoi, cu multă grijă, aprinse focul.

1942.

În românește de IRINA RUNCAN

Biserica din Scaryszew

1

Ori de câte ori mă duc la Ostrowiec Swietokrzyski, localitate al cărei deputat sînt, la Sandomierz, Tarnobrzeg, Lancut sau Rzeszów, străbat cu deosebită emoție porțiunea de drum care, trecînd prin Ilza duce de la Radom la valea Kamienna. Nici măcar nu știu de ce drumul acesta are pentru mine o deosebită putere de atracție. Aflat atît de departe de orice punct central de civilizație, pînă de curînd împodobit cu arbori bătrîni, astăzi doborîți de securea celor însărcinați cu întreținerea căilor publice, o ia parțial prin pădurile din Starachow, trece pe lîngă ruinele castelului din Ilza și străbate cătune umile, unde de-a lungul lui mai adastă încă rămășițe de hanuri străvechi, cîrciumi, mori, paragini și gropi. Pe marginea acestui drum sînt și biserici. La Krzyzanowice o biserică în stilul Renașterii, înconjurată de arțari înalți și așezată parcă într-o rîină, întocmai ca într-un tablou de Pankiewicz; în Alojzow o altă biserică, de lemn, deși nu prea veche totuși plină de farmec, și în sfîrșit biserica din Scaryszew, cea care, din nu știu ce pricină mi s-a lipit de suflet. În fața acestei biserici drumul se bifurcă, o parte o ia spre Odechów, cea de-a doua spre Ilza, iar clădirea însăși a bisericii, împrejmuată de un zid înalt, nu-ți atrage privirile prin nimic deosebit. Biserica e ca orice biserică, destul de veche și cu un tavan în stil baroc, joasă și întunecată, înțesată de prapuri și podoabe de hîrtie, ghirlande și flori, dar nu conține nici o operă de artă. Totuși biserica asta, ori de câte ori o văd, îmi stîrnește un soi de neliniște — și întotdeauna mă străduiesc să-i trec pragul. Cu asemenea prilejuri am legat aici și unele prietenii: cu bătrînul dascăl, cu tînărul organist, cu o precucernică bătrînică. Nu mi-au putut spune prea multe despre biserică, iar cu timpul m-am convins că nici nu vor să-mi spună. La început am aflat doar că în altar, acolo unde se vede ciudata inscripție: *Mors malis, vita bonis*, se afla cîndva statuia unui Crist Îndurerat¹, întrutotul asemănătoare cu cea de la Catedrala Sfînta Maria din Cracovia, destul de mare, de factură populară, cu o splendidă mantie de catifea roșie brodată cu fir, menită să-i ascundă goliunea dureros omenească. Acum, în locul acelei statuii, se află o inimă a lui Ișus, din cale afară de urîtă. În incinta bisericii și în cuprinsul terenului îngrădit — vechiul cimitir — domnește, parcă într-un anume fel condensată, întreaga atmo-

¹ În sculptura populară poloneză, reprezentarea lui Christos așezat, cu capul sprijinit în palmă.

feră din părțile acestea. Convorbirile nu mi le limitasem numai cu oamenii legați direct de sfântul lăcaș. Am stat de vorbă și cu locatarii căsuțelor fără etaj, așezate de-o parte și de alta a drumului care duce la Ilza. Sînt case cu niște porți mari, căci odinioară au locuit aici meșteșugari evrei, căruțași care făureau celebre briști de Skaryszew și, prin aceste porți, le porneau la drum. Astăzi și meșteșugarii și briștile au pierit fără urmă. N-au mai rămas decît poveștile, pe care de altminteri, locuitorii de azi ai acestor căsuțe nu se înduplecă ușor să le spună. De aceea, treptat, cuvînt cu cuvînt și frază cu frază, i-am silit să-mi destăinuie întîmplările care fac obiectul povestirii de mai jos. Este, în deplinul înțeles al cuvîntului o legendă, deși de la cele narate aici n-a trecut nici un sfert de veac. Mai straniu încă este faptul că în aceste amintiri, nu numai ale celor vîrstnici dar și ale celor mai tineri, s-au insinuat reminiscențe mai vechi, de aproape acum o sută de ani.

Pentru povestitori, « băieții din pădure » sînt totodată răsculații din 1863¹, foarte numeroși aici, în apropiere de Ilza, precum și partizanii din timpul ultimului război. Îi învăluie un văl de mister din pricină că, pe atunci erau pome-niți în șoaptă, se iveau și dispăreau pe neștiute, și, de fapt, nu aflase nimeni nimic sigur despre ei. Erau umbre, simboluri ale copacilor, ale pădurilor, ale unor forțe naturale, element al pămîntului și al puterii sale binefăcătoare. Ajutau și cereau ajutor. Uneori însă luau înfățișări stranii și de neînțeles. Amalgamul pestriț al frînturilor culese de mine astfel, s-au îmbinat într-o frescă avînd cam următorul conținut:

2

Bineînțeles data povestirii mele nu poate fi stabilită cu precizie. Spuneau pe vremea nemților — și atît. Unii ziceau că s-a întîmplat în timpul răscoalei din ianuarie. Pesemne erau niște întîmplări foarte vechi atribuite unor vremi mai noi. La această părere am ajuns negăsind nici un fel de însemnări despre eroii mei nici în catastifele bisericii și nici în registrele primăriei. Trebuie să fi fost o povestire care a circulat și pe care am auzit-o cîndva, de mult pentru că îndată după război am scris o dramă, care n-a fost jucată și nici publicată, cu o temă foarte asemănătoare. Evident nu-mi iau răspunderea nici pentru autenticitatea și nici pentru veridicitatea istorisirii. De altminteri, relatăriile culese de-a lungul anilor, fiind neunitare, am fost nevoit să le îmbin cu un element de compoziție propriu.

Să zicem, așadar, că era pe vremea nemților. Probabil către sfîrșitul ocupației, intrucît toți evreii fuseseră deportați la ghetoul din Radom, iar locuințele lor stăteau aproape toate goale. Singurul căruțaș arian, Alojz cel cu părul blond, se mutase într-una din casele părăsite, ceea ce unii i-o luau în nume de rău. Așadar, tîrgușorul rămăsese aproape pustiu. Fusese dus la Auschwitz și preotul din localitate, rămînînd în locul lui doar vicarul, om bun și cucernic, părintele Konrad R. Era un om simplu dar evlavios. Privea cu multă jale suferințele evreilor deportați dar tot pe atît îl mîhneau locuitorii orașului Skaryszew care rămăseseră pe loc. Cîțiva mai de treabă, care adăpostiseră niște evrei, fuseseră împușcați de nemți sub zidurile bisericii, unde urmele gloanțelor se mai văd pînă azi. Tinerii fuseseră trimiși la muncă, cei care scăpaseră, fugiseră în pădure, iar cei rămași fierbeau rachiul pe ascuns, cumpărau și vindeau, aprovizionau orașul Radom cu slă-

¹ În ianuarie 1863 izbucnește o mare răscoală a poporului polon care se extinde asupra întregului teritoriu al țării.

nină și se certau între ei. Iar bețiile se sfârșeau uneori cu bătăi. Părintele vicar, în predicile sale, osîndea purtările rele apoi se întorcea în casa parohiei amărît, iar pe deasupra îl copleșea propria-i inactivitate. Se simțea tînăr și-i părea rău că nu poate fi și el alături de cei care se aflau în pădure. Așa cum luptase mai demult părintele Brzoska, nu departe de acolo, la Lublin. Uneori pe înselat, se ducea la biserică, se așeza în confesionalul gol, ori se răstigneja în fața altarului, dinaintea statuii lui Crist Îndurerat, și se gindea cît de cumplite lucruri se petreceau în jurul lui.

Într-o seară de toamnă, era prin octombrie, intră în biserică, nu prin sacristie ci prin ușa din față, pe care o lăsă deschisă. O adiere caldă de vînt sufla peste cîmpuri și, prin aceeași ușă, năvăleau în biserică frunze uscate de carpeni și arțari. Părintele Konrad se așeză în confesional, se îngîndură și fără să-și dea seama luă atitudinea aceea îndurerată. atît de firească pentru un țaran. Căci părintele Konrad era țaran.

Chiar atunci intră prin ușa larg deschisă, o dată cu o pală caldă de vînt, un băiat tînăr, subțiratic și cam pirpiriu. Purta o pelerină lungă și largă, în care era înfășurată întreaga lui făptură. Se apropie de confesional și îngenunchie. Părintele Konrad ușor mirat, înălță capul și zări pe sub pelerină genunchii goi ai băiatului și o uniformă ca de cercetaș. Iar asta îl neliniști și mai tare.

— Ce dorești, fătul meu? întrebă.

— Să mă spovedesc, părinte, răspunse celălalt și glasul îi suna ciudat de blînd și vibrant totodată.

— La ora asta? întrebă părintele Konrad.

— Vin de departe, răspunse băiatul, din codrul Skarzysk.

Spovedania era de necrezut. Băiatul fusese trimis la Skarzyszew de o organizație — părintele Konrad nici măcar nu întrebă care — să aducă la îndeplinire o sentință de condamnare la moarte asupra unuia din locuitorii Skarzyszewului, pasă-mi-te un trădător de neam. Fapta îl sperie, dar e nevoit s-o execute, de aceea a și venit, mai curînd după un sfat decît să se spovedească. Va fi oare osîndit la chinurile iadului, dacă-l va împușca pe acel cineva?

Părintele Konrad simți cum i se face părul măciucă. Ca înecatul de un pai se agăță și el de argumentul: ce dovezi avea tînărul că cel pe care trebuie să-l omoare este trădător de neam?

— N-am nici o dovadă, am un ordin, răspunse tînărul.

Părintele Konrad ieși din confesional, începu să umble cu pași mari încoace și încolo, în cele din urmă îl luă pe băiat de mînă și-l trase după el. Îl sili să șadă pe o bancă și se așeză lîngă el. Ținîndu-l înaintea de mînă îl privi drept în ochi. Băiatul avea o privire tulbure, ochii lui mici, deschiși la culoare, aproape transparenți, se ascundeau în umbra unor gene dese și a unor sprîncene negre, foarte stufoase și care se împreunau către rădăcina nasului. În privirea asta preotul desluși un soi de buimăceală care-l neliniști puțin. Îl ținea de mînă în continuare. Mîna băiatului i se păru rece.

— Asta nu mai e spovedanie — spuse — e o convorbire. Pentru Dumnezeu, nu te pripî, spune-mi cine e cel care urmează să piară.

Băiatul își smulse mîna din mîna preotului, iar ochii îi scăpărară de minie. Acolo unde ședeau era ceva mai multă lumină. Preotul anume îl așezase astfel pe băiat, ca să-l poată observa mai bine.

— Cum te cheamă? îl întrebă.

— La unitate mi se spune Rys¹, răspunse celălalt.

¹ Linx, ris.

Zimbi disprețuitor. Dinții îi sticliră, îi avea mărunți și foarte albi.

— Doar nu pot spune pe cine urmează să împușc.

— De ce?

— Trebuie să rămână o taină. Dumneata, părinte, m-ai putea trăda.

— Eu să te trădez? se indignă vicarul. Ce vorbă e asta?

— Am venit să mă dezlegi de păcat, spuse Rys.

— Să te dezleg dinainte? întrebă vicarul. N-are nici o noimă!

— Va să zică, părinte, nu vrei să mă dezlegi pentru că am să omor un trădător?

— De unde știu eu că e trădător?

— Și dacă am să-ți dovedesc, părinte, că e trădător? Ai să mă dezlegi de păcatul uciderii?

— Cum poți să-mi dovedești? Nici măcar nu știu ce fel de om e.

— Un om rău.

Rys scoase brațul de sub pelerină. Purta uniforma de cercetaș, iar pe mîneacă avea un crin mic. Arată spre inscripția de deasupra altarului.

— *Mors malis, vita bonis*¹, spuse.

Inscripția se desprinsese din întunerci, de parcă brațul lui Rys ar fi luminat-o în treacăt. De fapt fusese o rază stingheră de soare într-un amurg de octombrie.

— *Mors malis*, repetă părintele Konrad, dar eu nu știu dacă omul acesta este *malus*...

— Atunci am să-ți spun, părinte. E vorba de Alojz, căruțașul, șopti cu greu tinărul.

Preotul își făcu cruce.

— În numele Tatălui și al Fiului, ce tot îndrugi băiete?

— Eu nu știu, eu am un ordin, se apără celălalt.

Glasul îi suna mai nesigur. Ba preotului i se păru chiar a desluși în el niște tonuri jalnice, de-o dezarmantă naivitate. Băiatul îi făcea milă.

Și mila asta se stîrni în pieptul preotului ca o boare caldă, toamna. Se trăsese printr-un suspin adînc.

— Ce și-or fi închipuind oamenii aceia, de te trimit să îndeplinești asemenea lucruri!

Băiatul se indignă.

— Nu-s de loc « asemenea lucruri », ci niște lucruri foarte importante. Asta înseamnă teroare. Asta are efect asupra lor.

— Asupra cui? întrebă preotul într-o doară.

Gîndul îi zburase acum la altele.

— Asupra cui? se miră Rys. Asupra nemților, asupra trădătorilor, asupra tuturor. Pînă și nouă înșine ne dovedește că avem o anumită putere...

— Putere? oftă preotul. Te amăgești singur, Rys, adăugă cu tristețe.

Rys se indignă.

— Nu pentru asta am venit, spuse.

— Ai venit să stai de vorbă cu mine. Cel puțin așa am înțeles.

Pe obrazul lui Rys se petrecu o schimbare ciudată. De parcă ochii i s-ar fi stîns, s-ar fi ascuns îndărătul acelor gene dese și sprîncene stufoase. De parcă s-ar fi tras cu totul în lăuntrul lui. Părintele Konrad simți că-l încearcă o milă și mai puternică.

¹ Viață celor buni, moarte celor răi (lat.).

— Ești atît de plăpînd, spuse, și ți-au poruncit să ucizi oameni. Cine a putut să te îndemne la o asemenea faptă?

— Toți luptă acum, șopti Rys.

Preotul ridică din umeri.

— Nemaipomenit, murmură.

Apoi iar începu să umble prin biserică.

Se opri în fața lui Rys.

— Cînd vrei s-o faci? îl întrebă.

Și deodată îl cuprinse spaima. Băiatul ăsta firav vrea să omoare un om. Pe deasupra Alojz era un bărbat mare și voinic, ca un urs.

— Cred că azi, răspunse Rys.

Apoi adăugă:

— Numai că nu știu unde șade.

— A treia casă la stînga, lîngă biserică, spuse preotul.

Și se luă cu mîinile de cap. « Isuse, Sfîntă Fecioară, ce fac, ajut să fie comis un omor ».

Apoi, adresîndu-se lui Rys:

— Sînt convins că Alojz este nevinovat.

— Nu pot nici să dau îndărăt, nici să fac după capul meu, spuse Rys cu hotărîre. Cu cît mai repede au atît mai bine.

— Zău, băiete, aș vrea să te conving . . .

Părintele Konrad se așează iar lîngă Rys și încercă din nou să-l ia de mînă.

— Așteaptă ! Așteaptă pînă mîine, spuse.

— După aceea mă dezlegi de păcat?

— Mai așteaptă, te rog din inimă.

— Bine, am să aștept. Ce-are să schimbe asta?

Părintele Konrad rostea vorbele grăbit.

— Așteaptă. Am să încerc să aflui, am să iscodesc. Am să mă duc la Alojz și am să văd cum mi se uită în ochi, am să mă lămuresc ce învîrtește, vreau să mă conving dacă e în adevăr vinovat, așteaptă măcar pînă mîine . . .

— Măcar pînă mîine — de astă dată Rys se smulse de pe bancă — iar între timp dumneata o să-i dai de știre ! N-am să pot executa sentința și-am să mă aleg cu un glonte în cap.

— Un glonte în cap?

— Dar dumneata ce-ai crezut ? Dacă nu-l împușc, îmi pierd capul.

— Isuse Cristoase !

Părintele întoarse ochii spre altar, spre statuia lui Crist cel Îndurerat.

— Te rog, părinte, așează-te în confesional, ca totul să se petreacă după rînduială.

— După rînduială, oftă vicarul.

Totuși se ridică de pe bancă și se așează în confesionalul de alături. Luă stola atîrnată într-un cui, o sărută și și-o puse pe umeri. Cînd se întoarse cu fața la el, Rys stătea îngenuncheat lîngă grilaj.

— Vrei să-ți mărturisești, fiule, toate păcatele? îl întrebă părintele Konrad cu o șoaptă profesională.

— Ce fel de păcate? răspunse Rys. N-am nici un fel de păcate.

— Cum așa? Nu înjuri, nu bei?

— În iadul în care trăiesc eu nu sînt păcate.

Preotul se sperie și-l privi cu luare-aminte.

— Trăiești în iad? îl întrebă.

— Dar unde? Nu-i acuma iadul peste tot? Se omoară între ei, se torturează, se mănîncă de vii. Acum nu mai sînt oameni pe lume.

Părintele Konrad se gîndi la toți locuitorii din Skaryszew, la cei rămași în tîrg, și simți ceva ca o confirmare lăuntrică a vorbelor băiatului.

— Așa-i, șopti, oamenii sînt groaznici.

— Și cel mai rău este Alojz, șopti Rys, care se preface a fi cel mai bun și cînd colo ne trădează ca o iudă.

— N-ai dreptul să vorbești astfel. Fă ce ai de făcut, dar nu osîndi.

— Ai să-mi ierți păcatul, nu-i așa, părinte? Să ucizi e un păcat de moarte.

— Chiar tu spui că toți ucid.

— Și ce-i? Dumneata, părinte, te-ai deprins pînă într-atît cu omorurile astea încît ți se par ca o nimica toată?

Rys devenise agresiv.

Părintele Konrad se trase îndărăt în confesional și privi cu luare-aminte la băiat. Dar prin grilaj nu-i vedea chipul și nici ochii, erau învăluiți de întuneric. Nu-i zărea decît părul, subțire, plăviu. Pesemne Rys stătea cu fruntea-n pămînt. Simți ceva ca o undă de duioșie. Îi stîrnea o milă nespusă acea făptură omenească rătăcind astfel pe căi greșite.

« La drept vorbind, îi e frică de toate astea », își spuse. Spaima îl cuprinsese și pe vicar. Parcă i s-ar fi năzărit deodată două raze imense — drumul băiatului și drumul lui — care se încrucișau chiar în punctul acesta: în confesional.

Și totuși spaima îi făcea plăcere. Își dădea seama că în viața lui atît de oarecare se ivise un moment însemnat, că deodată, atît cu el cît și în jurul lui se întîmplă ceva.

Băgă de seamă că tăcerea ținea de prea multă vreme și că se cuvenea să rostească în fața omului dinaintea lui un cuvînt hotărîtor. Dar nu se pricepea să aleagă cuvintele cele mai potrivite cu acele împrejurări stranii.

« E nevoie de cuvinte cît se poate de simple », gîndi.

Rys înălțase fruntea și-l privea pe după grilaj. Ochii aceia spălăciți îl cam nelinișteau pe vicar.

— Ce te faci dacă nu te dezleg de păcat? întrebă brusc.

În aceeași clipă îi fulgerase prin minte un gînd care-l orbise și-l înspăimîntase totodată.

— Am să mă întorc în pădure.

— Vai de mine, pînă acolo e tare departe.

— Am să mă duc la Ilza și am să înnoptez printre ruine. Sus, în turn e o odăiță.

— Și ceilalți?

— Am un răgaz de trei zile, mă întorc miine.

Părintele Konrad se ridică brusc în picioare și trînti ușița confesionalului.

— Vino mîine, spuse.

Se luă cu mîinile de cap. Simțea că-i crapă țeasta din pricina acelui gînd neașteptat. Se întunecase de-a binelea. Părintele vicar închise ușa bisericii și pășind agale (adierea caldă nu contenise) se îndreptă spre parohie.

3

În seara aceea își uită de breviar. Se așează în dormitor lîngă fereastră și privi umbra pomilor din livadă. Încă nu-și lepădaseră frunzele.

Se gîndea la Rys. Și-l închipuia mergînd pe drum și ajungînd la pădure. Pădurea toamna, cu brazi verzi și fagi ruginii, era atît de tainică, atît de frumoasă. În acest anotimp. Patrulă nemțești la ora asta nu sînt: se tem, se tem grozav.

Ah, de s-ar isprăvi o dată coșmarul. În pădure, la marginea drumului se înălța un altar micuț de lemn, mai bine-zis un sfânt Anton. Dacă ar fi putut s-ar fi dus chiar acum să se roage în fața celui altar. Poate că sfântul Anton i-ar fi alungat din minte gândul cumplit, care i se zămislise, acolo, în confesional. Ar fi vrut să uite și poate acolo, în pădure, ar fi uitat.

Ce bine ar fi fost !

Să umble prin pădure, în umbra serii, în pas cu tînărul acela, cu înfățișare bolnăvicioasă. În întuneric nu ar fi deosebit copacii, dar exuberanța fagilor și mohoreala cetinii le-ar fi văzut, negreșit. Vîntul cald ar izbi crengile fagilor cu foșniri metalice, iar ramurile brazilor ar lunea pe cerul alburiu ca niște balerine legate de trunchiuri cu sfori. Ar umbla astfel în liniște. Fără probleme, fără întrebări. O lungă plimbare, pe jos, un drum precis și fără surprize.

Apoi, în spatele tîrgului s-ar ivi muntele năpădit de berberită. E greu de urcat, amîndoi ar începe să gîfîie. Mai întîi ar da peste zidul de piatră, adică peste rămășițele zidului, iar după aceea ar lua-o de-a lungul peretelui, peste rămășițele sălilor castelului. În sfîrșit, în spatele castelului, sus pe culme, răzbind spre lumină, sub cerul deschis, i-ar întîmpina turnul. Jos, în turn, se află o odăiță, cît un cuib. Acolo ar sta, tăcuți, liniștiți — n-ar mai fi nemți, nici toate spaimele astea chinuitoare, nu atît fizic, cît moral.

Vicarul oftă.

— Ce gînduri prostești îmi umblă prin cap, își spuse cu jumătate de glas. Trebuie să iau o hotărîre într-o problemă însemnată și mie îmi arde de pădure.

În mintea lui pădurea de azi luă înfățișarea celeilalte păduri, din vremea răscoalei, iar despre răscoală îi povestise bunicul, la țară. Se născuse undeva lîngă Sandomierz, nu departe de aici. Tatăl nu era prea sigur că ar fi feciorul lui, se vede că nici popa din sat nu era prea sigur, devreme ce l-a botezat cu un nume atît de ciudat. Cu nume din astea stigmatiza întotdeauna copiii născuți din legături dubioase ori lipsite de binecuvîntarea Celui-de-Sus. Tatăl îl bătea, maică-sa îi lua apărarea, iar bunicul îi spunea povești cu pădurea. Tot bunicul a fost cel care l-a dat la școală și l-a făcut preot. Spunea că pe atunci, pe vremea răscoalei, țărani n-au vrut să se alătore panilor, dar el, bunicul, li s-a alăturat.

În pădure aprindeau focuri și așezau pe crăcane puștile lor primitive, cu două țevi. Poate că și războiul era mai bun odinioară.

Mulți au trădat și pe vremea aceea. Dar nu erau omorîți pe loc, nici chiar cînd trădarea era dovedită.

Să ucizi un om, nu în focul luptei, ci la rece, să-l momești afară din casă și să-l împuști ca pe un cîine e un păcat cumplit.

Repetă: păcat cumplit.

Și își aminti brusc de băiatul acela pîrpiriu, cum umblă pe drum și cumpănește în cugetul său la fapta pentru care vrea să dobîndească dezlegarea bisericii dinainte.

Trebuie să fie îngrozitor, să te apese ca o piatră uriașă pe umeri. El nu avusese parte de asemenea însărcinări, în general nu avusese nici un fel de sarcini de îndeplinit. Tinerețea și viața îi fuseseră lipsite de bucurii, și apoi el nu știuse niciodată să înfăptuiască ceva. Se făcuse preot fără a fi silit, dar nici nu se împotrivise, totul se petrecuse firesc. O fi fost bine așa? Bineînțeles că era bine, dar poate c-ar fi dorit să făptuiască ceva, să aibă de îndeplinit ceva precis, greu și primejdios. De altfel acum totul e primejdios. Oare deportarea preotului la Auschwitz n-a fost ca un trăznit din înaltul cerului?

Și cînd îi năluци înaintea ochilor statura mărunță a băiatului, care era pe drum, undeva, în noapte ca un ștrengar rătăcit pe șosea, simți o împunsătură de invidie

în inimă. Aici, în parohie, duce o viață așezată, îl înlocuiește pe fostul preot, are și ce să mănânce și unde să doarmă. Enoriașii lui, rămași la Skaryszew, sînt oameni tare răi, îi mustră în predicile sale, le arată inscripția de deasupra altarului, dar știe prea bine că toate astea n-au nici o importanță. De-ar avea vreo misiune de îndeplinit! Să ucizi un om? Acum ucid toți.

Dar e un păcat mare, o faptă cutremurătoare. Cum de i-au putut pune în cîrcă băiatului o asemenea povară? Cum are s-o ducă? Și după aceea va fi nevoit s-o care toată viața. N-are să-și poată uita fapta.

E atît de tînăr. Să-l pună în gardă pe Alojz pe Alojz nu bănuie nimic, stă la el în atelier și meșterește. S-ar putea și să uneltească. Dar nu-i sigur. Ba e mai mult ca sigur că n-o face. Alojz e un om de treabă, nu prea dă pe la biserică, dar nici vorbă, nu merită o asemenea moarte. Să-l ademenească din atelier în stradă, iar după aceea să-l împuște. Și să fugă. Cum are să fugă? La auzul detunăturii tot tîrgul are să dea năvală în stradă, nu vor lăsa să le scape. Îl vor ucide cu bîte, cu loitre, îl vor călca în picioare. Și el e atît de firav, îl vor strivi ca pe un vierme, nimeni n-are să vrea să-l scape.

Dar dacă o să-l avertizez pe Alojz? Ce-are să se schimbe atunci? Alojz are să fugă, sentința nu va fi îndeplinită și Rys are să se aleagă cu un glonte în cap. Sau da sau nu. Cine știe? S-ar putea ca Alojz să se baricadeze și apărîndu-se să-l omoare pe Rys. Dacă s-a dat cu nemții, poate că are și o armă!

Și iar pădurea și castelul din Ilza. O fi ațipit, se vede că a visat cuibul acela din turn. Și adierea caldă a vîntului de toamnă purtînd mireasma frunzelor moarte și pîrîit metallic al castanelor desprinse din copaci.

— E beznă, noapte fără lună, șopti ca în somn și iar se trezi.

Sînt bătrîn. Nu chiar bătrîn, dar mult mai bătrîn decît Rys. Rys ar trebui să mai aștepte mulți ani pînă să ajungă așa bătrîn ca mine. Și să umble mult, mulți ani prin beznă pe drumul care-l duce la pierzania trupului și a sufletului.

La pierzania trupului. La pierzania sufletului? Și dacă nu există suflet? E groaznic. Va pierde tot. Și apoi sufletul există. Și atunci? Chinuri veșnice?

Se smulse de pe scaun și rămase pironit în mijlocul odăii.

Să-l izbăvească, să-l izbăvească. Dar cu ce preț?

— Cu prețul jertfei, își răspunse singur.

Vîntul de toamnă se întehi și geamurile ferestrelor zăngăniră. Vicarul își sprijini fruntea de geam. Era rece ca gheața, adică avea el fruntea fierbinte. Se străduia să deslușească ceva dincolo de fereastră, dar nu vedea decît ceața alburie, și în ceață siluetele întunecate ale copacilor. Crengile goale se desprindeau uneori din piclă, atunci cînd vîntul le apleca, apropiindu-le de ferești. Încolo nu se vedea nimic.

În ceață se învîrteji parcă umbra unei pelerine. O clipă își ținu răsufierea. Dar nu era decît căsuța de stuf, sălașul din livadă.

Să salvezi un om e mare lucru, dar să salvezi un suflet de om e încă mai mult. Să-l salvezi cu prețul propriului tău suflet — i se întîmplă rar unui om.

— Rys, șopti, nu vei fi nevoit să împuști.

■

Geamurile se albiră, se iveau zorile, zorile tîrzii de toamnă. Se întinse o clipă pe pat fără să se dezbrace. Cînd înălță pleoapele se luminase de-a binelea. Era o zi frumoasă, însorită.

Părintele vicar își trecu mîna peste obrazul năpădit de barbă, se privi în oglindă. Își văzu ochii, care aveau o expresie de nebulie.

«Bineînțeles, își spuse, fiindcă sînt nebun».

— Mă întorc numaidecît, i se adresă gazdei care-i vedea de gospodărie (mi-a povestit ea după aceea) și ieși prin curtea bisericii în stradă. Făcu la stînga și merse o bucată pe trotuar. În partea asta a tîrgului casele se înșirau goale, cu porțile și ferestrele sparte. Ulița tînjea pustie în soarele de toamnă.

A treia casă de la capul străzii era cea locuită de Alojz. Fusesse singurul care se încumetase să se mute într-o casă evreiască, părăsită. Poarta cea mare era dreașă și ferecată. Preotul bătu la poartă, tare, stîrnind ecoul de-a lungul uliței pustii. Bătu o dată, apoi încă o dată, dar nu se arătă nimeni.

În sfîrșit auzi niște pași, pocnetul zăvorului și, încetîșor, se deschise ușița tăiată în poarta cea mare. Alojz stătea în umbră și-l privea pe vicar fără să scoată o vorbă.

Preotul tăcea și el. Un timp stătura așa amîndoi.

Alojz era înalt, blond, în cămașă. Îmbrăcămintea-i era toată presărată cu talaș și rumeguș. În mîna ținea toporul.

— O ! spuse în sfîrșit vicarul privind toporul.

— De ce bați așa tare, părinte? rosti agale Alojz.

— Pot să intru? întrebă preotul.

— Poftește. Dar eu lucrez în curte, spuse Alojz și se trase la o parte din drep-tul ușii. Vicarul păși înăuntru. În fundul curții, prin acareturile pustii, simți ca o adiere de vînt sau ca un zbor de păsări. Nu-și bătu capul să afle ce e, ci întrebă de-a dreptul:

— Ești singur?

— Dar cu cin' să fiu? mormăi Alojz.

În mijlocul curții întunecate stătea o brișcă de felul celor din Skaryszew. Îi lipsea o roată, și Alojz se vede că dregea osia roții, căci lemnul strunjit proaspăt era deschis la culoare.

— Ce te-a apucat Alojz, spuse preotul într-o doară, pentru cine pregătești brișca? În vremuri ca astea?

Alojz zîmbi pentru prima oară.

— S-ar putea să prindă bine, cuvioșia ta.

Avea un zîmbet luminos, dar părea transparent. Și zîmbetul acesta îi schimba cu totul chipul.

— De n-ar fi decît să te poți duce în pădure cu toată fala, adaose peste o clipă.

Stăteau în curte, de parcă n-ar fi știut ce să facă. Alojz nu-l pofți pe vicar să vină mai înăuntru. Îl privea doar cercetător, cu capul ușor aplecat, așteptînd parcă să audă din gura preotului ceva de mare însemnătate. Ceva ce l-a adus pînă acolo. Dar preotul tăcea.

În sfîrșit spuse:

— Nu ți-e frică, Alojz, să stai într-o casă de evrei?

— Ce-mi pasă, răspunse, dincolo era prea strîmt. Aici sînt mai la lărgime.

— Într-o zi or să te dea afară de aici.

— Cine să mă dea afară?

— Știi și tu ce oameni sînt pe la noi.

— Oameni ca toți oamenii.

— Of, oameni răi. Răi cu adevărat.

Rostise vorbele ca să spună ceva. Iar ochii îi alergau pe trupul voinic al lui Alojz, căutînd locul nimerit pentru o rană mortală. Nu se gîndea decît la asta. Totuși, într-un anume fel, se simțea legat de omul ăsta, parc-ar fi fost frați. Îi venea să-l apuce de mînă.

Alojz îl urmă, pășind apăsător, spre poartă. Deschise ușa.

— Te-aș sfătui, părinte, să nu pomeniști nimănui nici o vorbă, spuse cu mîna pe clanță și fără să-l privească în ochi.

Vicarul începu să se bilbie.

— Vai de mine, Alojz, ce tot spui?

— Spun ce spun! Știu eu ce spun.

Preotul furișă o privire spre securea pe care Alojz n-o lăsase din mînă și rosti precipitat:

— Mă duc, mă duc! Încă n-am făcut slujba astăzi.

Și după ce trecu pragul, mai auzi glasul lui Alojz:

— Tare-aș fi curios să aflu, părinte, ce-ai căutat pe la mine?

Preotul se opri și, fără să se întoarcă, răspunse strecurîndu-și greu cuvintele.

— Am vrut să mă conving dacă ești un om de treabă.

— Și? zvrîli Alojz cu un ton destul de amenințător.

— Oricum, să mă plimb cu tine în pădure nu viu, spuse preotul și porni iute, fără să privească îndărăt, spre biserică.

Auzi ușa trîntită în urma lui și zăvorul pe care-l trase căruțașul izbindu-l cu putere.

5

Ziua aceea și-o petrecu toată în rugăciune. Părintele Konrad știa ce avea să urmeze seara și dorea să se îndeplinească o minune. Ca Rys să nu mai vină de loc, ca o dată cu adierea caldă a vîntului de toamnă să pogoare un înger din țării, îngerul lui Abraam, îngerul de pe Muntele Măslinilor, și să-i ia arma din mînă. Pentru a nu fi nevoit să bea pînă la fund paharul acesta în care se afla nu sînge mistic ci sînge adevărat.

Rugăciunea lui era o rugă fără cuvinte. Era o amplificare a tuturor simțămîntelor sale și mutarea lor pe un plan mai înalt, mai intensiv. Și, lucru ciudat, printre simțămîntele acestea se strecurau imagini din întîmplările de dimineață: Alojz cel voinic cu degetul lipit de buze sau copilul cu hăinuțe negre care se repezise pe neașteptate în curte. Gîndul vicarului se oprea la aceste imagini și la multe altele, semne cotidiene ale realității, trunchiuri, frunze, ecoul ușilor trîntite. Stătea cu urechea ațintită și cu ochii larg deschiși, de parcă peste o clipă ar fi trebuit să se despartă de toate, definitiv.

După amiază, iar veniră jandarmii și umblară din casă în casă. O tăcere posacă se așternu peste tîrgușor, soarele cobora spre asfințit pe un cer senin. Oamenii nu ieșeau pe stradă, ba se fereau să se arate și la ferestre. Dar de data asta, nemții nu ridicară pe nimeni. Zicea gazda părintelui Konrad, că se opriseră în fața casei locuite de căruțașul Alojz, dar c-ar fi stat acolo doar cîteva clipe, fără să intre înăuntru, fără măcar să bată la poartă. Păreau să fie cam încurcați.

Veștile astea nu ajunseră pînă în conștiința preotului, părintele Konrad nu-și dădea seama de cauzele indifferenței sale. Își închipuia că între el și lumea exterioară se înfiripase o perdea de rugăciuni.

Se duse la biserică după ce amurgise de-a binelea, dar nu deschise poarta din față, intră dintr-o parte, prin sacristie. Se așeză în bancă și așteptă.

În fața lui era altarul cel mare, cu inscripția aceea care întotdeauna reținea ultimele raze ale soarelui și cu statuia lui Crist cel Îndurerat mai mare decît sculpturile obișnuite de acest fel, înfășurată cu o mantie de catifea purpurie.

Fără să vrea se așeză în aceeași atitudine și, tot uitîndu-se la statuie o compara cu propria lui existență. Suferă, dar nu simte nimic, își spuse, nici eu nu

...nimic. Apatia sa lăuntrică o resimțea ca pe o liniște, calmul dinaintea furtunii. Într-o măsură se bucura de ceea ce avea să urmeze: era mîndru de fapta la care avea să se-ncumete.

Nu-l băgă de seamă pe Rys venind. Îl văzu de abia atunci cînd acesta ședea lângă el.

— Iată-te, spuse doar, și-l privi dintr-o parte.

— Am venit, răspunse Rys și glasul lui i se păru preotului mai adînc și mai trudit decît cu o zi în urmă.

— Te-ai oboșit? îl întrebă.

— Nu mai mult decît dumneata, părinte, răspunse Rys, și în glasul lui preotul desluși o inflexiune nouă, nici întru totul tristă și nici întru totul batjocoritoare.

O clipă tăcură amîndoi.

— Și-acum? întrebă în sfîrșit băiatul.

Vicarul încerca un simțămînt ciudat. De parcă băiatul l-ar fi dominat, de parcă ar fi avut asupra lui un ascendent. Era evident mai puternic decît el. Hotărî să alunge simțămîntul ăsta.

— Vezi tu, băiete, rosti luîndu-l cumva de sus, trebuie să-ți spun ceva.

Se întrepruse și-l privi pe Rys.

În ochii acestuia, deschîși la culoare, pîtiți îndărătul genelor și dacă putem spune astfel — al pămătufului sprîncenelor, desluși iar licărul acela amenințător. De data asta îl văzu limpede și tot atît de limpede nuanța-i batjocoritoare. Se tăcîu și își curmă brusc vorba. În cele din urmă hotărî s-o i-a de-a dreptul cu problema principală.

— Nu mai e nevoie să-l omori pe Alojz.

Băiatul își pierdu răbdarea.

— Eu nu ți-am cerut părerea, părinte. Ce am de făcut știu prea bine. Fiecare are de îndeplinit misiunea lui. Dumneata, părinte, ai o misiune duhovnicească.

— Tocmai despre asta e vorba, că în ce te privește nu sînt nevoit să îndeplinesc nici o funcție duhovnicească.

— Cum așa?

— Am s-o fac eu în locul tău.

Băiatul își îndreptă spinarea și rosti cu un ton nesuferit, oficial:

— Cum trebuie s-o iau?

Preotul își pierdu răbdarea.

— Dă-mi arma. Restul nu te privește.

Băiatul ridică din umeri.

— Domol, părinte vicar. Mai întîi că n-am la mine nici un fel de armă, iar apoi al doilea rînd ce garanție am eu că dumneata ai să execuți sentința?

Vicarul se trase îndărăt pe banchetă și privi cu luare aminte pușlamaua.

— Îți făgăduiesc.

Rys pufni în rîs și preotul îi văzu iar dinții. Erau mărunți și ascuțiți, ca niște colți de lupan. Și foarte albi. Obrazul firav al băiatului se schimbă în lumina acestui zîmbet, ajungînd de nerecunoscut.

Într-o măsură asta îl neliniști pe preot.

— Nu-mi bate capul, părinte. O fac singur.

— Înțelege-mă, prostule, spuse vicarul, c-am s-o fac eu în locul tău. O fac singur. Știi și unde am să-i împlînt glonțul.

— L-ai văzut, părinte?

— Am fost la el azi dimineață.

— Și?

— E un om de treabă. Păcat de el.

Rys își zvîrli spre spate poalele pelerinei. Mînecele bluzei de cercetaș îi acopereau brațele.

— Aha, am înțeles. Vrei să-l scapi. Și eu? Cu mine ce are să se să întîmple?

— Ți-am spus, începu preotul, că nu pe el ci pe tine vreau să te scap.

Ca să nu duci toată viața în spate acest bolovan.

— Ce fel de bolovan?

— Povara asta. Amintirea crimei. Ai să-l împuști, el o să cadă. Are să curgă sînge, ai să-i vezi chipul și după aceea ochii lui încremeniți. Toată viața ai să-i vezi ochii încremeniți. Cum am spus, toată viața? Nu, toată veșnicia. Poți să-ți închipui un atare lucru? Toată veșnicia.

Băiatul se ghemui iar, era mic, negricios, topit parcă în întunericul bisericii. Uneori, părintelui Konrad i se părea că nici nu mai e, că s-a risipit.

— Păi asta am și vrut, părinte, să mă dezlegi de această veșnicie. De o asemenea veșnicie.

— Crezi deci în nemurirea sufletului? Întrebă cu grăbire preotul, căci îl cuprinsese și pe el spaima de ceea ce avea de gînd să făptuiască, de pedeapsa pămîntească și de pedeapsa veșnică pe care le va ispăși, spaima — deși nu voia s-o recunoască — de umbra aceea întunecată, ghemuită pe bancă.

— Eu nu cred, spuse Rys cu un glas adînc, eu știu că sufletul omenesc e nemuritor.

Tonul spuselor sale îl străbătu pe părintele Konrad ca un fior de gheață.

— Așadar voi lua asupra-mi fapta ta cumplită. Și-ți voi duce păcatul în spinare pe vecie.

— Nu ți-e frică, părinte?

— Dumnezeu are să mă ierte.

Băiatul se mișcă pe bancă și parcă deveni mai vizibil, mai concret în umbra rece. Preotul îi simți mai precis prezența. Convorbirea cu o umbră îl umpluse de un soi de tremur, parc-ar fi vorbit cu el însuși. Acum se simți mai ușurat.

Glasul băiatului devenea amenințător.

— Nu fii atît de sigur, părinte. Dumnezeu e drept. Dar e și răzbunător. N-are să se învoiască prea ușor ca sluga lui să făptuiască o crimă atît de cumplită. Are să se răzbune, cum răzbunăm și noi trădarea.

— Va fi o faptă pornită din iubire.

— Din iubire pentru om? Ca să mă scapi de obligația mea înfricoșătoare, de ordinul ăsta infernal, dumneata părinte vei uide un alt om.

— Am să-i ucid trupul, dar sufletul nu-i va fi osîndit pe veci.

— Crezi și dumneata părinte, în nemurirea sufletului?

La această întrebare, totul prinse să se clatine în fața ochilor vicarului. Altarul și prapuriile, băncile și pupitrele, amvonul și agheasmatarul cu apă sfințită se porniră dintr-o dată să joace, de parcă ar fi fost făurite dintr-o pînză străvezie sau din crîmpeie de ceață. Dacă n-ar fi fost încredințat de nemurirea sufletului, toate astea n-ar fi avut nici un rost. N-ar fi avut nici un înțeles.

— Trebuie să cred, spuse, cum aș putea să nu cred? Credința e singura mîntuire, singura armă.

— Ce fel de credință e asta? De nevoie, rosti băiatul și iar se trase în umbră.

— Nu pleca, strigă preotul, rămii. Învoiește-te.

— Nu plec, spuse Rys cu gravitate, sînt aici.

— Te învoiești? Ți întrebă iar preotul.

— Mă învoiesc.

— Dă-mi arma.

Într-una din zile, Konrad se trase brusc mai aproape de el, pe bancă, și vîrî brațul sub pelerina lui Rys. Cu palma desfăcută îi atinse mîna rece. Îi izbiră la mîna asta, unghiile prea lungi, ca niște ghiare de leu sau vultur. Se trase iute îndărăt, dar Rys vorbi, ba vorbi chiar cu glasul lui firesc, modest, ușor înăbușit, la fel ca ziua trecută.

— N-am nici o armă la mine. Am ascuns-o în ruinele castelului.

— Atunci, cum facem?

— Aduc arma mîine.

— Îi mai dăruim o zi lui Alojz?

— O zi nu-i mult, zise Rys gînditor.

— Cînd mai vii?

Preotul șopti vorbele pe nerăsuflăte. Se grăbea. Cu cît mai repede au atît mai bine. Să nu mai stea să aștepte fapta cea cumplită.

— Mîine la aceeași oră. Dar te rog să deschizi ușa din față. Nu-mi place să mă furtez prin sacristie.

Vicarul se miră.

— Care-i diferența?

— Pentru mine este, spuse Rys.

Se sculă de pe bancă, se înfășură cu pelerina și pieri înghițit de umbre. Gata, nu mai era.

Preotul mai rămase multă vreme așezat pe bancă. Apoi se sculă și-o porni spre parohie.

Cînd se așază la fereastră, la fel ca ieri, își aminti pe încetul totul la rînd, așa cum se petrecuse. Cel mai tare îl mira că în decursul convorbirii cu Rys, acolo în umbra bisericii, făptuirea unei crime i se păruse ceva banal și oarecare. Niciodată în viață nu-i trecuse prin minte măcar c-ar putea comite o faptă atît de violentă și de contrară firii sale. Iar acum, vorbise despre lucrul ăsta la rece, ba chiar se gîndea la el ca la ceva simplu de tot. Îi spusese lui Rys că Alojz are să cadă și că va curge mult sînge, își închipuia totul cu o precizie înfricoșătoare, dar nu se simțea cutremurat. Își aminti că de mai multe ori, în vis, i se păruse că omoară un om: de fiecare dată cu securea pe care o văzuse în mîna căruțașului. Dar să tragi în cineva, de aproape, privindu-l liniștit în ochi, văzîndu-i zîmbetul binăvoitor, era groaznic. Iar el nu simțea de loc că ar fi oribil. Dimpotrivă regreta că Rys nu-i dăduse arma și că totul se amîna iar. Că se amîna la nesfîrșit i se părea lui. Cum are să trăiască douăzeci și patru de ore cu perspectiva unei fapte, la care s-ar cuveni să nu poată fi înduplecat? Și care într-un fel începuse să-l ispitească. Voia să-și alunge nepăsarea și să afle de unde provine. Dar nu se pricepea să-și cerceteze gîndurile și sentimentele, știa prea bine că nu-i un duhovnic înzestrat. Un lucru îl știa sigur și-l verificase de mai multe ori, că era cu totul alt om acolo, în biserică, în prezența lui Rys și cu totul altul aici, în fața suprafeței netede de geam dincolo de care se clătinau ramuri desfrunzite. Ceea ce aici, în odaie, i se părea mare și înfricoșător, ceea ce în ochii lui era o jertfă imensă, pînă la cer, acolo îi păruse un joc, o nimica toată și parcă uitase că era vorba de trupul și sufletul mai multor oameni. Îl puneă pe gînduri și ușurința cu care se învoise băiatul să-i lase pe seamă fapta criminală și jertfa de sine. Tot gîndind astfel în fața ferestrei, își închipuia cum ar fi fost dacă cel însărcinat să execute sentința s-ar fi împotrivit. S-ar fi convenit să se împotrivească, să nici nu discute cu el acea stranie propunere de înlocuire a făpta-

şului. Când colo Rys se învoise fără prea multă vorbă cu un om străin, pe deasupra preot, să ia asupra-şi îndeplinirea sentinţei de condamnare la moarte. Rys n-avea nici un fel de garanţie că preotul o va executa cu adevărat. Luase la cunoştinţă faptul, pusese o întrebare, dar nu stăruise de fel şi se mulţumise cu o simplă făgăduială. Cu cât se gădea mai mult, cu atât i se părea mai suspect. Dacă era o provocare şi nimic altceva? Dar cine să fi avut interes să-l provoace?

Era un preot oarecare, modest, nu luase parte la nici o acţiune. Se ruga pentru izbînda cauzei celei drepte, dar nici măcar nu se întrebese care era cauza cea dreaptă. *Mors malis, vita bonis* îşi repeta inscripţia de deasupra altarului. Deşi ştia prea bine că se poate sluji de iertarea lui Dumnezeu, nu-i trecea prin minte ca se poate sluji de moarte.

Se întreba şi ce puteau să însemne ghearele de la degetele lui Rys. Poate pentru că-şi alesese un asemenea pseudonim, lăsase să-i crească şi gheare de ris. Dar din atingerea aceea scurtă se încredinţase că nu pot fi decît nişte gheare artificiale şi că nici un om nu poate lăsa să-i crească asemenea gheare. Poate că-şi lipea la capătul degetelor nişte gheare smulse unor fiare ucise, unor trofee de vînătoare. Pe la conacele învecinate se găseau trofee din astea cu duiumul, aşadar poate că le-a dobîndit de undeva. Întrebarea îl sîcîia şi cînd se vîri în pat nu putu să adoarmă multă vreme. Apoi, după ce dormi, îl bîntuiră vise tulburi şi neverosimile. Cînd se trezi, se simţi ca un condamnat la moarte în ziua supliciului.

După ce se îmbracă, se duse iar, ca şi dimineaţa trecută, la Alojz. Nu încetase să-l socotească drept viitoarea lui victimă.

Îl întîlni pe Alojz în poarta casei sale. Se întorcea de undeva şi părea grozav de trudit.

— De unde vii? îl întrebă preotul.

— Apoi m-am dus... cu o treabă.

Alojz îi răspunse în silă, privindu-l cu bănuială. Era limpede că întîlnirea cu preotul îl stîngherea.

— Ce înseamnă toate astea? întrebă preotul.

Alojz îşi pierdu răbdarea.

— Eu s-ar cuveni să te întreb ce înseamnă toate astea. Ce vrei de la mine, părinte?

— Eu? Ce vreau? Ce-aş putea să vreau?

— De ce-mi tot ieşi în cale?

— Ştii şi eu? Mă atrage ceva spre tine. Aş vrea să stăm de vorbă.

— La ce bun? Oricum ştii totul.

Preotul puse mîna pe umărul lui Alojz.

— Nu ştiu totul, nici chiar o frîntură.

— O frîntură tot ştii, părinte. Ai văzut copilul.

Preotul avu o străfulgerare de înţelegere.

— Ascunzi evrei, spuse.

— Ei şi ce? Du-te, părinte, de le spune jandarmilor.

— Dacă o faci pentru bani...

— Grozav de bogaţi mai erau şi evreii din Skaryszew, rise Alojz, şi scutură mîna vicarului de pe umărul său.

— Vai, Alojz, îţi iei o mare răspundere.

Iar în sinea lui îşi bătu joc de el însuşi: să vorbească de păcat, de răspundere. Cum poate? Rostea vorbele din obişnuinţă şi simţea cum înlăuntrul fiinţei sale creşte un balaur. Se scutură.

— Nu mă duc să spun nimănui, ştii bine că n-am să mă duc, Alojz.

— Bineînțeles că știu. Altminteri te-aș izbi cu securea fără să mai stau pe gânduri. Când copilul a zbughit-o în curte, țineam securea în mână. Era bine ascuțită. Am vrut să-ți dau una drept în creștet. Dar după aceea mi-a părut rău. Ar fi curs prea mult sânge.

Preotul făcu doi pași îndărăt.

— Prea mult sânge, spuse.

Apoi iar rămase să chibzuiască, iar se apropie de căruțaș.

— Ascultă. Alojz, pe aici oamenii spun verzi și uscate pe seama ta.

— Așa e felul lor, părinte.

— Spun c-ai fi trădător.

Alojz, zîmbi cu zîmbetul lui luminos.

— Las' să spună, ce-mi pasă mie?

— Ar putea să se isprăvească prost.

— Așa va să zică! Mă ameninți, părinte?

— Eu? Cum aș putea să te ameninț?

— Foarte simplu. «Ești un trădător, Alojz, și știi ce-l așteaptă pe unul ca tine». Pe cine aș putea să trădez? Cel mult pe evrei, dar îi am pe ai mei. Pe ăștia n-am să-i trădez.

— N-ai să-i trădezi?

— Ce ai, părinte, ai căpiat? Întrebi și spui niște lucruri de parcă ți-ai pierdut mințile. Ori poate că te-ai cam scrîntit.

«Neobrăzatul», își spuse preotul în sinea lui și cu glas tare rosti:

— Amîndoi, o ducem rău aici, Alojz.

— Bineînțeles c-o ducem rău. Mai de grabă ne-am duce amîndoi să ne plimbăm... prin pădure.

— Ce vrei să spui?

— Ceea ce am spus. Nu-ți amintești părinte? Brișcă avem. Am isprăvit-o ieri.

— Unde să ne ducem?

— Dincolo de Ilza. Acolo-i pădure deasă, nu te strecorei prin ea, n-ai cum s-o străbați. Acolo poți să stai pînă la Judecata-de-Apoi. Doar să nu-ți arăți nasul în lume.

— Vorbești cam ciudat, Alojz.

— Și dumneata, părinte.

— Atunci rămîi cu bine, eu mă duc.

— Poți să și stai. Dar nu mi te învîrți pe aici, părinte vicar. Că mai mi-aduci pe careva pe cap.

— Am să-ți aduc, am să-ți aduc, sigur c-am să aduc.

Preotul îl cercetă pe Alojz din creștet și pînă-n tălpi, apoi încă o dată de jos în sus. Îl privea de parc-ar fi dorit să și-l întipărească bine și pentru totdeauna în minte. Viu.

7

Dacă ziua trecută fusese toată pentru părintele vicar o lungă rugăciune, acea zi nu fu decît spaimă, tremur și neliniște. Zbuciumul acesta ca al valurilor mării în vremea furtunii se cuibărise înlăuntrul ființei lui. Pe din afară era de-o liniște desăvîrșită și tocmai această liniște, chipul lui ca de piatră li se întipări în minte celor din preajma lui. Căci a fost ultima zi cînd l-au văzut.

Prînzi pe deplin liniștit. Nu mîncă mult, dar luă din toate felurile și în mod cu totul neobișnuit și contrar obiceiurilor sale, desertă la masă două pahare mari de rachiu. Dacă era șliboviță sau rachiu de coarnă, asupra acestei întrebări mar-torii nu s-au putut pune de acord.

După masă se închise la el în odaie. Poate ațipi. Avusese doar o noapte foarte proastă. Când soarele coborî spre asfințit, intră repede în biserică.

Castanii din curtea bisericii își așteptau ramurile dezgolite. Ultimele frunze arămii stăteau parcă încremenite, căci vîntul se oprise. Curtea bisericii, zidul ei de piatră împodobit cu nișe înguste, era simplă dar frumoasă prin proporțiile sale. Armonia aceasta arhitectonică, razele foarte piezișe ale soarelui de toamnă, liniștea din văzduh, toate erau nesfîrșit de calme. Pe zidul de deasupra confesionalului care se afla în aer liber, stătea o cioară bălțată alb cu negru. Nu țipa. Dar preotului vicar i se păru că-l privește răutăcios și cam dintr-o parte.

Se căzni să împingă ușa grea a bisericii și intră.

În biserică era mai lumină decît se așteptase. Se opri în fața portalului. Aici dorea să-l aștepte pe păcătosul pe care urma să-l izbăvească. Privi spre fundul bisericii. Zări statuia lui Crist cel Îndurerat cufundată în umbră. Rîvnea să vadă altarul în toată strălucirea lui. Străbătu biserica și întoarse comutatorul care se afla în altar. Într-o clipă se aprinseră toate luminările, se învăpăie mantia roșie a lui Cristos și un snop de lumini izbi literele:

MORS MALIS — VITA BONIS

apoi totul se stinse. În ochi cu imaginea altarului luminat, de care niciodată (niciodată) nu va mai putea să se apropie, se retrase iar în tindă. Își făcu semnul crucii cu degetele muiate în apa sfințită și sprijinit de perete așteptă.

Și în timp ce aștepta astfel, cu acea lumină trecătoare în priviri, deodată se treziră în el toate bănuielele, tot ce-i spusese ultima dată băiatul se întorcea sporit, imens, înspăimîntător, pecetluit de mîna și gheare de rîs. Acestea toate creșteau în el, se umflau ca mînia și nevoia de apărare, și spaima de a comite ceva ireversibil și cu totul netrebuincios. Ceva înfricoșător.

Rys intră înăuntru, dar pesemne nu-l zări, cum stătea lîngă perete, pentru că trecu iute pe lîngă el și se opri în mijlocul bisericii. Vicarul se apropie de el prin spate, călcînd pe vîrfuri. Dar Rys îl simți. Fără să se întoarcă spuse:

— Va să zică erai aici. Pîndești în umbră.

Preotul nu luă în seamă fraza ciudată a băiatului, ci spuse repede:

— Ai adus arma? Dă-mi-o!

Rys se întoarse. Preotului i se păru în întuneric că băiatul era mai înalt, stătea înfipt în fața lui și-l privea. Ochii lui de culoare deschisă păreau albi în întuneric. Ba chiar fosforescenți, ca la fiare.

— Așadar nu te-ai răzgîndit? îl întrebă băiatul.

Și nu-i mai păru preotului firav și bîcîșnic așa ca prima dată.

— Nu m-am răzgîndit, îi răspunse.

— Dar dacă Alojz o fi un om cinstit?

— Ce urmărești? Nici vorbă că-i cinstit.

— Și vrei să-l uci?

— Ca să te izbăvesc pe tine de păcatul ăsta înfricoșător, spuse preotul, de parc-ar fi rostit o formulă sacramentală.

Atunci Rys, dintr-o singură mișcare, zvîrlî în lături pelerina și scoase de undeva de la spate un obiect întunecat și greu. Îl apucase cu amîndouă mîinile.

Preotul atinse degetele băiatului și le simți firești, ca la orice om, n-aveau gheare. Scoase din ele pistolul rece. Rys lăsă brațele în jos și iată, acum părintele Konrad ținea strîns în mîinile sale arma dătătoare de moarte.

— O ții? întrebă celălalt.

— O țiu, răspunse vicarul.

Băiatul se porni pe ris. Mai întâi chicoti încetișor, apoi rîse din ce în ce mai tare, în sfîrșit hohoti tare de tot.

Deodată se iscă o pală de vînt și trînti unul din canaturile ușii bisericii.

— Ai înnebunit, spuse vicarul, taci.

Și încremeni.

Iar băiatul vorbi cu glas ridicat:

— Dacă o ții, păstrează-o. N-ai s-o mai lași din mînă. Ți s-a lipit de palmă. De întreaga-ți viață. Ai și ucis un om nevinovat, l-ai ucis cu cugetul tău. Nimic n-are să te mai scape pînă la capătul zilelor tale, pînă la capătul veșniciei, în care vei pași. Vei rămîne astfel în veac cu pistolul în mînă și spaima în suflet. Pînă la sfîrșitul sfîrșitului. Și nu va avea sfîrșit. Niciodată, niciodată, niciodată.

Pe măsură ce rostea vorbele acestea, parcă se înălța și creștea, poalele pelerinei sale negre umpleau încet-încet, ca în vis, toată biserica, se ridicau spre tavanul scund filfiind ca o mie de prapuri negre.

Părintele Konrad se trăgea încetișor îndărăt din fața acestor aripi, din fața glasului acesta, care se umfla și răsuna ca tonurile grave ale orgii. Încet, încet, pas cu pas, preotul se trăgea îndărăt spre ușa bisericii. Acolo se opri și privi în jur. Toată biserica se umpluse ca de o pîclă, ca de o fum gros și dens. Iar prin fumul acesta răsuna cu putere: niciodată, niciodată, niciodată și-l așteau aceeași ochi spălăciți.

Înălță brațul în care ținea pistolul și ținti cum se pricepu în ochii aceia.

Atunci un strigăt puternic cuprinse biserica:

— Să nu ucizi!

Apăsă pe trăgaci. Împușcătura bubui ca tunetul în biserica pustie, geamurile zângăriră și în fund se prăbuși ceva. Preotul ridică pistolul la frunte: biserica era goală, fumul pierise, precum și făptura mărunță a lui Rys.

Străbătu în goană, ca un nebun, toată biserica și se potincni în beznă de altarul cel mare. Vru să aprindă lumina, dar degetele-i pipăiră risipiturile de lemn putred amestecate cu bucăți zdrențuite de catifea. Statuia lui Crist cel Îndurerat zăcea, făcută țândări pe pistol.

Preotul se trase îndărăt, se lovi de treptele altarului și căzu cu capul înainte, de parcă s-ar fi prăbușit într-o prăpastie fără fund.

Probabil să fi zăcut astfel multă vreme. Cînd se dezmetici, zorile cenușii de toamnă scoteau în relief contururile nesigure ale obiectelor bisericești.

Cineva îl smucea de umăr.

— Părinte, părinte, desluși un glas.

La căpățul lui stătea Alojz, îmbrăcat cu o haină largă și-l trăgea de mînă.

— Trezește-te, părinte, n-avem ce căuta pe aici.

Vicarul se săltă în genunchi.

— Trebuie să fugim.

Preotul întoarse privirile asupra căruțașului. I se păru uriaș, dar fără nimic ciudat în haina lui ca o pelerină. Nu pricepea ce vrea de la el.

— Trebuie să fugim după tot ce s-a întîmplat pe aici. Noaptea asta am petrecut-o în pădure. Am meșterit un buncăr pentru ai mei. M-am întors acum și evreii mei i-ai de unde nu-s. I-au ridicat nemții azi noapte. N-am ce să mai aștept, acuș vin și după mine.

Preotul nu pricepea nimic.

— Dar ăla? întrebă.

Alojz însă nu-l asculta, nu voia să-l asculte.

— Ne-om duce amîndoi la partizani, spuse, brișca am pregătit-o, înhămăm calul sfînției-tale. O să le dăm băieților o mînă de ajutor, eu mai am încă vlagă în mine,

iar dumneata părinte vicar, tragi cu pistolul de ți-e mai mare dragul, o dovedește altarul. Statuia asta a lui Cristos se vede c-ai nimerit-o drept în mijloc !

Vicarul zări fărîmele de lemn înnegrit, împrăștiate pe altar și se sculă în picioare.

— Și arma? întrebă preotul.

— Am luat-o și am ascuns-o. Glonte cred că era hărăzit altcuiva.

— Altcuiva, zise preotul dînd din cap.

Ieșiră, înhămară calul la brișcă și plecară lăsînd totul descuiat. Înainte de amiază ajunseră dincolo de Ilza, în pădurile scăldate de soarele de toamnă. Fagii ca arama se amestecau cu verdele întunecat al cetinii.

Pe drum nu sehimbară între ei nici o vorbă. Se alăturară partizanilor. O vreme după aceea pieriră amîndoi în pădurile Swietokrzyskie.

8

Evident autorului i-a fost cel mai greu să obțină amănunte cu privire la această ultimă parte. Și-a fost nevoit s-o îplinească cu propriile sale presupuneri. Gazda preotului, bătrînica cea cucernică, răspunzînd în silă la întrebările mele, îmi spusese numai că auzise noaptea o împușcătură în biserică și fusese sigură că nemții veniți să-i ridice pe evreii ascunși la căruțaș îl împușcaseră și pe preot. Dar a doua zi preotul nu era nicăieri, nici trupul lui nu-l găsiră, doar pe altar zăcea statuia sfărîmată. Despre statuia sfărîmată povestitorii acestei legende spuneau foarte puțin, ocoleau întîmplarea, care ocupa un loc central în cuprinsul povestirii. Deși, de bună seamă nu era scornită, căci bucățile de lemn sfărîmat mai zac și azi pe acoperișul parohiei.

De asemenea în zori, prin poarta casei lui Alojz ieșise o brișcă trasă de calul vicarului, în care ședeau preotul (cu capul gol) și Alojz cu haina lui cafenie. O luaseră către Ilza. Alojz ținea hăturile.

De atunci nu-i mai văzuse nimeni.

În românește de OLGA ZAICIK

Doi în August

Lui Iuri Kazakov

Nu eram decât noi doi în lumea întreagă, Inga și cu mine. Și mai era matca veche a Volgăi cu malul ei povîrnit și lutos, cu răchite roșii sus și măciuliile vinete ale sălciiilor. Și mai era nisipul rece la răsăritul soarelui și coliba noastră micuță din ramuri de sălcii.

Seara ședeam îndelung în preajma focului. Inga gătea ciorbă de pește, iar eu îi povesteam diferite istorii vechi, ne aminteam de cărți citite, sau cîntam cîntece uitate. Mîncam ciorba, și discutam mult timp sau tăceam aruncînd în foc ramuri uscate și priveam amuzați cum se ridică flăcările. Apoi ne retrăgeam în colibă, acolo ne războiam cu țîntarii plicticoși care zumzăiau în jurul nostru pînă cînd ne toropea somnul. Ne trezeam înfrigurați de răcoarea zorilor de zi.

Astăzi ca și ieri stăteam pe nisipul ce se răcise în timpul nopții și priveam cum răsare soarele. Soarele se ridica agale de parcă s-ar fi scaldat în ceața aurie, tresărea și-și schimba treptat culorile reflectîndu-se în apa încă adormită.

Umbrele noastre lungi, a Ingai în costumul ei de baie multicolor, și a mea, se prelingeau pe mal. Fiecare vîlcea își avea umbra ei. O umbră lungă proiecta și coliba noastră, umbre lăsa fiecare firicel de iarbă, fiecare pietricică, fiecare ciulin pe nisip. Totul se vedea clar și în jurul nostru nu era nimic de prisos, nici un firicel de nisip nu era de prisos.

O privii pe Inga, ea întoarse repede capul spre mine. Ochii și buzele zîmbeau.

— Frig? întrebă ea.

— Frig, i-am răspuns

— Curînd se încălzește, adăngă ea.

— Da, am încuviințat și eu. Prin răcoarea care ne învăluia simțeam prima adiere de căldură. Umărul și obrazul îndreptate în direcția soarelui se încălziseră ușor. Numai tălpile și degetele de la picioare simțeau frigul nisipului umed.

În timp ce ne-am spălat stînd pînă la brîu în apă, soarele a apucat să se înalțe deasupra orizontului. Aburii se ridicaseră dedeasupra apei, riul era numai perele scînteietoare, pe alocuri luciul apei era întretăiat de văluirele ușoare.

Inga se apucă să pregătească ceaiul de dimineață, iar eu mă dusei pe mal să verific năvodul pus de cu seară.

De aproape două săptămîni trăiam departe de oameni. Chiar și Volga cu șuieratul vapoarelor, cu cheiurile rare răsfirate pe mal, era despărțită de noi prin

bălți pustii și încinse. Zilele erau lungi și neobișnuit de încăpătoare, ele cuprindeau infinit de mult soare și cer albastru de vară. Ni se părea că ne aflăm aici de o veșnicie, iar drumul care ne adusesse în aceste locuri părea a fi undeva departe, departe. De fapt acest departe, departe se petrecuse doar cu o săptămână și ceva înainte când urcasem în avionul elegant și stewardesa cu bonetă albastră, ne spunea, nu prea sigură pe ea, cu multă drăgălășenie în voce:

— Am uitat cumva ceva? Pare-mi-se că nimic. Vom zbura la înălțime mică... Și mai ce? Se poate fuma când avionul va urca. Asta-i tot. Puteți cânta, dar nu prea tare. Pe aerodromul de la Volgograd, am simțit dintr-o dată aerul stepei încinse. Deși ferestrele automobilului erau deschise, n-aveai cu ce respira și nu puteai pune mâna pe ușa încinsă căci te frigea.

Am vizitat orașul, i-am văzut clădirile, florile și mormintele, iar seara ne-am urcat într-o mică motonavă și am pornit la vale pe uriașul fluviu.

Era întuneric când motonava s-a apropiat de un chei pustiu; am coborât pe țărm, și el pustiu, necunoscut; deasupra noastră noaptea înstelată de august ardea din plin.

Motonava și-a ridicat ancora, ne-a salutat cu un șuierat de adio și noi am rămas în căsuța ce străjuia apa întunecată.

Ardea o lumină chioară, pe geamul negru se plimba fără scop o muscă. Înga se întinse pe o bancă slinoasă. Când s-a făcut un pic de lumină, am ieșit pe debarcader. Se iveau zorile. Volga dormea strălucind, agale, uriașă. Între debarcader și mal apele se scurgeau tăcut. Peștii își mișcau alene aripioarele, iritându-mă cu apropierea și curajul lor.

Ca să n-o trezesc pe Înga, am intrat în vârful picioarelor în încăpere, am scos undița din tocul ei, am prins musca de pe geam și pluta a început să joace pe apă. Când pluta porni încet, purtată de apă, am simțit un fior dulce, apoi inima începu să-mi bată tare. Brusc pluta dispăru în bezna apei de sub debarcader. Am tras spre mine undița, aceasta deși se îndoise, rezista voinței mele. Atunci am coborât în goană treptele de pe mal, și după o luptă în tăcere am scos din apă un pește uriaș care se împotriva din răspuseri.

De pe chei mă privea zîmbind Înga, fericită și pe jumătate adormită.

— Înga, Înga! am chemat într-o șoaptă înflorată. O iubeam pe Înga, iubeam peștele care se zbătea pe nisip, iubeam Volga dezgolită în zorii zilei, iubeam tot acest univers neasemuit de dulce.

Am urcat țărmul abrupt, apoi stînd pe rucsacuri, am băut pe rînd cu capul dat pe spate, laptele rece din sticlă. Trăgeam o dușcă și priveam apa aurie ce se revărsase fără margini. O potecă prin nisip umblată de altcineva, ne arată drumul spre bălți. De o parte și de alta creșteau tufe golașe cu țepi, apoi au apărut tufişuri mai dese și în urma lor coroanele gigantice ale unor sălcii bătrîne.

Primăvara, bălțile erau inundate, trunchiurile pline de zbîrcituri dispăreau sub apă, și în partea bătută de soare se iveau noi rădăcini, de apă. După ce apele se retrăgeau, noile rădăcini căutau să urmeze cursul apei ce scădea și spre vară, când totul era uscat, ajungeau pînă în dreptul pămîntului. Acum, în luna august, nu mai era nici urmă de apă, dar trunchiurile erau toate acoperite de aceste bărbi ciudate, cu urme de mil.

Treceam prin fața sălciiilor bărboase și aveam impresia că ele ne urmăresc în tăcere, ne ascultă pașii

— Ehe, ehei!

Nimeni și nimic nu răspunse chemării noastre, doar milioane de ochi nevăzuți ne priveau. După un timp bătrînii bărboși începură să se rărească, să ne facă loc, retrgîndu-se în dreapta și în stînga și în fața ochilor noștri apărură depăr-

tări aurii și albastre. Acolo, sub cerul înalt, se întindea vechea albie a Volgăi cu dunele de nisip, cu ierburi tîrtoare pe un țarm și sălcii vineții pe celălalt, lutos.

Am cotit de pe potecă, am coborît spre dune, călcînd pe nisipul încălzit, acoperit de iarbă, de frunzele din anul trecut, scuturate de stejarii uriași. În dumbrava tînără și verde ce se întindea în stînga noastră, furnicau tot felul de păsări, ele cîntau, șuierau, băteau din aripi tot timpul, luînd-o mereu de la capăt; prin acest concert, prin această larmă ajungea pînă la noi, de departe, din bălți, fără să se amestece cu alte sunete, glasul împede al cucului: Cu-cu ! Șuierat de păsări, larmă, zgomot și din nou Cu-cu ! Cu-cu !

Era imaginea veșniciei în acest soare arzător, în acest cîntec pe multe voci al păsărilor. Fără să vrem, ne oprirăm și aruncărăm ruksacurile de pe umeri.

Sub picioarele noastre frunzele foșneau, uscîndu-se după roua de dimineață, și miroseau îmbătător a vin. Simțai că te cuprinde amețeala . . .

Cît de puternic miroseau frunzele încălzite de soare, cît de puternic mirosea a vin și părul Îngăi !

— Ai înnebunit ! Poate să ne vadă cineva ! șoptea Inga și închidea ochii ca nimeni să nu ne poată vedea.

Pămîntul dormea amețit de soare, un nouaș alb dormea pe cerul îndepărtat . . .

Inga strîngea frunze uscate, se pregătea să fiarbă ceaiul, iar eu mă plimbam pe țarm și controlam năvodul. Acolo unde nu se prinsese peștele ața ieșea ușor la suprafață, luneca din mînă și se culca în inele domoale de nisip. După ața întinsă și puțin oblică, ghiceam încă de departe unde era pește. M-am apropiat încetîșor, aproape fără să respir, mi-am pregătit saltul și am smuls-o brusc. Într-o clipă ața a înviat și s-a întins ca o coardă, gata să zbirnie. Ceva mobil și puternic se împotrivea în adîncime, se zvîrcolea dintr-o parte în alta, dar eu scoteam centimetru cu centimetru ața care se frămînta de colo colo. Distanța dintre noi se scurta, și peștele izbucnind la suprafață, făcu o ultimă încercare de a se zmulge din cîrlig, pentru ca apoi, smerit, să cadă supus pe mal. Și aici încă, în apa mică, se îndoia ca un arc, bătea disperat cu coada, deși nu mai spera în salvare.

Am apucat șalăul de urechi și am pornit vesel spre colibă. Fumul se ridica în cer, dedesubtul ceanului jucau flăcările fără culoare.

— Inga, am strigat eu ridicînd peștele deasupra capului. Inga, auzi cum plînge pescărușul pe malul mării ?

Nu erau nici mare, nici pescăruși, dar eu strigam, parafrazam din Bunin, strigam pentru că eram fericit și voiam să strig, să spun cuvinte pe jumătate uitate, dar pline de farmec.

— Inga ! Auzi cum se tîngue pescărușul deasupra mării ?

— Aud Munken Wend, aud, răspunse Inga, înțelegîndu-mă, căci și ea era fericită ca și mine și ca și mine voia să rostească cuvinte pe jumătate uitate, dar minunate, care să semene cu lacurile de pădure ale lui Hamsun, cu stîncile verzi și fiorurile pe care nu le văzusem niciodată.

— Bună ziua Munken Wend ! Știam că te vei întoarce, spuse încet și solemn Inga, mă sărută cu buzele ei calde, îmi luă din mînă șalăul încă viu și începu să-l curețe. Pe unul l-a înfășurat într-un ziar rupt și l-a îngropat în cărbuni închiși, pe celălalt l-a pregătit pentru ciorbă.

Flăcările albe dansau, apa clocotea în ceain, aburul se furișa de sub capacul de aluminiu răspîndind peste tot miros de ciorbă de șalău, de piper negru, ceapă și foi de dafin.

Nările Îngăi se desfăceau mari de parcă ar fi fost o fiară care adulmeca, sudoarea curgea pe fața ei frumoasă. O apucau de mînă și alergărăm spre apă. În timp

ce ciorba fierbea, noi înotam și glasurile noastre fericite se răspîndeau în jur:

— Ingeborg !

— Munken Wend !

Ne-am băgat sub apă și am înotat unul spre celălalt cu ochii deschiși. În adîncimea verzuie admiram trupul mlădios cu picioare lungi al Ingăi. Mîinile și picioarele ei se mișcau ca niște aripioare de pește. Cînd trecea înot pe lîngă mine întindeam mîna, și Inga cu părul lăsat pe spate, se strecura plutind pe sub palma mea, atingînd-o ușor cu trupul ei ce părea a scînteia...

— Ingeborg ! ... Ingeborg ! ...

Încă uzi, cu apa curgînd picături de pe noi, ne-am apucat să pregătim masa de parcă am fi oficiar. Salăul copt în cărbuni, puțin ars în părți, se desfăcea ușor din piele și carnea lui trandafirie, aburindă, emana o aromă cu totul necunoscută. Nu este pe lume nimic mai grozav decît această mîncare !

Sînt fericit că am văzut-o pe Inga și am ghicit-o cum este încă atunci, cu cinci ani în urmă. Ea stătea la o parte, lîngă masa încărcată de ziare, retrasă la fereastră. Subțirică, cu ochii mari, privea cu o curiozitate amestecată cu teamă perechile care dansau în sunetele pic-up-ului în clubul studentesc arhiplin. Mă apropiai iar ea se încordă toată și privi cu și mai multă atenție pe cei care dansau. Simții că se frămîntă toată, că e gata să fugă ori unde, dar nu avea unde. Era tîrziu, stăteam în fața ei, o despărțisem de toți ceilalți și-i spuneam încet cu voce de condamnat:

— Eu ... vă rog ...

— Nu, nu, îmi răspunse ea grăbită. Nu pentru asta am venit aici.

Întorse brusc capul spre masă și începu să răsfoiască o revistă colorată. Răsfoind dezordonat și fără sens paginile se înroșise toată, căci își dădea seama de absurditatea cuvintelor sale și de absurditatea și mai mare a atitudinii sale. Cine ar fi putut-o crede că a venit să citească la clubul studentesc atunci cînd se dansa cu atîta îmbătăre în sunetele pic-up-ului. Privindu-i ceafa acoperită de un puf ușor, îi găsii mîna și o obligai timid, dar cu hotărîre să-și întoarcă fața spre mine.

Am dansat toată seara. Ea își așezase mîna pe umărul meu și treptat se obișnuia cu mine, privindu-mă ca din depărtare, ca din afară, cu ochii ei liniștiți, luminați de o lumină blîndă și pură. O întrebai cum o cheamă ea îmi răspunse, și atunci pierdui pentru totdeauna ultima mea virtute cu care mă mîndream de atîta vreme și atît de prostește, îmi pierdui libertatea.

A treia zi Inga deveni soția mea. Și cînd mi-aduc aminte de această faptă nebu-nească a ei, simt totdeauna cum mă străbate un fior: dar dacă aș fi trecut fără s-o observ, dar dacă nu ne-am fi întîlnit niciodată ? !

Frigîndu-mi degetele, rupeam în bucăți peșteul fript în tăciuni și bucățile cele mai bune le întindeam Ingăi. Eram fericit.

Sînt fericit cînd o văd umblînd prin lume, stringînd vreascuri pentru focul nostru, sînt fericit cînd o aud spunîndu-mi « Munken Wend », cînd o simt respirînd în somn alături de mine, cînd înnoată alături de mine, cînd în adîncurile verziui trece peste palma mea atingînd-o ușor cu corpul ei parcă strălucitor ...

Eram de aproape două săptămîni aici. De două ori trecusem înot matca veche și ne dusesem în sat să cumpărăm pîine, sare, mere și cartofi, iar în restul timpului am stat zile întregi la soare să ne bronzăm, ne-am scăldat, am prins peștișori mici în locurile mai puțin adînci, am citit poeziile lui Voznesenski, și am afumat șalăi. Acești șalăi atîrnau în jurul colibei noastre ... Pînă cînd într-o bună zi ne-am dat seama că am început să discutăm tot mai des și mai des despre Moscova. Nî se făcuse dor de oameni, de casa noastră, de asfaltul înfierbîntat, de

zgomotul oraşului. Lumea de care ne despărţisem cu atîta bucurie la începutul lui august, ne ademenea din nou.

Venise timpul de plecare.

Cît de singuratecă rămăsese coliba noastră, ce trist scînteia în apusul soarelui lacul ! Priveam înapoi, priveam mereu şi nu ne venea să credem că plecăm pentru totdeauna, că niciodată nu ne vom mai întoarce aici. Şi cînd te gîndeşti că o pîrtică din noi rămînea în aceste locuri, o pîrtică din mine şi din Inga, urmele paşilor noştri pe nisip, cenuşa focurilor aprinse de noi, o pîrtică din sufletul meu şi al ei. În aceste locuri am trăit ca nişte zei.

Cu bilete de clasa a treia în mînă, am urcat scara ce ducea pe punte, şi am devenit din nou pasageri.

Motonava se îndrepta spre Astrahan. Oamenii se înghesuiau în faţa bufetului; unul dormita pe o bancă scurtă cu picioarele strînse, cu capul băgat sub un trenchi vechi, un altul şedea într-un colţ, pe un geamantânaş, şi fuma îngîndurat privind drept înainte.

Ni se făcuse dor de oameni şi ne simţeam la largul nostru în mijlocul lor.

Am coborît pe o scăriţă abruptă la cabinele de clasa a treia ; de fapt era vorba de cala vasului împărţită prin bănci şi paravane scunde în cîteva fride. Plafondierele galbene purtau urme de muşte. Pe bănci dormeau şi şedeau de-a valma pasagerii. Era zăpuşeală, mirosea a fum, a ceva acru care părea să se fi infiltrat în podea, în tavan, în paravane şi în bănci. Era zgomot şi chiar veselie. Într-o firidă, nişte glasuri plăcute de băieţi şi fete cîntau în acompaniament de gitară. Două ghitare prinse peste umăr, doi miniştrali în cămăşi şi pantaloni de cow-boy, acompaniau corul şi ascultau cu capul plecat cîntecul.

Cele două ghitare gungureau ca nişte porumbei, iar basul timid cînta solo :

În Canada, în Canada . . . Soarele coboară de mult

Ar fi cazul să mă culc Dar nu prea mi-e somn.

Corul fetelor şi al băieţilor răsuna mai tare decît ghitară.

Cer albastru, în Canada În mesteceni plouă încet

Totul e ca-n Rusia şi totuşi nu e Rusia Vai, nu e Rusia.

Nu se putea găsi nici un loc liber, nici în firida unde era corul şi unde am încercat să ne aciuim Inga şi cu mine, nici în cele vecine. A trebuit să ne ducem pînă în fundul calei, acolo am găsit un locşor pe ultima bancă. În faţa noastră, în dreptul peretelui, se afla lada de gunoi. Sprijinindu-se de ea, stăteau jos, pe podea doi : o femeie roşie la faţă, într-o bluză lungă pe jumătate deschisă, şi alături de ea un bărbat nebarbierit cu o expresie de răutate pe faţă, cu cizme în picioare şi cu o şepcuţă neagră mototolită pe cap. Şedeau cu faţa spre trecere şi se certau în surdină.

Vecinii noştri de bancă erau o femeie tăcută, cu o basma subţirică pe cap şi un adolescent tot atît de tăcut cu o beretă cochetă — băiatul femeii.

Inga începu o convorbire amicală cu vecina, ca între femei, iar eu neavînd ce face trăgeam cu urechea la ceea ce discuta perechea care se sprijinea de lada de gunoi. Ascultam cîntecul şi trăgeam cu urechea. Cînd vocile cîntau în surdină, puteam distinge cuvintele.

— Ai să-ţi aduci aminte, bombănea bărbatul, dar o să fie prea tîrziu.

— Stai acolo liniştit, ai băut ca un porc, acu' stai, potoleşte-te, răspunse femeia.

Omul tăcu o clipă, se strîmbă de parcă l-ar fi durut dinţii, apoi începu pe un ton şiret, prefăcut :

— Ei, te rog trumos. Uite, te rog ca pe un om de treabă. Înțelege-mă proasto ! Nu mi-e poftă să mănînc nimic ! Îți pare rău să beau un pic?

— De tine, prostule, îmi pare rău, nu de vodca asta blestemată. Femeia vorbea cu dragoste, privind spre ărbat. Iar el mormăia, punînd la cale probabil vreo nouă manevră.

Înga încercă să mă atragă și pe mine în discuția cu vecina. Femeia avea o nenorocire. Ce băiat bun, — era vorba de băiatul cu bereta, — mîine poimîine ar fi de înșurat, dar vorbește de nu-l înțelege nimeni. Înga îmi spuse și cum se cheamă boala: bot de lup. Îl privii pe băiat, avea o buză îngrozitoare. Mi se făcu scrîbă și totodată milă de el. Înga făgădui femeii să-i găsească la Moscova un specialist, îi dădu adresa ei, apoi începu să discute cu băiatul, întrebîndu-l de una și de alta. Pe mine mă interesa să aflu cum se va termina cearta dintre femeie și bărbat, cine va reuși să învingă, și începui să trag din nou cu urechea.

Răsună un cîntec nou, un cîntec în cor cu un refren foarte vesel, care acoperi toate celelalte zgomote:

Legea lui Coulon cîntă jazz-ul

Legea lui Coulon ascultați

Acest Coulon plăcu tuturor pasagerilor și toți începură să aplaude din toate firidele. În firida unde era corul se auziră exclamații vesele, cîteva nume strigate, se vede că erau cele ale trubadurilor, apoi rîsete și din nou strigăte.

Bărbatul privea urîcios pe sub sprîncene, cu greu se ținea să nu strige, svîrlea cuvinte grele. Tabloul se schimbă brusc.

— Ticăloaso, îmi dai sau nu? cerea el înfuriat. Te întreb pentru ultima oară, bombănea el. Las' c-ajungem noi, te-nvăț eu minte...

— Taci din gură! vagabondule... Ți-arăt eu ție.

— Gu-gu-gu!

— St! Sst!

— Sînt un deținut sovietic de rînd, răsună o voce din firida cu cîntecele, dar o față îl întrerupse.

— Seva! Dă-i cu ghitară în cap.

— Uite ghitară, uite capul.

— Vipero! Dă-mi-o, că de nu o iau singur. Nu sînt stăpîn eu pe vodca mea? Cine e stăpîn, tu?

Bărbatul întinse mîna spre sacoșă, dar femeia înfipse în sacoșă o mînă puternică, iar cu cotul celeilalte mîini îl împinse pe bărbat. Atunci acesta trase coșul și începu să scoată tot felul de pachete cu piine, slănină și altă mîncare.

— Să știi că mănînc totul, pîn' la ultima fărîmă... Băga cu lăcomie mîncarea în gură, rupea slănină cu dinții înfulecînd de zor. Icnii de parcă s-ar fi înecat și privi cu aer jalnic la nevastă-sa. Aceasta nu mai putu suporta și scoase din sacoșă sticla de jumătate litru, un pahar și-i turnă vodcă. Bărbatul sorbi și privi blînd.

— Proasto! zise el cu o notă de gingășie în voce. M-ai chinuit de pomană.

— Taci! răspunse femeia și nu-și putut stăpîni zîmbetul.

În stînga mea mormăia și fornăia băiatul cu bot de lup. Înga discuta cu el, iar maică-sa se uita țintă cu ochi îndrăgostiți la Înga, îi urmărea fiecare mișcare, chinuindu-se și neștiind cum să-i fie pe plac..

— Gu-gu-gu, u-u-u... răsună vocea băiatului, care nu se mai jena de Înga.

Bărbatul se sculă, se scutură de firămituri, privi serios și îngîndurat, scoase din cap șepcuța mototolită și deodată strigă cu o voce sonoră ca de cîntăreț:

— Dragi cetățeni și tovarăși, frați și surori.

Toată cala, pe jumătate întunecată, care zumzăise pînă atunci asemenea unui stup de albine, tăcu brusc. Dar după o clipă din firida unde se afla corul răsună

un ris atât de puternic, încît bărbatul rămase o clipă înmărmurit. La început îmi veni și mie să rîd, dar după aceea mi se făcu scîrbă și lehamite, mai ales cînd bărbatul învingînd zăpăceala de o clipă, începu să rostească un monolog cu un talent ce rivaliza cu al lui Livanov, și apoi să ne bage sub nas, mie și tuturor celorlalți șepcuța lui neagră mirosind a sudoare. Tot spunînd monologul, trecea printre bănci, și ne băga la toți șepcuța sub nas.

— Seva, acompaniază ! strigă cineva dintre cîntăreți.

Bărbatul se opri la jumătatea drumului și o porni înapoi spre lada de gunoi. Șepcuța era goală și el tăcea furios.

Apoi totul fu uitat și tinerii începură să cînte ușor și melancolic.

Pe tot pămîntul vuia viscolul Peste tot pămîntul,

Pe masă ardea o luminare Ardea o luminare.

.....

Doi pantofiori căzură Cu zgomot de podea

Lacrimi de ceară picura, Lumînarea pe rochie.

Apoi, cu totul pe neașteptate, după acest cîntec trist, tinerii porniră să cînte cu pasiune, cu energie, cunoscutul marș:

Înainte, tovarăși, pășiiți! Sufletul în lupte să-l călim.

Era plăcut și totodată emoționant pînă la lacrimi să ascuți acest cîntec al unor muncitori necunoscuți cu firi aspre, care probabil au murit de mult, dar de pe urma căroră au rămas cuvintele mărețe, sunînd a alarmă: Înainte, tovarăși, pășiiți.

Printre sunetele cîntecului auzeam zgomotul surd al mașinilor. Banca și paravanul scund tremurau încet. Tavanul era acoperit de fumul albăstrui de țigară. Era greu de respirat și lînga cu mine ieșirăm afară la aer curat.

Aici, pe o porțiune mică, între cală și puntea de sus, era răcoare, aproape rece, și după cîntecele zgomotoase, o tăcere neașteptată. Se înnoptase. Arareori se iveau din întuneric luminile apropiate ale balizelor și cele îndepărtate ale satelor de pe mal. Bufetul era închis și nimeni nu ne mai împiedica să privim în depărtare și în jur. Observăram de îndată o scăriță care urca în spirală în sus și deasupra ei într-o ramă aurită, o inscripție: «colectivul motonavei «Amintirea tovarășului Markin» luptă pentru titlul de echipaj al muncii comuniste». Alături de aceasta, o altă inscripție cu litere frumoase: clasa I-a. Dedesubt, cu litere mai mici, cu un scris mai simplu: «Intrarea pasagerilor de la clasa a III-a INTERZISĂ».

M-am gîndit că motonava are un nume ciudat «Amintirea tovarășului Markin» și nu se știe de ce am simțit o dorință puternică, rușinos de puternică să urc în clasa I-a.

Am urcat scărița. Pe coridor, o femeie în vîrstă mătura covorul. Se îndreptă din șale și cu fîrașul în mînă, îmi aruncă o privire bănuitoare după care spuse:

— Ce-i cu tine? la cară-te de aici !

Nu i-am răspuns nimic, m-am simțit rușinat și am coborît înapoi.

În stînga, la intrarea în cală, pe peretele din fața mea, într-o ramă de lemn, mă privea cu atenție și seriozitate Markin însuși, un marinar cu chipiu și bluză vărgată.

«MARKIN NIKOLAI GRIGORIEVICI (1892—1918)

Muncitor, marinar al flotei baltice, organizatorul și comisarul flotei militare de pe Volga. Mort la 1 octombrie în dreptul satului Pianii Bor pe rîul Kama.»

O barbă mătăsoasă și o mustață la fel. Un chip tînăr, cu o privire îngrijorată, severă și parcă acoperită de o ceață. Se vede că portretul fusese făcut după o veche fotografie mărită mult. Liniile difuze și ceața ușoară îi dădeau un aer înde-

părtat, îl făceau misterios și legendar, dar de fapt fusese un om viu acest Markin. Ne privea aspru cu ochii țintă.

Cercetam portretul, citeam cuvintele scrise dedesubt, iar alături de mine, lipită de umărul meu, tăcută, stătea Inga care înțelegea totul.

Este ceva cu totul deosebit în aceste chipuri de marinar, în ochii aceștia ațintiți care nu cunosc îndoieli, în aceste chipuri care au văzut războiul civil. Când le privești, ai impresia că inima ți se înfioară, că în suflet îți pătrunde ceva nobil și sfânt că parcă îți lăcrimează ochii, și mult timp nu-i poți uita.

Vasul se clătina agale. Pe banca scurtă, personajul necunoscut tot mai dormea cu picioarele trase și învelit în trenzi. Se auzea zgomotul elicei sub apă și foșnetul umed al Volgăi în noapte.

Cînd coborîrăm în cală, toți dormeau, Fericiții cîntăreți, băieții și fetișcane, dormeau și ei cu capetele unul pe umărul celuilalt. Dintr-o firidă mai ieșeau roto-coale de fum, cineva fuma. Un altul nevăzut sforăia. Bărbatul și muierea dormeau sprijiniți de lada de gunoi. Adormirăm și noi, Inga și cu mine.

În vis am văzut lacul nostru, nisipul alb de pe mal și coliba împodobită cu șalăi. Toți șalăii mă priveau țintă și unul dintre ei rosti pe neașteptate: «Dragi cetățeni și tovarăși, frați și surori». N-am putut recunoaște cu nici un preț șalăul care vorbea și am întors capul. Cu chipul în cap și cu maioul vărgat, Markin stătea pînă la piept în apă. Apa curgea șiroaie de pe barba și mustățile comisarului. El făcu ochii mici și-mi spuse: Interzis!

— Ce este interzis? îl întrebai nedumerit.

— Interzis, repetă Markin, și începu să cînte: «Înainte, tovarăși, pășiți! Sufletul în lupte să-l călim»

Cînta, dar buzele nu i se mișcau. Apoi chipul comisarului își pierdu conturul, se acoperi de o ceață și dispăru în negură. Întorsei capul din nou spre colibă. Șalăii tăceau. M-am speriat și m-am trezit. N-am mai putut adormi pînă dimineață. Am stat și m-am gîndit.

Dimineața ne-am mutat cu Inga într-o cabină de clasa întii care se eliberase. Îmi părea rău să părăsesc cala veselă unde cîntau așa de frumos studenții, sau poate că nici nu erau studenți, ci niște tineri muncitori plecați în concediu. Astăzi e greu să-i deosebești unii de alții. Ne-a fost greu dar totuși am părăsit cala, ne-am luat rămas bun de la femeia cu băiatul bolnav și am plecat. Am urcat aceeași scăriță și ne-am trezit în coridorul pustiu cu covorul roșu. De o parte și de alta străluceau ușile cabinelor, uși lăcuite, cu clanțele bine frecate. Printre acestea era și cabina noastră cu două locuri. Două divane moi, o măsuță cu lampă, fereastră cu perdele de mătase albă, jos un covor.

După ce am făcut un duș și am mîncat ceva am ieșit pe punte. Lungă cît toată motonava, ea strălucea, vopsită proaspăt în albastru. De o parte, pe acest perete albastru erau ferestrele cabinelor. Pe partea cealaltă, dincolo de balustradă se deschidea Volga cu malurile ei depărtate, cu plajele ei orbitoare, cu insulele verzi și cerul senin, strălucitor și el.

Inga într-o rochie pestriță se odihnea într-un fotoliu de paie și privea depărtările fluviului. Prin fața noastră treceau pasagerii bine îmbrăcați, fără griji. Într-un colț mai îndepărtat al punții se juca o fetiță. La punctul de radioficare cineva putea un disc. O voce de femeie începu să cînte.

Era o dimineață liniștită, fără vînt. Motonava înainta agale.

Bella, bella dona Bella bella mia...

O femeie cînta. Era atît de bine, atît de extraordinar de bine, încît, tovarășe Markin, îți venea să urli de fericire.

În românește de TATIANA NICOLESCU

Zidul

Povestire de Crăciun

Prietenul meu doctorul Ray era instalat în fața mea într-unul din acele bătrâne și confortabile fotolii ale clubului, Boodle's, unde atîția englezi iluștri au trăit cu demnitate. Stăteam așezați lîngă foc, la mică depărtare, atît cît trebuia pentru ca dogoarea lui să fie plăcută.

— Și deci, nimic? mă întrebă el cu solitudine.

— Nimic, am mărturisit eu. De cincisprezece zile stau ca în fața unui zid.

Venisem să-l caut pe acest vechi prieten pentru a-l ruga să-mi prescrie unul din acele noi « droguri-miracol » care stimulează energia, optimismul și puterea de concentrare. Decembrie se apropia, și făgăduisem directorului unui mare jurnal pentru tineret o povestire de Crăciun — una din acele frumoase istorisiri educative pe care cititorii mei adolescenți erau îndreptățiți s-o aștepte de la mine.

— Deobicei, găsesc întotdeauna o întîmplare frumoasă, plăcută și duioasă, cînd se apropie Crăciunul, i-am explicat, abătut. Ideea îmi vine de la sine cînd serile sînt lungi și vitrinele magazinelor înțesate de jucării. Dar de rîndul acesta, inspirația pare să mă fi părăsit; mă aflu în fața unui zid. . .

Ochii bunului doctor deveniră visători:

— Ei bine, mi se pare că ai găsit un subiect excelent. . .

— Cum asta?

— Zidul. . . Nu am să-ți scriu nici o rețetă, cu atît mai mult cu cît nu-mi exercit profesiunea la Boodle's, și dacă vrei blestematele duminale pilule, vino să mă consulți la mine la cabinet; asta te va costa cinci guinee. Dar îți pot povesti o întîmplare adevărată, al cărei subiect este tocmai un zid, *zidul* ar trebui să spun, la propriu și la figurat. S-a întîmplat într-una din acele nopți înghețate ale ajunului de Crăciun în care inimile oamenilor sînt strînse de o nevoie aproape de neîndurat de prietenie, de căldură

și de frumos. Iată, în două cuvinte, despre ce este vorba. Când am început să profuez, am fost angajat de Scotland Yard în calitate de medic legist, și eram adeseori tras din pat în miezul nopții pentru a fi chemat să mă aplec asupra vreunui biet om căruia nimic, niciodată, nu-i mai putea întrerupe somnul. Așa s-a întâmplat că, într-un zori, de un galben murdar de decembrie — tot ceea ce Londra poate izbuti mai bine în acest gen — am fost chemat să fac o constatare de deces într-una din acele cumplite case mobilate din Earls Court, a căror tristețe și murdărie nu mai este nevoie să ți-o descriu. Mă aflam în fața corpului unui tânăr student — de vreo douăzeci de ani — care se spînzurase chiar în noaptea ce trecuse, într-una din acele camere mizerabile care se încălzesc punînd monezi de un șiling în aparatul de gaz. M-am așezat la masă în atmosfera înghețată, pentru a scrie certificatul, cînd privirea mi-a fost atrasă de cîteva foi de hîrtie pe care se așternea un scris nervos. Le-am aruncat o privire, apoi m-am apucat să le citesc cu o bruscă atenție. Nenorocitul tânăr ne lăsa pe aceste foi de hîrtie o explicație a gestului său. După toate aparențele se lăsase doborît de o criză de singurătate. Nu avea familie, nici prieteni, nici bani, Crăciunul venise, toată ființa lui căuta duioșie, dragoste, fericire și. . . Aici povestea începe să se complice. În camera vecină locuia o fată tînăra pe care nu o cunoștea, dar cu care se încrucișase uneori pe scară și a cărei « frumusețe îngerească » — vei recunoaște în acest stil o foarte mare tinerețe — îl impresionase adînc. Or, în vreme ce încerca să lupte împotriva tristeții și a descurajării, auzi venind prin zid, din camera vecinei sale, anumite zgomote, anumite trosnituri, anumite suspine, pe care le califica în scrisoarea sa drept « caracteristice » și a căror natură exactă era foarte ușor de ghicit. Este probabil că aceste zgomote continuaseră fără întrerupere în timp ce el scria, pentru că bietul băiat le făcea o descriere amănunțită, parcă pentru a se elibera de ele prin furie și dispreț — scrisul său trăda o stare de spirit foarte agitată. Pentru un tânăr englez trebuie să spun că scrisoarea era destul de îndrăzneată și, cu o ironie furioasă și disperată, nu ne scutea de nici un detaliu. Auzise, scria el, vreme de cel puțin o oră gemete de voluptate și tresăltările și trosniturile patului pe care nu am nevoie să le descriu; am îndurat cu toții acest soi de competiții odioase, cu urechea lipită de zid. Gemetele de plăcere ale « vecinei lui îngerești » părușeră să-l rănească adînc în inimă, mai ales în starea de singurătate, de abatere și de scîrbă generală în care se afla; mai mărturisea că era îndrăgostit în тайнă de necunoscută. « Era atît de frumoasă, încît nici nu am îndrăznit să-i vorbesc », scria el. Asvîrlea cîteva aname amare și tradiționale pentru vîrsta lui și pentru un tânăr englez bine crescut împotriva acestei « lumi murdare care îmi face greață și în care refuz de aci înainte să trăiesc ». Pe scurt, se vedea foarte bine ce se petrecuse în spiritul acestui tânăr

vădit hipersensibil și foarte pur, îngrozitor de singur, sfișiat de nevoia de afecțiune și fără îndoială îndrăgostit de «îngerul» misterios căruia timiditatea sa îl împiedicase să-i vorbească și căruia îi auzea acum vocea foarte pămîntească trecînd prin zid, sub forma pe care o cunoști. Smulsese frînghia perdelelor și făcuse gestul ireparabil. Am isprăvit de citit scrisoarea, am semnat certificatul și înainte de a ieși din cameră am stat o clipă să ascult. Dar zidul era tăcut. Fără îndoială competiția amoroasă se sfîrșise de mult și un somn adînc îi urmase. Natura omenească are aceste limite. Mi-am pus stiloul în buzunar, mi-am luat mica valiză de practician — o numesc cu numele franțuzesc *meurenville*¹ — și mă pregăteam să cobor împreună cu agentul de poliție și cu portăreasa încă adormită și prost dispusă, cînd îmi veni deodată — cum să-ți spun? — o curiozitate. Bine înțeles, mi-am găsit scuze valabile și demne. La urma urmei, această tînră persoană și prietenul ei nu erau despărțiți decît printr-un zid destul de subțire — o știm îndeajuns — de camera unde avusese loc drama. Poate că aveau ceva să ne spună, să adauge vreun element nou. Dar n-am să-ți ascund mobilul principal al gestului meu, care era o anumită curiozitate — nesănătoasă sau cinică dacă preferi — doream să arunc o privire asupra acestei « creaturi îngerești » ale cărei mici strigăte și gemete avuseseră o urmare atît de tragică. Pe scurt, am bătut la ușa. Nici un răspuns. Mi-am spus că fără îndoială complicele era încă înlănțuit de ea și am avut viziunea acestor două făpturi înnebunite, sub cuvertură. Am ridicat din umeri și voiam să cobor, cînd portăreasa, după ce bătuse de două sau trei ori și strigase « Miss Jones ! Miss Jones ! » își luă legătura de chei și deschise ușa. Am auzit un țipăt, și portăreasa năvăli afară din cameră, cu figura descompusă. Am intrat și am deschis perdelele. O privire asupra patului îmi fu deajuns să-mi arate că tînrul student se înșelase cu totul asupra strigătelor, trezirilor și gemetelor al căror ecou îi venea prin zid și care îl împinseseră la gestul lui deznădăjduit. Am văzut pe pernă un cap blond și un chip căruia toată suferința și toate semnele unei otrăviri prin arsenic nu izbuteau să-i răpească gingașa frumusețe. Fata era moartă de cîteva ceasuri și agonia ei trebuie să fi fost lungă și chinuită. Pe masă era o scrisoare care nu lăsa nici o îndoială asupra motivelor sinuciderii. Vădit, era un caz acut de singurătate. . . și de desgust general de viață.

Doctorul Ray tăcu și mă privi cu prietenie. Mă ridicasem, de indignare, din fotoliu și stăteam înlemnit, cu un protest neformulat pe buze.

— Da, zidul, murmură practicianul, visător. Este un subiect demn de interes și un titlu gata găsit pentru povestea dumitale de Crăciun, pentru că iată pogorînd în inimile oamenilor sezonul misterelor.

În românește de LIDA IGIROȘIANU

¹ moare în oraș — n. tr.

Tristețea locotenentului Boruvka

Capacitățile supranaturale ale locotenentului Boruvka

Sergentul-major șef Sinták — singurul om cu acest grad din republică — nu se lăsa convins în ruptul capului că locotenentul Boruvka n-ar dispune de forțe care depășesc puterile normale ale oamenilor. Se apropia, ce-i drept, de șazececi de ani și era împovărat de prejudecăți religioase, pe care, la serviciu, le ascundea. Dar în satul natal Destná, din munții Orlice, unde se ducea în concediu și unde lua parte la ședințele de spiritism din cocioaba unui fost țesător, un oarecare Potesil, nu-și mai punea frîu gurii și povestea totul despre superiorul său.

După părerea lui, locotenentul Boruvka era, de fapt, un vrăjitor.

O dovedise clar, iar pentru sergentul major șef Sinták fără posibilitate de tăgadă, cu prilejul celebrului caz Semerák, unde ajunsese târziu, fiindcă seara dinainte și-o petrecuse în orașul K., la întâlnirea de aniversare a bacalaureatului, organizată după treizeci de ani. Cuvентei veselii a orelor mici i-a urmat o stare de depresiune direct proporțională și nici deșteptătorul locotenentului Boruvka nu sunase. Așa se face că în primele ore ale după-amiezii, cînd a ajuns la locul crimei — cîteva căsuțe singuratice, așa cum își construiau înainte de război, din economiile de o viață întreagă, muncitorii individualiști mai ambițioși — adjutantul Málek aproape terminase cazul și nu mai aștepta decît rezultatele examenelor de laborator.

În ele se afla, după cum raportă adjutantul locotenentului, care sosise cu suflul la gură, ultimul clenci. Din punct de vedere psihologic, zise, îți dai seama «după miros» că tipul e criminal. Nu vreau însă ca pe urmă să ni se reproșeze că ne-am pripit. Psihologic vorbind, se vede de la o poștă că e criminal, ajunge dacă te uiți la el — ei bine, dar ce te faci pe urmă, dacă se descoperă c-am scrîntit-o? Opinia publică se enervează și ăia de sus ne trag o papară, de ne iese utul, spuse adjutantul. Nu, nu, omul trebuie să fie sigur iar ca să fii sigur te ajută tocmai știința.

În timp ce adjutantul îi împărtășea locotenentului filozofia sa criminalistică, bătrînul criminalist își plimba ochii triști ca niște flori de nu-mă-uita înfipite în fața lui rotundă, peste podul jalnic al casei, La mijloc, de frînghia agățată de grînda acoperișului atîrîna o bătrînă într-o rochie murdară, în carouri, iar părul cenușiu îi acoperea fața. Un picior, cu vîrfurile degetelor cam la nivelul centurii locotenentului, mai era încălțat într-un papuc găurit, al doilea era gol și încheie-

turile mari și negre îi istoriseau locotenentului o anume poveste. Povestea tristă a ceea ce numim viață. Pe podea, sub cadavru, zăcea al doilea papuc, întocmai unui animal trist, părăsit. În rest podul era gol, sărăcăcios, într-un colț lângă perete se aflau câteva dulăpioare și scaune rupte, un ghiveci, câteva lăzi, un teanc de ziare îngălbenite, și locotenentului îi trecu prin minte că dacă ar începe să cotrobăie prin ele, ar afla desigur cele mai noi vești despre descoperirea cadavrului Vranskăi sau despre arestarea criminalului anarhist Kleptár¹. Vântul rece al verii târzii pătrunse prin lucarna deschisă și mișcă o clipă părul cenușiu de pe fața răposatei. El fu cel care termină de spus povestea.

— Sinucidere, zise Málek disprețuitor. — Pe naiba. Ce-i drept, totul e bine aranjat, cică avea crize de astm, amenința mereu că se spânzură. Și vecinii declară la fel. Numai că, Josef, uită-te puțin la urmele de strangulare. Stai — privi în jur — să-ți dăm un scaun. Pe urmă, Josef, să te uiți bine la urmele astea.

Și în timp ce sergentul-major șef Sinták executa ordinul, Málek continuă. Nu mai avea răbdare, era primul său caz independent și îl datora petrecerii de ieri a locotenentului și ceasului prost întors. Tremura de dorința de a-și convinge șeful că e omul potrivit la locul potrivit, de fapt că locul lui e de jure cu o treaptă mai sus pe scara ierarhică. Așa că îi explica:

— Totul e în ordine. Da, este, chiar moarta vorbea despre asta. Dar urmele de strangulare, Josef? La curs ne-au învățat că la spânzurați urmele trec oblic, de sub bărbie spre ceafă. Pe cînd baba asta are două urme! Pun prinsoare că are! Stai numai să vezi. Nu se observă prea clar, în una dintre ele mai e funia, dar dacă te uiți bine, vezi că puțin mai jos, sub funie, mai e una! Doar nu s-a smucit. Doar nu s-a spânzurat de două ori. Sinták afirmă că e numai un semn că sînt două, fiindcă moarta și-ar fi încordat în mod reflex mușchii gîtului, care pe urmă au cedat și lațul s-a ridicat ceva mai sus, dar, după mine, e o prostie. De-aia am găsit-o spânzurată. Doctorul a vrut s-o coboare, zicea că nu poate lua o hotărîre pînă n-o are pe masă, dar eu mi-am asumat toată răspunderea. Nu, am spus. Așa trebuie s-o vadă tovarășul locotenent, și basta!

— Îți mulțumesc, Pavel, pentru încredere, spuse locotenentul Boruvka, încurcat, și își odihni privirea tristă pe chipul smead, avid, al tînărului său coleg. — Desigur...

— E clar, nu? îl întrerupse Málek. — Tu ești aici șeful și tu trebuie să vezi. Între timp, uită-te puțin la asta, adăugă mindru și desfăcu în fața locotenentului un sul de hîrtie. — Am făcut o schiță și un fel de grafic, știi? O dată, la metodica științifică a anchetei, ne-ai ținut o lecție despre cazul acela din Moravia, unde tocmai un grafic ți-a dat posibilitatea să analizezi situația topografică și orară și să obții astfel premisele pentru descoperirea făptașului.

— Da, spuse posomorît locotenentul. — Dar...

— Atunci uită-te! îl întrerupse din nou Málek. — Ai aici planul deplasărilor făptașului — vreau să zic suspectului — și toate coordonatele timpului și ale distanțelor.

— Da. Numai că...

— Așa-i, mai întâi ca să înțelegi, trebuie să-ți aduc la cunoștință mersul cercetării, tăie Málek pentru a treia oară vorba bătrînului criminalist și continuă cu atîta înflăcărare, încît nici nu băgă de seamă că locotenentul oftase ușor.

Locotenentul Boruvka se predă. Fruntea boltită i se încreți ca de o suferință tîmnică, iar ochii triști se opriră resemnați pe planul îngrijit desenat cu creioane colorate și prevăzut cu o legendă scrisă caligrafic.

¹ Vranska — prostituată asasinată în anul 1936. Asasinul nu a fost descoperit.

Kleptár — personaj celebru al vremii, a ucis în anul 1936 un deputat.

— Semerák a telefonat de la doi pași de aici, dintr-o cabină, explică adjutantul. — La 0,57 am ajuns la locul crimei. Totul era cum vezi, n-am mișcat nimic. Semerák — cel puțin așa susține — s-a întors la 12 și jumătate noaptea de la han. a găsit cocioaba goală și pe nevastă-sa spânzurată în pod. Zice că s-a dus imediat să telefoneze la miliție. Fii atent, Josef: la 0,30 se întoarce de la han, iar la 0,45 telefonează — și pînă la cabină sînt cinci minute bune. Nu pare să-și fi căutat prea mult nevasta. Ca și cum s-ar fi dus direct în pod. La sigur.

— Clar. Numai că... încercă locotenentul Boruvka.

— Să admitem sfîrși Málek fraza în locul lui. — Acum să privim mai de aproape povestea lui Semerák. Zice că a plecat de acasă la ora 18,00. Adică nu zice. O confirmă și un vecin, un oarecare Penkava, de la căile ferate. Tocmai se întorcea acasă, cînd Semerák ieșea din cocioabă. A intrat în vorbă cu el, vreau să zic Semerák cu Penkava, și fii atent, Josef, despre ce crezi c-au vorbit?: despre vreme! Pe urmă și-a amintit că a uitat acasă punga de tutun și ce crezi c-a făcut?

Locotenentul strînse din umeri. — Nu știu. Numai că...

— A strigat-o pe nevastă-sa spuse Málek victorios. — A strigat-o pe nevastă-sa, în loc să se întoarcă el să-și ia punga! Și s-a ciorovăit cu ea peste gard, tot spunîndu-i unde s-o caute. Înțelegi? Penkava a văzut-o! Perfect, nu-i așa?

— Da, spuse sumbru locotenentul Boruvka.

— Asta zic și eu alibi, se declară satisfăcut Málek, brusc înveselit. — Făptașul — adică suspectul — are un martor că a plecat de acasă, ba chiar la ce oră, fiindcă Penkava face naveta și se întoarce întotdeauna cu trenul de 17,45. În plus martorul îi vede și nevasta vie și alți doi martori confirmă că Semerák i-a întîlnit pe șosea, pe unul la troiță și pe al doilea, cam peste un sfert de oră, în stația de autobuz. Și a intrat cu amîndoi în vorbă, el, Semerák, nesilit de nimeni, și tot despre vreme. Asta-i culmea! Un individ care de obicei — după martori — tace ca pește, simte dintr-odată nevoia să discute despre vreme. Și asta cu trei oameni la rînd! Și chiar în ziua în care i se spînzură nevasta. Asta la punctul a.

— Da, spuse locotenentul Boruvka. — A...

— Și acum la b: își alege ca să plece de acasă exact momentul cînd se întoarce Penkava de la slujbă, deci cînd știe că se va întîlni cu Penkava. El trebuie să-l întîlnească. Și nu numai să-l întîlnească: trebuie — asta la punctul c — ca Penkava să-i vadă nevasta în viață și de aceea, chiar în ziua în care femeia își pune capăt zilelor, își uită acasă punga cu tutun. Și e atît de leneș, încît nu se deranjează să și-o ia singur. În loc s-o facă el, pune pe dumuri o babă astmatică.

Adjutantul privi victorios spre bătrînica măruntă, care le atîrna deasupra capetelor, și apoi spre locotenent.

— Hm, își dresе glasul bătrînul criminalist. — Deducțiile sînt corecte. Ce-i drept e drept, jos pălăria. Nimic nu-ți scapă — Doar că...

— Stai, că încă n-am terminat, spuse repede Malek. — După cum vezi, în depoziția lui Semerák sînt clenciuri, și chichițe, și puncte slabe cu duimul. Chiar acum vine unul. El declară că în ziua aia s-a dus la un oarecare Bárta, după ceară. Bárta asta e un cunoscut crescător de albine și Semerák se ocupă și el cu albinăritul. Nu prea e priceput și nici nu-și prea dă silința. E destul să te uiți în grădinița din spate, la prisaca lui. Într-o prisacă ca asta pot rezista numai albine de ultima speță — Albine declasate sau așa ceva, rîse adjutantul. — În fine, pe scurt, s-a dus după ceară. Bárta, crescătorul de albine, locuiește singur în pădure, cam la trei kilometri de aici. Semerák a ajuns la 18,45, a stat trei sferturi de oră și pe urmă a plecat prin pădure la Hodkonin, la han.

Uită-te pe plan. La han a ajuns cam la nouă fără un sfert și la nouă s-a așezat la cîrți. A jucat pînă la 23,30 cînd a plecat acasă. De la han și pînă aici sînt

patru kilometri și i-a trebuit o oră ca să ajungă. Corespunde exact, toate corespund.

— Numai că... locotenentul Boruvka își luă ochii de pe bătrîna moartă și-i opri pe fața îmbujorată a adjutantului.

— Numai că toate se potrivesc, dar ceva sună fals, spuse iute Malek. — Privește planul ăsta.

— Frumos, laudă locotenentul Boruvka schița. — Ai desenat frumos, clar. Numai aici...

— Vrei să vezi tabelul pe ore, așa-i? Uite-l. Málek îi întinse locotenentului altă hîrtie. — Ai acolo și tabelul distanțelor și al datelor corespunzătoare ca timp. Uită-te.

Locotenentul Boruvka se uită:

18,00 — plecarea din C

18,45 — sosirea la A

19,30 — plecarea din A

20,45 — sosirea la H

23,30 — sosirea la plecarea din H

(din care 30 circa minute la closet)

00,30 — întoarcerea la C

00,45 — telefonează miliției din cabină

00,57 — sosirea echipei noastre la locul crimei

Distanțele și timpul necesar;

distanța C—A = 3 km, adică 45 minute mers

distanța A—H = 5 km., adică 1 oră 15 min, mers

distanța H—C = 4 km., adică 1 oră mers

distanța A—C—H = 7 km, adică 1 oră 45 min, mers

distanța A—C—A—H = 11 km, adică 2 ore 45 minute mers

— De ce dai și distanțele A—C—H— și A—C—A—H? Întrebă locotenentul, după ce studie tabelul.

Adjutantul făcu șmecher cu ochiul.

— Îți explic imediat, spuse. — Pornesc de la premisa ipotetică că Semerák este asasinul, deci că Semeráková nu s-a spînzurat singură, ci Semerák a strîns-o de gît și pe urmă a spînzurat-o.

— Dar asta...

— Așa-i. Pentru moment nu pot s-o dovedesc. Pentru moment.

— Eu cred că...

— Dar am motive întemeiate să bănuiesc că așa a fost.

Și de data asta bătrînul criminalist nu mai încercă să vorbească. Îi lăsa pe colegul său mai tînăr, care se folosi din plin de acest prilej.

— Presupun, deci, că Semerák e asasinul. Desigur, are un alibi perfect. La 18,00 a plecat de acasă — un martor i-a văzut nevasta vie — la 18,20 alt martor a vorbit cu el în stația de autobuz, cam la jumătatea drumului dintre C și A. La 18,45 a ajuns la Bárta, la A — avem și aici ora precisă, fiindcă zice că pe drum s-a oprit ceasul, așa că l-a rugat pe Bárta să-i spună cît e exact și și-a pus ceasul în fața lui. Asta o confirmă Bárta. Și avem și ora exactă a plecării lui de la Bárta — s-a uitat la pendulă, s-a speriat că s-a făcut șapte și jumătate și, cu toate că Bárta și Bártová au încercat să-l mai rețină, nu s-a lăsat convins și a plecat.

La acest punct bătrînul criminalist reuși doar să tușească.

— Să ne oprim la soții Bárta, înainte de a-l urma pe Semerák la han, spuse Málek, de parcă ar fi ținut o lecție în fața unor începători în ale criminalisticii. Locotenentul își plimbă din nou privirea peste podul gol. — Și aici avem trei puncte

interesante, continuă Málek. — În primul rînd interesul pentru ora exactă. Fix în ziua în care i se spînzură nevasta, suspectului i se oprește ceasul și fix în ziua aceea trebuie să ajungă exact la han, ca și cum ar fi avut cine știe ce treburi importante de rezolvat. Și de fapt, se ducea să joace cărți — cînd, lucru știut, nu are reputația de cartofor. Hangiul spune că merge foarte neregulat să joace cărți și rareori joacă mai mult de o oră. Numai ieri, după cum vezi, le-a frecat aproape trei ore. Dar despre asta mai tîrziu. Acum să ne oprim la familia Báрта. Așadar interesul pentru ora exactă este prima circumstanță suspectă: modul discret în care atrăgea atenția martorului pe care își pusese ochii asupra orei exacte la care venise și asupra orei exacte la care plecase. Al doilea lucru interesant este mărturia soților Báрта. Am folosit vechiul truc pe care l-am învățat de la tine. Málek zîmbi și fața rotundă a locotenentului se împodobi și ea, pentru o clipă, cu un zîmbet încurcat. — Ne-ai vorbit despre asta o dată la cursul de tactica interogatoriului, îți amintești? Principiul audierii separate a martorilor aceiași întîmplări și...

Locotenentul încercă încă o dată, slab, să oprească avalanșa cuvintelor adjutantului.

— Da, v-am vorbit. În cazul acela, desigur...

Dar imediat se lăsă învins de elocvența entuziastă a colegului său. Se încruntă și oftă.

— Așteaptă, spuse Málek nerăbdător. — Nu știi despre ce e vorba. Despre un lucru foarte simplu. O haină.

— Haină? spuse cu greu locotenentul.

— Da, o haină. Și pe urmă — acum fii foarte atent — despre o bicicletă!

Pauză plină de semnificații. Málek se uită la locotenent și vechiul criminalist citi fără greutate pe fața lui smeadă dorința de a fi lăudat. Se întristă și mai tare. Îi plăcea să-și bucure semenii. De aceea zîmbi cu maximum de abnegație și spuse:

— O bicicletă?

— Da. Adjutantul își frecă miinile. — Se leagă de ipoteza pe care am emis-o pe urmă — de fapt ipoteza mea pornește chiar de la această bicicletă. Asta e principalul motiv pentru care am desenat planul, ciocăni cu degetul în bucata de hîrtie pe care locotenentul, politician, o ținea încă în mînă. — Dar mai întîi haina; celor doi soți Báрта — fiecăruia în parte — le-am pus o întrebare simplă: cu ce era îmbrăcat Semerák cînd a venit la ei în vizită. Și acum ascultă: Báрта afirmă că într-o haină de tweed, Bártová jura că într-o haină cafenie, din catifea reiată. Mai-mai să se ia de păr. În general, sînt o pereche reușită, rise adjutantul. Aș recomanda oricui are poftă să se însoare, să stea puțin de vorbă cu ei. Pariez că pe urmă devine celibatar convins, ca mine! Ha ha ha.

Fața locotenentului se strîmbă cu un zîmbet acru, dar adjutantul nu-i observă nuanța.

— S-au certat — mă mir că nu li s-au rupt coardele vocale și că nu ne-au spart timpanele, continuă el, — și, în culmea enervării Bártová spune, de fapt rage: Avea haina pe care o purtase și săptămîna trecută, cînd a trecut pe aici pe bicicletă! Așadar! încă un punct dubios — dezacord în declarațiile preinșilor martori oculari. Bineînțeles, luat ca atare nu este concludent. De obicei bărbații nu observă cu ce sînt îmbrăcați ceilalți. Totuși: ce-ar fi dacă toate astea nu sînt de fapt decît o înțelegere, pricepi, un alibi fals? Ce-ar fi dacă Semerák n-a fost de loc la Báрта, s-a întors pe ascuns de la stația de autobuz acasă, și-a omorît nevasta și pe urmă s-a dus la han. Iar la han, îți spun eu mai tîrziu, am constatat încă ceva suspect. Dar pentru moment, uite ce cred: de înțeles s-au înțeles ei,

numai că au uitat să cadă de acord în privința tuturor detaliilor. Tu ne atrăgeai mereu atenția la curs că un alibi fals se descoperă ușor prin cercetarea detaliilor. Așa, Josef, ție ți-o datorez.

Și din nou pe fața criminalistului apărură un zîmbet acru, iar mîna cu planul încercă un gest timid, de respingere. Adjutantul reacționează prompt:

— Știu — e cam tras de păr să cred că și-ar fi aranjat un alibi pentru crimă, și încă cu doi oameni, cînd unul dintre ei mai e și o clevetitoare notorie. Nici eu nu-i acord importanță, dar ți-am povestit totul, ca să nu omit nimic. Mult mai important este al doilea lucru din declarația Bártovei: săptămîna trecută l-a văzut pe Semerák pe bicicletă. N-ar fi nimic ciudat în asta, nu-i așa? Oamenii din locurile mai izolate au de obicei biciclete. Hazul e că Semerák n-are bicicletă și că neagă cu tărie că s-ar fi întîlnit cu Bártová!

Ochii adjutantului cerșiră un cuvînt de laudă. Locotenentul Boruvka își dresă glasul.

— Da, spuse posomorît. E o deducție justă. Deci pornind de la bicicleta asta deduci...

Adjutantul lăudat luă cuvîntul cu și mai multă aplicație.

— Că nu sînt valabile corelațiile de timp ale cazului. Dacă Semerák avea ascunsă undeva o bicicletă, atunci tabelul orar arată cu totul altfel. Uită-te!

Din buzunarul de la piept scoase, plin de el, o altă hîrtie și i-o întinse cu cuvintele:

— Eu cred în sisteme. Întreaga noastră orînduire este bazată pe planificare și sistematizare, așa că noi, criminaliști, nu ne putem conduce, după idei de moment, ca în unele romane polițiste.

Tabelul era într-adevăr sistematic:

Distanțele și timpul necesar în cazul folosirii unei biciclete:

distanța A—C—H	7 km, adică cca 20 minute
distanța H—C—H	8 km, adică puțin peste 20 minute
distanța A—C—A—H	11 km, adică cca 45 minute

Pentru înfăptuirea crimei 20 minute, adică:

la A—C—H total 40 minute

la H—C—H total puțin peste 40 minute

la A—C—A—H total puțin peste o oră

Locotenentul privi lung și trist rîndurile manuscrisului îngrijit al adjutantului. Părea că în sinea sa poartă o luptă grea. Oftă, își dresă glasul și pe urmă întrebă:

— De ce socotești și porțiunea H—C—H?

— Îți explic imediat. Adjutantul luă planul de la locotenent și începu să arate pe el cu degetul. — Presupunînd că Semerák își ascunsese bicicleta pe undeva prin preajma casei lui Bărta — și cred că putea, casa e la marginea pădurii și în jur sînt numai tufişuri — intră în considerație trei eventualități: a) la 19,30, cînd Semerák a plecat la Bărta, s-a urcat pe bicicletă, a mers pe porțiunea A—C, deci acasă, a săvîrșit fapta — pentru asta îi dau cam 20 minute — și s-a dus apoi pe porțiunea C—H la han. Deci drumul A—C—H plus douăzeci de minute pentru săvîrșirea crimei fac laolaltă circa patruzeci de minute. Asta înseamnă că a avut timp berechet să scape, undeva pe lîngă han, de bicicletă și la 20,45 se apară la han.

Locotenentul Boruvka dădu aprobator din cap.

— Dar seara devreme drumul C—H este destul de circulat. Ce-i drept, era întuneric, totuși... Poate că Semerák n-a avut curajul s-o apuce pe el și de aceea, după săvîrșirea crimei, s-a întors pe o șosea relativ puțin folosită, de la C la A, și de acolo a mers prin pădure, pe drumul A—H. Deci: porțiunea

A—C—A—H plus douăzeci de minute pentru crimă fac laolaltă cam șaizeci și cinci, șaptezeci de minute. Rămîne și așa destul timp ca să ajungă la 20,45 la han, pentru partida de «mariaj»¹.

— Da, — Locotenentul Boruvka se înecă, își drese glasul. — După acest incident, spuse: — Dar de ce H—C—H, cînd zici că de la 20,45 la 23,30 a jucat cărți? De altfel voiam să . . .

Dar locotenentul nu apucă să spună ce voia. Adjutantul îl prinse confidențial de mîneacă, se aplecă spre el și bătrînul criminalist îi simți răsufierea înfiorată, mirosind a țigări Partizan.

— Tocmai asta-i, că n-a jucat ! spuse victorios Málek. — Vreo treizeci-patruzechi de minute a stat la closet !

Fața locotenentului tresări, de parcă l-ar fi durut ceva.

— Cît anume, martorii nu pot cădea de acord. Am audiat opt, inclusiv chibiții, hangii și pe fiica acestuia, care e chelneriță. Semerák pretinde că n-a stat mai mult de un sfert de oră, iar unul din parteneri susține că a stat aproape o oră. Asta e relativitatea percepției subiective a timpului, spuse Málek rar și clipi din ochi. — Dacă facem media, ne ies cam treizeci, patruzechi de minute. Și atîta ajunge pentru porțiunea H—C—H — plus douăzeci de minute. E o șosea de curînd asfaltată, se circula repede pe ea. În orice caz, faptul că a stat atîta la closet e simptomatic.

— Cum? întrebă, nesigur, locotenentul.

— Simptomatic, repetă adjutantul, pronunțînd cu grijă toate consoanele. — Sau oferă posibilitatea săvîrșirii crimei pe porțiunea H—C—H sau dovedește că Semerák, cu puțin înainte de venirea la han, trecuse printr-o puternică tulburare nervoasă. La cursul de psihologia criminalului, doctorul Seifert ne-a spus că organismul omenesc reacționează uneori la o emoție puternică printr-o nevoie de nestăpînit de a merge la closet.

— Da. Știu. — Părea că locotenentul Boruvka s-a scufundat în cine știe ce amintiri. Era un om calm, celebru prin aceea că o dată, cu mîinile goale și fără să clipească măcar, aruncase un pistol încărcat din mîna unui asasin și cînd tîlharul scosese pe neașteptate cuțitul, îl trîntise la pămînt dintr-o lovitură bine țintită sub bărbie. Desigur, și locotenentul Boruvka trecuse din cînd în cînd prin emoții puternice cu reacția respectivă a organismului, reacție nu tocmai plăcută, dar despre asta nu știa nimeni ; nu intra în domeniul profesional.

— Deci, popular spus, continuă Málek — pe scumpul nostru criminal, după săvîrșirea faptei, l-a apucat cufureala. Și aici intervine laboratorul de criminalistică, analiza bio-chimică, ha ha ha !

Un nou rictus strîmbă fața locotenentului. Pentru o clipă îl stăpîni imaginea fantastică a straniei analize de laborator a unor materiale cît se poate de neatrăgătoare, dar adjutantul îl lămuri imediat.

— Printr-o cercetare atentă la fața locului, spuse — adică la closet, s-a constatat că cineva a ieșit sau a intrat, sau a ieșit și a intrat pe fereastră. Iar pe geamul fereștricii există o colecție de obiective dactiloscopice, spuse cu un ton de specialist și bătrînul criminalist clipi din ochi. El le spunea «amprente digitale», dar adjutantul făcea parte din generația mai tînără și mai științifică. — Iar Semerák are pe palma mîinii drepte o jultură suspect de proaspătă. Am aranjat deci la punctul a: analiza chimică a tencuielii peretelui de sub fereastră closetului și a îmbrăcăminții suspectului. Rezultatele le primim pînă pe la patru după masă. La punctul b: luarea și compararea urmelor de pe fereastră

¹ Mariaj — joc de cărți.

closetului și a amprentelor suspectului. Și, în sfârșit, la punctul c: examinarea zidului exterior de sub fereastră, dacă nu cumva prezintă urme de țesut biologic identic cu epiderma suspectului. În acest scop am pus să i se ia lui Semerák o probă de piele din palmă. A trebuit să ne ducem la secția I-a dermatologică după un dermatom.

— După ce? — spuse dintr-o suflare locotenentul.

— Un fel de cuțit dermatologic special. Poți lua cu el un strat subțire, compact, din epidermă, ca mostră pentru comparare.

Locotenentul spuse sumbru:

— Da. Desigur...

— Desigur au fost greutăți, oftă Málek. — Tencuiala de sub geam se sfărâma și exista pericolul să n-o putem transporta intactă la laborator. De aceea am chemat niște zidari care au tăiat toată bucata de zid de sub fereastră, zidul l-au fixat cu ciment într-un cadru special de metal — a trebuit să dăm o fugă după el la CKD¹, unde ni l-au sudat pe loc — și am transportat totul la laboratorul de biologie, în perfectă stare.

— Așa că closetul...

— Așa că closetul, rise adjutantul — e scos pentru un timp din folosință. Și hangul ne-a făcut greutăți. Dar l-am convins, când i-am spus că e vorba despre o anchetă pentru omucidere și că e datoria socială a tuturor cetățenilor...

— Sigur că-i așa, se-ntelege...

— Să contribuie din toate puterile la demascarea criminalului. De fapt trebuie să recunosc că cetățenii din Hodkonín au dat dovadă de mai multă conștiință. Stai să vezi: ca să mi se confirme ipoteza trebuia să găsesc bicicleta.

Pe fruntea locotenentului se iviră broboane de sudoare.

— Și ai găsit-o?

— Încă nu, spuse adjutantul sigur de sine. — Dar mi s-a alăturat toată organizația locală a Uniunii Tineretului Cehoslovac și tovarășul director al școlii de opt ani a arătat și el multă înțelegere. Tinerii și membrii Organizației pentru apărarea patriei cercetează heleșteul. Málek ciocăni planul. — Din două părți e înconjurat de trestie deasă. La Hodkonín au și un detașament de scafandri, m-au ajutat și ei. Heleșteul are în unele locuri o adâncime de pînă la patru metri, dar acolo coboară chiar acum un tovarăș în costum de scafandru.

Locotenentul Boruvka dădu semne că ar începe să se înăbușe.

— Zău, Pavel, tu ai talent organizatoric, nu glumă. Știu...

— Știu și eu, rînji Málek. — Aici am și organizat totul. Pionerii și ceilalți elevi, cu tovarășul director și cu profesorii lor, cercetează între timp pădurea. Ar trebui să-și bage dracul coada ca să nu găsim pînă diseară bicicleta!

— Bineînțeles, dacă...

— Nu te teme, îl liniști Málek pe locotenent, care începuse din nou să prezinte semne de puternică nervozitate. — Ipoteza noastră este valabilă. Ai să vezi. Dețin și alte date care pledează în favoarea ei. Astfel la punctul a: pe pantofii lui Semerák s-a găsit lut cu bucățele de mușchi în el. La prima vedere lutul și mușchiul sînt identice cu lutul și mușchiul de sub fereastră closetului. Bineînțeles, Semerák afirmă că mușchi ca ăsta crește pe drumul de pădure din sectorul A—H, pe unde pretinde că a mers pe jos de la Bárta la han. Să admitem. Așadar am luat probe din mușchiul de la han și încă din cincisprezece locuri din pădure, pe unde pretinde Semerák că a trecut, și l-am trimis la Institutul de botanică

¹ Ceskomoravská Kolben-Danek-fabrică de turbine și locomotive.

al Academiei. Și tovarășii de acolo ne ajută. Am vorbit la telefon cu profesorul Kavina în persoană.

Locotenentul Boruvka cuprinse podul cu o privire aproape disperată. Se opri asupra bietelor picioare ale bătrinei moarte. În spatele său sergentul-major-șef Sinták tuși, se întoarse amîndoi și văzură că are în mînă un scaun.

— Un moment, tovarășe. Să termin întii ce am de spus tovarășului locotenent și pe urmă să se uite și el, spuse Málek și se întoarse din nou spre locotenentul Boruvka. — Așa, și cînd ne-am dus să luăm probele de mușchi, ne-am uitat și la urme. Pe drumul ăla, în cîteva locuri, e un pămînt argilos, umed, un material ideal pentru urme. De fapt și erau: urmele roților a cel puțin cinci biciclete diferite. Am pus să fie turnate toate în ghips. Cînd găsim *corpus delicti*, îl comparăm și avem o dovadă de mai mare dragul. Toate bicicletele erau destul de vechi, așa că urmele prezintă semne caracteristice individuale.

— Și... dar adjutantul nu-i permise bătrînului criminalist să zică mai mult.

— Bineînțeles, ca să jucăm cinstit față de Semerák, am pus să se ia și amprente pantofilor săi — pe care le-a imprimat, la cererea noastră în ghips — și toate urmele mai proaspete de pe drumul de pădure, tot turnate în ghips. Avem o groază, dar e vorba despre o gravă crimă antisocială, așa că oricît ne-am gîndi la economie, nu putem să ne zgîrcim.

— Poate c-ar fi mers, intră în vorbă locotenentul Boruvka, — dacă...

— Da: dacă tilharul ăsta n-ar fi gîndit totul atît de bine, încît ne e greu să-l demascăm, se enervă Málek. — Dar și-a greșit socotelile! Noi dispunem de știința cea mai modernă, o armă puternică! Și el îndrăznește să se pună cu ea! Am cerut să fie chemați cîinii.

— Cîinii? spuse speriat locotenentul.

— Da. Pe Ajax al nostru. Doar îl cunoști, Josef? Ce animal superb! Corcitură de cîine cu lup. Ce mușcătură are! În viața mea n-am văzut o mușcătură mai grozavă.

— Da, spuse sumbru locotenentul. Mușcătura admirabilului Ajax nu-i era necunoscută. Acest splendid animal încercase s-o demonstreze cu puțin înainte pe fundul locotenentului, tocmai cînd alerga din mașină prin curte, spre locul crimei. A fost nevoie de eforturile a doi experimențați păzitori de cîini pentru a stăpîni fiara pe care mirosul corpului locotenentului, din motive necunoscute, o aducea în starea de maximă capacitate de lucru.

— L-am pus pe urme, a continuat Málek — și rezultatul pledează în favoarea variantei A—C—A—H, chiar dacă există cîteva puncte neclare. Pe astea însă le vor lămuri testele de laborator. Uită-te. Málek desfăcu din nou planul. — Pe porțiunea A—H, puțin după casa lui Bărta, cîinele a pierdut urma și n-a putut s-o găsească nicăieri în pădure. A găsit-o pe porțiunea A—C, dar cu oarecare greutate. În schimb pe porțiunea H—C a găsit-o foarte sigur. Ce confirmă asta? adresă el această interogație retorică locotenentului. Dar locotenentul tăcea încurcat. — Ei bine, parcă văd totul în fața ochilor, spuse Málek cu entuziasm. — Puțin după casa lui Bărta, Semerák a încălecat pe bicicletă, a pornit spre C pe porțiunea A—C, după douăzeci de minute s-a întors pe același drum și a mers mai departe pe porțiunea A—H, pînă la han, unde a aruncat bicicleta în heleșteu. Asta înseamnă că porțiunea C—A a parcurs-o o dată pe jos — la 18,00, cînd s-a dus de acasă la Bărta — și de două ori bicicleta. De atunci au trecut... adjutantul se uită la ceas, — aproape douăzeci de ore, de aia cîinele a găsit urma cu mare greutate. Porțiunea A—H a parcurs-o Semerák numai cu bicicleta — cîinele nu a găsit de loc urma. Porțiunea H—C asasinul a făcut-o pe jos și relativ de curînd

mai puțin de cincisprezece ore. Acolo urmele se mai păstrează și de aceea ciinele le-a găsit și le-a urmărit ușor.

— Și — îndrăzni locotenentul Boruvka cu sfială, — ai pomenit despre unele neconcordanțe — aruncă o privire încurcată spre Sinták, care stătea alături cu scaunul lângă picior, aproape în poziție de drepti, și înghițea fiecare cuvânt al adjutantului. Anii de slujbă îl înzestraseră pe acest om cu un mare respect pentru superiori, respect de care nu-l scăpase nici introducerea relațiilor tovarășești între milițieni. Locotenentul Boruvka își dresese glasul, vroia să spună ceva. Dar nici de data asta Málek nu-l lăsă să vorbească.

— Uite cum stau lucrurile: lângă han ciinele a ezitat — urma a găsit-o, asta-i sigur, numai că a găsit două ! Una ducea la ușă și a doua sub fereastra closetului. Ei bine, nu-i nici o tragedie. Doar că pledează pentru varianta H—C—H. Asasinul a ieșit pe fereastră și s-a dus să-și ia bicicleta, pe care o ascunsese undeva, aproape de drum, pe porțiunea H—C, și apoi, la unsprezece și jumătate, a ieșit normal pe ușă și s-a dus pe jos acasă. Singurul lucru care nu se potrivește este că ciinele nu a găsit nici o urmă pe porțiunea A—H. Numai dacă criminalul avea bicicleta ascunsă în pădurea de lângă casa lui Bárta, a ajuns la Hodkonín pe drumul A—H, a ascuns-o undeva lângă drumul H—C, ca s-o aibă la îndemână, a așteptat puțin, ca să se încadreze în timp, și a parcurs varianta H—C—H.

— Da, spuse locotenentul Boruvka, — toate variantele astea par posibile, Pavel. Ce-i drept, ai făcut treabă nu glumă, asta-i clar. Desigur . . .

— Îți mulțumesc, Josef, spuse emoționat adjutantul Málek și pe urmă izbucni zgomotos : — Acum ai putea să te uiți la urmele de strangulare. Tovarășe ! Nu trebui să adauge nimic, căci sergentul-major șef Sinták sări prompt, cu scaun cu rotile, spre bătrână. — Urcă-te și uită-te bine !, îl îndemnă Málek pe bătrînul criminalist.

Locotenentul Boruvka privi în jur. Prin lucarna deschisă pătrunse o nouă adiere de vînt și descoperi pe jumătate fața bătrînei, care se albăstrise. Ajunse o privire ; chipul acela spunea din nou locotenentului aceeași poveste a vieții. Locotenentul se cutremură.

— Eu — spuse.

— Hai, urcă-te ! îl îndemnă vesel adjutantul. — Tot trebuie s-o dăm jos. Stă de prea mult timp spînzurată.

— Eu — repetă locotenentul, și în clipa aceea acoperișul șubred al casei vechi se cutremură de un zgomot asurzitor. Cei trei criminaliști ridicară fără să vrea privirile. Pe chipul lui Sinták apărură expresii de respect, pe chipul locotenentului Boruvka o expresie de groază. Málek zîmbi mulțumit.

— Helicopterul, spuse cu satisfacție. — Vasăzică tovarășul maior tot a aprobat pînă la urmă ! Știi, se întoarse spre locotenent, — din aer vezi fundul heleșteului ca în palmă. Se economisesc astfel o groază de ore de muncă pentru tineret și scafandri. Ei bine, constată el satisfăcut, — acum putem aștepta dintr-o clipă în alta o știre radiotelegrafică cum că au găsit bicicleta.

— Eu . . . spuse locotenentul Boruvka, ezită, apoi adăugă brusc, cu hotărîre :
eu nu mă urc !

— Știu că mă crezi, Josef, spuse flatat adjutantul, — dar . . .

— Nu, nu e vorba despre asta, zise repede locotenentul. — Se-nțelege că te cred. Dar nu-i nevoie să mă urc acolo. Poți să-l arestezi, spuse trist și adăugă : Pentru crimă.

— Mă bucur, zîmbi Málek, mă bucur că te-am convins cu argumentele mele. Am adunat destul de mult material — dar cu arestatul aș mai aștepta pînă o clipă am în mînă măcar bicicleta, rezultatele tuturor examenelor de laborator și

raportul de la Institutul de botanică și de la dermatologie. Și compararea urmelor, și declarația specialistului dactiloscop. Ca să nu comitem vreo eroare. Știi cât de sensibilă e opinia publică la asemenea lucruri. Pe scurt, își dresе glasul, — mai bine așteptăm pînă cînd știința ne va oferi dovada de netăgăduit!

O nouă adiere de vînt răsuci cadavrul. Sau locotenentului i se păru numai? Se cutremură.

— Nu am nevoie de dovadă, spuse îngîndurat. — Eu știu că a omorît-o. Tova-rășe —, se întoarse spre sergentul-major șef Sinták. Vrei, te rog, să cobori și să le spui să-l aducă pe Semerák.

Așa se face că sergentul-major șef Sinták n-a auzit ce i-a spus pe urmă locotenentul Boruvka adjutantului. Și de aceea nimeni n-a putut să-i scoată din cap că siguranța locotenentului, în ce privește făptașul, nu a fost rezultatul capacităților lui deosebite și mai curînd supranaturale.

Și, în general, nimeni n-a aflat vreodată ce i-a spus atunci locotenentul adjutantului, în podul acela șubred, sub corpul trist al bătrînei asasinate. Locotenentul Boruvka avea inimă bună și, dacă era posibil, prefera să treacă sub tăcere întîmplările care ar fi putut arunca o lumină nefavorabilă asupra capacităților criminalistice ale colegilor săi.

Astfel că în dosarul Semerák s-a trecut prezentarea probelor așa cum, cu ajutorul științei și tehnicii moderne, a făcut-o ca reprezentant al locotenentului Boruvka, absent, adjutantul Málek Pavel, care, în cele din urmă, l-a silit pe asasin să mărturisească.

Sigur e că atunci cînd sergentul-major șef Sinták s-a întors în pod, după cum i se ordonase, cu criminalul Semerák, a observat că locotenentul Boruvka are o expresie de tristețe inexprimabilă întipărită pe fața lui rotundă și că adjutantul Málek este roșu ca un rac. Nu știa de ce. Nu știa, fiindcă — se înțelege — nu putuse auzi cele trei întrebări pe care, în absența lui, bătrînul criminalist le pusese colegului său mai tînăr.

Primele două sunau așa:

— N-ați mișcat nici un lucru din loc, Pavele? Toate sînt exact cum le-ați găsit?

Iar cînd adjutantul se uită prin podul gol, pustiu, în centrul căruia, cam la un metru deasupra dușumelei și exact deasupra papucului trist, părăsit, atîrna o băbuță mărunță, și răspunse afirmativ la întrebarea locotenentului — că toate sînt exact cum le găsiseră ei, și că nu au mișcat nimic, absolut nimic — bătrînul criminalist întrebă:

— Atunci, spune-mi, te rog, Pavele, cum a ajuns singură acolo?

Și cu degetul său dolofan arătă în sus, spre grinda putrezită a acoperișului și apoi, fără să spună un cuvînt, spre prăpastia de un metru de sub picioarele bătrînei și pînă la dușumeaua goală, pustie, pe care vîntul gonia doar cîteva petice de ziar și vîrtejuri mici de praf.

În românește de SANDA APOSTOLESCU

Între leproși

În rîndurile care urmează, unul din personajele povestirii spune cuvînte destul de neplăcute despre orașul A. . . Autorul își cere scuze. Aceste observații — trebuie să mărturisesc — nu oglindesc deloc părerea lui. Totuși nu și-a asumat dreptul să le suprimе. Adevărul istoric are exigențele lui și autorul s-a gîndit că locuitorii orașului A . . . erau destul de cultivați și liberali pentru a suporta două sau trei înțepături, rostite de altfel de un personaj a cărui proastă dispoziție, vom vedea, nu este nemotivată.

« A. . . , domnule, îmi spune, este un oraș de cretini. Cu atît mai rău că trebuie s-o mărturisesc. Și o fac. Fără prejudecăți, fără minie, dar cu fermitate. Să nu credeți că am împotriva lui cine știe ce ură tainică din pricina pățaniei mele. Mi s-ar fi putut întîmpla și la Torino sau Milano. Hotelul e bun. Nimeni nu mi-a furat nimic. M-am rănit la un deget într-un cîrlig. O rană păcătoasă, uitați-vă. Farmacistul a fost mirat. Dar să trecem peste asta. Nu apreciez un oraș după cîrligele lui.

De altminteri, dacă spun că A. . . este un oraș de cretini, o fac fără intenția de a jigni, vă asigur. O spun cum aș spune: Lyon este un oraș de țesători, Genova un oraș de marinari. Tot așa, și în același spirit, spun: A. . . este un oraș de cretini. În sensul medical al termenului. Mi se pare evident că în acest oraș sînt mulți cretini așa cum în el locuiesc mulți gușați. Există ceva în aer, firește, care slăbește creierul. Te plimbi. Vezi deodată, sub un portic, un fel de păstor care-și numără degetele sau și le flutură în fața ochilor ca și cum ar vrea să și-i păzească de soare. De voarele care nu se arată aici decît douăzeci de zile pe an. Uite, priviți în piață ».

În adevăr era trei după amiază și te-ai fi crezut în Islanda. De la fereastra camerei mele, vedeam în întregime marea piață pătrată, dar îi zăream

raportul de la Institutul de botanică și de la dermatologie. Și compararea urmelor, și declarația specialistului dactiloscop. Ca să nu comitem vreo eroare. Știi cât de sensibilă e opinia publică la asemenea lucruri. Pe scurt, își drese glasul, — mai bine așteptăm pînă cînd știința ne va oferi dovada de netăgăduit!

O nouă adiere de vînt răsuci cadavrul. Sau locotenentului i se păru numai? Se cutremură.

— Nu am nevoie de dovadă, spuse îngîndurat. — Eu știu că a omorît-o. Tova-rășe —, se întoarse spre sergentul-major șef Sinták. Vrei, te rog, să cobori și să le spui să-l aducă pe Semerák.

Așa se face că sergentul-major șef Sinták n-a auzit ce i-a spus pe urmă locote-nentul Boruvka adjutantului. Și de aceea nimeni n-a putut să-i scoată din cap că siguranța locotenentului, în ce privește făptașul, nu a fost rezultatul capacităților lui deosebite și mai curînd supranaturale.

Și, în general, nimeni n-a aflat vreodată ce i-a spus atunci locotenentul adju-tantului, în podul acela șubred, sub corpul trist al bătrînei asasinate. Locote-nentul Boruvka avea inimă bună și, dacă era posibil, prefera să treacă sub tăcere întîmplările care ar fi putut arunca o lumină nefavorabilă asupra capacităților cri-minalistice ale colegilor săi.

Astfel că în dosarul Semerák s-a trecut prezentarea probelor așa cum, cu aju-torul științei și tehnicii moderne, a făcut-o ca reprezentant al locotenentului Boruvka, absent, adjutantul Málek Pavel, care, în cele din urmă, l-a silit pe asasin să mărturisească.

Sigur e că atunci cînd sergentul-major șef Sinták s-a întors în pod, după cum i se ordonase, cu criminalul Semerák, a observat că locotenentul Boruvka are o expresie de tristețe inexprimabilă întipărită pe fața lui rotundă și că adjutantul Málek este roșu ca un rac. Nu știa de ce. Nu știa, fiindcă — se înțelege — nu putuse auzi cele trei întrebări pe care, în absența lui, bătrînul criminalist le pusese colegului său mai tînăr.

Primele două sunau așa:

— N-ați mișcat nici un lucru din loc, Pavele? Toate sînt exact cum le-ați găsit?

Iar cînd adjutantul se uită prin podul gol, pustiu, în centrul căruia, cam la un metru deasupra dușumelei și exact deasupra papucului trist, părăsit, atîrna o băbuță mărunță, și răspunse afirmativ la întrebarea locotenentului — că toate sînt exact cum le găsiseră ei, și că nu au mișcat nimic, absolut nimic — bătrînul criminalist întrebă:

— Atunci, spune-mi, te rog, Pavele, cum a ajuns singură acolo?

Și cu degetul său dolofan arătă în sus, spre grinda putrezită a acoperișului și apoi, fără să spună un cuvînt, spre prăpastia de un metru de sub picioarele bătrînei și pînă la dușumeaua goală, pustie, pe care vîntul gonia doar cîteva petice de ziar și vîrtejuri mici de praf.

În românește de SANDA APOSTOLESCU

Între leproși

În rîndurile care urmează, unul din personajele povestirii spune cuvinte destul de neplăcute despre orașul A. . . Autorul își cere scuze. Aceste observații — trebuie să mărturisesc — nu oglindesc deloc părerea lui. Totuși nu și-a asumat dreptul să le suprimе. Adevărul istoric are exigențele lui și autorul s-a gîndit că locuitorii orașului A . . . erau destul de cultivați și liberali pentru a suporta două sau trei înțepături, rostite de altfel de un personaj a cărui proastă dispoziție, vom vedea, nu este nemotivată.

« A. . . , domnule, îmi spune, este un oraș de cretini. Cu atît mai rău că trebuie s-o mărturisesc. Și o fac. Fără prejudecăți, fără minie, dar cu fermitate. Să nu credeți că am împotriva lui cine știe ce ură tainică din pricina pătaniei mele. Mi s-ar fi putut întîmpla și la Torino sau Milano. Hotelul e bun. Nimeni nu mi-a furat nimic. M-am rănit la un deget într-un cîrlig. O rană păcătoasă, uitați-vă. Farmacistul a fost mirat. Dar să trecem peste asta. Nu apreciez un oraș după cîrligele lui.

De altminteri, dacă spun că A. . . este un oraș de cretini, o fac fără intenția de a jigni, vă asigur. O spun cum aș spune: Lyon este un oraș de țesători, Genova un oraș de marinari. Tot așa, și în același spirit, spun: A. . . este un oraș de cretini. În sensul medical al termenului. Mi se pare evident că în acest oraș sînt mulți cretini așa cum în el locuiesc mulți gușați. Există ceva în aer, firește, care slăbește creierul. Te plimbi. Vezi deodată, sub un portic, un fel de păstor care-și numără degetele sau și le flutură în fața ochilor ca și cum ar vrea să și-i păzească de soare. De soarele care nu se arată aici decît douăzeci de zile pe an. Uite, priviți în piață ».

În adevăr era trei după amiază și te-ai fi crezut în Islanda. De la fereastra camerei mele, vedeam în întregime marea piață pătrată, dar îi zăream

prost casele ce o mărgineau, atât de tare era îmbîcsită de ceață, încărcată de lucruri pîcloase, ca o vată verzue, de forme deabia distincte. Noroi amestecat cu zăpadă acoperea pavajul. Pe stradă treceau soldați. Cu uniformele lor verzi ai fi crezut că sînt o ceață în marș. Ți se strîngea inima. Eram în decembrie. E luna care nicăieri nu te face să-ți iei cîmpii.

« Știți care este pentru mine adevărata probă a existenței lui Dumnezeu? — Îmi mai spuse. Se vorbește de « primul motor » și de părinții bisericii, și de minunile de la Lourdes. Fleacuri, domnule ! Cea mai autentică dovadă a existenței lui Dumnezeu, este că sînt locuri ca astea, și oameni care acceptă să trăiască aici. Da, trebuie să crezi în Dumnezeu ca să trăiești la A. . . Eu, domnule, nu cred în Dumnezeu. . . »

L-am lăsat să sporovăiască. Ador nemulțumiții. Fac un zgomot de pietre care se rostogolesc, de tren care trece, de metro care hurue. Asta însușilește viața. Există la un om de rea credință — numai să n-aibă urmări neplăcute — ceva proaspăt care biciuiește spiritul. Și aici aveai de ce să fii nemulțumit. Ne aflam în camera mea, o cameră de hotel, care nu era lipsită de confort, deși se făcuse frig. Avea voie să mă viziteze. Puteam să mă duc să-l văd în odaia lui. Dar în fața ușii mele, stătea de strajă un polițist, iar la a lui un altul. La capătul coridorului, un carabinier cu un pistol-mitralieră și încă doi la intrarea hotelului. « Coregrafie pură » — cum se spune în Italia. Polițiștii ar fi ajuns. Cerul m-a înzestrat cu un calm puțin plictisitor și cazul vecinului meu era prea banal ca să și-l complice cu un scandal. Purta același nume ca un antifascist notoriu, de altfel vărul său, care revenise în Italia după căderea fascismului, dispărînd însă îndată ce fasciștii reluasera o parte din putere. Această potrivire de nume îl făcuse să fie arestat în timpul unui control în tren și încarcerat la A. . . Acum așteptau să poată dovedi că era el și nu un altul. De altminteri, după două zile, i se îngăduise să se instaleze la hotel. Una din aripile acestui hotel fusese amenajată pentru deținuții care acceptau să-și plătească pensiunea. Toată lumea, dealtfel, era convinsă de buna lui credință, dar *Excelența Sa Guvernatorul Provinciei*, trimisese o notă la Siguranța Generală. Trebuia să aștepte răspunsul. Dar, Siguranța Generală tocmai părăsise Roma. Nu se știa unde se află. Lucrurile trenau. Omul se înfură. De trei sau patru ori pe zi obținea de la polițistul lui să-l conducă la prefectură. Nu mai avea nici măcar nevoie să spună de ce venea. De departe, i se făcea semn că răspunsul tot nu sosise. Funcționarii făceau haz. Ei care trăiau de douăzeci de ani la A. . . cum și-ar fi putut închipui că cineva o să slăbească aici de furie numai în opt zile?

« Căci, slăbesc, dragă. Nu mai mănînc! Fumez patruzeci de țigări pe zi! »

E bine să precizez că le arunca îndată ce le aprindea, că le zdrobea mînios în scrumieră.

« Dacă am ieși? »

Niciodată nu se vor spune destule vorbe bune — așa cum merită — despre italieni. Se arestau acolo oameni, firește era o neplăcere serioasă. Dar ni se îngăduia să ieșim o oră pe zi să ne plimbăm în oraș. Bineînțeles cu polițiștii pe urmele noastre. Când se apropia sfârșitul orei, ne încadrau, ne luau amical de braț și ne conduceau în camerele noastre. Ne supuneam fără amărăciune. A... nu oferea călătorului mari bucurii. Există o frumoasă clădire a poștei, dar ce distracții ai putea găsi acolo? Și două cinematografe, însă n-aveam voie să ne ducem. Bunăoară, biserica este destul de frumoasă. În sfârșit, dacă am vrea... Are două turnuri, cum unii au două paltoane sau vorbesc două limbi. Abundența de bunuri nu strică. Fațada este albă. Deasupra străjuiește o splendidă fecioară care declamă spre cer, flancată la dreapta de un Ioan Botezătorul, și la stînga de un episcop cu mitră. Sub ei, alți episcopi cu mitre în cîteva nișe și douăsprezece mici careuri sculptate reprezentînd, în ordine: un glob încoronat de o cruce și înconjurat de stele, o tiară, o cruce și o spadă, două obiecte pe care n-am putut să le identific, o coroană de flori, un Isus Cristos înconjurat de văpăi, o cădelniță, o ancoră, o carte și două lumînări, o mitră, o arcă a lui Noe. Mai jos, porticul — în adevăr frumos — e acoperit cu sculpturi albe pe fond azuriu și cu fresce care reprezintă Cina, Nașterea lui Isus și Bună Vestirea.

« Privește, îmi spuse colegul meu tropăind. Privește în colțul unde-i Bună vestirea: apare într-un curcubeu verde, alb, roșu, Culorile drapelului italian! Vezi unde s-a cuibărit patriotismul? »

Se hlizea, cu mîinile în buzunarele pardesiului. La trei pași, cei doi polițiști ai noștri se plictiseau strașnic. Pe neașteptate, vecinul bîgui ceva și, ca o săgeată, alergă spre o femeie care trecea strada, în fața bisericii. Era gata s-o ajungă cînd polițistul lui îi atrase atenția: « Domnule, nu vă este permis să vă adresați cuiva ».

« Dar... » ripostă colegul meu.

Cel de-al doilea polițist îl ajunsese din urmă, iar primul îl luase de braț. Femeia suridea amabil. Avea un ten auriu, ochi de cărbune, părul de asemenea negru, abundant, o pălăriuță pusă puțin pe ceafă. Ciorapi de lîină cadrilați, șosete albe, pantofi mari de piele, de culoare măslinie, dintr-o piele bună, închiși ca o punguță de tutun. Am spus că eram în decembrie. Femeia trecu prin fața noastră. Prietenul meu o urmări cu privirea. « Îmi pare rău, zise bine dispus polițistul. În adevăr îmi pare rău. O femeie atît de frumoasă... »

« Ei bine, dragă, din cauza ei sînt aici ».

Vorbea crispat, enervat, tremurînd, ceea ce m-a uimit. Crezi că ai cunoscut bine pe cineva și, pe urmă, deodată, o izbucnire a vocii, un gest,

o reflexie și e ca o medalie căreia îi vezi reversul. Ai în față alt om, cu abisurile, cu grădinile lui secrete.

« Am întâlnit-o în trenul Milan-Torino. Ai văzut-o? E încântătoare, nu-i așa? Așa că bănuiești: îndată mi-am încercat norocul. Bineînțeles, am mai întâlnit pînă acum femei care mi-au respins avansurile și altele care s-au prefăcut că nu le observă. Dar să mă fi putut ignora, cum m-a ignorat asta, mărturisesc că nu mi s-a întîmplat niciodată. M-am foit încoace-ncolo dar n-am avut curajul nici măcar s-o ating, așa în treacăt. Mă privea ca pe o mobilă. Mai existam? Ajunsesem să mă îndoiesc. O fetiță o însoțea. În asemenea cazuri, o fetiță e o adevărată providență. Dar acum nu mi-a servit la nimic. Îi vorbeam, făceam pe unchiul drăgostos. Maică-sa îmi răspundea ca unui controlor, fără răceală, fără amabilitate, fără minie, fără nimic. Ai condus vreodată un automobil pe un drum care se dezghiață, cînd mînuiești volanul la întîmplare, fără să știi unde o să te conducă? Mă simțeam devenind fereastră, geam, hublou. »

Pe cînd vorbeam o urmăream pe femeie. Eram destul de departe de ea. Trecu pasajul de lîngă clădirea prefecturii, traversă piața acoperită de un noroi albicios, o luă la stînga, pentru ca pînă la urmă să intre într-o casă ce atrăgea atenția printr-o placă de marmură atestînd că acolo s-a născut sfîntul Anselme. Acela cu « Argumentul ». Prietenul meu începu să se bilbăie.

« Așadar mărturisește: să urmărești o femeie și s-o vezi întrînd la spitalul Sfîntului Anselme, nu-i de loc banal ! »

Ne-am postat în fața casei. Cei doi polițiști ai noștri pălăvrăgeau despre unul din colegii lor. Dacă mergeam sau stăteam locului, asta le era perfect indiferent.

« Iată sfîrșitul povestii. Puțin înainte de Chivasso își pregătește bagajele. « Cum? Coborîți? — Trebuie să schimb trenul, mi-a răspuns. Merg în orașul A. . . Nu mă însoțiți? — Să vă însoțesc? . . . » Eram năucit. De abia mă privise și apoi, deodată. . . « Păcat, continuă, — aș putea face multe pentru cine m-ar urma la A. . . » Nu cunoșteam orașul A. . . Înțelesesem bine? Am ris prostește. Aveam o întîlnire de afaceri la Torino. Nu puteam să lipsesc. Dar firește îndată ce mi-am amînat treburile, am luat primul tren spre A. . . În blestematul acela de tren am fost arestat. În sfîrșit, sînt foarte fericit că am întâlnit-o. Ce mă-nfurie e că-și închipuia fără îndoială că n-o să mă mai vadă niciodată. Haidem pînă la prefectură. Poate o fi sosit răspunsul. . . »

Prefectura te făcea să te gîndești la fotografiile pe care le publică ziarele după loviturile de stat. Cîțiva carabinieri păzeau la intrare. Sus, ajungeai într-o anticameră vastă ca o sală de banchet, plină de oameni rezemați de perete sau care umblau agitați rozîndu-și unghiile. Acolo se petrecea

pe semne ceva important, o şedinţă a personalului sau nu ştiu ce. Nu se vedea nici un funcţionar. Unul din poliţiştii noştri se duse să-i caute. Îngă noi, o doamnă bătrână îşi recita rugăciunea. În sfîrşit sosi un funcţionar. Mergea după doi carabinieri care duceau o casă de bani. În urma lor, agale, un zidar în salopetă. « Unde s-o zidim ? » întreba îngrijorat funcţionarul.

« Vreţi s-o îngropaţi în zid ? »

Oamenii se interesau despre ce se întîmpla.

« Sînt arhivele secrete. Trebuie să le ascundă. »

Funcţionarul ciocănea pereţii cu indexul strîns. Cinci sau şase dintre noi îi urmăream. Pînă la sfîrşit îl sculă de pe scaun pe un bătrîn.

« Aici, interveni colegul meu, care — temperament activ — luase iniţiativa. Uite un loc bun. Nimeni n-o să bănuiască vreodată că sînt acolo ».

Bătrînul privea cu o mînă pe speteaza scaunului. Zidarul îşi aşeză pe podea lada cu unelte.

— Şi răspunsul ? întrebă prietenul meu pe funcţionar.

— Ei, încă n-a sosit, rosti funcţionarul surîzînd amabil.

Ne-am întors după ce am cumpărat de la o cofetărie cîteva dulciuri pentru cei doi băieţaşi care erau deţinuţi cu noi. Cînd spun că noi puteam să ieşim o oră pe zi, trebuie să arăt că făcea excepţie o doamnă din Ponte-San-Martino cu cei doi copii ai ei, al cărei soţ nu putuse fi prins pînă atunci cu toate cercetările poliţiei. Fireşte, de teamă să nu comunice cu el, i se interzisese să iasă din camera ei. Îi aduceam unele mărunţişuri. Ne primea plîngînd. Pe culoar, poliţistul ei cînta din muzicuţă. Era un tinerel, nu om rău. În ciuda consemnului ne îngăduia să-i vizităm prizoniera şi cînd era pericol de inspecţie ne avertiza cîntînd « Mariella ». Există la mulţi poliţişti un vechi respect pentru valorile stabilite, care îi împiedică să fie în adevăr poliţişti cu cei care au ceva bani. Fără a ţine seama, pe atunci, de alte calcule pe care nici măcar nu le ascundeau. « Dacă vremurile se schimbă, o să puteţi spune că ne-am purtat bine cu dumneavoastră. . . »

În afară de doamna de la Ponte-San-Martino, mai locuiau pe coridorul nostru un tînăr care, de furie că era deţinut, nu se mai scula din pat şi o fată, pe care — se spunea — *Excelenţa Sa Guvernatorul Provinciei* n-o reţinea decît pentru plăcerea de a o interoga de trei ori pe săptămîină. Ea îl înfrunta, el o ironiza. Se pare că discuţiile lor erau foarte amuzante. Trebuie să precizăm că *Excelenţa Sa Guvernatorul Provinciei* era încă destul de tînăr. Se spunea de asemeni că poliţistul ce o păzea se îndrăgostise straşnic de ea. Fata îl ducea la singura cofetărie din A. . . şi-l ghiftuia cu prăjituri. « Ar trebui din cînd în cînd să-ţi schimbi cravata » îi spunea. Nefericitul le schimba în fiecare zi, uneori venea chiar să împrumute de la mine. Dar ea le recunoştea şi îşi bătea mai tare joc de el.

Două zile mai târziu ne adunasem la tînărul care stătea mereu culcat. Bombănea. Prietenul meu protesta. Fata juca şah cu mine. Polițistul ei stătea la ușă, chircit pe prag. Din cînd în cînd, adorata visurilor lui îi arunca o privire care îl făcea să pălească.

« Şahul. . . Mă întreb ce plăcere. . . »

Prietenul meu se supăra. Răspunsul lui care nu mai sosea ! Uneori devenea chiar bătăran. La fel, tînărul, în patul lui, înfodolit în așternuturi.

« Vă invit la mine. Nu-i nimic dacă n-o să vorbim ».

Situația noastră ar fi trebuit să ne unească. De altminteri ar fi fost nedrept să afirm că nu ne unea. Dar erau uneori și momente cînd ne ciondăneam și ne despărțeam trîntind ușile. Sau, cînd ne plimbam, ne birfeam unii pe alții. Trebuie să adaug — pentru justificare — că oricît de caraghioasă părea uneori situația noastră, nu era lipsită de primejdii. Eram considerați ostateci și cel mai neînsemnat atentat ne-ar fi pus soarta în pericol. Asta era deajuns să-ți calce pe nervi.

« Aș prefera să mai mă plimb », îmi spuse prietenul.

Tocmai atunci s-au auzit pe coridor niște pași mici, grăbiți. Am ridicat nasul. Polițistul se îndepărta. Întră tînăra femeie din tren, tînăra femeie din fața bisericii, tînăra femeie de la spitalul Sfîntului Anselme.

« Bună ziua ! » zise.

Există un fel de a spune *buon giorno*, deschizînd buzele cînd se rostește *gio*, făcînd din acest cuvînt unul dintre cele mai vesele din lume.

Întinse mîna prietenului meu, care se ridică domol.

« Am făgăduit ! Mă țin de cuvînt ! Am promis că dacă veți veni la A. . . »

Rîse.

Se stabilise un consemn tacit între noi să nu întrebăm niciodată pe nimeni de ce e deținut. La ce-ar fi servit ? Vinovat sau inocent, trebuia firește, la început să protesteze pretinzînd că-i nevinovat. Așadar n-am știut niciodată cum a făcut ca să ne întâlnească. Corupsese un polițist ? Cu firea ei pe care n-am întîrziat să o cunosc, înclin să cred că în mod voit s-a băgat într-o încurcătură. Trebuia puțin pe vremea aceea : o vorbă-n vînt, un post de radio pus cînd nu trebuia. Era primejdios, dar făcea parte din categoria femeilor care vād rar dincolo de vîrfurile nasului. Or, ea avea nasul scurt. Frumos dar scurt. Și ne aflam în Italia. O țară unde oamenii nu-s meschini, nu stau mereu să socotească, să calculeze, să-și macine viața. Și. . . ne aflam în orașul A. . . Tovărășia polițiștilor noștri contribuia poate să-mi întunece vederea, dar cu bună credință, mi se părea că nu văzusem niciodată chipuri atît de sumbre, rochii atît de închise, case atît de funebre. Ați pus vreodată piciorul în orașul Sedan ? Iarna ? A. . . este Sedanul. Cu munți la capătul fiecărei străzi. În orașul acesta trăia

femeia asta împărțindu-și viața între mama ei vitregă și o nepoată. Totul i se părea preferabil plictiselii, care pentru ea, fără îndoială, se prelingea pe ziduri. Îl iubea numai pe prietenul meu? N-aș îndrăzni s-o jur. Îi plăcea. Își sacrificase libertatea ca să-l reîntâlnească. Dar făcea parte dintre femeile care-și păstrează libertatea pînă și în închisoare. După două zile nu se mai ocupă de prietenul meu. Străbătea coridoarele hotelului ca și cum ar fi fost la ea acasă; comanda flori, transforma pe cei opt sau zece polițiști în tot atîția valeți și comisionari. Ea hotărî că cei doi copii ai doamnei din Ponte-San-Martino aveau dreptul să iasă din hotel ca și ceilalți deținuți. Îi plimba chiar ea, le cumpără cercuri pe care le aducea polițistul ei palavragiu. Cînd acesta încerca să-și recîștige puțin autoritatea, ea rîdea, cupea de obraji, scria *Excelenței Sale, Guvernatorul Provinciei*. Nimic pentru ea nu era sfînt. Pînă la urmă îl folosi pe polițistul fetei, care manifestă oarecare ciudă; pentru a-și recîștiga omul trebui, pentru prima oară, să-l lase să-i sărute mîinile. Cît despre prietenul meu, două zile fu stăpînit de o fericire prostească. Numai mie îmi mărturisea. Îmi arunca ochiade pline de orgoliu. Pe urmă începu din nou să se plîngă: « Nu stă locului o clipă. Mă face să trăiesc ca într-o furtună ». Totuși nu se mai ducea la prefectură să se intereseze de răspunsul Siguranței.

Viața nu se îmbină totdeauna așa cum trebuie. Există situații periculoase, neglijențe, contratimpuri. Începeam să mă distrez în hotelul-închisoare, cînd am fost chemat de *Excelența Sa Guvernatorul Provinciei*, care în termeni foarte politicoși, dar cu o nutră gravă îmi aduse la cunoștință că — expulzat de pe teritoriul italian — urma să fiu condus la frontieră. Trimise un funcționar să-mi aducă ce bruma de bagaj aveam și am fost înghesuit într-un tren însoțit de un polițist care scrișnea din dinți. Doamne ce era de sîcîitor !! Regretam hotelul, protestele prietenului, micuțul pas vior al femeii. Mă întreb cum s-a terminat aventura lor !

În românește de ALEXANDRU BACIU

Cîmpia în flăcări

Noaptea în care l-au lăsat singur

— De ce mergem atît de încet? îi întrebă Feliciano Ruelas pe cei dinaintea lui. Așa o să adormim pînă la urmă. Nu vreți și voi să ajungem cît mai repede?

— O să ajungem mîine în zori, îi răspunseră.

Au fost ultimele cuvinte pe care le-a auzit de la ei. Ultimele lor cuvinte. Dar de aceasta își va aminti mai tîrziu, abia în ziua următoare.

Mergeau toți trei cu ochii în pămînt, căutînd să profite cît mai mult de lumina slabă a nopții.

« E mai bine că-i întuneric. Așa n-o să ne vadă ». Știa că spusese asta puțin mai înainte ori noaptea trecută. Nu-și amintea exact. Somnul îi începoșa gîndurile.

Acum, la urcuș, îl văzu cum vine din nou. Simți cum se apropie de el, dîndu-i tîrcoale ca și cum ar fi căutat să-și dea seama unde se arătau mai tare semnele oboselii. Pînă ce îl simți repezindu-se asupra lui și căzîndu-i în spinare, între carabinele petrecute pe după umăr.

Cît timp terenul fusese neted, mersese repede, dar cînd începu urcușul, rămase în urmă; capul începu să i se clatine încet, din ce în ce mai încet, pe măsură ce i se micșorau pașii. Ceilalți trecură pe lîngă el, acum erau mult înainte, și el continua să-și clatine capul adormit.

Rămase din ce în ce mai în urmă. Avea drumul înainte, aproape la înălțimea ochilor. Simțea greutatea carabinelor. Și somnul cotrobăit acolo unde i se încovoia spinarea.

Juan Rulfo este autorul a numai două cărți: volumul de povestiri *El llano en llamas* (*Cîmpia în flăcări*) apărut în 1953 și romanul *Pedro Páramo* (1955). În ciuda operei restrînse, Rulfo e considerat unul dintre cei mai mari scriitori ai Americii latine. *Pedro Páramo* a fost tradus în mai toate limbile europene și a devenit aproape un mit al vieții mexicane. Concentrat și intens, romanul acesta pare a fi secătuit pentru un timp forțele creatoare ale autorului, care, spunînd tot ce avusese de spus, n-a mai publicat nimic din 1955.

În istoriile de literatură mexicană Rulfo e de obicei menționat alături de compatriotul său Juan José Arreola, pentru a se ilustra două tendințe literare diametral opuse: ale

Auzi cum li se pierdură treptat pașii : acei pași grei pe care-i auzise de mult timp, cine mai știe cît, cine știe de cîte nopți : « De la Magdalena pînă la primul popas, prima noapte; pe urmă, de acolo pînă la al doilea, a doua; dar asta e a treia. N-ar fi multe, gîndi el, dacă am fi dormit cel puțin ziua. Dar ei n-au vrut: Ne pot înhîța cînd dormim, ziceau. Și asta ar fi cel mai rău ».

— Cel mai rău pentru cine?

Acum somnul îi făcea să vorbească. « Le-am spus să aștepte să lăsăm ziua asta pentru odihnă. Mîine o să mergem în pas întins și cu mai mult chef și cu mai multe puteri, dacă vom fi siliți să ne grăbim. S-ar putea să fie nevoie ».

Se opri în loc cu ochii închiși. « E mult, zise. Ce cîștigăm dacă ne grăbim? O zi. După ce am pierdut atîtea, nu merită osteneala ». Îndată după aceea strigă : « Unde mergeți »?

Și aproape ca un secret : « Duceți-vă, dacă vreți. Duceți-vă »

Se așeză jos, cu spatele rezemat de trunchiul unui copac. Pămîntul era rece și sudoarea îi îngheță pe piele. Țsta trebuie să fie lanțul de munți de care-i vorbiseră. Acolo jos fusese atît de cald, și acum, aici, sus, frigul ăsta care-i pătrundea în oase : « Ca și cum mi-ar ridica deodată cămașa și m-ar atinge pe spate cu mîinile lui reci ».

Se așeză pe mușchiul de lingă copac. Își desfăcu brațele ca și cum ar fi vrut să măsoare noaptea și dădu peste scoarța copacului. Trase în piept aerul care mirosea a terebentină. Apoi se prăbuși greoi la pămînt, doborît de somn, simțind cum îi amorțea întreg trupul.

Îi trezi frigul dimineții. Și roua cea umedă.

Deschise ochii. Văzu cîteva stele clipind slab pe cerul senin, deasupra crengilor întunecate ale copacului.

« Se întunecă » gîndi el. Și adormi iar.

Se sculă cînd auzi strigăte și zgomot mărunt de copite pe pămîntul uscat al drumului. O lumină gălbuie mișea în zare.

Căraușii trecură pe lingă el și îi priviră lung. Îi dădură binețe : « Bună ziua », îi spuseră. Dar el nu răspunse.

Își aminti ce avea de făcut. Se luminase de ziua. Și el trebuia să fi trecut în timpul nopții de partea cealaltă a muntelui, ca să scape de privirile celor de la punctul de observație. Trecătoare aceasta era cea mai bine păzită. Și doar îi spuseră.

Ridică cele două carabine și le petrecu pe după umăr. Se abătu din drum și tăle de-a dreptul spre munte, către răsăritul soarelui. Sui și coborî, traversînd mîguri bolovănoase.

literaturii latino-americane: prima, cea estetică, rafinată, cerebrală, al cărui maestru este argentinianul Jorge Luis Borges, cultivată în Mexic de Arreola; iar cea de a doua, tendința realistă, de înfățișare a unor puternice conflicte umane într-un cadru social, reprezentată de Rulfo.

Înfățișînd scene din mediul rural din provincia Jalisco, povestirile din volumul *El llano en llamas* au putut fi interpretate ca o monografie a satului mexican. Dar aceiași critici remarcă totodată marea deosebire care există între povestirile lui Rulfo și literatura cu preocupări « sociologice și folcloriste » de pîndă la el, cu efuziuni patetice despre suferințele indianului mexican, o literatură închisat tradiționalistă și super-

Cîmpia în flăcări

Noaptea în care l-au lăsat singur

— De ce mergem atît de încet? îl întrebă Feliciano Ruelas pe cei dinaintea lui. Așa o să adormim pînă la urmă. Nu vreți și voi să ajungem cît mai repede?

— O să ajungem mîine în zori, îl răspunseră.

Au fost ultimele cuvinte pe care le-a auzit de la ei. Ultimele lor cuvinte. Dar de aceasta își va aminti mai tîrziu, abia în ziua următoare.

Mergeau toți trei cu ochii în pămînt, căutînd să profite cît mai mult de lumina slabă a nopții.

« E mai bine că-i întuneric. Așa n-o să ne vadă ». Știa că spusese asta puțin mai înainte ori noaptea trecută. Nu-și amintea exact. Somnul îi începoșa gîndurile.

Acum, la urcuș, îl văzu cum vine din nou. Simți cum se apropie de el, dîndu-i tîrcoale ca și cum ar fi căutat să-și dea seama unde se arătau mai tare semnele oboselii. Pînă ce îl simți repezindu-se asupra lui și căzîndu-i în spinare, între carabinele petrecute pe după umăr.

Cît timp terenul fusese neted, mersese repede, dar cînd începu urcușul, rămase în urmă; capul începu să i se clatine încet, din ce în ce mai încet, pe măsură ce i se micșorau pașii. Ceilalți trecură pe lîngă el, acum erau mult înainte, și el continua să-și clatine capul adormit.

Rămase din ce în ce mai în urmă. Avea drumul înainte, aproape la înălțimea ochilor. Simțea greutatea carabinelor. Și somnul cotrobăit acolo unde i se încovoia spinarea.

Juan Rulfo este autorul a numai două cărți: volumul de povestiri *El llano en llamas* (*Cîmpia în flăcări*) apărut în 1953 și romanul *Pedro Páramo* (1955). În ciuda operei restrînse, Rulfo e considerat unul dintre cei mai mari scriitori ai Americii latine. *Pedro Páramo* a fost tradus în mai toate limbile europene și a devenit aproape un mit al vieții mexicane. Concentrat și intens, romanul acesta pare a fi secătuit pentru un timp forțele creatoare ale autorului, care, spunînd tot ce avusese de spus, n-a mai publicat nimic din 1955.

În istoriile de literatură mexicană Rulfo e de obicei menționat alături de compatriotul său Juan José Arreola, pentru a se ilustra două tendințe literare diametral opuse: ale

Auzi cum li se pierdură treptat pașii: acel pași grei pe care-l auzise de mult timp, cine mai știe cât, cine știe de câte nopți: « De la Magdalena pînă la primul popas, prima noapte; pe urmă, de acolo pînă la al doilea, a doua; dar asta e a treia. N-ar fi multe, gîndi el, dacă am fi dormit cel puțin ziua. Dar ei n-au vrut: Ne pot înhăța cînd dormim, ziceau. Și asta ar fi cel mai rău ».

— Cel mai rău pentru cine?

Acum somnul îl făcea să vorbească. « Le-am spus să aștepte să lăsăm ziua asta pentru odihnă. Mîine o să mergem în pas întins și cu mai mult chef și cu mai multe puteri, dacă vom fi siliți să ne grăbim. S-ar putea să fie nevoie ».

Se opri în loc cu ochii închiși. « E mult, zise. Ce cîștigăm dacă ne grăbim? O zi. După ce am pierdut atîtea, nu merită osteneala ». Îndată după aceea strigă: « Unde mergeți »?

Și aproape ca un secret: « Duceți-vă, dacă vreți. Duceți-vă »

Se așeză jos, cu spatele rezemat de trunchiul unui copac. Pămîntul era rece și sudoarea îi îngheță pe piele. Țsta trebuie să fie lanțul de munți de care-i vorbeaseră. Acolo jos fusese atît de cald, și acum, aici, sus, frigul ăsta care-i pătrundea în oase: « Ca și cum mi-ar ridica deodată cămașa și m-ar atinge pe spate cu mîinile lui reci ».

Se așeză pe mușchiul de lingă copac. Își desfăcu brațele ca și cum ar fi vrut să măsoare noaptea și dădu peste scoarța copacului. Trase în piept aerul care mirosea a terebentină. Apoi se prăbuși greoi la pămînt, doborît de somn, simțind cum îi amorțea întreg trupul.

Îl trezi frigul dimineții. Și roua cea umedă.

Deschise ochii. Văzu cîteva stele cliplind slab pe cerul senin, deasupra crengilor întunecate ale copacului.

« Se întunecă » gîndi el. Și adormi iar.

Se sculă cînd auzi strigăte și zgomot mărunt de copite pe pămîntul uscat al drumului. O lumină gălbuie mijea în zare.

Căraușii trecură pe lingă el și îl priviră lung. Îi dădură binețe: « Bună ziua », li spuseră. Dar el nu răspunse.

Își aminti ce avea de făcut. Se luminase de ziua. Și el trebuia să fi trecut în timpul nopții de partea cealaltă a muntelui, ca să scape de privirile celor de la punctul de observație. Trecătoarea aceasta era cea mai bine păzită. Și doar îi spusese ră.

Ridică cele două carabine și le petrecu pe după umăr. Se abătu din drum și tăie de-a dreptul spre munte, către răsăritul soarelui. Sui și coborî, traversînd mîguri bolovănoase.

literaturii latino-americane: prima, cea estetică, rafinată, cerebrală, al cărui maestru este argentinianul Jorge Luis Borges, cultivată în Mexic de Arreola; iar cea de a doua, tendința realistă, de înfățișare a unor puternice conflicte umane într-un cadru social, reprezentată de Rulfo.

Înfățișînd scene din mediul rural din provincia Jalisco, povestirile din volumul *El llano en llamas* au putut fi interpretate ca o monografie a satului mexican. Dar aceiași critici remarcă totodată marea deosebire care există între povestirile lui Rulfo și literatura cu preocupări « sociologice și folcloriste » de pînă la el, cu efuziuni patetice despre suferințele indianului mexican, o literatură închistat tradiționalistă și super-

I se părea că-i aude pe cărauși zicînd : « L-am văzut acolo sus. E așa și pe dincolo, și e înarmat pînă-n dinți ».

Azvîrlî carabinele. Apoi se descotorosi și de cartușiere. Atunci se simți ușor ca un fulg și începu să alerge ca și cum ar fi vrut să-i ajungă din urmă pe căraușii care o luaseră de mult la vale.

Trebuia « să urce, să înconjoare platoul și apoi să coboare ». Asta și făcea. De-acî înainte, cum o vrea Domnul. Făcea ceea ce-i spusese să facă, deși nu la aceleași ore.

Ajunse la marginea râpelor. Privi în depărtare cîmpia cenușie care se întindea cît vedeai cu ochii.

Ei trebuiau să fi ajuns acolo. « Acum stau tolăniți la soare, fără nici o grija », se gîndi el.

Și se lăsă să alunece pe malul povîrnit al râpei, căzînd și ridicîndu-se în fugă, și iarăși căzînd.

« Nu mă părăsi, Doamne », zicea. Și alergia din ce în ce mai repede la vale.

I se păru că-i aude iar pe cărauși zicîndu-i « Bună ziua ». Că surprinde în ochii lor o clipire vicleană. O să ajungă la primul post de observație și o să spună : « L-am văzut în cutare loc. În curînd o să ajungă aici ».

Deodată rămase împietrit.

« Cristoase ! » murmură. Și voi să strige, dar se stăpîni. Scoase pistolul din toc și îl vîri sub cămașe, ca să-l simtă pe piele, mai aproape. Asta-i dădu curaj. Se apropie tiptil de barăcile de la Agua Zarca, privind la forfota soldaților care se încălzeau în jurul focurilor.

Ajunse la gardul taberei și putu să-i vadă mai bine; să le recunoască fețele; erau ei, unchiul Tanis și unchiul Libado. În timp ce soldații se foiau în jurul focului, ei se legănav, spînzurați de copac, în mijlocul curții. Nu păreau să-și mai dea seama de fumul care se înălța de la focuri, învăluindu-le ochii și înnegrindu-le fața.

Nu putu să se uite mult timp la ei. Se tîri de-a lungul gardului de nuiiele și se pîci într-un colț, odihnindu-și puțin trupul vlăguit; simți ceva ca un vierme care i se răsucea în stomac.

Deasupra lui auzi un glas :

— Ce așteptați ca să-i dați jos pe ăștia ?

— Așteptăm să sosească celălalt. Au zis că erau trei, așa că trebuie să apară al treilea. Au zis că ăl de lipsește e un băiețandru; dar cît e el de băiețandru, s-a priceput să-i întindă o cursă locotenentului Parra și să-i curețe pe toți ai lui. Trebuie să pice acum, așa cum au picat ăștia doi, care erau mai bătrîni și mai șireți. Domnu' »

ficial pitorească, plină de admirație pentru viața primitivă a indigenilor, prezentată ca niște « curiozități mexicane », o literatură, în fine, care ar putea fi, cred, comparată cu unele pagini ale semănătorismului nostru. Rulfo se delimitează net de această literatură: metișii lui nu mai sînt simple « cazuri interesante », curiozități pentru turiștii străini; ei sînt protagoniștii unor drame autentice, care se consumă intens, dar surd, într-un tempo lent, specific vieții satului mexican. Diferit este și modul de tratare; viziunea lui Rulfo este mult mai profundă, personajele sale sînt prezentate din interior, scriitorul se confundă cu dramele, preocupările, credințele, superstițiile acestora. Patosul reținut, tensiunea subjacentă a scrierilor lui Rulfo amintesc uneori de obida din

maior zice că dacă nu apare pînă mîine o să-l înhățăm pe primul venit și așa o să împlinim ordinul.

— Dar de ce nu mergem să-l căutăm noi? Așa am mai scăpa puțin de plictiseală...

— Nu-i nevoie. Trebuie să pice. Toți se îndreaptă spre munții Comanja, ca să se unească cu cei din regimentul 14. Țștia sînt printre ultimii. Știu c-ar fi o treabă bună să-i lăsăm să treacă mai departe ca să-i hăituiască pe cei din Altos.

— Te cred și eu. Și se prea poate ca din pricina asta să fim siliți s-o luăm și noi într-acolo.

Feliciano Ruelas mai așteaptă cîtva timp ca să-i treacă ghiorhăiala pe care o simțea în stomac. Apoi trase în piept aer mult, ca și cum ar fi trebuit să se cufunde în apă și, tîrîndu-se aproape una cu pămîntul, înaintă sprijinindu-se pe coate.

Cînd ajunse la albia adîncă a rîului, își înalță capul și o rupse la fugă, croindu-și drum prin iarba înaltă. Nu se uită înapoi și nici nu se opri din fugă pînă cînd nu simți că rîul se făcea tot una cu cîmpia.

Atunci se opri. Tremurînd din tot trupul, trase cu putere aer în piept.

Ne-au dat pămînt

După atîtea ore de mers fără să întîlnească nici urmă de copac, nici sămînță de copac, nici rădăcină de copac, nici de nimic, se aude lătratul cîinilor.

Poți să crezi uneori, tot mergînd pe acest drum fără sfîrșit, că nu ajungi nicăieri; că nu dai de nimic de partea cealaltă, la capătul acestei cîmpii brăzdate de crăpături și de rîuri secate. Dar nu-i așa. Există ceva. Există un sat. Auzi cum latră cîinii și simți în aer miros de fum și adulmecii miros de oameni și asta te face să prinzi puteri.

Dar satul e încă foarte departe. Numai vîntul îl apropie.

Mergem într-una de la răsăritul soarelui. Și acum să tot fie patru după amiază. Cîineva se apropie de cer, își lungeste gîtul spre locul unde atîrnă soarele și zice:

— Să tot fie patru după amiază.

Acest cineva e Melitón. Împreună cu el, mergem Faustino, Esteban și cu mine. Sîntem patru. Eu îi număr: doi înainte, ceilalți doi în urmă. Mă uit înapoi și nu văd pe nimeni. Atunci îmi zic: « Sîntem patru ». Nu de mult, pe la unsprezece, eram peste douăzeci; dar încet-încet grupul nostru s-a tot împuținat pînă ce n-a mai rămas decît acest pumn de oameni nucleu care sîntem noi.

romanele lui Zaharia Stancu. Asemănarea e valabilă întrucîtva și pentru stil: întîlnim în povestirile lui Rulfo o frază de respirație scurtă, densă, concisă, puternic ritmată, pe alocuri cu repetiții și insistențe care-i conferă mai multă vigoare. Este stilul direct, simplu și tăios al poeziilor populare mexicane (corridos), care tratează aspectele dure ale existenței, și chiar moartea, cu naturalitatea cu care se vorbește despre faptele cotidiene. Însușindu-și optica populară asupra vieții și morții, Rulfo se înscrie pe linia unei bogate tradiții cu rădăcini în credințele aztece. În cadrul acestei tradiții, moartea e privită cu familiaritate, fără nici o umbră de spaimă, sărăcia și suferința ducînd în cele din urmă la indiferență și fatalism. Iată cum vede un personaj viața satului său: « Ni-

Faustino zice:

— S-ar putea să plouă.

Ridicăm cu toții ochii și privim un nor negru și greu care trece pe deasupra capetelor noastre. Și gîndim: «S-ar putea să plouă».

Nu spunem ce gîndim. De mult ne-a trecut cheful de vorbă. Ne-a trecut o dată cu arșița. În altă parte te-ai întinde la vorbă cu dragă inimă, dar aici nu-l ușor de loc. Dacă pălăvrăgești aici, ți se încing cuvintele în gură de arșița de afară și se usucă pe limbă pînă ce-ți tale respirația. Așa se petrec lucrurile aici. De aceea nimeni n-are chef de vorbă.

Cade o picătură de apă, mare, grea, făcînd gaură în pămînt și lăsînd o băltoacă minusculă ca de scuipat. Una singură. Așteptăm să mai cadă altele și le căutăm cu ochii întorși spre cer. Dar nu mai cade nici una. Nu plouă. Acum dacă te uiți la cer vezi norul de ploaie depărtîndu-se grăbit. Vîntul care bate dinspre sat îl ajunge împingîndu-l spre umbrele albastre ale dealurilor. Iar pămîntul înghite picătura căzută din greșeală, fără să-și astîmpere setea.

La ce dracu o fi bun bărăganul ăsta fără capăt? Ce rost o fi avînd?

Am pornit iar la drum, căci ne oprisem doar ca să vedem cum plouă. N-a plouat. Acum ne reluăm drumul. Și mie mi se pare că de atunci am mers mai mult decît pînă în locul unde se anunțase ploaia. Mi se pare doar. Dacă ar fi plouat într-adevăr, poate mi s-ar fi părut altfel. Totuși pot să vă spun că de cînd eram bălățandru n-am văzut niciodată căzînd ploaia pe bărăgan, dar o ploaie adevărată.

Nu, bărăganul nu e bun la nimic. Nu sînt nici lepurii, nici păsări. Nu există nimic.

Și pe aici mergem noi. Toți patru mergem pe jos. Înainte mergeam călare și purtam carabina pe umăr. Acum nu mai purtăm nici măcar carabina.

Eu am spus întotdeauna că au făcut foarte bine că ne-au luat carabinele. Pe aici e primejdios să lași lumea să poarte arme. Te omoară cînd nici nu te gîndești, dacă te văd toată ziua bună ziua cu carabina petrecută după umăr de cureaua de piele. Dar cu cail e altceva. Dacă-m fi venit călare, ne-am fi oprit lingă apa verde a riului și ne-am fi plîmbat fuduli pe ulițele satului ca să ne admire lumea. Și pînă acum am fi ajuns de mult în sat dacă-m fi avut cali pe care-i avusesem. Dar o dată cu carabinele ne-au luat și cali.

Îmi rotesc în toate părțile și privesc bărăganul. Jur împrejur pămînt cît vezi cu ochii, și nu-l bun de nimic. Privirea îți alunecă departe, fiindcă nu întîlnește nimic în cale. Doar cîteva șopirle ies din pămînt și-și scot capul din găurile lor, dar cum simt arșița soarelui fug să se ascundă la umbra unei pietre. Vai de noi, cînd va trebui să muncim aici! Ce-o să facem ca să ne mai răcorim sub soarele ăsta? Căci nouă ne-au dat crusta asta tare ca piatra ca s-o semănăm.

meni nu mai știe socoteala orelor, și nimănu-i mai pasă de scurgerea anilor. Mai întîi se luminează de ziuă, apoi se înserează. Pe urmă cade noaptea. Și tot așa zile și nopți în șir, pînă cînd vine ziua morții, care pentru ei e o speranță» (Luvina). Așimilînd tradițiile aztece, Rulfo le revitalizează și le dă noi dimensiuni, printr-o viziune profund originală. Lirismul său sobru, cu accente tragice, este debarasat de orice sentimentalism ieftin.

Dintre povestirile traduse, Noaptea cînd l-au lăsat singur se petrece în anii revoluției mexicane. Urmăririi, execuții, lupte, erupția unor vechi resentimente. Aceeași tensiune stăpînește viața țăranilor și în împrejurări normale. Resemnarea dureroasă

Ne-au zis :

— De la sat încoace pământul e al vostru.

Noi am întrebat :

— Bărăganul?

— Da, bărăganul. Tot Bărăganul Mare.

Noi am protestat, zicînd că nu voiam să ne dea bărăganul. Că voiam pămînturile de lîngă rîu. De la rîu încolo, pe luncă, unde cresc copacii aceia numiți *casuarinas* și iarbă de pășune și unde-s pămînturile cele bune. Nu pielea asta uscată de vacă, căreia-i zic Bărăganul Mare.

Dar nu ne-a lăsat să ne spunem păsul. Delegatul nu venise să stea de vorbă cu noi. Ne-a pus hîrtille în mînă și ne-a zis :

— Să nu vă speriați că aveți atîta pămînt numai pentru folosința voastră.

— Dar bărăganul, domnule delegat . . .

— Aveți mii și mii de hectare.

— Dar n-avem apă. N-avem nici măcar o picătură de apă.

— Dar ploala? Ori vreți acum să vă dăm pămînturi irigate? De cum o să cadă ploala, o să se înalțe porumbul pînă la cer.

— Dar, domnule delegat, pămîntul ăsta e neîmblînzit, e tare ca piatra. Și nu cred că plugul o să poată tăia brazde în bărăgan, așa cum nu poți ara într-o carieră de piatră. Va trebui să facem găuri cu săpăliga ca să putem semăna, și nici așa nu cred c-o să crească ceva; n-o să crească nici porumb, nici nimic.

— Dați declarația asta în scris. Și acum puteți pleca. Răfuiți-vă cu moșierii, nu cu guvernul care vă dă pămînt.

— Așteptați puțin, domnule delegat. Noi n-am zis nimic împotriva guvernului. Numai împotriva bărăganului . . . Nu se poate scoate nimic din el. Noi asta am vrut să spunem . . . Stați să vă explicăm. Uitați, s-o luăm de unde-am rămas . . .

Dar el n-a mai vrut să ne-asculte.

Așa se face că ne-au dat pămîntul ăsta. Și în piatra asta încinsă vor să semănăm, ca să vedem de-o prinde și-o putea crește ceva. Dar nimic n-o să se ridice din pămîntul ăsta. Nici măcar vulturi. Îi vezi din cînd în cînd sus de tot, zburînd grăbiți, încercînd să scape cît mai repede din pustiul ăsta alb și pietros, unde nimic nu se clîntește din loc și pe unde, oricît ai merge, nici nu simți că înaltezi.

Melitón zice :

În fața nedreptăților sociale, farsa împroprietăririi (Ne-au dat pămînt), scene de o brutalitate primitivă în care cruzimea și candoarea se amestecă în chip firesc. Un suflu de largă umanitate ne face să privim cu caldă înțelegere aceste drame ale satului mexican. Căci în această lume întunecată, deznădăjduită și brutală izvorăsc lumniile o puritate orbitoare, cum este sacrificiul tatălui ce-și poartă în spate fiul grav rănit (N-auzi clinii lătrînd?) Planul realității dramatice se împletește în unele povestiri ale lui Juan Rulfo (dar mai ales în romanul Pedro Páramo) cu planul fantastic, producînd efecte stilistice remarcabile, ce pot fi comparate cu unele pagini ale lui Miguel Angel Asturias.

ANDREI IONESCU

Faustino zice:

— S-ar putea să plouă.

Ridicăm cu toții ochii și privim un nor negru și greu care trece pe deasupra capetelor noastre. Și gândim: «S-ar putea să plouă».

Nu spunem ce gândim. De mult ne-a trecut cheful de vorbă. Ne-a trecut o dată cu arșița. În altă parte te-ai întinde la vorbă cu dragă inimă, dar aici nu-l ușor de loc. Dacă pălăvrăgești aici, ți se încing cuvintele în gură de arșița de afară și se usucă pe limbă pînă ce-ți tale respirația. Așa se petrec lucrurile aici. De aceea nimeni n-are chef de vorbă.

Cade o picătură de apă, mare, grea, făcînd gaură în pămînt și lăsînd o băltoacă minusculă ca de scuipat. Una singură. Așteptăm să mai cadă altele și le căutăm cu ochii întorși spre cer. Dar nu mai cade nici una. Nu plouă. Acum dacă te uiți la cer vezi norul de ploaie depărtîndu-se grăbit. Vîntul care bate dinspre sat îl ajunge împingîndu-l spre umbrele albastre ale dealurilor. Iar pămîntul înghite picătura căzută din greșeală, fără să-și astimpere setea.

La ce dracu o fi bun bărăganul ăsta fără capăt? Ce rost o fi avînd?

Am pornit iar la drum, căci ne oprisem doar ca să vedem cum plouă. N-a plouat. Acum ne reluăm drumul. Și mie mi se pare că de atunci am mers mai mult decît pînă în locul unde se anunțase ploaia. Mi se pare doar. Dacă ar fi plouat într-adevăr, poate mi s-ar fi părut altfel. Totuși pot să vă spun că de cînd eram bălășandru n-am văzut niciodată căzînd ploaia pe bărăgan, dar o ploaie adevărată.

Nu, bărăganul nu e bun la nimic. Nu sînt nici lepurii, nici păsări. Nu există nimic.

Și pe aici mergem noi. Toți patru mergem pe jos. Înainte mergeam călare și purtam carabina pe umăr. Acum nu mai purtăm nici măcar carabina.

Eu am spus întotdeauna că au făcut foarte bine că ne-au luat carabinele. Pe aici e primejdios să lași lumea să poarte arme. Te omoară cînd nici nu te gîndești, dacă te văd toată ziua bună ziua cu carabina petrecută după umăr de cureaua de piele. Dar cu caii e altceva. Dacă am fi venit călare, ne-am fi oprit lîngă apa verde a riului și ne-am fi plîmbat fuduli pe ulițele satului ca să ne admire lumea. Și pînă acum am fi ajuns de mult în sat dacă am fi avut cali pe care-i avusesem. Dar o dată cu carabinele ne-au luat și cali.

Îmi rotesc în toate părțile și privesc bărăganul. Jur împrejur pămînt cît vezi cu ochii, și nu-l bun de nimic. Privirea îți alunecă departe, fiindcă nu întâlnește nimic în cale. Doar cîteva șopirle ies din pămînt și-și scot capul din găurile lor, dar cum simt arșița soarelui fug să se ascundă la umbra unei pietre. Vai de noi, cînd va trebui să muncim aici! Ce-o să facem ca să ne mai răcorim sub soarele ăsta? Căci nouă ne-au dat crusta asta tare ca piatra ca s-o semănăm.

meni nu mai știe socoteala orelor, și nimănui nu-i mai pasă de scurgerea anilor. Mai întîi se luminează de ziuă, apoi se înserează. Pe urmă cade noaptea. Și tot așa zile și nopți în șir, pînă cînd vine ziua morții, care pentru ei e o speranță» (Luvina). Așimilînd tradițiile aztece, Rulfo le revitalizează și le dă noi dimensiuni, printr-o viziune profund originală. Lirismul său sobru, cu accente tragice, este debarasat de orice sentimentalism ieftin.

Dintre povestirile traduse, Noaptea cînd l-au lăsat singur se petrece în anii revoluției mexicane. Urmăririi, execuții, lupte, erupția unor vechi resentimente. Aceeași tensiune stăpînește viața țăranilor și în împrejurări normale. Resemnarea dureroasă

Ne-au zis:

— De la sat încoace pământul e al vostru.

Noi am întrebat:

— Bărăganul?

— Da, bărăganul. Tot Bărăganul Mare.

Noi am protestat, zicînd că nu voiam să ne dea bărăganul. Că voiam pămînturile de lîngă rîu. De la rîu încolo, pe luncă, unde cresc copacii aceia numiți *casuarinas* și iarbă de pășune și unde-s pămînturile cele bune. Nu pielea asta uscată de vacă, căreia-i zic Bărăganul Mare.

Dar nu ne-a lăsat să ne spunem păsul. Delegatul nu venise să stea de vorbă cu noi. Ne-a pus hîrtille în mînă și ne-a zis:

— Să nu vă speriați că aveți atîta pămînt numai pentru folosința voastră.

— Dar bărăganul, domnule delegat...

— Aveți mii și mii de hectare.

— Dar n-avem apă. N-avem nici măcar o picătură de apă.

— Dar ploala? Ori vreți acum să vă dăm pămînturi irigate? De cum o să cadă ploala, o să se înalțe porumbul pînă la cer.

— Dar, domnule delegat, pămîntul ăsta e neîmblînzit, e tare ca piatra. Și nu cred că plugul o să poată tăia brazde în bărăgan, așa cum nu poți ara într-o carieră de piatră. Va trebui să facem găuri cu săpăliga ca să putem semăna, și nici așa nu cred c-o să crească ceva; n-o să crească nici porumb, nici nimic.

— Dați declarația asta în scris. Și acum puteți pleca. Răfuiți-vă cu moșierii, nu cu guvernul care vă dă pămînt.

— Așteptați puțin, domnule delegat. Noi n-am zis nimic împotriva guvernului. Numai împotriva bărăganului... Nu se poate scoate nimic din el. Noi asta am vrut să spunem... Stați să vă explicăm. Uitați, s-o luăm de unde-am rămas...

Dar el n-a mai vrut să ne-asculte.

Așa se face că ne-au dat pămîntul ăsta. Și în piatra asta încinsă vor să semănăm, ca să vedem de-o prinde și-o putea crește ceva. Dar nimic n-o să se ridice din pămîntul ăsta. Nici măcar vulturi. Îi vezi din cînd în cînd sus de tot, zburînd grăbiți, încercînd să scape cît mai repede din pustiul ăsta alb și pietros, unde nimic nu se clîntește din loc și pe unde, oricît ai merge, nici nu simți că înaltezi.

Melitón zice:

În fața nedreptăților sociale, farsa împroprietăririi (Ne-au dat pămînt), scene de o brutalitate primitivă în care cruzimea și candoarea se amestecă în chip firesc. Un suflu de largă umanitate ne face să privim cu caldă înțelegere aceste drame ale satului mexican. Căci în această lume întunecată, deznădăjduită și brutală izvorăsc lumniile o puritate orbitoare, cum este sacrificiul tatălui ce-și poartă în spate fiul grav rănit (N-auzi clinii lătrînd?) Planul realității dramatice se împletește în unele povestiri ale lui Juan Rulfo (dar mai ales în romanul Pedro Páramo) cu planul fantastic, producînd efecte stilistice remarcabile, ce pot fi comparate cu unele pagini ale lui Miguel Angel Asturias.

ANDREI IONESCU

— Țasta-i pămîntul pe care ni l-au dat.

Faustino zice:

— Ce?

Eu nu zic nimic. Gîndesc: « Melitón nu-i în toate mințile. L-a bătut soarele în creștet și de asta vorbește așa. Căldura a trecut prin pălărie și i-a încins dovleacul. Căci altfel, de ce-ar spune una ca asta? Ce pămînt ne-au dat, Melitón? Aici nu-i pămînt nici cît să spulbere vîntul și să poată stîrni într-un vîrtej ».

Melitón zice iar:

— Tot e bun la ceva. O să poată alerga caii în voie.

— Ce cai? îl întreabă Esteban.

Eu nu mă uitasem cu prea multă luare-aminte la Esteban. Acum, după ce a vorbit, mă uit mai bine la el. Poartă o scurtă care abia-i trece de talie, și de sub scurtă se ivește ceva ca un cap de găină.

Da, e o găină roșcată pe care Esteban o ține sub scurtă. I se văd ochii închiși în somn și ciocul deschis de parcă ar căska. Îl întreb:

— Ascultă, Teban, de unde-ai făcut rost de găina asta?

— E a mea, răspunde el.

— Mai înainte n-o aveai. De unde-ai cumpărat-o?

— N-am cumpărat-o, e din ograda mea.

— Atunci vrei să zici c-ai adus-o ca pavăză?

— Nu, am adus-o ca să am grijă de ea. Casa a rămas pustie și n-avea cine să-i dea de mîncare; de asta am adus-o. Cînd plec departe de casă, o iau totdeauna cu mine.

— Așa cum o ții, vîrită sub scurtă, o să se înăbușe. Scoate-o mai bine la aer.

El o ia subsuoară și-i suflă în cioc aerul fierbinte care-i iese din gură. Apoi zice:

— Uite c-am ajuns la ripă.

Eu nu mai aud ce spune Esteban. Ne-am înșirat unul după altul ca să coborîm ripa, și el merge în capul șirului. Văd că a apucat găina de picioare și o ferește la fiecare pas ca să nu se lovească cu capul de pietre.

Pe măsură ce coborîm, pămîntul e din ce în ce mai bun. În urma noastră se ridică un nor de praf de parc-ar fi coborît catîri, nu oameni; dar ne place să ne umplem de praf. Ne place. După ce am mers timp de cinci ceasuri călcînd pe pietrele Bărăganului, ne simțim foarte bine învăluți în praful care se ridică peste capetele noastre și care miroase a pămînt.

Pe deasupra riului, trecînd peste coroanele verzi ale copacilor, zboară stoluri de *chachalacas*¹ verzi. Și asta ne place.

Acum lătratul cîinilor se aude aici, lingă noi, și vîntul care bate dinspre sat se învîrtește în ripă și o umple de toate zgomotele satului.

Esteban și-a îmbrățișat din nouă găina. Cînd ajungem în dreptul primelor case, îi dezleagă picioarele ca să se dezmoștească și dispar deodată, el și găina, după uluci.

— Eu aici rămîn, ne spune Esteban.

Noi mergem mai departe, spre mijlocul satului.

Pămîntul pe care ni l-au dat e acolo sus.

¹ Pasăre galinacee din Mexic.

N-auzi ciinii lătrînd?

— Tu, care ești mai sus, Ignacio, spune-mi dacă auzi vreun zgomot de undeva sau dacă vezi vreo lumină în zare.

— Nu se vede nimic.

— Trebuie să fim aproape.

— Da, dar nu se aude nimic.

— Uită-te bine.

— Nu se vede nimic.

— Bietul de tine, Ignacio.

Umbra lungă și neagră a oamenilor se mișca într-una de sus în jos, cățărlindu-se de stînci, micșorîndu-se și mărindu-se pe măsură ce înainta pe malul riului. Era o singură umbră, legănătoare.

Luna ieșea încet din pămînt, ca o vîlvătaie rotundă.

— Trebuie să fim aproape de satul ăla, Ignacio. Tu, care ai urechile libere, ascultă dacă nu se aude lătratul ciinilor. Amintește-ți că ne-au zis că Tonaya e chiar în spatele muntelui. Și noi am trecut muntele acum cîteva ore. Amintește-ți, Ignacio.

— Da, dar nu văd nimic.

— Am obosit.

— Lasă-mă jos.

Bătrînul se lăsă pe spate pînă ce se putu sprijini de peretele de stîncă și se mai odihni puțin, fără a-și lăsa povara jos din spate. Cu toate că picioarele i se muia-seră, nu voia să se așeze, fiindcă pe urmă n-ar mai fi putut să ridice trupul fiului său, pe care acolo departe, cîteva ore mai înainte, îl ajutaseră să-l ia în spate. Și așa îl purtase de atunci.

— Cum te simți?

— Rău.

Vorbea puțin. Din ce în ce mai puțin. Uneori i se părea că doarme, alteori i se părea că-i e frig. Tremura. Știa cînd îl cuprindeau frigurile pe fiul său după scuturăturile din spate, și fiindcă picioarele lui i se înfîgeau în deșert ca niște pîteni. Apoi mîinile băiatului, care îi încolăceau gîtul, îl scuturau capul de parc-ar fi avut înăuntru clopoței de dairea.

El stringea din dinți ca să nu-și muște limba și cînd frigurile treceau, îl întreba:

— Te doare rău?

— Puțin, răspundea el.

La început îi spusese: « Dă-mă jos aici . . . Lasă-mă aici . . . Mergi dumneata singur. Eu o să te ajung din urmă mîine sau cînd o să mă simt puțin mai bine ». I-o spusese de nenumărate ori. Acum nici măcar asta nu mai spunea.

Luna era acolo, în fața lor. O lună mare și roșcată care-i umplea ochii de lumină și care întindea și mai mult umbra lor pe pămînt, făcînd-o și mai întunecată.

— Nu mai văd pe unde merg, zicea el.

Dar nimeni nu-i răspundea.

Celălalt stătea sus, în spatele lui, scăldat de razele lunii, cu fața albă, fără sînge, reflectînd o lumină opacă. Și el, încovoiat, purtîndu-l în spate.

— M-ai auzit, Ignacio? Zic că nu văd bine.

— Țasta-i pământul pe care ni l-au dat.

Faustino zice:

— Ce?

Eu nu zic nimic. Gîndesc: « Melitón nu-i în toate mințile. L-a bătut soarele în creștet și de asta vorbește așa. Căldura a trecut prin pălărie și i-a încins dovleacul. Căci altfel, de ce-ar spune una ca asta? Ce pământ ne-au dat, Melitón? Aici nu-i pământ nici cît să spulbere vîntul și să poată stîrni într-un vîrtej ».

Melitón zice iar:

— Tot e bun la ceva. O să poată alerga caii în voie.

— Ce cai? îl întreabă Esteban.

Eu nu mă uitasem cu prea multă luare-aminte la Esteban. Acum, după ce a vorbit, mă uit mai bine la el. Poartă o scurtă care abia-i trece de talie, și de sub scurtă se ivește ceva ca un cap de găină.

Da, e o găină roșcată pe care Esteban o ține sub scurtă. I se văd ochii închiși în somn și ciocul deschis de parcă ar căska. Îl întreb:

— Ascultă, Teban, de unde-ai făcut rost de găina asta?

— E a mea, răspunde el.

— Mai înainte n-o aveai. De unde-ai cumpărat-o?

— N-am cumpărat-o, e din ograda mea.

— Atunci vrei să zici c-ai adus-o ca pavăză?

— Nu, am adus-o ca să am grijă de ea. Casa a rămas pustie și n-avea cine să-i dea de mîncare; de asta am adus-o. Cînd plec departe de casă, o iau totdeauna cu mine.

— Așa cum o ții, vîrită sub scurtă, o să se înăbușe. Scoate-o mai bine la aer.

El o ia subsuoară și-i suflă în cioc aerul fierbinte care-i iese din gură. Apoi zice:

— Uite c-am ajuns la rîpă.

Eu nu mai aud ce spune Esteban. Ne-am înșirat unul după altul ca să coborîm rîpă, și el merge în capul șirului. Văd că a apucat găina de picioare și o ferește la fiecare pas ca să nu se lovească cu capul de pietre.

Pe măsură ce coborîm, pământul e din ce în ce mai bun. În urma noastră se ridică un nor de praf de parc-ar fi coborît catîri, nu oameni; dar ne place să ne umplem de praf. Ne place. După ce am mers timp de cinci ceasuri călcînd pe pietrele Bărăganului, ne simțim foarte bine învăluiți în praful care se ridică peste capetele noastre și care miroase a pământ.

Pe deasupra rîului, trecînd peste coroanele verzi ale copacilor, zboară stoluri de *chachalacas*¹ verzi. Și asta ne place.

Acum lătratul ciinilor se aude aici, lîngă noi, și vîntul care bate dinspre sat se învrtește în rîpă și o umple de toate zgomotele satului.

Esteban și-a îmbrățișat din nouă găina. Cînd ajungem în dreptul primelor case, îi dezleagă picioarele ca să se dezmoștească și dispar deodată, el și găina, după uluci.

— Eu aici rămîn, ne spune Esteban.

Noi mergem mai departe, spre mijlocul satului.

Pământul pe care ni l-au dat e acolo sus.

¹ Pasăre galinacee din Mexic.

N-auzi cîinii lătrînd?

— Tu, care ești mai sus, Ignacio, spune-mi dacă auzi vreun zgomot de undeva sau dacă vezi vreo lumină în zare.

— Nu se vede nimic.

— Trebuie să fim aproape.

— Da, dar nu se aude nimic.

— Uită-te bine.

— Nu se vede nimic.

— Bietul de tine, Ignacio.

Umbra lungă și neagră a oamenilor se mișca într-una de sus în jos, căță-rîndu-se de stînci, micșorîndu-se și mărirîndu-se pe măsură ce înainta pe malul rîului. Era o singură umbră, legănătoare.

Luna ieșea încet din pămînt, ca o vîlvătaie rotundă.

— Trebuie să fim aproape de satul ăla, Ignacio. Tu, care ai urechile libere, ascultă dacă nu se aude lătratul cîinilor. Amintește-ți că ne-au zis că Tonaya e chiar în spatele muntelui. Și noi am trecut muntele acum cîteva ore. Amintește-ți, Ignacio.

— Da, dar nu văd nimic.

— Am obosit.

— Lasă-mă jos.

Bătrînul se lăsă pe spate pînă ce se putu sprijini de peretele de stîncă și se mai odihni puțin, fără a-și lăsa povara jos din spate. Cu toate că picioarele l se muia-seră, nu voia să se așeze, fiindcă pe urmă n-ar mai fi putut să ridice trupul fiului său, pe care acolo departe, cîteva ore mai înainte, îl ajutaseră să-l ia în spate. Și așa îl purtase de atunci.

— Cum te simți?

— Rău.

Vorbea puțin. Din ce în ce mai puțin. Uneori i se părea că doarme, alteori l se părea că-i e frig. Tremura. Știa cînd îl cuprindeau frigurile pe fiul său după scuturăturile din spate, și fiindcă picioarele lui l se înfîgeau în deșert ca niște pînteni. Apoi mîinile băiatului, care îi încolăceau gîtul, îi scuturau capul de parc-ar fi avut înăuntru clopoței de dairea.

El strîngea din dinți ca să nu-și muște limba și cînd frigurile treceau, îl întreba:

— Te doare rău?

— Puțin, răspundea el.

La început îi spusese: « Dă-mă jos aici . . . Lasă-mă aici . . . Mergi dumneata singur. Eu o să te ajung din urmă mîine sau cînd o să mă simt puțin mai bine ». I-o spusese de nenumărate ori. Acum nici măcar asta nu mai spunea.

Luna era acolo, în fața lor. O lună mare și roșcată care-i umplea ochii de lumină și care întindea și mai mult umbra lor pe pămînt, făcînd-o și mai întunecată.

— Nu mai văd pe unde merg, zicea el.

Dar nimeni nu-i răspundea.

Celălalt stătea sus, în spatele lui, scăldat de razele lunii, cu fața albă, fără sînge, reflectînd o lumină opacă. Și el, încovoiat, purtîndu-l în spate.

— M-ai auzit, Ignacio? Zic că nu văd bine.

Dar celălalt tăcea mai departe.

Își continuă drumul, împiedicându-se la fiecare pas. Își apleca trupul, apoi și-l îndrepta, și se împiedica iar.

— Țta numai drum nu se poate numi. Ne-au zis că Tonaya e în spatele dealului. Am trecut dealul de mult. Și Tonaya nu se vede, și nici nu se aude vreun zgomot care să ne anunțe că e aproape. De ce nu vrei să-mi spui ce vezi, tu, care ești mai sus, Ignacio?

— Lasă-mă jos, tată.

— Ți-e rău?

— Da.

— Te duc la Tonaya oricum ar fi. Acolo oi găsi eu pe cineva să te îngrijească. Se zice că e și un doctor acolo. O să te duc la el. Te-am adus în spate de atâtea ceasuri și n-o să te las acum singur în mijlocul drumului, ca să-ți faci de petrecanie cine știe ce tilhari.

Se clătină puțin. Făcu cițiva pași micuți într-o parte, pînă-și găsi echilibrul.

— O să te duc la Tonaya.

— Lasă-mă jos.

Glasul său devenise ușor, aproape o șoaptă.

— Vreau să mă culc puțin.

— Dormi acolo sus. Eu te țin bine, n-avea nici o grlă.

Luna urca, acum aproape albastră, pe cerul senin. Fața bătrînului, scăldată de sudoare, se umplu de lumină. Închise ochii, ca să-i ferească de lumina care-i bătea în față. Nu putea să-și plece capul, cuprins cum era de brațele fiului său.

— Tot ce fac să știi că n-o fac pentru tine. O fac pentru răposata maică-ta, Dumnezeu s-o ierte. Că ești fiul ei, de asta o fac. Ea m-ar muștra acum dacă te-aș fi lăsat să zaci acolo unde te-am găsit și nu te-aș fi luat să te aduc aici ca să te îngrijească, cum fac acum. Ea îmi dă puteri să te duc în spate, nu tu. Și asta pentru că de la tine n-am avut parte decît de necazuri, de umilință, acoperindu-mă de rușine.

Asuda vorbind. Dar vîntul nopții îi zvînta îndată sudoarea. Și peste sudoarea zvîntată se iveau alte picături de sudoare.

— O să mă deșelez, dar tot o să ajung cu tine la Tonaya, ca să-ți vindecî rănile pe care ți le-au făcut. Și sînt sigur că de îndată ce-o să te pui pe picioare o să te întorci la tilhăriile tale. Dar asta nu mă mai privește pe mine. Numai să te duci cît mai departe, ca să nu mai aud de tine. Numai să te știu departe... Căci pentru mine nu mai ești ca un fiu. Am blestemat singele pe care-l ai de la mine. Partea pe care-o ai de la mine am blestemat-o. Am zis: « Să-i putrezească în rinichi singele pe care i l-am dat eu ! » Te-am blestemat cînd am aflat că trăiești din tilhării, ieșind la drumul mare să omori oameni... Oameni cumsecade. Dacă vrei să zici că nu-i așa, uite, dovadă cumătrul Tranquilino, care te-a botezat. Care ți-a pus nume. Și tocmai el să aibă ghinionul să se întîlnească cu tine. De atunci mi-am zis: « Țta nu poate fi fiul meu ».

— Uită-te să-mi spui dacă vezi ceva. Sau dacă auzi ceva. Fiindcă tu poți să vezi și să auzi de-acolo de sus, că eu sînt ca și surd.

— Nu văd nimic.

— Cu atît mai rău pentru tine, Ignacio.

— Mi-e sete.

— Rabdă ! Trebuie să fim aproape. Numai că e o noapte foarte întunecoasă și pesemne că au stins luminile în sat. Dar cel puțin ar trebui să auzi lătratul cînilor. Încearcă să auzi.

— Mi-e tare sete și pic de somn.

— Îmi amintesc când te-ai născut. Așa erai și atunci. Te sculai flămînd și mincai ca să te culci iar. Și maică-ta îți dădea apă, fiindcă îi supsesesi tot laptele. N-avea atita lapte cît cereai tu. Și erai tare mînios. Atunci n-ai fi crezut că o dată cu trecerea timpului o să îți se urce mînia la cap... Dar așa a fost. Maică-ta, fie-i țărîna ușoară, voia să crești mare și voinic. Credea că o să aibă în tine un sprîjin la bătrînețe. Nu te-a avut decît pe tine. Celălalt fiu pe care trebuia să-l aibă a omorît-o. Și tu ai fi omorît-o a doua oară, de-ar fi trăit să vadă ce-ai ajuns.

Simți că cel pe care-l purta în spate nu-i mai strîngea șoldurile între genunchi și că picioarele îi atîrnau acum legănîndu-se într-o parte și într-alta. Și i se păru că și capul celui de sus se clătina parcă ar fi fost scuturat de sughițuri.

Simți căzîndu-i în păr picături mari, ca niște lacrimi.

— Plîngi, Ignacio? Te face să plîngi amintirea maică-tii, nu-i așa? Dar nici-odată n-ai făcut nimic pentru ea. Întotdeauna ne-ai răsplătit cum nu meritam pentru că te-am adus pe lume. Parcă în loc de blîndețe ți-am fi transmis numai răutate. Și uite unde-ai ajuns. Te-au rănit. Ce s-a ales de prietenii tăi? I-au omorît pe toți. Dar ei n-aveau pe nimeni. Ei ar fi putut să zică: « N-avem pe nimeni să ne plîngă de milă ». Dar tu, Ignacio?

Ajunsesse în sat. Văzu cum sclipesc acoperișurile în lumina lunii. Avu impresia că-l strivește greutatea băiatului său și simți că genunchii i se frîng într-un ultim efort. Cînd ajunse la prima ulicioară, se așeză pe marginea șanțului și puse jos trupul pe care-l purtase în spate, moale ca o cirpă.

Desfăcu cu greu degetele cu care fiul său îi încheștase gîtul și, cînd se eliberă din strînsoare, auzi din toate părțile cum lătrau cîinii.

— Și tu nu-i auzezi, Ignacio? Nu m-ai ajutat nici măcar cu speranța asta.

Luvina

— Dintre colinele înalte dinspre sud, Luvina e cea mai înaltă și cea mai stîncosă. Pare învelită în piatra aceea cenușie din care se face var, dar în Luvina oamenii nu fac var din ea și n-au nici un folos de pe urma ei. Acolo îi spun « piatră crudă », și culmea care suie spre Luvina se cheamă coasta Piatra Crudă. Vîntul și soarele au luat asupra lor misiunea de a o fărîmîța, așa încît pămîntul e pe acolo albicios și strălucitor de parc-ar fi stropit tot timpul de roua dimineții; deși asta-i doar un fel de-a spune, că de fapt la Luvina zilele sînt tot atît de friguroase ca și nopțile, și roua îngheață în înaltul cerului mai înainte de a ajunge să cadă pe pămînt.

... Iar pămîntul e povirnit. Se crapă în toate părțile în rîpe adînci, atît de adînci că nici nu li se vede fundul. Cei din Luvina zic că din rîpele acelea se înalță visele; dar eu unul, singurul lucru pe care l-am văzut a fost vîntul, în vârtejuri, ca și cum acolo jos l-ar fi ținut închis într-o țevă de rogoz. Un vînt care nu lasă să crească nici lăsniciorul: planta aceea mică și tristă care abia poate trăi făcîndu-se una cu pămîntul, agățată cu nenumăratele ei rădăcini de stîncile munților. Numai uneori, acolo unde e puțină umbră, ascunsă între stînci, înflorește floarea *chicalote*, ca un mac alb. Dar se ofilește repede. Atunci o auzi cum biciuie aerul cu frunzele ei spinoase, făcînd un zgomot ca acela pe care-l face cuțitul cînd îl ascuți de platră.

— O să ai timp să vezi vîntul ăsta care suflă spre Luvina. E cenușiu. Lumea zice că e cenușiu, fiindcă aduce nisip vulcanic; dar oricum ar fi, aerul e negru. O să-l vezi și dumneata. Se grămădește în Luvina agățîndu-se de lucruri de parcă

le-ar mușca. Și de multe ori ridică acoperișurile caselor ca și când ar ridica o pălărie de paie, lăsînd pereții goi, descoperiți. Apoi zgîrie de parc-ar avea unghii: îl auzi dimineța și seara, ceas de ceas, fără încetare, răzuînd pereții, smulgînd bulgări de pămînt, săpînd cu cazmaua lui ascuțită pe sub uși, pînă ce-l simți că se învîrtește în trupul tău ca și cum ar începe să-ți zgîlție balamalele oaselor. Ai să vezi și dumneata.

Omul care vorbea rămase un timp tăcut, privind afară.

Susurul rîului ajungea pînă la ei. Apele revărsate treceau de crengile copacilor; suflarea vîntului care clătina ușor frunzele migdalilor se împletea cu strigătele copiilor care se jucau în fața dughenei.

Termitele intrau și se loveau de lampa de petrol, căzînd jos cu aripile pîrlite. Iar afară se întuneca din ce în ce mai tare.

— Hei, Camilo, mai dă-ne două pahare de bere, zise iar omul. Apoi adăugă:

— Și încă ceva, domnule. Niciodată n-o să vezi la Luvina cerul albastru. Acolo toată zarea e decolorată; cerul e mereu acoperit de o pată întunecată care nu se șterge niciodată. Toată mîgura e golașă, fără un copac, fără pic de verdeață care să-ți mai învîioreze privirea; totul e învăluit într-o pîclă cenușie. Ai să vezi și dumneata colinele acelea stinse de parc-ar fi moarte și Luvina pe cea mai înaltă dintre ele, încununînd-o cu căsuțele ei albe ca o cunună de mort. . .

Strigătele copiilor se apropiară, și după cîteva clipe, cîteva pătrunseră în dughenă. Asta-l făcu pe bărbatul care vorbea să se ridice, să facă cîteva pași spre ușă și să le spună: « Ștergeți-o de-aici! Nu vedeți că ne deranjați? ! Jucați-vă afară cît vreți, dar fără gălăgie ».

Apoi, întorcîndu-se spre masă, se așeză și zise:

— Așa, și cum îți spuneam, acolo plouă puțin. Pe la mijlocul anului se stîrnesc cîteva furtuni care biciuie pămîntul și-l sfîșie, lăsînd numai stîncile și pietrișul spălat de ape. E mai mare dragul să vezi atunci cum se tirăsc norii, cum merg de la o colină la alta făcînd tumbse de parc-ar fi niște bășici umflate; plesnind și lovind-le cu trăznetele lor, ca și cum s-ar sparge de muchiile rîpelor. Dar după zece-douăsprezece zile se duc și nu se mai întorc pînă în anul următor, și uneori se întîmplă să nu se mai întoarcă cîteva ani la rînd. . . Da, plouă, puțin. Atît de puțin, încît aproape că nu plouă deloc, și pămîntul, pe lingă faptul că e uscat și strîns ca o piele tăbăcită, e plin de crăpături și de « tăieturi de apă » cum le zice pe-acolo, care nu sînt altceva decît bulgări de pămînt întărit ca niște pietre ascuțite, care ți se înfig în talpă cînd mergi pe acolo, de parcă și pămîntului i-ar fi ieșit țepi. Da, da, și pămîntului i-au ieșit țepi.

Dădu pe gît berea pînă ce în sticlă nu mai rămase decît spuma și vorbi mai departe:

— Oricum ai privi-o, Luvina e un loc foarte trist. Dumneata, care te duci acolo, ai să-ți dai seama. Eu aș zice că e locul unde s-a culbărit tristețea. Unde nu se știe ce-l zîmbetul, ca și cum tuturor oamenilor le-ar fi împietrit fețele. Și dumneata, dacă vrei, poți vedea această tristețe în orice ceas al zilei. Vîntul care bate acolo o răcolește numai, dar n-o ia cu el niciodată. Ea rămîne acolo de parcă acolo s-ar fi născut. Și chiar poți s-o încerci și s-o simți, fiindcă e mereu în spatele tău, lipită de tine, și te apasă ca o catapasmă uriașă pe carnea vie a inimii. . . Cei de pe-acolo zic că pe lună plină nu văd năluca vîntului străbătînd străzile din Luvina, tîrînd după el o pelerină neagră, dar eu unul, singurul lucru pe care-am reușit să-l văd, cînd era lună plină la Luvina, a fost chipul deznădejdiei. . . întotdeauna. Dar bea-ți berea. Văd că nici n-ai gustat-o măcar. Încearc-o, ori poate că nu-ți place așa caldușă. Să știi însă că aici nu există alta. Știu că așa n-are gust bun; că miroase a grajd. Dar aici te obișnuiești. Și crede-mă că acolo nici măcar

berea asta nu poți s-o bei. Când o s-ajungi la Luvina o să te miri. Acolo n-o să poți gusta decît un amestec pe care ei îl fac dintr-o iarbă numită *hojasé*, și după primele înghițituri o să ți se învîrte capul de n-o să mai știi pe ce lume te afli. Mai bine bea-ți berea asta. Eu știu ce-ți spun.

Afară se auzea neîntrerupt susurul riului. Și suflarea vîntului. Și copiii jucîndu-se. Părea că e încă devreme, deși se lăsase întunericul.

Bărbatul se duse din nou la ușă, apoi se întoarse, Zise:

— E ușor să vezi lucrurile de-aici, reînvîlate în amintire, căci aici nu e nimic care să semene cu Luvina. Dar pentru mine nu e deloc greu să-ți vorbesc de ceea ce știu, cînd e vorba de Luvina. Am trăit acolo. Acolo mi-am îngropat viața... M-am dus în locul acela plin de iluzii și m-am întors bătrîn și înfrînt. Iar acum te duci dumneata acolo... Bine. Parcă-mi aduc aminte de mine. Mă pun în locul dumitale și mă gîndesc... Uite, cînd eu am ajuns prima dată la Luvina... Dar, îmi dai voie mai întîi să beau berea dumitale? Văd că dumneata nici nu vrei să guști. Iar mie-mi prinde bine. Mă înviorcă. Simt ca și cum mi-aș face o frecție la cap cu ulei camforat... Ei bine, cum îți spuneam, cînd am ajuns prima dată la Luvina, căraușul care ne-a dus n-a vrut nici măcar să lase dobitoacele să se odihnească. De îndată ce-am coborît, s-a întors și ne-a zis:

— Eu am plecat.

— Așteaptă, omule; nu lași să-și mai tragă sufletul caii ăștia? Sînt frînți de oboseală.

— Aici o să li se facă mai rău, ne spuse el. E mai bine să mă întorc.

Și s-a dus, coborînd repede coasta Piedra Cruda, dînd bice cailor de parcă s-ar fi îndepărtat de un loc blestemat.

Noi, eu cu nevastă-mea și cei trei copii, am rămas acolo, în mijlocul pleței, cu toate lucrurile în brațe. În mijlocul acelei plețe unde se auzea numai urletul vîntului.

O piață pustie, fără pic de iarbă ca să oprească vîntul. Am rămas acolo.

Atunci am întrebato pe nevastă-mea:

— În ce sat ne aflăm, Agripina?

Și ea a ridicat din umeri.

— Bine, dacă nu ești prea ostenită, du-te să cauți un loc unde să mîncăm și să dormim noaptea asta. Te așteptăm aici, i-am zis.

Ea îl strînse la plect pe cel mai mic dintre copii și se duse.

Pe înserat, cînd soarele mai lumina doar culmile colinelor, ne-am dus s-o căutăm. Am mers pe ulițele din Luvina, pînă ce am găsit-o în biserică: așezată chiar în mijlocul acelei biserici singuratice, cu copilul adormit în poală.

— Ce faci aici, Agripina?

— Am intrat să mă rog, ne-a zis ea.

— De ce? am întrebat-o.

Iar ea a ridicat din umeri.

Acolo n-aveai cui să te rogi. Era o încăpere pustie, fără uși, doar cu cîteva spărturi în loc de ferestre și cu acoperișul crăpat, prin care vîntul se strecura ca printr-o sită.

— Unde-i hanul?

— Nu e nici un han.

— Dar circiuma?

— Nu e nici o circumă.

— Ai văzut pe cineva? Trăiește vreun suflet de om aici? am întrebat-o.

— Da, aici peste drum... Cîteva femei... Le văd și acum. Ulte, acolo, prin crăpăturile ușii din față, văd cum le strălucesc ochii cu care ne urmăresc...

S-au tot apropiat încet-încet de noi . . . Uite-le. Văd scînteile din ochii lor . . . Dar n-au ce să ne dea de mâncare. Mi-au spus, fără să scoată capul afară, că în satul ăsta nu-i nimic de mâncare. Atunci am intrat aici să mă rog, să-i cer lui Dumnezeu îndurare pentru noi.

— De ce nu te-ai întors în piață? Te-am așteptat acolo.

— Am intrat aici să mă rog. Încă nu mi-am terminat rugăciunea.

— Ce sat e ăsta, Agripina?

Și ea a ridicat iarăși din umeri.

Noaptea aceea ne-am strîns să dormim într-un colț al bisericii, în spatele altarului pustiu. Vîntul răzbătea și acolo, deși nu mai avea aceeași putere ca afară. L-am ascultat cum trece pe deasupra noastră, cu urletele lui prelungi, L-am ascultat cum intră și iese prin săpăturile ușilor; cum lovește cu minile lui crucile din biserică : niște cruci mari și grele făcute din lemn de mezquite ce atîrnau pe pereți de-o parte și de alta, legate cu o sîrmă groasă care scrișnea la fiecare rafală de vînt de parc-ar fi scrișnit cineva din dinți.

Copiii plîngeau fiindcă nu puteau adormi de frică. Iar nevastă-mea se chinuia încercînd să-i îmbrățișeze pe toți la pieptul ei. Îmbrățișînd mînunchiul ei de copii. Și eu lîngă ei, neștiînd ce să fac.

Puțin înainte de revărsatul zorilor vîntul se mai potoli. Apoi nu se mai auzi de loc. Cîtva timp în dimineața aceea totul rămase liniștit, ca și cum cerul s-ar fi făcut una cu pămîntul, strivind zgomotele sub greutatea sa . . . Se auzea răsufarea copiilor, care acum dormeau. Am auzit cum se trezește nevastă-mea, care dormea lîngă mine.

— Ce e? mi-a zis.

— Ce să fie? am întrebat-o eu.

— Ăsta, zgomotul ăsta.

— E tăcerea. Dormi. Odihnește-te, chiar dacă a mai rămas foarte puțin pînă la ziuă.

Dar după cîtva timp am auzit și eu. Era ca un zbor de lilieci în întuneric, foarte aproape de noi. De lilieci cu aripi mari care atingeau ușor pămîntul. M-am ridicat, și filfiitul lor de aripi se auzi mai tare, ca și cum stolul de lilieci s-ar fi speriat și-ar fi zburat spre crăpăturile ușii. Atunci am înaintat în virful picioarelor pînă acolo, auzind în fața mea acel murmur surd. M-am oprit în ușă și le-am văzut. Le-am văzut pe toate femeile din Luvina cu ulcioarele pe umăr, cu broboadele legate la cap și cu fețele lor negre pe fondul negru al nopții.

— Ce vreți? le-am întrebat.

Una dintre ele mi-a răspuns:

— Am venit după apă.

Le-am văzut stînd cîteva clipe în fața mea și uitîndu-se la mine. Apoi, ca niște umbre, porniră în josul uliței, cu ulcioarele lor negre.

Nu, n-o să uit cît oi trăi acea primă noapte petrecută la Luvina . . . Dumneata nu crezi că merită să mai luăm o bere? Doar așa, ca să-mi treacă gustul amintirii.

— Mi se pare că dumneata m-ai întrebat cîți ani am stat la Luvina, așa-i? . . . Drept să-ți spun, nu știu. Am pierdut noțiunea timpului de cînd am fost bolnav de febră galbenă; dar trebuie să fi stat o veșnicie . . . Și ce-i mai rău e că acolo timpul e foarte lung. Nimeni nu mai știe socoteala orelor și nimănu-l nu-i mai pasă de scurgerea anilor. Mai întîi se luminează de ziuă, apoi se înserează. Pe urmă cade noaptea. Și tot așa zile și nopți în șir, pînă cînd vine ziua morții, care pentru ei e o speranță.

Dumneata, gîndeşti, pesemne, că nu fac altceva decît să spun unul şi acelaşi lucru. Şi aşa este, da, domnule. . . Stai aşezat pe pragul uşii, privind cum răsare şi apune soarele, ridicînd şi coborînd capul, pînă cînd te lasă puterile, şi atunci totul devine liniştit, fără timp, ca şi cum ai trăi dintotdeauna în veşnicie. Asta fac acolo bătrînii.

Fiindcă la Luvina trăiesc numai cei bătrîni de tot şi cei care încă nu s-au născut cum s-ar zice. . . Şi femeile fără putere, ca nişte umbre, atît sînt de slabe. Copiii care s-au născut acolo au plecat. . . Abia se crapă de ziuă şi ei sînt bărbaţi. Vorba ceea, pleacă de la pieptul mamei, pun mîna pe sapă şi pe-aici îi-e drumul. Nimeni nu-i mai vede la Luvina. Aşa merg lucrurile.

Rămîn numai cei bătrîni de tot şi femeile singure, sau cele care au un bărbat plecat Dumnezeu ştie unde. . . Vin din cînd în cînd ca furtunile de care-ţi vorbeam; se stirneşte un zumzet în tot satul cînd se întoarce cîte unul, şi un geamăt cînd pleacă iar. . . Lasă sacul cu hrană pentru bătrîni şi fac să rodească un nou prunc în pîntecul nevestelor, şi pe urmă nimeni nu mai ştie nimic de ei timp de un an de zile şi uneori niciodată. . . Aşa e obiceiul. Acolo-i zic lege, dar e totuna. Copiii îşi trec viaţa muncind pentru părinţi, aşa cum părinţii au muncit pentru părinţii lor şi cum au împlinit legea cine ştie cîte generaţii înaintea lor. . .

Între timp, bătrînii îi aşteaptă pe ei şi ziua morţii, aşezaţi în uşile caselor, vlăguţi, ţinuţi în viaţă doar de acest lucru sfînt care e recunoştinţa fiilor. . . Singuri, în singurătatea aceea din Luvina.

Într-o zi am încercat să-i conving să plece în altă parte, unde-or găsi pămînt mai bun. Să plecăm de aici ! le-am zis. O să găsim noi de lucru undeva. Guvernul o să ne ajute. Ei m-au ascultat fără să clipească, privindu-mă cu ochii lor adînci în care strălucea o lumină slabă.

— Zici că Guvernul o să ne ajute, domnule învăţător ? Cunoşti dumneata Guvernul ?

Le-am spus că da.

— Şi noi îl cunoaştem. Uite că s-a-ntîmplat să-l cunoaştem şi noi. Dar, cei drept, nu ştim nimic despre mama Guvernului.

Eu le-am spus că era Patria. Ei au clătinat din cap zicînd că nu-i aşa. Şi au ris. A fost singura dată cînd i-am auzit rîzînd pe cei din Luvina. Au rînit cu dinţii lor ştirbi şi mi-au spus că nu-i aşa, că Guvernul n-avea mamă.

Şi au dreptate, află dumneata că au dreptate. Guvernul îşi aminteşte de ei numai cînd vreun băiat a făcut vreo tîlhărie acolo jos. Atunci trimite după el la Luvina şi-l execută. Altfel nu se interesează de viaţa lor, nici măcar nu ştiu că există.

— Dumneata vrei să ne faci să părăsim Luvina, fiindcă, după părerea dumitale, am îndurat destulă foame fără s-o merităm, mi-au spus ei. Dar dacă noi plecăm, cine-o să mai aibă grijă de morţii noştri. Ei trăiesc aici şi nu putem să-i lăsăm singuri.

Şi acolo au rămas. O să-i vezi şi dumneata acum cînd o să ajungi în sat. Mesecînd tescovină de mezquite uscat şi înghiţindu-şi sculpatul ca să înşele foamea. O să-i priveşti cum trec ca nişte umbre, lipiţi de zidurile caselor, aproape purtaţi pe sus de vînt.

— N-auziţi vîntul ăsta ? le-am mai spus eu atunci. Vîntul o să vă dea gata curînd pe toţi.

— Trăieşte ceea ce trebuie să trăiască. Asta-i porunca Domnului, mi-au răspuns ei. E rău cînd nu mai bate vîntul. Cînd se întîmplă să nu mai bată, soarele se apropie prea mult de Luvina şi ne suge singele şi puţinul strop de apă care ne-a mai rămas în trup. Vîntul face ca soarele să rămînă acolo sus. Aşa-i mai bine

Nu le-am mai spus nimic. Am plecat din Luvina și de-atunci nu m-am mai întors și nici n-am de gând s-o fac.

Dar uite cum e făcută lumea. Dumneata mergi acum acolo, peste câteva ceasuri. Să fi trecut cincisprezece ani de când mi-au spus și mie la fel: « Dumneata ai să mergi la San Juan Luvina ».

Pe atunci eram și eu bărbat în putere. Eram plin de idei . . . Doar știi și dumneata că toți ne umplem capul cu idei. Și venim să le înfăptuim acolo unde ajungem. Dar la Luvina nu s-a putut așa ceva. Am încercat, dar degeaba . . .

San Juan Luvina. Mi se părea un nume dumnezeiesc. Dar acolo e purgatoriu. E un loc al morții, unde au murit pînă și cîinii, și nici măcar n-are cine să latre la tăcere ; căci după ce te-ai obișnuit cu vîntul care suflă acolo, nu se mai aude decît tăcerea pe care o găsești în toate pustietățile. Și asta te dă gata. Uită-te la mine. Cu mine s-a terminat. Dumneata care mergi acolo o să-ți dai curînd seama de ceea ce-ți spun . . .

Ce-ai zice dacă i-am cere patronului să ne prepare niște *mezcalitos* ? Cu berea asta trebuie să te ridici mereu de la masă și te întrerupi din vorbă. Hei, Camilo, adu-ne niște *mezcales* !

Și cum îți spuneam . . .

Dar nu mai spuse nimic. Rămase cu ochii așintiți la un punct de pe masă unde termitelile fără aripi se îngrămădeau ca niște viermuși.

Afară se auzea cum se lasă noaptea. Și clipocitul apei lovindu-se de trunchiurile de *camichines*. Și larva depărtată a copiilor. Pe petecul de cer care se vedea prin deschizătura ușii începeau să clipească stelele.

Bărbatul care pînă atunci se uitase cu luare-aminte la termite căzu cu capul pe masă și adormi.

În românește de ANDREI IONESCU

Kalevala

La Kemi mi s-a spus că undeva departe spre apus, în adîncurile Kareliei, ar exista regiunea Kalevala, și că acolo s-ar afla cîntăreți de rune¹. Că pe malul lacului ar crește un pin, sub care se întîlnesc bătrînii — ultimii mohicani — care-și cîntă runele și, la fel ca acum o mie de ani, îl preamăresc încă pe mărețul Väinämöinen.

Atunci am uitat pentru un timp marea, pescarii, toate aceste țarmuri pustii cu cherhanale rare și am pornit spre Kalevala ca într-un basm, pe urmele pasării fermecate. Soarele ba apărea, ba se ascundea, la un moment dat s-a pornit chiar o ploaie, și toate aceste felurite stînci, mușchi, pini și lacuri ba sclipeau, devenind albastre sau împurpurîndu-se, ba căpătau o anume nuanță posomorită care făcea ca zguduitorile pricinuite de drumul groaznic să devină mai chinuitoare și în minte să se furișeze un gînd posac: « Pentru ce am plecat? »

Rîul Kemi, cu ale sale praguri, ostroave și plute pline cu lemne, care-l zăgăzuiesc pe mulți kilometri, cînd se iveră, cînd dispărea la fel ca soarele, drumul trecea cînd pe munte cînd pe sub munte, ceasurile se scurgeau unele după altele, lumea din autobuz se schimba, în jur începuse să se vorbească finlandeza, totul mirosea a pădure, a haine de piele îmbibate de ploaie, a basmale și șepci ude, pe podea scîrțiau coșuri cu mure și afine . . .

Șoferul, cu cît era mai departe de Kemi, cu atît devenea mai leneș și mai vesel, pălăvrăgea cu pasagerii, conducînd cu o singură mîină; cealaltă o afundase în primul coș la îndemînă, de unde scotea pumni întregi de mure și afine, iar buzele lui deveniseră de mult vinete. Pe șosea, staționau oameni, cai și vaci, uitîndu-se la autobuzul care se apropia. Autobuzul s-a oprit, șoferul mîncă acum afine cu amîndouă mîinile și aștepta să putem pleca . . .

¹ Rune — balade populare străvechi, aparținînd folclorului și mitologiei karelo-finlandeze.

Cei care urcau erau păstori, pădurari și pescari, cu undițe noduroase. Toți erau îmbrăcați în mantăi din foaie de cort și purtau cizme înalte; moameala cu care porniseră la drum era mare cât palma, — știuci mînjindu-le pelerinele cu mucozități le alunecau de pe umeri și se izbeau cu zgomot de cizme.

Între timp, norii din față au căpătat culoarea azurului, iar blocurile de granit de pe-o parte și alta, s-au înroșit. Strălucea un soare jos, blînd și, peste o clipă, la orizont a început să sclipească, să se acopere de ceață, să se învoldureze o uriașă întindere de apă. Kuitto-iarvi ! Zăcea liniștită, ca o uriașă scoică sidefie, iar insula de pe ea și norii de deasupra erau albaștri.

Totuși, e trist nordul ! L-am văzut pentru prima oară acum șase ani : toată noaptea am călătorit pe un vapor din Arhanghelsk și n-am dormit multă vreme; în picioare pe puntea goală, așteptam balansul. Dar nu era hulă: strălucea o lună apropiată și roșie, lîngă bord țîșneau, strălucitoare scînteii verzi, și drumul lunii se întindea, larg, pînă la orizont, deschizîndu-se acolo într-o pîclă scăpărătoare. Iar cînd m-am deșteptat dimineața, vaporul se afla de mult la Pertominsk, pe chei era forfotă, oamenii rostogoleau butoiaie cu scrumbii, încărcau și descărcau într-una, strigau și-și făceau semne. Trolile mugeau, brațele macaralelor se roteau încolo și-ncoace și o mireasmă puse deodată stăpînire pe mine, — mireasmă de mare, de pește sărat, de lemn, de catran, de cărbune ars; cîte șlepuri, cîte bărci cu motor și șalupe se legănuu acolo, aproape, lîngă vapor, cîte punți, cabine de comandă și cataracte vedeai pretutindeni și ce profund spațiu marin se întindea spre nord, dincolo de munți, dincolo de promontoriul din golful Unsk ! Și toate acestea se iveau prima dată pentru mine, zguduindu-mă pînă la fior, — iată-mă văzînd în sfîrșit cu proprii mei ochi acele lucruri despre care odată doar citisem.

Mă pîndea însă și altceva — un apăsător sentiment de pustietate, de singurătate . . . Abia instalat în locuință, sorbind în pripă ceaiul din samovarul sfîrșietor, purtînd în urechi muzica graiului nordic, am plecat pe malul golfului Unsk. Ținînd într-una stînga, am ieșit pe o fîșie de nisip depărtată de port, am ocolit o serie de lungi hambare vineții posomorîte și m-am pomenit pe țărm. Tot ceea ce era viu rămăsese în spatele meu; stăteam cu fața spre apă, spre pustietate. Brazi și mesteceni strîmbi, mărunți, un vînt trist măturînd nisipul pe țărm, legănînd și iar legănînd apa ! Iar malul celălalt al golfului era acum cu totul sălbatec și pustiu, în spatele lui se zăreau niște sate, foarte rare și mici, iar între aceste sate se întindeau zeci de kilometri de țărm pustiu, pe care trebuia să-l străbat . . . Ce-i asta — sfîrșitul lumii, capătul pămîntului, uitat de toți ? Totuși, pentru ce îmi simțeam sufletul atît de ușor, pentru ce, pe urmă, luminoase mi-au fost

amintirile despre acest septembrie petrecut în nord, despre aceste țăr-muri și acești oameni care le populează?

Așa mă gîndeam și eram chiar bucuros în ziua următoare sosirii mele la Uhta, așteptînd șalupe care ne va duce la Ala-iarvi. Dar vremea s-a stricat de dimineată și norii de deasupra acestei țări stîlcoase, ca nicăieri de apropiată, apasă, strivesc totul, culorile sfioase, gingașe, ce trăiesc din soare, acum au dispărut și totul a devenit de-un albastru cenușiu. Bate vîntul, pe lac rătă-cește un imens val neregulat, bărci și șalupe își freacă bordurile de chei, pe lac nu se zărește nici un pescar, nici un singur punct negru.

Mă aflu împreună cu Ortier Stepanov, un scriitor localnic, blajin, totdeauna bine dispus, cu o față rotundă. E mulțumit, mulțumit că pleacă cu mine la Ala-iarvi, vesel că a înduplecat-o să plece acolo și pe Tatiana Perttunen.

Și ea stă alături de noi, îmbrăcată ca de sărbătoare — doar pleacă într-o vizită — veselă, schimbînd din cînd în cînd cîteva cuvinte cu Ortier și rîzînd. Nu înțeleg limba finlandeză, dar ascult cu lăcomie: e o limbă atît de frumoasă, sonoră, cu consonante și vocale duble . . .

Această Perttunen are cam optzeci de ani, poate chiar mai mult. Este povestitoare, un fel de rapsod feminin, și deși fața ei, ca la toate bătrînele, are și zbîrcituri, și gură căzută, și ochi ce și-au pierdut culoarea, există totuși în acest obraz încă ceva: fie mîndrie, fie conștiința propriei demni-tăți sau a însemnătății vieții sale, fie conștiința popularității, a respectului de care este, cum văd, înconjurată aici.

Nu vorbește deloc rusește, nu-mi aruncă nici o privire și nu-mi adre-sează nici un cuvînt, dar de altfel și cu Ortier vorbește puțin, mai mult își rumegă un gînd al ei. Locuiește singură, singură cosește, singură gre-blează fînul, pescuiește, pleacă pe insule după fructe și ciuperci — într-un cuvînt, face toată această muncă necesară și grea de bărbat, fără de care nu poți supraviețui aici. Și totuși, are optzeci de ani !

Pe timpul cînd s-a instaurat Puterea Sovietică în Karelia, ea avea patru-zece de ani bătuți — o viață de om. Și încă cum ! Ce era în veacul trecut în acest ținut, în acest ținut al poporului liniștit? Văd ca printr-o ceață case sărăcăcioase, oameni săraci, nopți negre de iarnă și deasupra pămîntului o liniște arareori încălcată de glasurile pescarilor plecînd cu barca să facă o vizită la sute de verste depărtare, sau de zgomotul puștilor lor doborînd elani. Niște turme de reni trec parcă fără zgomot prin fața mea, somoni țîșnesc din rîuri, femei îmbrăcate în alb macină grîul în prag, torc și țes . . . Au existat oare aici mori? Nu cred să fi existat, după cum nici drumuri n-au fost; tot ce a trăit în aceste veacuri pămîn-tul nostru, războaiele, revoluțiile, ce Beethoveni și Tolstoi s-au născut și-au murit — nimic din toate acestea nu se știa aici, și pentru acest popor

timpul parcă nici nu curgea, așa cum nu curge pentru aceste stînci și aceste lacuri.

Și nici chiar acum n-a dispărut încă de aici acea viață; radio, electricitate, cluburi, fierăstraie — toate acestea sînt la Uhta. Acolo, de pildă, îndărătul acelor coline scunde, ce se află? Dar acolo? Dar acolo? . . .

Îmi plimb privirea pe orizont, străduindu-mă să-mi închipui niște sate printre coline și lacuri, pe țărmul râurilor zgomotoase pline de cataracte sau pe stîncile roz de granit. Și Ortier provine dintr-un asemenea sat, tatăl lui era rapsod, i-am văzut și fotografia — desculț, bărbos, aidoma lui Lev Tolstoi, numai că poartă la centură un pumnal înfipt în teacă. Și acum, iată-ne pe toți laolaltă, gata să pornim spre Ala-iarvi, spre sătucul unde locuiește povestitoarea Maria Miheeva, la care ne ducem.

Deasupra insulei, care din depărtare pare o pată întunecată, stăruie ploaia. Aici vizibilitatea e bună, perspectiva e deschisă pe o rază de cîțiva kilometri și poți vedea cum rătăcește ploaia pe lacuri și pe insule, cum spînzură în șuvițe întunecate cînd într-o parte, cînd în alta . . .

— Vezi malul acela abrupt? Întreabă Ortier. — Acolo unde-i o rîpă roșie? Îl vezi?

— Da, ce-i cu el?

— Dar Casa de cultură, o vezi? Vezi, alături, înălțîndu-se un pin golaș?

— Da.

— Înainte, el creștea pe această rîpă.

Îi spuse ceva în finlandeză Tatianei Perttunen și pe urmă se întoarse din nou spre mine:

— Sub acest pin, acum o sută de ani, se cîntau rune. Cîntecele bătrînilor au fost culese toate de savantul finlandez Lönnrot. Așa s-a și născut Kalevala. Iar această șalupă, uită-te, poartă numele de « Arhipp Perttunen ». A fost străbunul Tatianei noastre, el a cîntat aproape toată Kalevala. De curînd, pinul a fost aproape măturat de valuri și, ca să nu moară, l-am desgropat și l-am răsădit lîngă Casa de cultură. Să stea acolo !

— Așa? făcui eu. — Vasăzică, sub acest pin, cîntau oamenii Kalevala, cu privirile ațintite spre lac, acum o sută de ani !

În călătorii, întotdeauna mi se întîmplă sau să n-am parte de nimic și totul să-mi iasă pe dos, — și drumul să fie îngrozitor, și oamenii să se nimerească cu toții beți și tîmpiți și să-mi dau seama că pricina care m-a mînat să parcurg toți acești mii de kilometri îmi scapă, se îndepărtează și chiar să mi se pară că, în genere, nimic din toate astea n-au nici un rost și că degeaba am plecat.

Alteori, însă, totul îmi izbuteste, totul îmi iese cum nu se poate mai bine, fără nici un fel de efortare din partea mea și întocmai așa cum am dorit. Atunci mă cuprinde o bucurie, la început nesigură și apoi din ce

În ce mai plină — și viața mi se pare minunată, și oamenii desăvârșiți, și îmi vine să scriu despre ei pînă la moarte — uite-i cum sînt, uite-i cum muncesc, uite-i pe toți puternici, mari — mai buni decît mine. Îi privesc, îi invidiez și blagoslovesc soarta : i-am văzut, am avut parte de-o fericire rară.

La fel și acum; șalupa a sosit, gîfîie, noi ne aflăm pe punte, puntea tremură și valurile iscate de elice au și început să onduleze apa. Și vremea se schimbă, luminișuri albastre au și apărut în direcția spre care ne îndreptăm, raze de soare s-au întins ca niște evantaie deasupra insulelor mărunte, curcubeiele țînesc deodată în cîteva locuri și principalul — acum știu : Kalevala nu se îndepărtează de mine și eu o ascult. Iar runele ei mi se par niște cascade încremenite în munți, un sunet ivit din stîncă acestei țări.

O pornim și, deodată, ca și cum ne-ar fi așteptat, pe Kuitto-iarvi răsar cîteva punctulețe care se mișcă în direcții diferite. Sînt bărci pescărești, adăpostind fiecare cîte doi pescari : unul la rame, celălalt care azvîrle plasa.

— Sînt mulți pești pe aici? Îl întreb pe Ortier.

— Oho ! Este ceva și încă ce mai pește ! răspunde lingîndu-și buzele grăsunul Ortier. Așteaptă să ajungem, o să pescuim și-o să vezi singur cînd o să mîncăm ciorba pescărească . . .

Nu-i oare o minune ? ! Plutim pe lîngă insule. Iată una care trece încet, înecată în albastru, cu pădurile răsturnate în apă, iată alta, iată a treia . . . De-ași avea o barcă, fie ea o simplă luntre, un tovarăș de drum de nădejde, care să cunoscă tăcerea tainică a pădurii și a apei, un cort, sare, chibrituri, o armă, o undiță — aș pluti și eu din insulă în insulă, aș lăsa vislele în voia lor în apa domoală, scoțîndu-le apoi sub pologul nopților albe.

Kuitto-iarvi se termină, insulele se apropie, pădurea se ridică din apă și chiar la prova se deschide, albastru, canalul care duce la Ala-iarvi. Plutim pe-o apă nemișcată, cîrmim la dreapta, la stînga, rătăcim printre păduri, printre sălcii și brazi aplecați deasupra apei, capul începe să vijîie, — și, deodată ne pomenim iarăși în larg. E Ala-iarvi !

Încă zece minute, încă jumătate de ceas, departe pe țarm se ivește un sătuleț — vreo zece pete cenușii azvîrlite pe verde. Acum este mai aproape, se și zărește debarcaderul de lemn, oamenii mișcîndu-se; șalupa își încetinește mersul, cîtăva vreme mai plutește încă, cu un zumzet slab, în virtutea inerției, se izbește de debarcader și azvîrlim funia.

Pentru ce, oare, o fi ieșit pe țarm Maria Miheeva ? Ne-o fi simțit, ne-o fi așteptat, eu nu știu, dar ne-a ieșit, grăbită, în cale; și iată-i acum laolaltă pe toți : Ortier, Tatiana Perttunen, Maria Miheeva; își desfac brațele, se îmbrățișează cruciș, dar nu se sărută, își apropie doar obrații și se bucură.

O pornim spre izba Miheeei. Ortier rîde, strigă cîte ceva, dă dispoziții și iată un băiețel c-a și fugit jos să pregătească barca, tîrînd cu el fel de fel de castroane și ceainice . . .

Nici pe meleagurile Miheeevei nu se vorbește limba rusă, și mi-e necaz; aș fi vrut atât de mult să discut cu ei, să întreb. . . Îmi rămîne o singură consolare: în timp ce ei se bucură, se întrerup unul pe altul — eu privesc în jur. O izbă ca orice izbă de prin satele noastre. Și toate colibeile sînt la fel; un singur lucru le deosebește de cele de la noi — sînt foarte rare, ocupînd tot arcul țărmului. Te uiți la una, pe urmă îți muți privirea și vezi în depărtare alta, mai zărești încă una, și iar una — locul nu le lipsește în această pustietate.

Peste zece minute coborîm cu toții jos la barcă, Proaspăt dată cu gudron, miroase violent, e neagră și lipicioasă. E foarte armonioasă, cu prova și pupa ridicate, lungă și ascuțită ca o suveică. De bine de rău, înghesuindu-ne unii în alții, încăpem cu toții, ieșim în larg și tragem la rame. Ortier, întins în mijlocul bărcii, se prăjește la soare, fredonînd, eu cu fața spre prova vîslesc cu ramele de la pupa. Miheeva mînuiește cu forță și măsurat pe cele mai grele. Vîslește fără cel mai mic efort, pălăvrăgește cu Tatiana Perttunen, iar vîslele se mișcă parcă de la sine, independent de ea.

Deodată, vine o clipă cînd parcă mă trezesc dintr-un somn; mă uit cu uimire în jur: ce-i asta? Mă aflu într-o barcă cu niște bătrîne, aud cuvinte finlandeze: «akka, iukka». Vîslele se ciocnesc de bord, țărșii scîrțîie, la dreapta e un teren abrupt, pietre roșii și albastre răzbat prin iarba și mușchiul ce acoperă țărmul, în față e un promontoriu, pe el se zăresc pini . . . Oare, ce fel de pini?

— Crîngul sfînt ! spune Ortier și rîde vesel. De mult, de mult, aici se rugau karelii, era un cimitir . . .

— Și acum?

— Acum, nu-i nimic. Un crîng ca orice crîng. Chiar aici vom face popas. O să prindem pește, și o să aprindem un foc de tabără . . .

Vîntul s-a domolit, și totul e aici neted și liniștit; numai în spatele capului se zărește o fîșie de apă întunecată — acolo valurile se zbenguie la soare, iar sălciile de lîngă maluri se scutură, încolăcindu-se ca niște mici nori de argint.

Acostăm, ieșim pe țărm sub pinii care se cațără sus pe munte, aducem ceainicul, un cazan, un topor. Ortier se apucă de îndată să facă surcele dintr-un butuc rășinos și aprinde focul. Bătrînele se așează în barcă și o pornesc spre golf să întindă plasele. Se mișcă încet și stau îndelung încremenite cu brațele încrucișate. De pe apă, glasurile lor ne parvin încet. Și-au petrecut aici întreaga viață — și ce lungă viață ! — despre asta și vorbesc, iar cuvintele lor sînt, probabil, simple și lipsite de artificiu ca toată natura de aici. Luntrea lor, cu pupa și prova ridicate, lăsată în jos la mijloc, seamănă cu lungă corabie a vikingilor.

Și iată că mi s-a terminat așteptarea, s-a sfârșit viața tuturor acestor bibani și știuci și zbaterea lor în plase, focul arde acum cu vîlvătăi vesele, coșul s-a umplut în sfârșit cu afinele pe care, printre treburi, le culegeau bătrînele, în timp ce Ortier și cu mine ne ocupam de foc, din cazanul ce spînzură deasupra flăcărilor, se revarsă spuma și de aici a și început să ne facă cu ochiul cîte un bot de știucă, sau o coadă de biban . . .

La Uhta, Ortier și cu mine ținusem o mică ședință. « Ce facem cu băutura? am întrebat eu. Cumpărăm? » Ortier a meditat îndelung, șovăind, și-a umflat obrajii rotunzi și mai întîi a spus: « Nu ! » Pe urmă, răzgîndindu-se, a hotărît: « Cumpărăm ! » Și s-a pornit pe rîs.

Acum, toți ne-am turnat cîte puțin în pahare și eu mi-am adus aminte de Giorgia și am ținut un toast, ceva lung și confuz, iar Ortier a tradus. Bătrînele au ascultat în tăcere, au rîs și au întrebat cum mă cheamă. Le-am spus, s-au străduit îndelung să se familiarizeze cu numele meu după tată, « Pavlovici », dar n-au ajuns la nici un rezultat și atunci au decis: « Să-i spunem simplu lurkka ! »

— Hai noroc, lurkka !

Ciorba e gata. Mîncăm însă parcă fără plăcere, în silă, privim în lături și eu înțeleg deodată că ciorba — este atît de simplu ! — că ea reprezintă un fel de preludiu la acel ceva important care începe acum.

Vîntul cade definitiv, norii se risipesc, soarele își reia puterea, azvîrlind pete pe mușchiul de la picioarele pinilor, pe fețele noastre. Fumul focului ce se stinge se tîrăște spre lac, barca noastră sudată parcă de mal formează pe apă o pată neagră.

Bătrîna Perttunen își lăsa capul în jos, eu cu Ortier ne întindem, ne tolănim pe mușchi și Ortier îmi face cu ochiul: « acum începe » !

Tatiana Perttunen își plimbă degetele noduroase, arse de soare pe fustă, o netezește, se uită la cărbuni, la cenușa lor, la tremurul lor zvîcnit, înecat în albastru. Maria Miheeva se întoarce, privește spre lac, amintindu-și parcă ceva de-acasă, ceva ce trebuie să facă azi negreșit.

Tatiana Perttunen spune ceva cu jumătate de glas și Ortier îmi tălmăcește îndată:

— Va povesti despre cum cînta Văinämöinen la kantele¹ său, cioplit din oase de pește . . . Și ea începe să cînte. Răsună primele sunete ale glasului ei neexpresiv, primele cuvinte sînt pronunțate în grabă, instabilă, își croiește drum o melodie, care scapă încă urechii. Bătrîna nici măcar nu mai cîntă, ci intonează un recitativ, care se rostogolește ca un pîrîu în pădure, cu același gîlgiit capricios, cînd înalt, cînd grav.

¹ Kantele—instrument muzical arhaic, aparținînd poporului karelo-fin.

Dar fața ei s-a metamorfozat — ochii sînt ațintiți într-un singur punct, degetele se mișcă, se chircesc și se îndreaptă, capul tremură și se lasă pe spate, privirile se ridică spre pini, spre largul lacului, dar imediat coboară. Uneori, ea își înalță glasul, își încrunță sprîncelele, scoate un strigăt înfricoșător și ridică mîna amenințînd, dar după o clipă își revine, și biiguie, legănîndu-se, ceva foarte trist.

*Kaikippa nousi kuulnmaa
Metsiasta metsian eelavaa . . .*

Cam asta cred că aude urechea mea rusească. De bine, de rău, Ortier izbutește să-mi traducă în șoaptă fragmente din rună, pe șira spinării simt alunecîndu-mi încet valuri de ger și răsufierea mi-e tot mai grea.

Cîte cîntece n-am ascultat în viața mea ! Și pe unde numai nu le-am ascultat ! Și toate pînă astăzi răsună în mine — cîntece melancolice, de drum de fier; cîntece țipătoare despre « iarba turtită » în sate, la sărbători; vesele și triste de nuntă, cînd și mireasa și bătrînii sînt năpădiți de lacrimi de fericire și numai mirele se ține tare; « barabuște » din Viatka, acompaniate de armonică, de tropotul picioarelor pe pămîntul bătătorit; cîntece de Paști și de înmormîntare în biserici; și fel de fel de cîntece vesele, moderne despre « rîșorul ce se mișcă și nu se mișcă »; și marșuri studențești pline de nepăsare—pretutindeni : în porturi, pe vapoare, în munți, la focuri de tabără . . .

Dar acest refren ! . . . Nu poți nici măcar să-ți dai seama dacă-i vesel ori trist. Simplu și primitiv ca aceste stînci, ca acești pini, e monoton, dacă vrei, dar nu seamănă cu nimic; și cîți eroi străbat această Kalevală, răi și buni, cîte evenimente se petrec aici, tot atîtea intonații cuprinde și melodia ! Una și aceeași, ea răsună cînd domol, cînd amenințător, cînd mînios, cînd iute, cînd încet. Ca și cum zburînd într-o barcă printre stînci, peste cataracte urlînd, printre pîcle și curcubee de apă, s-ar fi oprit deodată în mijlocul lacului, să privească adîncul lui verzui.

*Sitia ruotaista romua
Klanluista kanteleita . . .*

Rațe sălbatice treceau în zbor, peștii loveau apa, o corlă s-a așezat pe marginea malului, dar a fugit repede de noi. Oare, de ce se întîmplă astfel în Kalevala ? Toți s-au ridicat să asculte muzica nopții : din pădure au ieșit locuitorii ei — ah, acolo s-au ascuns ! — din apă s-a ivit, cu zgomot și plescăit, stăpîna apei, sărind dintr-o scorbură de mesteacăn pe-o frunză de arin. Și iată, și rațele vîslesc acum cu labele lor, iar păsările se năpustesc cu toatele, foșnind din aripi și zburînd tot mai aproape. Cîntă Väinämöinen la kantele, la acel kantele cioplit din os de pește. Pentru cine ?

Pentru lacuri, pentru pietre, pentru cerul răsturnat în ape, pentru poporul lui cel liniștit, investimintat în straie albe, șezînd pe toate stîncile din toată această țară stîncoasă, ca pescărușii noaptea . . .

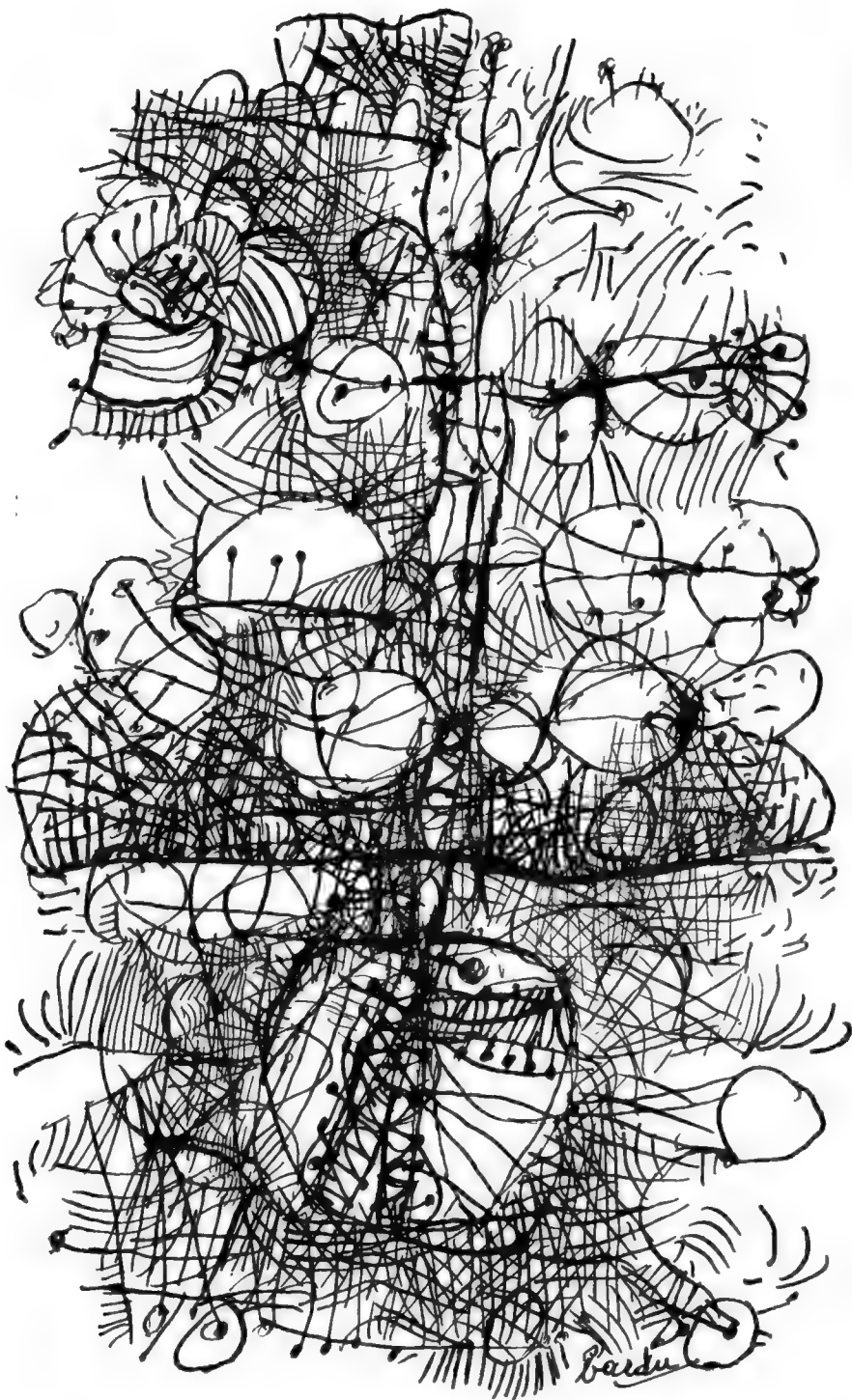
Cîntă Perttunen ! Și de ce să nu cînte? De ce să nu cînte bătrîna Perttunen, dacă mănîncă pîine fără amestec, mestecă pîine curată și stă pe malul domolului Ala-iarvi, lîngă un foc de rășină?

Pe urmă cîntă Maria Miheeva — întrucîtva altfel, mai ferm, cu tonuri mai înalte, la început parcă puțin în glumă, pe urmă serios, cu zel, și la rîndul ei se posomorăște, privește spre același larg și nu-l vede decît pe Vainämöinen. Cîntă bătrînele, se leagănă, se schimbă una pe alta și ochii lor încep să sclipească într-un fel care dă de bănuît, îi șterg cu capetele basmalelor. Vîntul le-a iscat oare lacrimile? Sau poate le-a intrat fumul în ochi? Dar nu e vînt, și nici fum aproape că nu mai e — doar jăratec, doar liniște, doar Kalevala, cîntată de glasurile bătrîne, murmură, se ridică, și cade iar.

Ortier se mișcă, își mijește ochii, geme de plăcere. Se simte bine și eu îl invidiez: el înțelege totul, încercînd parcă pe limbă aceste minunate cuvinte, ele i se par dulci !

Ne întoarcem pe jos, pe un drum stîncos. Și cînd se stîrnește, cînd începe să ne mîngîie un vînt cald și gingaș, cînd de jur-împrejur se vede parcă întreaga țară cu lacuri albastre, cu grămezi de pietre și mici cătune rare, mă gîndesc: va veni o vreme cînd nimic din toate acestea nu va mai fi; nu va mai fi posomorea, pustietatea aceasta, pe malurile lacurilor vor răsări case de sticlă — doar oamenii iubesc aici în mod deosebit lumina ! — vor șerpui drumuri mătăsoase — roze, și galbene, și albastre, printre păduri se vor ivi, roșii, acoperișurile ascuțite din cărămidă ale fermelor, hotelurilor și orașelor, și atunci se vor uita multe; se va uita sărăcia, umilința cocioabelor, lipsa de drumuri, dar un singur lucru nu se va uita — nu se va uita Kalevala și marele spirit al lui Vainämöinen care acoperă această minunată țară, nu se vor uita numele povestitorilor care poartă acest spirit de-a lungul veacurilor.

În romînește de MADELEINE FORTUNESCU

CARL ZUCKMAYER

Despărțire și reîntoarcere

1939—1954

Plecarea în exil este « *The journey of no return* »¹. Cine pornește la drum și duce dorul reîntoarcerii e pierdut. S-ar putea să se reîntoarcă — dar locurile regăsite nu mai sînt cele de care s-a despărțit, după cum nici el nu mai este cel care era la plecare. S-ar putea să se întoarcă la oamenii pe care a fost nevoit să-i părăsească, în orașele pe care le-a iubit și nu le-a uitat, în sfera unei limbi care e limba lui. Dar acasă nu se va întoarce niciodată.

« *You can't go home again* » — « Nici un drum nu duce înapoi » — se intitulează o carte a scriitorului american Thomas Wolfe care s-a auto-exilat. Nu poți să te reîntorci în țara copilăriei, în care te simțeai întru totul acasă — și nici într-o țară din care ai emigrat, pentru că ai dori s-o regăsești așa cum mai viază în inima ta, dar ea s-a schimbat. Totul va fi altfel./Chiar dacă ești bolnav de dor de țară/și inima ta se ofilește/întotdeauna cînd pleci/ești pentru totdeauna plecat.//

Profund îngrozit, și pentru prima dată conștient că așa este și așa va fi și cu mine, am citit cele de mai sus într-o poezie de Alexander Lernet-Holenia, pe care mi-a trimis-o — cam în anul emigrării noastre — într-o vreme cînd nu voiam încă să cred că mă așteaptă această soartă. Poezia se intitula « *Proorocirea lui Tiresias* ». Mi-a trimis-o

¹ Drum fără întoarcere.

atunci, împreună cu alte poezii recente, așternută pe hîrtie cu scrisul lui frumos, întru totul pe potrivă formei și conținutului creației sale. Nu o făcuse cu o anumită intenție. Ne trimeteam adesea unul altuia lucrările noastre noi. Am citit-o în balconul de lemn al casei mele din Henndorf. Și continua așa:

Și dacă ai visat cu ochii pierduți / peste zbaterea valurilor / cum unduie acasă / în după-amiaza de vară / pajiștea, și părul înalt / se apleacă spre tine /, vai, pajiștea este /, dar pajiștea de mult nu mai este, // vai, pădurea nu mai este pădure, vai / și nici casa ta nu mai este a ta ! / Încet plînge doar pîriul, / iar vîntul intră și iese //.

În timp ce citeam, azeam sub scîndurile balconului de lemn pîriul; vedeam pajiștea vălurind în bătaia vîntului de apus, vedeam marginea pădurii, iar părul — era primăvară — se apleca înflorit peste gard.

N-ar fi mai bine să rămii / despărțit de toate ? / Vrei să te întorci acasă / ca numai ciinele să te recunoască ? //

Am închis ochii și mi-am văzut o clipă soarta. Apoi am alungat acest gînd din minte și am pus poezia într-o mapă alături de alte manuscrise ale lui Lernet pe care nu le mai am. Probabil că împreună cu toate « scrierile » confiscate în casa mea, au ars în vreun dulap cu acte ale Gestapoului sau au muzezit.

Vaporul olandez « Zaandam » cu care traversasem oceanul nu avea decît o clasă. Locuiam într-o singură cabină cîteșipatru: soția mea, eu, fiica noastră Winnetou, pe atunci de unsprezece ani (cea mare Michaela rămăsese în Anglia într-o școală de fete, pe care avea s-o absolve peste un an) și un ciine de șaisprezece ani anume Mucki, mic, orb și fără dinți, moștenit cu un an înainte de soția mea, de la o mătușă înfricoșătoare, decedată la Viena.

Cînd eram în largul oceanului, am primit o cablogramă de la prietena noastră Dorothy Thompson din New York, care girase una dintre cele două « affidavit »¹, necesare pentru obținerea vizei de intrare în S.U.A. Dorothy, pe atunci căsătorită cu Sinclair Lewis, trecea drept cea mai influentă jurnalistă politică din America; numele ei era pretutindeni cunoscut.

« Sînteți invitații mei. Schimbați adresa tuturor bagajelor, indicînd-o pe a mea — 88 Central Park West ».

Sensul acestei înștiințări nu-l înțelegeam încă. Ne bucuram numai că vom poposi înții la ea și nu la micul Westide-Hotel, unde ne rezervase o cameră un prieten emigrat înaintea noastră. (Dacă am fi bănuît măcar cît de dezolant și mizer era acest hotel, ne-am fi bucurat și mai mult) Ce rol avea să joace această cablogramă la intrarea noastră în « lumea nouă » ne-am lămurit abia cînd am ajuns acolo.

Căci călătoream, stricto sensu, cu pașapoarte și acte nevalabile, deși aveam viza de vizitare a Statelor Unite și toate stampilele și confirmările necesare. Dar, puțin înainte de plecarea noastră din Europa se publicase în « Buletinul oficial » al guvernului de la Berlin că ni s-a retras definitiv cetățenia Uniunii politice germane și anume nu numai soției mele și mie, ci și fiicei noastre, în vîrstă de 11 ani al cărei nume era de asemenea menționat. Măsura aceasta era legată de « legea exproprierii » după care toată averea persoanelor care și-au pierdut cetățenia, revenea statului. Casa noastră din Henndorf fusese încă de mult « sechestrată ». Așadar și copiii cu drept de moștenire, care nu greșiseră cu nimic împotriva doctrinei național-socialiste își pierdeau în orice caz cetățenia odată cu familia. Care era temelul legal, oricum nu întreba nimeni.

Pașapoartele noastre germane, ținînd seama de dată, nu expiraseră încă și trebuia, chiar dacă își pierduseră valabilitatea, să le folosim, de bine de rău, ca documente de

¹ Declarație scrisă sub jurămint.

căldătorie, fiindcă altele nu aveam; desigur, teoretic, exista pentru refugiații care își pierduseră cetățenia așa numitul «pașaport Nansen», dar pînă să-l solicitezi, să ți se acorde și să ți se elibereze puteau să treacă multe luni, și toate pregătirile noastre, pînă la cel mai mic detaliu (și financiar), atît de anevoioase pentru trecerea Oceanului ar fi devenit zadarnice.

Că ne aflam într-o situație precară știam bine, dar nu bănuiam și cît era de primejdioasă. Nu credeam ca autoritățile americane să fi și luat cunoștință de un «Buletin oficial» german apărut de numai șase săptămîni; apoi nici unul dintre noi nu ne puteam închipui cu cîtă rigurozitate cercetau aceste autorități datele personale ale fiecărui solicit, chiar dacă venea numai ca «vizitator» și deocamdată nu ca imigrant. Nu ne izbisem încă de birocrăția americană. Nu cunoșteam legalismul absolut al funcționarului american, pentru care nu contează decît litera legii, și încă pînă la cel mai mic amănunt. Nu înțelegeam pe atunci că numai prin această respectare strictă a legii, pedantă și de neînfrînt s-a ajuns să se domesticască o societate pe jumătate sălbatică de nomazi din Vest, coloniști, vînători de noroc, aventurieri din toate țările, de toate rasele, și mai ales să se închege un popor, un stat — că era vorba de o tradiție a legalității care nu putea îngădui nici cea mai mică incorectitudine și abatere fără să-și periclitaze principiile.

Ni s-a părut ridicol că pe chestionarele oficiale a trebuit să declarăm sub jurămint că nu sîntem nici nebuni, nici leproși, nici sifilitici, că nici nu trăim din prostituție și nici nu avem intenția să-l asasinăm pe președintele Americii. Era o schemă învechită. Dar schema legalității stricte nu poate să se învechească. Ea poate numai să fie reînnoită prin înțelegerea unei situații speciale, dar la așa ceva nu ne puteam aștepta de la «Immigration — Officer», executorul sever, insensibil, al controlului pașapoartelor din fiecare zi, și prietena noastră Eggy Wood era serios îngrijorată de felul cum se va petrece sosirea noastră în țara libertății.

Desigur, știam că barăcile din Ellis Island nu erau niște lagăre de concentrare, dar nici nu ne puteam imagina ca un azil public ținut sub pază, să fie ca un sanatoriu. Apoi, trecînd peste toate neplăcerile inerente, o sechestrare a hîrtilor și persoanelor noastre (despre ciine nici nu vorbesc) ar fi atras după sine o situație aproape fără ieșire și un lanț de probleme aproape insolubile.

La ora patru dimineața — era în 6 iunie 1939, ziua de naștere a mamei mele — «Zaandam» intră în golful portului Manhattan. Stăteam toți pe punte, tremurînd de frig; zărirăm statuia Libertății, care ni se păru foarte asemănătoare cu Bavaria din piața publică din München, apoi vestita «Skyline», conturul fantasticelor clădiri din New York pierzîndu-se în lumina palidă a zorilor, iar dincolo de ele, discul soarelui, ridîindu-se rotund și purpuriu. Sirena cu aburi a vaporului vui de trei ori; de pe un chel încă destul de îndepărtat răsună răspunsul. Cum vapoarele «Liniei olandeze» nu acostează la digul Hudson, ci în portul dinspre nord de la Hoboken, «Zaandam» pluti încet, cu mașinile domolite, așadar aproape fără zgomot, pe lîngă întregul oraș. Acum, lumîindu-se tot mai mult de ziua, se vedeau străzile din «City» care se întindeau printre casele uriașe din cartierul burselor. Cum soarele nu le ajunsese încă, păreau niște vîgăuni strimte, întunecoase, care îmi provocau o senzație neplăcută, apăsătoare. Îmi dădui seama că mi-era teamă de acest oraș, de străini, de tot ce avea să urmeze. Pe nesimțite se făcu foarte cald. Toată lumea transpira cînd ne-am așezat în rînd — mulți desigur cu inima înfricoșată — în fața salonului de pe vapor unde se instalaseră la diferite mese funcționarii comisiei de imigrare, veniți cu o șalupă din port.

Pașapoartele împreună cu chestionarele și hîrtille de vamă completate le predaserăm dinainte și primiserăm fiecare cîte un număr după care aveam să fim strigați. Eu am încercat, în timp ce așteptam să-mi vină rîndul, să-mi creez o stare de spirit plină de

încredere sau măcar să dau această impresie, ceea ce am izbutit într-o oarecare măsură. M-am gândit la fuga mea din Austria, la noaptea aceea petrecută la graniță, între cămășile brune, de când nu trecuseră decît cincisprezece luni, și m-am liniștit. În comparație cu aceasta, tot ceea ce putea să ne amenințe acum era un fleac.

Deodată, de la o masă pe care erau îngrămădite pașapoarte și hîrtii, am auzit strigîndu-se numărul meu și apoi un cuvînt complet ininteligibil pentru mine: era numele meu. Suna cam așa: Mister Ssackmahr.

La masă, un om cu trunchiul pătrat, cu capul pătrat, ținea în mînd pașapoartele noastre și o hîrtie oficială pe care nu o cunoșteam. Mă apropias și îmi arătai numărul. Așteptam să mi se pună întrebări, să mi se ia un interogatoriu. Îmi repetam în minte răspunsurile pe care le pregătisem.

Dar funcționarul îmi întinse loba, și fața lui mare, colțuroasă, de polițai, era luminată de un rînjit prietenesc.

« How d'you do, Sir », spuse, zgîlțindu-mi mîna. Sînteți invitatul lui Miss Dorothy Thompson ?

Pronunță numele ziaristei cu un fel de venerație — așa cum ar fi spus cineva în Anglia « Sînteți invitatul reginei ? ».

« Yes, Sir » răspunsei, după cum mă învățase Peggy Wood (Oricărui polițist, în America, să-i spui întotdeauna « Yes, Sir ».)

Fără să-mi mai pună vreo întrebare, îmi dădu pașapoartele stampilate și documentele.

« Okay » spuse, « everything alright ! » și ridică drept confirmare documentul necunoscut mie. « Aveți o recomandare specială din partea președintelui Roosevelt. Puteți debarca imediat ».

Făcu semn unui coleg, ni se făcu loc, și pornirăm spre gangway. Era ca în basm. « Sesam deschide-te ».

.....

În locuința spațioasă a lui Dorothy am fost găzduiți princiar. Ea se mai afla în vest, iar Sinclair Lewis încă de pe atunci nu mai locuia împreună cu soția sa, o vizita numai din cînd în cînd la țară. Dorothy avea trei secretare care — cînd nu rezolvau în birou corespondența sau nu primeau instrucțiuni prin telefon — se ocupau cît se poate de prietenește de acclimatizarea noastră ca și, de altfel, de neobișnuit de numerosul — pentru modul de viață american — personal de serviciu. Michael, fiul lui Dorothy, în vîrstă de 11 ani, din căsătoria cu Sinclair Lewis, era la Vermont, în casa ei de la țară, așa că dispuneam singuri de locuință, iar « adresa » ei ne conferea pretutindeni un respect neașteptat. Dorothy era socotită pe atunci ca « first Lady » a lumii literare americane și se spunea, mai mult în glumă, dar semnificativ pentru poziția pe care o deținea, că la viitoarele alegeri va fi prima candidată femeie la președinția Statelor Unite.

Ca noi sosiți, eram mereu invitați și purtați prin cele mai interesante locuri, la negri, în Harlem, în cartierul chinezesc, iar italienii și spaniolii ne-au dus la cîrcumile frecventate de artiști din Greenwich-Village, mai pe scurt din « The Village », cum i se spunea — era o paradă colosală de popoare și de oameni pe « Manhattan's popular pavements » cum îi spune Walt Whitman. Evidentul contrast între eleganțele străzi ca Five Street și Park Avenue, cu casele lor opulente de milionari din « perioada întemeierii » statului american, pe atunci încă neîngrădite, și dezordonata, murdara Three-Street, cu gălăgioasa, huruitoarea cale ferată aeriană întinzîndu-se printre zgîrîie-norii de o îndelungă temerară, care le conferea oarecum o frumusețe monumentală, între casele de modă veche, din piatră, și cartierul mișunînd de oameni neînsemnați — toate acestea exercitau zilnic asupra noastră o nouă fascinație.

.....

Puțin după aceea s-a întors Dorothy Thompson de la Hollywood și am plecat împreună în mica localitate Barnard de lângă Lacul de Argint din statul plin de păduri Vermont, care avea să devină mai târziu patria noastră americană.

.....

Pe Dorothy am cunoscut-o încă din 1925, înainte de succesul reputat de piesa mea: « Podgoria veselă ». Am cunoscut-o la o mică reuniune, într-un restaurant din Berlin, la care ne-a invitat și pe unii și pe alții stimată profesoară a soției mele, Dr. Eugenie Schwarzwald din Viena. Dorothy era însoțită de primul ei soț, un jurnalist maghiar, de care s-a despărțit curînd. Deși s-a căsătorit de trei ori, nu făcea parte din categoria femeilor care se despart ușor sau cu ușurință și fac repede alte legături. Ea lua căsătoria în serios; numai un șir de întimplări nefericite au fost de vină că abia la o vîrstă mai înaintată a ajuns să cunoască adevărata înțelegere în căsnicie.

Mai târziu, după premiera piesei « Podgoria veselă » mi-a luat un interview pentru un ziar de provincie american, a cărui corespondentă în Germania era pe atunci și am vizitat-o adeseori în locuința ei, care se afla la mansarda unei case frumoase din « vechiul cartier din vest » al Berlinului.

.....

Fără bani, cu o funcție mică, rău plătită, la un ziar, fata pastorului anglican, tîndra evanghelică, a venit direct de la colegiu, pe la începutul anului 1920, în Europa, nu numai pentru că îi plăcea să călătorească și să se distreze, ci și conștientă că aici, mai ales în Germania, se anunțau crize care aveau să zdruncine lumea din temelii. Această capacitate de a simți atmosfera de criză, de a vedea limpede faptele ca și curajul întotdeauna înflăcărat, astăzi s-ar spune angajarea, luarea de poziție înflăcărată, confereau reportajelor ei o putere de atracție neobișnuită care i-au adus în curînd un renume mondial. Curba succesului ei rapid a coincis, în sens invers, cu ascensiunea lui Hitler și a național-socialismului, a cărui primejdie pentru lumea întreagă Dorothy a înțeles-o de la început, a făcut-o cunoscută și a combătut-o într-o vreme cînd lumea mai ridica încă din umeri.

Pe la începutul anului 1926, Dorothy m-a invitat într-o seară la ea, în locuința din Berlin, unde am întîlnit un bărbat cu picioare lungi, slab, înalt, moliu, cu corpul adus înainte, a cărui față, grotesc de prelungă, dar, cu fruntea și bărbia parcă înghesuite, era cea mai interesantă față urîtă din cîte văzusem vreodată. Scoase mîna din buzunarul vestonului și îmi întinse, pentru a mă saluta, un deget de o jumătate de metru, din aceea cu arc, cum se cumpără în așa zisele prăvălii cu minuni. Era Sinclair Lewis, numit în cercul prietenilor « Red », datorită părului lui roșu de irlandez, ale cărui romane « Arrow-smith », « Mainstreet », « Babbitt », « Elmer Gantry » și altele marchează o epocă în literatura americană. El nu știa nemțește, eu, pe vremea aceea doar puțin englezește, dar ne-am înțeles bine; întîi prin intermediul lui Dorothy, apoi prin al vinului; și mai târziu, cînd a mai venit la Berlin, am petrecut împreună pînă noaptea târziu. El a vrut, din clipa cînd a văzut-o pe Dorothy, să o și ia de soție, probabil că și ea avea aceeași dorință, dar un instinct de apărare feminin a făcut-o să fugă, a plecat cu avionul la Moscova; el a plecat cu alt avion după ea, și urmărirea a continuat pînă cînd s-au căsătorit în sfîrșit.

Sinclair Lewis era un om pe cît de fascinant, pe atît de greu de înțeles, era un coleric și un ipohondru; mai târziu aceste trăsături au ajuns să-l facă de nesuportat. Pe atunci însă le mai domolea un umor buf și o cordialitate directă, surprinzătoare. O vreme au pîrăut amîndoi o pereche ideală—doi tineri independenți care se completau prin originalitatea lor sau se stimulau reciproc. Cînd am ajuns în America se și destrămasese căsnicia lor, pe de o parte datorită deosebirii dintre ei, pe de altă parte prea marii asemănări dintre ei.

.....

Cînd a izbucnit războiul în Europa, la 1 septembrie 1939, mai eram încă la Dorothy, în Vermont. Închiriasse pentru noi o casuță, ca să avem unde locui peste vară.

... Au urmat timpuri de care îmi amintesc doar ca de un vis confuz, haotic, ori de care nu vreau să-mi amintesc altfel. Am plecat la Hollywood, mai întîi singur, chemat de un agent care mă asigura că îmi va face rost de un « job »¹.

La Hollywood mă așteptau prieteni care mă îmbrățișară. Reîntîlnirile nu mai luau sfîrșit. Albrecht Joseph, tovarășul meu din anii petrecuți la Kiel, Berlin, Hennedorf; Bruno Frank și soția lui Liesel, fiica lui Fritz Massary, care, după refugiu în Germania s-au oprit întîi la noi, la Salzburg. Marlene Dietrich, cu camaraderia ei minunată, plină de căldură. Remarque închiriasse un bungalow drăguț în parcul hotelului Beverly Hill, la care reținusem o cameră; nopți întregi le petreceam împreună, beam rom sau votcă și ne comportam de parcă am fi fost la domnul Waizenbluth în vechiul « Neva-Grill », la Berlin, în Wittenbergplatz sau la clubul artiștilor al lui Henry Bender. Regizorii de film germani Lubitsch, Dieterle, Fritz Lang m-au invitat la ei acasă și la recepțiile lor la care întîlneam mereu alți cunoscuți din Germania, Austria, Ungaria, Franța, Anglia — ei îmi cunoșteau piesele și lucrările, dar nu le puteau folosi pentru « piața » americană, le trebuiau pentru scenarii oameni versați, din Hollywood. Pe Sunset-Boulevard, unde e o circulație intensă, zării — eram singur, doar cu șoferul — într-o mașină a agentului meu — pe Helene Thiming, singură la volanul automobilului ei. Helene mă zări și ea, și desigur își amintește că aproape era să se întîmple un accident, fiindcă am pus repede mîna pe volanul șoferului și am apăsat tare pe frînă. Peste o clipă, ședeam lingă ea în automobil, fără să-mi pese de claxonarea furioasă a celorlalți. L-am revăzut și pe Max Reinhardt și pe Berthold Viertel cu Salka, soția sa, care pe atunci mai scria scenarii pentru filmele Gretei Garbo, în timp ce Berthold se certa furios, fără să accepte nici un compromis, cu potențaii industriei filmului, măcar că de obicei era fără slujbă. L-am întîlnit pe Curt Goetz, cel mai elegant și mai spiritual autor și actor de comedii din 1920, care s-a dovedit cel mai bun coleg, cel mai săritor dintre toți cei cu o situație mai bună, ca și pe scumpa și înțeleaptă lui soție, actrița Valerie Martens. L-am întîlnit pe marele Albert Bassermann care — în vîrstă de aproape 70 de ani — era ascultat de soția sa Else, pe cînd învăța ca un elev silitor engleza, care în gura lui suna ca graiul celor din Mannheim, de altfel ca și germana sa. Răbdător, primise să se prezinte în fața unui potentat al filmului, de care nu auzise nimeni niciodată și să dea o probă. L-am întîlnit în anticamera studioului Warner-Brother, aproape flămînd, așteptînd să se ivească o șansă, pe tînărul Ernst Häussermann din Viena, azi director la Burgtheater. Cum tocmai ieșeam din biroul șefului, unde semnase contractul, am putut să-i ofer șansa așteptată.

Și la Hollywood primeam la început multe invitații, dar, spre deosebire de New York, viața era foarte costisitoare: pentru a te bucura de considerație trebuia să locuiești într-un hotel scump sau să ai propria ta casă impunătoare, pentru a-ți dovedi prezența trebuia să frecvențezi restaurantul cel mai scump al marilor case de filme, dacă țineai să fii socotit « de acolo » trebuia să faci și tu invitații, trebuia să te comporți de parcă ai fi fost bogat și fericit — nicăieri nu am auzit rostindu-se mai des cuvîntul « happy » ca în limbajul hollywood-ian — și cum nu erai, ajungeai, chiar dacă nu prea aveai chef, să bei, și te înămoaleai într-o viață de noapte lipsită de plăcere, de umor și de bună dispoziție.

Cam la trei săptămîni de cînd eram atît de « happy », încît aveam un contract și încasam în fiecare lună un cec, am spus într-o duminică după-amiază, în casa lui Max

¹ Slujbă.

Reinhardt, unde ne adunaserăm aproape toată «colonia germană», că eu n-am să rămân mult la Hollywood, că «asta nu-i o viață pentru mine». Izbucniră hohote de ris. Mi s-a explicat că fiecare a spus același lucru după trei săptămîni, fiecare dintre cei care au venit să șadă acolo, și mai stau și acum — unii chiar de cîțiva ani. Cecul... unde în altă parte a Americii, s-ar fi putut de altfel să-ți duci viața de azi pe mîine în condiții atît de confortabile? Era ceva adevărat în cuvintele acestea, dar nu mă consolau de loc, fiindcă văzusem că numai viața nu se putea numi. În colonie se răspîndea vestea cu iușeala fecerului cînd era mărit sau micșorat cecul unuia dintre supușii acestui studio. După ce erai categorisit. Mie nu mi se părea de ris. Nici Max Reinhardt nu rise. El a cunoscut și «partea dură» a Hollywood-ului, așa cum a cunoscut-o înainte ca proaspăt refugiat pe aceea a Elveției.

.....

Acum trebuia să mă smulg însă din servitutea primelor mele cecuri de la Hollywood, să plec la New York, fără să-mi pierd contractul, și să pun la cale imigrarea noastră definitivă. Pentru aceasta trebuia să părăsesc Statele Unite și să mă reîntorc cu o viză legală de imigrant. Din cauza grabei, recusesem la o viză de vizitatori și, din punct de vedere legal, nu aveam dreptul să primesc în America o slujbă retribuită. La Hollywood se făcea excepție, dar numai pentru scurt timp. Acum am cunoscut pentru prima dată și «fața cea dură» a New York-ului. Alergam de la o instituție la alta, ne atașam la șirul de oameni care așteptau dinaintea consulatelor. Dădeam peste funcționari de poliție răutăcioși, care, la luarea amprentelor te tratau ca pe un criminal, urlau la «afurisiții de străini», înjurau, fără să-și ascundă admirația pentru «omul puternic» Hitler și nici disprețul pentru cei exilați de el. Da, și de astfel de situații ne-am izbit. Astfel de oameni nu erau de loc impresionați de recomandările pe care le aveam de la Thomas Mann și Hemingway, de la Dorothy Thompson și Marlene Dietrich, de la Thornton Wilder și Einstein; majoritatea, cu excepția lui Marlene Dietrich, le erau necunoscuți. Pentru ei eram ca o picătură de apă tulbure într-un vitrej tulbure, aproape inexistenți. Nu cunoșteam decît ură, hărțuială, nesiguranță chinuitoare. În sfîrșit am reușit să obținem imigrarea prin Cuba. Dar și așa am mers la noroc. Pînă în ultima clipă n-am știut dacă vom izbui sau vom rămîne de pripas, fără mijloace de trai în Havana, pe atunci locul predilect de excursie pentru americanii bogați și un adăpost mizer pentru refugiați.

.....

Soția mea a plecat mai departe, la San Francisco unde aveam prieteni și unde viața pentru ea singură era mai puțin costisitoare decît dacă am fi locuit amîndoi la Hollywood. Eu m-am întors în camera mea de hotel și în biroul meu cromat de la studio. Aveam de gînd să duc la bun sfîrșit lucrul pe care îl începusem, să mai încasez cîteva cecuri, să pun deoparte cîțiva bani și apoi — încotro? Habar nu aveam. Știam doar că nu mai voiam să rămîn acolo. Căutam cu disperare ca o pasăre de curînd capturată, o spîrtură printre grățiile coliviei. Și deodată mi-a venit în ajutor cea mai mare putere, și anume studioul, casa de filme. Lucram la un subiect interesant, care îmi dădea serios de lucru: se plănua scenarizarea romanului «Cazul sergentului Grișă» de Arnold Zweig.

.....

În locul acestuia mi se ceru să scriu un scenariu de film cu Don Juan pentru Errol Flynn, romantic, melodramatic, cu multe scene de dragoste, cu multe dueluri, într-o atmosferă de Renaștere, prin Florența, cu Medici... Am replicat că legenda lui Don Juan e de origine spaniolă, nu florentină. Mi s-a răspuns că n-are importanță, că familia Medici (de fapt se referea la Borgia) e atractivă, că punctul culminant trebuia să fie o poveste între Don Juan și frumoasa și renumita otrăvitoare și că, desigur, nimic

n-ar fi mai potrivit pentru un scriitor european. Primesc sau nu? Pînă mîine să dau răspunsul.

A doua zi dimineața am refuzat propunerea cu Don Juan. Lunea următoare am găsit pe nobila mea masă de scris vestitul «pink slip», biletul roz imprimat, care constituia spaima tuturor celor care duceau acolo o viață de vasali. Eram anunțat lăconic că la sfîrșitul săptămînii în curs mi se desface contractul. Pentru mine însemna o eliberare. Mi-am încasat ceul și m-am dus să mă îmbăt.

Și soția mea era fericită că am scăpat de Hollywood înainte de a mă prinde în ghiarele lui și a mă paraliza. Trecusem Oceanul pentru a fi liberi. Cît și cum trebuia să ne luptăm ca să dobîndim această libertate nu știam, Dar orice era mai bine, decît să te condamni de bunăvoie la o moarte tihnită. Nu pentru aceasta fugisem de lagărele de exterminare naziste.

Ne-am întors la New York.

Acolo am primit un post datorită lui Erwin Piscator care conducea o școală de teatru în cadrul acelei «New School for Social Research», numită și «Universitatea în exil», fondată și susținută de americanii progresiști. Școala de teatru «Dramatic Workshop», cuprindea toate ramurile artei teatrale de la actorie, scenografie, muzică de scenă, arta costumului, pînă la dramaturgie. Eu trebuia să țin un ciclu de prelegeri, cu seminar și discuții. Am ales ca temă «Umorul în dramă». Credeam că mă pricep la așa ceva, dar am descoperit curînd că mai ușor mi-ar fi fost să scriu zece comedii, desigur în germană, decît să formulez o singură frază teoretică în acest domeniu.

Soția mea a purtat ani de zile rochii de ale lui Dorothy Thompson, pe care le ajusta. Te simți decăzut și umilit cînd nu-i mai poți cumpăra soției tale nici o rochie, nici un pantof. Dar atora le mergea și mai rău. Am văzut imigranți care urcau și coborau într-una scările caselor, cu un geamantan cu mostre în mînă, ca să fie alungați într-o limbă străină lor. La ei în țară fuseseră negustori înstăriți. Am văzut femei care erau nevoite să se bage slujnice pentru ca soții lor care fuseseră medici renumiți în patria lor, să-și reia studiile și să dea examene, așa cum li se impunea în America. Am cunoscut domni în vîrstă care își câștigau existența mizeră ca paznici de noapte la cîte un magazin. Noi ne mențineam încă cu o treaptă deasupra mizeriei. Eu m-am lăsat convins de Fritz Kornter — care în vremea aceea s-a dovedit unul dintre cei mai buni prieteni ai noștri și care avea și în ceea ce privea Germania o concepție justă, superioară — să scriem împreună o piesă de teatru. Părea să fie o ancoră de salvare, dar, pînă la urmă, a ieșit un hibrid fără valoare; îmi era la fel de imposibil să scriu «pentru Broadway» ca și pentru industria de filme din Hollywood. Cu produse literare sintetice și cu jumătăți de măsură artistice, după cum am înțeles limpede și pentru totdeauna cu prilejul acestei încercări nu puteam să ajung nici la mulțumire interioară, nici la un succes exterior. Nu putea fi vorba nici de speranță, nici de vreun compromis.

Apoi se mai adaugă și situația războiului din Europa, care era din ce în ce mai deprimantă, mai deznădăjduită. Înșelătoarea liniște a celui «Phoney War» se sfîrșise cu fulgere și cu tunete. Norvegia și Danemarca, Olanda și Belgia căzuseră pradă lui Hitler. Armatele lui înaintau în Franța, englezii, cîți n-au fost nimiciți, au trebuit să fugă peste Canalul Mîneei, ca să se salveze. Bombele germane au distrus orașul Coventry; era ca un preludiu la un eventual atac asupra Londrei. Se mai spera încă la o rezistență din partea armatei franceze, la un front de apărare puternic, asemănător cu cel din primul război mondial. În fiecare dimineață întorceam butonul aparatului de radio pentru a afla ultimele știri din ziua precedentă. Erau transmise după o emisiune de reclame, care întotdeauna începea pe un ton avîntat cu cuvintele:

« Better to have it and not to need it than to need it and not to have it » — Mai bine să-l ai și să nu-ți trebuie decât să nu-l ai și să-ți trebuie ! » — Era un îndemn prietenesc adresat ascultătorilor spre liniștea urmașilor lor, pentru cumpărarea din vreme a unui loc de veci în idilicul cimitir King David, de unde se deschidea o perspectivă minunată asupra văii Hudson. Apoi se anunță că Parisul a căzut.

Orice perspectivă de întoarcere părea pentru totdeauna închisă și perspectiva pe care o aveam la New York, în afară de aceea a cimitirului King David, era tulbure și întunecată.

Acolo, în sfera unei limbi și a unei mentalități străine, nu exista șansa, ca pe vremuri, la Berlin, să răzbești, să surviți pe neașteptate o schimbare. Nu puteai să ajungi nici mai bine nici mai rău. Nu mai existau iluzii. Trebuia să te dai bătut, ca să nu pieri. Trebuia să te dai bătut și să iei totul de la capăt.

.....

În primăvara anului 1941 ne-am hotărât în sfârșit să renunțăm la locuința noastră din New York și să ne încumetăm a începe o viață de fermieri. Nu ne făceam iluzia că era un drum către bunăstare, dar ne părea unica și ultima posibilitate de a ne câștiga existența prin muncă liberă, aleasă de bunăvoie. Pentru mine socoteam că însemna salvarea dintr-o existență nedemnă și fără ieșire. Aș putea spune că însemna chiar salvarea vieții. Greutățile de fiecare zi care ne așteptau nici nu ni le puteam imagina măcar, dar știam că vom găsi acolo ceea ce n-am fi putut dobândi în altă parte — un cămin.

.....

La agricultură nu mă pricepeam de loc, dar eram convins că aș putea s-o învăț mult mai ușor decât orice altă meserie tehnică de la oraș — era singura activitate practică pentru care simțeam că am oarecare talent și mai ales înclinație. Eram sănătos și voinic, apoi în America se obișnuiește ca un om în puterea vârstei să se apuce de o meserie nouă, pe care n-a exercitat-o încă. De ce nu am fi reușit ? Din ce trăiau oare atîția oameni care în timpul crizei își pierduseră averea și situația ?

... În felul acesta aveam atîta cît ne trebuia, strictul necesar pentru a începe, pentru a căuta un loc potrivit și a subzista prima iarnă, cît ferma nu putea să producă, pentru a ne procura cîteva vite și unelte trebuincioase — acestea, majoritatea în rate, de la o firmă care le expedia prin poștă. Și echipamentul de iarnă, ghetes solide, îmbrăcăminte de lînă, rachete pentru zăpadă și schiuri, fără de care nu se putea ajunge adesea nici pînă în șosea, le-am cumpărat pe credit, în douăzeci și patru de rate lunare. Soția mea colinda regiunea într-o mașină uzată, pe care o cumpărasem cu un preț uimitor de mic, dar tot în rate, și vizita fermele despre care citise în anunțurile ziarului local « Vermont Standard » că sînt de arendat sau de vânzare. Mereu se întorcea însă fără rezultat, fiindcă majoritatea erau prea scumpe, necesitau o sumă prea mare pentru renovare, ori nu aveau o așezare bună.

Într-o zi de vară mergeam pe o cărare năpădită de iarbă, care străbătea o pădure aflată la vreo trei mile depărtare de mica localitate Barnard; înaintam numai din curiozitate, să văd unde duce; deodată ajunsei într-o poiană și văzui un lac mare alimentat de un pîrîu ce lezea din pădure; dincolo de el, la mică distanță, pe o colină golașă, o fermă singuratică, cu acoperiș de șindrilă veche, cenușie, cu zidurile exterioare șindrilate, a cărei formă și proporție mă fermecă.

... Peste două zile eram acolo cu soția mea căreia îi arătasem înainte ferma; cînd am ajuns, tocmai se adăpau doi cerbi din iaz — în magazinul de fierărie al domnului Ward, înșesat cu tot felul de mașini, unelte, accesorii pentru fermă.

Cînd am ieșit de acolo, dețineam în arendă « Backwoods-Farm ».

.....

La începutul verii aceleia, la 22 iunie, trupele lui Hitler au năvălit în Rusia. Aproape toți prietenii noștri, Dorothy Thompson și cercul ei erau convingși, ca și soția mea, că aceasta însemna pentru Hitler începutul sfârșitului, că tot înaintînd victorios în imensa Rusie va ajunge la pieire. Eu mă îndoaam. Aveam o încredere de nezdruccinat în înțelepciunea și puterea de prevedere a statului major german. Nu puteam să-mi închipui că ofițeri cu mințile atît de exersate, cu capetele îndopate cu studii de strategie și tactică s-ar fi angajat — după experiența din 1914/18 — într-un război pe două fronturi, dacă n-ar fi fost siguri că îl vor cîștiga prin tehnica războiului lor fulger, datorită superiorității armelor lor blindate și aeriene. Nu puteam să-mi închipui că acești oameni s-au putut supune unui aventurier obsedat și « intuiției » sale. Apoi soarta lui Napoleon nu mi se părea ilustrativă pentru deznodămîntul unei campanii moderne. Vedeam și neputința Angliei, care nici ea singură nu-și putea imagina că ar putea să recucerească Europa și să constituie un pericol serios în spatele frontului hitlerist cînd acesta înainta spre Moscova. Se știa de asemenea că America nu era înarmată și că nu voia să intre în război. Mi se părea foarte probabil că se va sfîrși cu Rusia, așa cum se sfîrșise și cu Franța. Că nu mai exista nici o putere care să pună capăt șirului de biruințe ale lui Hitler. N-am avut dreptate. Dar aceste gînduri, pe care abia de îndrăzneam să le exprim și în cercul celor mai apropiați mie, mă întristau, mă apăsau. Apoi drama de a fi nevoit să dorești înfrîngerea propriului tău popor, pentru a putea fi scăpat de tiranie, mă exaspera. Doream prăbușirea lui Hitler și a regimului său de teroare, dar nu doream ca Germania să fie distrusă, înfrîntă. Totuși devenea din ce în ce mai limpede că una fără alta aproape că nu se putea imagina. Mă aflam prins într-un conflict din care nu mă puteam elibera. Iar posibilitatea de a căuta o eliberare în munca de scriitor, prin acel Katharsis al tragediei, nu mi se ivise încă. Încetaseam să mă mai gîndesc la scris, iar cînd se întîmpla totuși să mă gîndesc, o făceam cu groază și silă. Cu atît mai multă ardoare m-am avîntat așadar în multele și diferitele îndatoriri și aventuri pe care le implica viața la « Backwood Farm ». În felul acesta nu uitam nimic, dar prin viața activă, prin contactul viu cu natura, reușeam — ceea ce n-aș fi putut face la oraș — să alung norii disperării, să-mi înving depresiunea sufletească. În acești ani mi-au fost mereu prezente în minte două aforisme, unul neînduplecat, celălalt încurajator, ale proorocului Solomon. Primul: « Totul e deșertăciune și goană după vînt », al doilea: « Unde e viață e și nădejde ».

.....
În noaptea de 6 spre 7 decembrie 1941 a căzut zăpadă mare.
.....

A doua zi dimineață nu mai aveam curent electric, iar telefonul nu mai funcționa. Desigur se rupseseră undeva firele din pricina greutății zăpezii. Era duminică 7 decembrie.

Către seară, telefonul începu deodată să funcționeze. Îl auzirăm că sună. Prietenul nostru Gottfried Bermann Fischer, fostul meu editor german, care de altfel îmi editează și azi cărțile, ne chema de la New York.

— Ei, ce spuneiți ?

— Despre ce ?

— Pearl Harbour. . . !

În zorii dimineții aceleia în care pe noi nu ne interesa decît zăpada, flota americană din Hawai fusese distrusă de marea ofensivă a japonezilor. A doua zi am auzit la radio — un dar primit de la prietena aceea care a girat împrumutul făcut pentru a putea începe viața de fermieri — declarația de război a președintelui Roosevelt către Japonia. Nu încăpea îndoială că faptul acesta avea să atragă după sine și un război între America și Germania. Urmară zile apăsătoare. Eram singuri, nu aveam, în afară de mister Ward și cîțiva vecini fermieri, pe care îi cunoșteam foarte puțin, nici o cunoștință prin apropiere. Nu știam ce ne va aștepta. Eram singurii germani în ținutul acela și după declarația

de război a lui Hitler, în ciuda faptului că ni se retrăsese cetățenia, ne aflam, conform legii, în situația de « străini ostili ». Nu aveam de unde ști cum vom fi tratați. Englezii arestaseră pe toți germanii, și pe refugiați și pe expulzați, și îi expediaseră pe cei mai mulți în Canada, într-un lagăr, unde — ca prietenul meu contele Albert Montgelas — au stat închiși împreună cu cei mai fioroși națiști și expuși șicanelor și maltratărilor lor. Cum avea să procedeze America? Aveam să fim lăsați mai departe la fermă, unde începuserăm să ne simțim ca acasă — aveam să fim lăsați să trăim liberi în America? Și oare cum ne vor privi localnicii, ai căror fii vor trebui să pornească la război împotriva țării noastre de origine? Am plecat cu skiurile înfruntând zăpezile către Barnard, pentru a face unele cumpărături de la « General Store », singurul magazin din micul oraș de fermieri; cei de acolo mă cunoșteau de cîțiva ani. N-am observat nici o schimbare în comportarea oamenilor, mă priveau ca și înainte, vorbeau despre vreme, despre zăpadă, despre frig — de război nici nu au pomenit. Erau liniștiți, prietenași, dareu mă simțeam totuși cam stingherit. Poate că numai cu mine nu voiau să vorbească despre ultimele evenimente, poate mă și considerau în sinea lor un dușman? Dar am descoperit în curînd că la Vermont se socotea că e de prost gust să vorbești despre război. Odată ce se produsese trebuia luat ca atare, fiecare trebuia să-și îndeplinească datoria simplă, fără să facă mare caz, așa cum i-ar da unui vecin de fermă să-și aprindă țigara. Oamenii nu erau nici « entuziasmați », nici cuprinși de ură — cel mult pe japonezi nu-i puteau suferi pentru că ei atacaseră și apoi constituiau — dincolo de mările din vest — primejdia cea mai apropiată. Dar nici despre aceasta nu se vorbea.

Conform unei hotărîri date publicității prin ziare și radio, ne-am anunțat în scris ca « enemy aliens », ca « străini ostili » la cel mai apropiat post de poliție, în Woodstock. Peste cîteva zile a venit șeriful din Woodstock cu un funcționar de poliție, călcînd greu prin zăpadă, pînă la ferma noastră.

Îl chema Mister Shonfield și arăta — spre deosebire de Mister Ward și cei din categoria sa — întocmai ca un șerif din filmele a căror acțiune se petrece în Vestul sălbatic. Era înalt, voinic, cu un revolver la centura de piele și cu binecunoscuta stea la reverul hainei. Avea darul să bage spaima în infractori. Cînd se încăierau sau începeau să tragă cu pistolul niscaiva tăietori de lemne beți, el se îndrepta, după cum se povestea, cît se poate de firesc spre ei și, în toiul luptei, le smulgea armele din mină, îi apuca de ceafă, îi bătea cap în cap, apoi îi ducea liniștit la închisoare. De altfel era destul să-i vezi mădularile și ceafa de taur ca să nu pui la îndoială ce se povestea.

Amîndoi își întinseră picioarele încălțate în cizme cu carîmbi înalți dinaintea focului și nu făcură nici un fel de nazuri cînd le oferii de băut. Îi arătai înalțului actele noastre de imigranți și îi povestii pe scurt despre retragerea cetățeniei noastre de către Germania hitleristă. El ascultă în tăcere, dînd din cînd în cînd din cap. Apoi se uită cu interes la felul cum eram instalați și ne spuse diferite întrebări de amănunt în legătură cu planurile noastre de fermieri — atît și nimic mai mult. Cînd a auzit că am de gînd să cresc capre, a ris. « Nu-i rea ideea, spuse, dar o să vă dea mult de lucru în locurile acestea pustii. Credeți că o să izbutiți? » I-am răspuns că sînt foarte hotărît să o fac — dacă aș putea, ca « străin ostil », să trăiesc nestînjinit acolo.

— De ce nu? zise. Dacă respectați legea sînteți ca și oricare altul. — Mă bătu pe umăr — Strămoșii mei tot din Germania au venit și după cîte știu, n-au mîncat pe nimeni. Da, desigur — luăm măsuri împotriva spionilor care se dau drept refugiați. Dar ce ați putea dumneavoastră să spionați aici? Cît scade temperatura și cîți « skunk » dau tircoale capcanei dumneavoastră, doar n-o să-l intereseze pe « skunk »-ul acela (« Skunk », sconcul este un animal puturos din America, un animal care, atunci cînd este speriat sau atacat, împoașcă o secreție care miroase cît o mie de ouă stricate — și prin « skunk »-ul acela, șeriful îl denumea pe Hitler).

Ne spuse apoi că trebuie să ne ducem aparatul de radio la Woodstock pentru a ni se demonta scara de unde scurte; după aceea îl puteam iar folosi. Post de recepție a undelor scurte, aparat de fotografiat și arme de foc nu aveau voie să dețină « enemy aliens ». De asemenea, pentru orice călătorie la o distanță mai mare de douăzeci de mile de locuința noastră trebuia să cerem o autorizație specială, care, după cum s-a dovedit, nu era greu de obținut. Un Kodak și așa nu aveam, iar pușca cu două țevi a lui Mister Ward, ca și ceva muniții le-am păstrat totuși tot timpul războiului într-un ungher, pentru orice eventualitate.

— Mult noroc la fermă, spuse șeriful pe cînd își îmbrăca scurta de blană. Și dacă degerați pe aici, pe înălțimile acestea, dacă flămînziiți ori dacă sînteți asasinați de vreun vagabond, dați-mi un telefon să vin să constat decesul.

Așa înțelegea el umorul.

.....

Anii se desfășurau asemenea munților verzi din Vermont care se ridicau valuri, valuri, simetric, pînă departe, la nesfîrșit. Nici nu ne gîndeam la reîntoarcere. Veștile despre evenimentele din patrie cădeau ca trăsnetul în mijlocul nostru. Într-o seară auzirăm la radio: orașul Mainz a fost bombardat. O știre laconică, scurtă, ca despre multe alte orașe. Ne îngheță inima, parcă încetă să mai bată. Apoi apărui în « New York Times » o fotografie luată din avion a orașului bombardat în care cartierele din jurul gării păreau rase de pe suprafața pămîntului. Acolo, la cinci minute de gară se afla casa părinților mei. Se bombardase pentru prima oară orașul Mainz și se vizase în primul rînd gara și podurile. La al doilea bombardament, din 1945, orașul a fost aproape în întregime distrus. Abia după multe luni am aflat printr-o înștiințare a serviciului de cercetare al Crucii Roșii că părinții mei rămăsese în viață după bombardament și incendierea casei lor și fuseseră adăpostiți de prietenii noștri Moritz și Eva Noack la Oberstdorf în Allgäu. Tatăl meu avea pe atunci aproape optzeci de ani, iar mama era cu cinci ani mai tină decît el. Informațiile acestea obținute prin Crucea Roșie care conțineau doar cîteva vorbe, erau vechi de o jumătate de an cînd ne parveana, iar răspunsurile întirziau mai mult. Speram să ne vedem cu ai noștri, deși abia mai îndrăzneam să credem că ar fi posibil. Încercam să ne imaginăm cum e viața în îndepărtata, prăbușita lume a patriei noastre, cum trăiesc rudele, prietenii, luptătorii din rezistență, soldații în armată, dar nu știam nimic din tot ce se petrecea acolo.

.....

În decembrie 1941, nu mult după intrarea Statelor Unite în război, a apărut în ziarele americane o scurtă notiță: « Ernst Udet, general comandant de aviație din armata germană a fost accidentat mortal la încercarea unei noi arme și înmormîntat cu onoruri militare ». Atît și nimic mai mult. Fără nici un comentariu, fără nici o ipoteză privitoare la moartea sa. Accident, onoruri de stat.

Mereu mă gîndeam la această știre. Mereu îmi aminteam cum îl văzusem cînd am fost ultima dată, cu atîta nesocotință, la Berlin în 1936. Ne-am întîlnit la prînz într-un mic local nu prea frecventat. « Nu la Horcher, spusesese el — adică unde ne întîlneam înainte — acolo s-au cuibărit acum liderii ». Purta haine civile, deși era încă de pe atunci ofițer superior în aviație. « Scutură de pe tălpi țărîna acestei țări, îmi spuse, pleacă în lume și nu te mai întoarce. Aici nu mai poate fi vorba de demnitate umană ».

— Dar tu? l-am întrebat.

— Eu, răspunse indiferent, aproape într-o doară, eu am căzut în mrejele aeronauticii. Nu mai pot scăpa. Dar într-o zi o să ne ia dracul pe toți.

Nu mai vorbirăm apoi despre problema aceasta. Am ciocnit și ne-am îmbrățișat de despărțire.

Intr-o seară de toamnă tirzie din 1942, la un an după moartea lui Ude, urcam cu coșul de cumpărături drumul spre fermă.

Cei doi cîini lupi mă însoțeau și săreau din cînd în cînd pe lîngă coș, în care aveam cîteva kilograme de carne. Deodată stătui locului și rostii cu voce tare: înmormintare cu onoruri militare.

Ultimele cuvinte ale tragediei.

Ce se întîmplase în realitate nu știam și nici nu mă interesa.

Vedeam tragedia în fața ochilor — întreagă.

Dacă fiica mea Winnetou n-ar fi venit în vacanța de Crăciun a anului 1942 acasă împreună cu un prieten, dacă tinerii aceștia nu ar fi îndeplinit în locul meu timp de trei săptămîni, pînă la jumătatea lunii ianuarie 1943, muncile de seară la grajd, dacă n-ar fi cărat lemne și nu s-ar fi îngrijit de focuri, n-aș fi început niciodată drama « Generalul diavolului ».

Așa, serile, între orele șase și nouă, am scris ca în transă primul act, la care nu am mai schimbat niciodată nici un cuvînt, ca și planul celor următoare.

Soția mea nu știa ce tot bat la mașină, ca un posedat colo sus, în micul meu dormitor. Nici eu nu știam dimineața, cînd mulgeam caprele, ce aveam să scriu seara. Trebuia să scriu. Era un har pe care îl recăpătasem. Într-o noapte geroasă de pe la sfîrșitul lunii ianuarie 1943 i-am citit soției mele primul act și planul întregii piese. Ea era înfoclită pînă la nas în pături de lînă, căci bătea vîntul de nord-vest. Cu pri-lejul acesta am băut toată berea și restul de whisky pe care îl mai aveam în casă.

— E prima mea piesă, spusei, pe care o scriu pentru sertar. Nu se va juca nici-odată, dar trebuie să o scriu.

Catastrofa de la Stalingrad era în curs, dar nu se știa încă nimic, abia la începutul lui februarie s-au lămurit lucrurile. Că o astfel de piesă va putea fi jucată vreodată în Germania părea de necrezut. Iar pentru celelalte țări se aflau în ea prea mulți « germani simpatici », mai ales ofițeri. Era o muncă fără perspectivă, dar ne entuziasma pe amîndoi pînă la un fel de extaz.

.....
La actul întîi și la planul celor următoare am lucrat exact trei săptămîni. Pentru actul al doilea și definitivarea întregii piese mi-au trebuit mai mult de doi ani. Săptămîni întregi nu ajungeam să scriu din pricina treburilor zilnice. Dar piesa trăia în inima mea, Germania trăia în inima mea. Iar cînd s-a sfîrșit războiul, era și piesa gata. Una dintre primele scrisori pe care le-am primit mai tîrziu, la un an de la sfîrșitul răz-boiului, referitoare la piesă, cînd manuscrisul începuse să circule în Europa, a fost din partea lui Lernet Holenia. În ea îmi scria « Tu n-ai fost niciodată plecat ».

În românește de MARA GIURGIUCĂ

Omul cu o mie opt sute optzeci și șapte de statui

DECESUL

Prima știre purtând data de 1 iunie 1961 nu a venit din Santo Domingo. Ea a venit de la Washington, oraș situat la o depărtare de două mii cinci sute de kilometri de locul întâmplării.

În noaptea de 1 iunie, sub cocotierii autostrăzii George Washington, pe malul mării Caraibilor, la zece kilometri vest de capitala dominicană, în direcția San Cristóbal, a luat sfârșit o eră. Cam în genul acesta vorbeau agențiile de presă, în orice caz. Industriile, cărora le încredințăm scrierea istoriei acestei zile, adoptă cu plăcere atitudinii romane, iar în vîltoarea « ceasului istoric » în fața fiecărui teleimprimator se află un Tacitus. Cel străin de astfel de ambiții, va spune cu multă modestie, că în clipa aceea a luat sfârșit un film polițist care ținuse treizeci și unu de ani. La marginea șoselei nu a mai rămas decît recuzita la care probabil politica veacului nu poate renunța, recuzita unui scenariu « așa cum a fost scris de către viață »: magazia unui pistol-mitralieră, un lac de sînge, niște cioburi de sticlă și un chipiu militar cu însemne de general. Cadavrul mutilat și aproape de nerecunoscut nu a fost găsit decît abia în dimineața următoare, în portbagajul unui automobil care fusese părăsit în garajul unei case nelocuite din cartierul vilelor din Santo Domingo.

Binefăcătorul patriei, Președintele onorat, Paladinul democrației, Primul medic al republicii, Purtătorul Marelui Cruci al Ordinului papal al sfințitului Grigore, Viteazul între viteji, Geniul păcii, Salvatorul patriei, Ocrotitorul muncitorilor, Căvalierul de onoare al Ordinului maltez suveran, Primul învățător al republicii, Părintele noii patrii, Primul și cel mai mare dintre conducătorii de stat dominicani, Eroul muncii, Restauratorul independenței economice, Primul ziarist al republicii, Comandantul suprem al forțelor armate, Purtătorul colanului Ordinului Isabela Catolica și a altor optzeci și șapte de ordine din cele mai înalte, Excelența-Sa generalismul, Profesor Dr. h. c. (Pittsburgh), Dr. h. c. Dr. h. c. Dr. h. c. Dr. h. c. Dr. h. c. Rafael Leónidas Trujillo Molina a crăpat, în sfârșit, într-un șanț de șosea.

Împrejurările nu erau propice unor funeralii naționale. Abia după șapte luni de la decesul binefăcătorului, un avion special al lui *Pan American World Airways* a depus pe aeroportul Orly o ladă mare din lemn de mahon, conținând rămășițele sale pămîntești îmbalsămate. Înhumarea avu loc în cea mai mare liniște, în cimitirul Père Lachaise, unde un mausoleu în valoare de 185.000 de mărci perpetuează amintirea decedatului.

MOȘTENIREA

Binefăcătorul lăsa țării sale o moștenire foarte complexă și care cu greu poate fi trecută cu vederea. Interesul cel mare l-a trezit însă averea personală. Chiar

cele mai temeinice evaluări asupra acestei moșteniri se bat cap în cap. Datele, care pot fi găsite în scrieri, se contrazic: evaluările variază între 750 de milioane și nouă miliarde de dolari. Deosebiri de păreri se datoresc faptului în sine. Croniciarii nu prea fac deosebiri între mijloacele lichide, creanțe și bunuri materiale, iar în prezența ordinilor de mărmi de care e vorba, forța imaginativă a unui publicist nu a crescut mai de loc. Pe deasupra se mai poate pune întrebarea dacă o avere de asemenea proporții poate fi imaginată ca cifră; chiar un concern mediu dispune azi, după cum se știe, de mijloace tehnice de a camufla bilanțul, astfel că orice control eșuează, iar capitalul se organizează pe scheme de labirint internațional, tot atât de complexe ca și centrele de calcul electronic¹.

În jurul acestor griji obiective și, într-o oarecare măsură, de neînlăturat, pe care le produce moștenirea lui Trujillo, se concentrează și o varietate de păreri subiective. Nu se știe nimic despre existența vreunui testament. Republica dominicană ridică pretenții foarte serioase asupra moștenirii, dar e foarte puțin probabil ca o asemenea cerință să corespundă dorințelor binefăcătorului.

Deoarece restauratorul independenței economice a lăsat posterității în afara averii sale și o familie, cu o încrengătură tot atât de mare ca aceea a unui concern. Despre numărul copiilor nu se mai poate vorbi cu precizie; în orice caz, depășește cifra de patruzeci. Proporțional de mare este și numărul de văduve și soții ale binefăcătorului, fără să mai vorbim de frați, frați vitregi, surori, unchi, mătuși, cumnați, nepoți, nepoate, veri și verișoare. Strădaniilor acestora se datorează faptul că cel puțin 250 de milioane de dolari din portofoliul binefăcătorului au luat drumul Europei: un succes inimaginabil fără puternicul ajutor al unor bănci europene de vază. Merite deosebite pentru bunăstarea familiei și-a câștigat Banca afiliată concernului francez de armament Schneider-Creuzot. Cel puțin treizeci și unu de membri ai clanului și-au găsit în lumea veche o nouă patrie: ei trăiesc ca oaspeți ai statului unui alt binefăcător al patriei, în capitala spaniolă.

În republica dominicană, Rafael Leónidas Trujillo a lăsat în afara celor o mie opt sute optzeci și șapte de statui ale sale, următoarea moștenire:

40% din locuitori, șomeri

55—70% analfabeți

65% din țărani, fără pământ și avere, precum și un venit anual mediu pe cap de locuitor de 200 dolari.

CARIERA

Binefăcătorul a venit pe lume, nu departe de locul unde a părăsit-o după șaptezeci de ani, anume la San Cristóbal, în anul 1891, ca fiu al unui omil funcționar de poștă, pe nume Pepito.

În 1955, cel de al XXV-lea an al «erei Trujillo», Congresul dominican a emis o lege prin care toate versiunile oficiale care nu corespundeau cu realitățile istorice erau considerate ca falsificări ale istoriei și pedepsite ca atare. Iar ceea ce putea fi considerat ca adevăr istoric, se găsea la Academia de istorie din Ciudad Trujillo.

Din pricina aceasta nu se pot face afirmații precise asupra anilor de tinerețe ai binefăcătorului; probabil că nu au rezistat unei critici serioase a izvoarelor.

În 1901 T. intră în școala primară din San Cristóbal.

În 1905 părăsește acest institut de cultură, singurul pe care l-a frecventat.

În jurul anului 1910 este angajat ca telegrafist.

Între 1912 și 1915 acumulează primele experiențe în domeniul furtului de cai și al proxenetismului.

În 1916 intră în slujba unei mari firme americane de zahăr, pe ale cărei plan-tații îndeplinește funcția de spion și *agent provocateur* pentru a menține ordinea în rândurile muncitorilor.

În 1918 împreună cu fratele său, Petan, este condamnat la șase luni închi-soare pentru fals în acte publice și înșelătorie.

La eliberare este angajat de maiorul James Mc. Lean, care poate fi considerat adevăratul descoperitor al său, în calitate de spion al armatei americane de ocupație.

În 1919, după trecerea probelor este primit ca locotenent în *Guardia Civil*, o organizație polițienească patronată de americani și formată din « voluntari », unde depune « o muncă excepțională » și se impune în luptele de guerilă duse împotriva conaționalilor săi.

În 1921 absolvă cu succes un curs al școlii militare din Haina, una din institu-țiile întemeiate de trupele americane de ocupație.

În 1922 este avansat la gradul de căpitan de poliție și transferat cu întregul personal al trupelor colaboratoare în serviciul statului dominican.

În martie 1924, după o încăierare sângeroasă este avansat la gradul de maior, iar în decembrie, același an, locotenent-colonel în statul major.

În 1925, președintele republicii îl numește șef al poliției de stat, cu grad de colonel.

În 1927, după transformarea trupelor de poliție în armată națională, T. devine comandant al forțelor armate, cu grad de general de brigadă.

În martie 1930 candidează la alegerile prezidențiale și iese învingător în mai.

Restul de treizeci și unu de ani T. și-i petrece ca suveran despot și proprietar al țării.

CHESTIUNI PRINCIPIALE

Discurs ținut în fața Altarului Patriei la 16 august 1955, la remiterea de către Congres al Marelui Colan al Ordinului Patriei, cu prilejul celei de a 25-a ani-versări a Erei Trujillo:

« Înaltă Adunare, prin persoana mea cinstiți azi primii 25 de ani ai unei opere patriotice, care a adus poporului dominican suprema fericire, suprema bunăstare și siguranța că are în fața sa un viitor strălucit . . .

Este o datorie pentru mine să preiau asupra mea, în văzul întregii lumi, respon-sabilitatea faptelor mele și a realizărilor mele istorice. În acest sens mă bucură hotărîrea dumneavoastră și în acest ceas suprem primesc cu satisfacție mulțumirile națiunii. Fără îndoială că ați exprimat o sentință profetică, menită să anticipeze cele ce vor fi spuse de posteritate despre mine. M-ați văzut muncind. Cunoașteți esența luptei mele. Dumneavoastră sînteți cei mai statornici și mai legitimi martori. (. . .)

Sînt foarte uman și de aceea o cinstire atît de mare mă mișcă adînc; ca om de stat, care are obligația să aducă zi de zi țării sale cît mai multă strălucire și măre-ție, și care se simte adînc legat de concetățenii săi, trebuie să vă vorbesc, în această clipă, de sentimentele mele personale și de convingerile mele. Sîntem în fața Altarului Patriei. Altarele au fost totdeauna un loc al jertfelor supreme. Pentru patria mea și pentru poporul meu vreau să fac în viitor și mai mult. De aceea jur în fața acestor pietre care ocrotesc cenușa întemeietorului statului nostru, că atîta vreme cît îmi va bate inima, mă voi considera în serviciul patriei mele . . . Acum douăzeci și cinci de ani i-am asi-gurat pe concetățenii mei — și această promisiune am ținut-o — că libertatea, atîta

vreme cît pornește din puritate sufletească și din sentimentul pur al îndeplinirii datoriei — va rămîne o fecioară imaculată, care nu va putea fi violată de nici o brutalitate . . .

Laurii noștri sînt viitorul. Ei încununează numai pe cei viteji, pe cei harnici, popoarele idealiste. Plini de încredere să ieșim în întîmpinarea lui, înarmați cu patriotismul nostru neprihănit și de sentimentul suprem al dăruirii de sine, pentru a servi omenirea în modul cel mai creștinesc posibil . . . »²

PREMIZE

Republica dominicană (trei milioane jumătate locuitori, două treimi mulatri, o șesime negri, o șesime albi, teritoriu cît al Saxoniei inferioare, densitatea populației 70, catolici, creșterea natalității 30 la mie), este ca toate republicile din regiunea mării Caraibelor, exceptînd Cuba, o țară agrară semicolonială, a cărei soartă nu este hotărîită de ea însăși, ci de interesele politice și economice ale Statelor Unite.

Țara produce materii prime și alimente, în special zahăr, cacao, cafea, tutun, banane și lemn de esență fină. Dintre aceste produse, care constituie nouă zecimi din întregul export, zahărul deține o poziție cheie. Republica dominicană este strîns legată de Statele Unite, piață internă de desfacere care administrează oligopolitic și dirijează importurile prin clauze politice. Invers, piața dominicană absoarbe bunurile industriale, începînd de la periile de dinți și sfîrșind cu instalații de uzine, și este complet aservită importurilor americane.

Independent de directivele noi, periodic anunțate de Casa Albă cu privire la politica « bunei vecinătăți » sau de « Alianța pentru progres », clasicul model al exploatarei semicoloniale își continuă mersul: complicitatea capitalului intern și extern, care găsește în această țară brațe de muncă la prețul de un dolar pe zi; dependență față de partenerii și adeversarii mult superiori din punct de vedere politic și economic; prosperitate de scurtă durată alternînd cu crizele amenințătoare, cronice și regulate, ca urmare a scăderii prețului materiilor prime; stabilitate economică și politică garantată numai din afară, prin « intervenții imperialiste ».

La numai cinci ani după ce coroana spaniolă a renunțat definitiv la cea mai veche colonie a sa (Columb descoperise insula Hispaniola — mica Spanie — cu prilejul primei sale călătorii și a făcut din ea centrul viitoarelor colonizări) și după retragerea ultimelor batalioane spaniole, președintele Buenaventura Baez propuse guvernului american încorporarea țării sale la Statele Unite. Senatul american a respins în 1872 această ofertă cu o majoritate de numai un vot.

Interesele americane erau prea puțin preocupate de o formă obligatorie de anexiune. Pe la sfîrșitul veacului trecut, ele izbutiseră să elimine în mare parte concurența europeană de pe piața dominicană; la începutul primului război mondial, plantațiile de zahăr și rafinăriile erau concentrate în mîna monopolurilor americane. Încă de pe atunci țara era în mod practic condusă de reprezentanța diplomatică a SUA. Convenția americano-dominicană din 1907 ratifică această situație: pentru asigurarea pretențiilor marilor bănci americane, autoritățile Statelor Unite preluară drepturile vamale și o dată cu ele izvorul principal de venituri al statului dominican.

În 1919, politica americană făcu încă un pas. Întrucît se constata că « stabilitatea » țării nu mai putea fi asigurată fără o intervenție directă, unități de infanterie a marinei americane, așa-numiții *Gi's* debarcă în ziua de 15 mai pe

insula zahărului, Hispaniola. Întrucît nu se găsi nici un guvern dominican care să satisfacă în totul condițiile invadatorilor, în noiembrie, un guvern militar al Statelor Unite preluă la Santo Domingo conducerea treburilor publice, dizolvă parlamentul, suspendă Curtea supremă de justiție, interzice organizațiile politice, dezarmă populația și suprimă auto-administrația comunelor în favoarea comandamentului suprem american local. Pînă în 1922 țara a fost condusă prin decrete. Militarii se puteau sprijini pe colaborarea marilor proprietari de terenuri și pe lumpenproletariat, dar în parte și pe mica burghezie; dimpotrivă, muncitorii agricoli se organizează în grupe de partizani.

Nu mai există azi nici un fel de îndoială asupra caracterului acestei ocupații. Diplomatul american Benjamin Sumner Welles care între 1922 și 1924 a fost înalt Comisar la Santo Domingo, s-a exprimat după cum urmează:

« Este incontestabil că forțele de ocupație au exercitat vreme îndelungată în provinciile de est ale Republicii dominicane un regim de oprimare, ceea ce a fost un act politic necugetat, fiindcă era îndreptat împotriva populației civile pașnice și a adus după sine fără îndoială multe grozăvii »³.

Senatul american hotărî să numească o comisie proprie care să ancheteze crimele, schingiuirile și execuțiile de ostateci care fuseseră comise de Gi's și de trupele lor auxiliare, formate din gangsteri localnici recrutați de *Guardia Civil*. Printre cei audiați poate fi citat un oarecare căpitan Merckle, unul dintre cei mai feroci ofițeri; șeful și protectorul lui Rafael Trujillo. « Cei din *Infanteria marină* — scrie publicistul american John Gunther — *nutresc simpatii față de Trujillo. Ei aveau obiceiul să spună: Gîndește întocmai ca unul de-ai noștri* »⁴.

În iunie 1924, după ce sub presiune americană guvernul Vasques stabili un tipic regim de dictatură, bazat pe patronaj, protecție și poliție, trupele marinei americane părăsiră insula. La cîțiva ani după aceea, viceamiralul Thomas Snowden fu urmat de un alt binefăcător, localnic, al patriei, un obscur căpitan de poliție, care locuia într-un oraș din provincia nordică și care se decisese « să devină politician ».

CALENDARUL PRELUĂRII PUTERII

Începutul lui 1929

Un grup de experți financiari americani, avînd în frunte un fost vice-președinte al SUA, procedează la o cercetare a administrației dominicane. Se descoperă cu acest prilej « nereguli » în bugetul armatei, cifrate la circa o treime din valoarea bugetului statului. Era vorba de un deficit de 500.000 dolari. În listele de plată a soldelor figurau numeroși « soldați-fantomă », plătiți cu regularitate, dar care nu puteau fi găsiți nicăieri. Comandantul suprem al armatei, Rafael Leónidas Trujillo, se simte jignit de raportul comisiei de anchetă și stabilește contacte tainice cu o grupare opozițională din provincia Santiago de los Caballeros, partidul așa-numit republican, al avocatului Estrella Ureña.

23 februarie 1930

După o bătălie aparentă cu trupele armatei, « fortăreața San Luis este luată de răsculați ». Lovitura de stat organizată de Estrella Ureña fusese discutată în prealabil cu comandantul suprem, Trujillo.

24 februarie 1930

Președintele republicii, Horacio Vasques, împreună cu soția și membrii de frunte ai cabinetului, fac o vizită la ambasada americană și cer azil politic.

26 februarie 1930

Puciștii intră în capitală. Armata nu opune nici o rezistență. Estrella Ureña face o vizită la ambasada americană în vederea unor tratative cu Vasquez. Însărcinatul cu afaceri americane conduce discuțiile, Trujillo este chemat la ambasadă. Seara, ambasadorul telegrafiază la Washington: « În ciuda asigurărilor solemne făcute față de șeful său și față de ambasada americană, nu mai există azi nici o îndoială că Trujillo a stat în legături conspirative cu instigatorii loviturii de stat și că de nenumărate ori a indus guvernul în eroare »⁶

27 februarie 1930

După tratative îndelungate la ambasadă, se ajunge la următorul acord: 1. Fostul guvern demisionează « de bună voie ». 2. Estrella Ureña devine prim-ministru interimar al republicii. 3. El se obligă să organizeze la 16 mai noi alegeri. 4. Toate armele vor fi predate armatei. 5. Trujillo rămâne comandant suprem al armatei, fără a avea însă dreptul de a candida; în caz contrar, guvernul american se va vedea obligat să nu recunoască un guvern Trujillo.

3 martie 1930

Congresul dominican îl instalează pe Estrella Ureña respectînd în totul prevederile legale și ale Constituției.

5 martie 1930

Prima apariție în public a unui detașament de asalt personal al lui Trujillo denumit « Cei din a 42-a », după numele celei de a 42-a companii de infanterie marină americană. E vorba de o organizație independentă economicște: trăiește din prăzi. Printre misiunile detașamentului se numără dispersarea adunărilor, răpirea candidaților opoziționiști, uciderea adversarilor politici. Faimosul instrument al său este *carro de la muerte*, un Packard roșu, care operează în stilul gangsterilor americani. Cîteva sute de adversari ai lui Trujillo sînt uciși cu prilejul campaniei electorale de către « Cei din a 42-a ».

18 martie 1930

O « coaliție a cetățenilor patrioți » desemnează pe Trujillo candidat la prezenție. În aceeași zi, ambasadorul american telegrafiază la State Departament: « Azi la amiază am avut o cuprinzătoare și amicală discuție cu președintele (Estrella Ureña) care mi-a destăinuit că generalul Trujillo ar fi gata să-l demită. În această situație el nu mai poate garanta un decurs « faire » al alegerilor, din pricina armatei. Președintele m-a rugat ca Statele Unite să declare oficial că nu vor recunoaște un guvern Trujillo, ceea ce corespunde înțelegerii noastre. Este de presupus că orice rezistență a lui Estrella față de candidatura lui Trujillo va fi considerată de acesta drept un atac personal »⁸.

19 martie 1930

La această telegramă Washington-ul răspunde că guvernul american a luat în considerație eventuala alegere a lui Trujillo, că are de gînd să-l recunoască și că dorește « să mențină cu el și cu guvernul său raporturi amicale »⁷.

21 aprilie 1930

Estrella demisionează. Ministrul de interne, Peynado, unul dintre oamenii de încredere al lui Trujillo, preia afacerile publice.

7 mai 1930

Comitetul electoral, desemnat pentru alegerile care urmează, își anunță demisia, deoarece activitatea armatei și perchezitiile domiciliare efectuate de bande înarmate răpesc orice sens campaniei electorale.

8 mai 1930

Prin omul său de încredere, președintele în funcție Peynado, Trujillo numește un nou comitet electoral din care fac parte exclusiv aderenții săi.

14 mai 1930

Cu două zile înainte de alegeri, toți contracandidații lui Trujillo se retrag, deoarece teroarea nu permite alegeri libere.

16 mai 1930

În Republica dominicană au loc alegeri.

18 mai 1930

Scrisoarea ambasadorului american către State Departament din Washington: « Am onoarea să vă comunic confirmarea raportului meu după care alegerile au decurs fără excese. O anumită neliniște domnește totuși aici . . . Confederacion anunță că după o numărătoare preliminară generalul Rafael Leonidas Trujillo a obținut 223.951 voturi. Întrucât cifra indicată depășește cu mult numărul celor înscrși ca alegători, onestitatea unor asemenea alegeri nu mai merită nici un comentariu »⁹.

18 mai 1930

Federico Velasques, care înainte de alegeri se număra printre candidații cu cele mai multe șanse la prezidenție, este arestat. Numeroși alți politicieni se refugiază la ambasadele statelor sud-americane și cer azil politic.

30 mai 1930

Trupe motorizate ale « Celor din a 42-a » trec la un atac armat asupra sediului celor mai mari ziare din țară.

1 iunie 1930

Politicianul opoziționist Martinez Reyna este găsit asasinat în locuința sa. Făptașii au decapitat cadavrul și i-au tăiat nasul. La câteva zile sînt împușcați în plină stradă Juan Paredes, Jose Brache, Eliseo Esteves. În următoarele luni sînt asasinați cel puțin o mie de dominicani aflați pe listele negre ale lui Trujillo. Alte mii sînt încarcerati și schingiuiți⁹.

16 august 1930

Trujillo este instalat în mod solemn în postul de președinte. Guvernul său este recunoscut imediat de Washington.

5 septembrie 1930

Comandantul « celor din a 42-a », căpitanul Paulino, un temut țintaș de elită, dă ordinul ca în Piazza Columbia să se toarne benzină și să fie arse sute de cadavre. Măsura aceasta îngreuiază întrucîtva identificarea victimelor, totuși este salutată de președinte ca o măsură de igienă publică necesară. Președintele este de părere că în felul acesta a fost împiedicată izbucnirea epidemiilor.

16 august 1931

Întemeierea partidului unic al președintelui Trujillo *Partido Dominicano*. Conform datelor furnizate de comitetul partidului, în decurs de un an, 80% din cetățenii cu drept de vot s-au înscris ca membri ai partidului.

JUSTIȚIE

Cuvîntare cu prilejul omagiului din partea justiției dominicane, la 9 ianuarie 1956:

«Domnilor judecători,

... Maiestatea justiției, domnii mei, se reazimă atît pe înțelepciune cît și pe respectarea moralei. Limbajul juridic are nevoie de inteligență, în vederea căutării sentinței și de conștiință, ca element moral. Ea se bazează pe ambele pentru ca să nu trădeze spiritul de dreptate și pentru ca pasiunea adevărului s-o însușească în permanență. Cît de minunată și sfîntă este misiunea justiției atunci cînd reprezentanții ei, care se află deasupra tuturor oamenilor, cultivă onestitatea și cînd singura ambiție a lor constă în echitate și justiție !¹⁰

Constituția dominicană reprezenta cel mai îmbucurător document al spiritului liberalist. Este vorba de o constituție prezidială după model american. Ea se bazează pe principiul clasic al separației puterilor, prevede un parlament bi-cameral, în plus conține un corpus statal al drepturilor și libertăților cetățenești. Ea nu a fost niciodată abrogată. Lovitura de stat din 1930 a acționat strict în limitele ei. Chiar și binefăcătorul a respectat punct cu punct și cu strictețe prevederile constituționale.

Punct cu punct, în sensul că, bunăoară, la fiecare patru ani cetățenii țării păseau la vot. Rezultatele apăreau, an de an, tot mai plauzibile. Astfel, conform numărărilor oficiale din 1930, numai 1883 de voturi au fost împotriva binefăcătorului. Patru ani mai tîrziu, Trujillo a întrecut chiar pe Hitler în materie de popularitate. Voturi în favoarea sa: 256.423 ; voturi anulate: 0 ; abțineri: 0 ; voturi contra: 0. Legislația dominicană îmbrăca de asemenea forme ireproșabile. Binefăcătorul nu a uitat niciodată să dea baze legale celor mai mici acțiuni ale sale. În loc să se despartă pur și simplu de cea de a doua soție, sau s-o asasineze, el se adresă, în 1935, Congresului cu rugămintea de a promulga o nouă lege a căsătoriilor, în sensul că orice legătură conjugală care timp de cinci ani a rămas fără copii, poate fi desfăcută la cererea uneia din părți. A doua zi după votarea legii, binefăcătorul a fost primul care a făcut uz de prevederile ei . . .

IMPULSURI UMANE

Nu este de loc avantajos să vorbești despre calitățile binefăcătorului. Nu prezenta semne particulare caracteristice. Avea un metru șaiszeci și cinci, poftă de mîncare normală, sănătate excelentă, culoarea feții vie, ținuta perfectă. Trujillo se scula devreme, îi plăceau plimbările, acorda o deosebită atenție condiției fizice, consuma medicamente obișnuite, iar în anii din urmă apela la preparate speciale pentru restabilirea potenței. La vârsta de 70 de ani arăta ca un director general, care a pășit din succes în succes.

Oamenii din anturajul său elogiau excepționala sa silință și punctualitatea de ceasornic. Programul unei zile era foarte precis: nouă sau zece ore de lucru la

birou constituiau ceva normal. Slab orator, fără priză la public, lipsit cu totul de har. Pragmatic. Extrem de iritabil. Prefăcătorie extremă. Inteligență practică. Memorie excepțională. Talent organizatoric foarte dezvoltat. Cretinism moral. Simț familial dezvoltat.

Viața particulară a binefăcătorului era croită după tipicul contemporan al persoanelor cu situația și veniturile sale: treizeci și cinci de automobile, două iachture personale, grajd de cai de curse. Reședința sa, situată lângă ambasada americană, poseda un cabinet dentar, o clădire pentru corpul de gardă, mai multe baruri, un salon de cosmetică, toate din marmoră și lemn de mahon, la care se mai adauga nelipsitul *swimmingpool*.

... Binefăcătorul punea extrem de mare preț pe garderoba sa, prefera îmbrăcăminte albă, purta bijuterii; a pus să i se brodeze inițialele pe lenjerie și purta cravate pictate de mână, în valoare de o sută de dolari bucata, după gustul oamenilor de afaceri americani. Uniforma sa preferată, estimată la 10.000 dolari, era încrustată cu aur și se compunea dintr-o jachetă de frac cu epoleți grei și coadă de rîndunică din brocat de aur, o eșarfă de mătase în culorile drapelului țării, pantaloni albaștri cu dungi aurii și un tricorn în aur și alb împodobit cu pene.

... O mare parte a timpului său de lucru, omul de stat îl jertfea colecției sale de titluri, ordine, medalii și monumente. A introdus prin lege o eră care poartă numele său. Santo Domingo, cel mai vechi oraș din emisfera vestică a fost rebotezat, în 1936, în Ciudad Trujillo; cu același nume, după scurtă vreme, fură botezate nenumărate străzi, parcuri, școli, piețe, spitale, provincii întregi și, în sfîrșit, și cel mai înalt pisc din țară.

Țara întreagă era împinzită de placcarde, firme, lozinci și icoane. Pe autobuze, pe fațadele caselor și pe roabe: «Dumnezeu și Trujillo»; în vitrine: «Trujillo este apărătorul meu»; în spitale: «Trujillo ne vindecă pe toți»; la Casele de economii: «Toate cîte le am, le datorez lui Trujillo»; pe fîntînine sătești: «Trujillo este cel ce ne dăruiește apa». O plachetă de bronz, care se dovedi utilă în cazurile de percheziții și, în consecință, întîlnită în sute de mii de case, purta pe una din fețe inscripția: «În această casă poruncește Trujillo». Pe aversul plachetei: *Rectitud. Libertad. Trabajo y Moral*» (Onestitate. Libertate. Muncă și Morală), un acrostih format din inițialele lui Rafael Leónidas Trujillo Molina. Placheta costa 30 de dolari în comerțul particular, și 2 dolari execuția, care constituia un monopol al societății pe acțiuni *Ferreteria*. Majoritatea acțiunilor acestei întreprinderi se afla în mîinile doamnei Rafael Leónidas Trujillo Molina. ...

ARTA POSIBILULUI

Binefăcătorul patriei a fost unul dintre cei mai talentați și mai plini de fantezie politicieni ai epocii sale. Doar prin posibilitățile lui de manevrare se poate explica probabil faptul că s-a realizat ca om de stat și a rămas timp de treizeci și unu de ani, atît la putere cît și în viață. A întrecut în această privință atît pe Franco, cît și pe Mussolini și Hitler. Doar un singur contemporan putea rivaliza cu el în privința dîrzeniei, abilității, puterii de voință și răbdării, și anume, binefăcătorul Chinei, generalismul Ciankai-și. Firește, au existat tentative de înlăturare a lui Trujillo. Ele au eșuat nu numai datorită precauției lui, ci și felului cum era păzit; un om cu mai puțin talent nu ar fi putut atrage aliați atît de puternici în jurul său.

Esența metodologiei lui Trujillo consta în politica personală. Încă de la început dădu dovadă de «forță dinamică în conducere», de cunoscător al tuturor proble-

melor în tratarea omului. Nu s-a încrezut niciodată în nimeni. S-a autodisciplinat în acest scop. Nu a manifestat niciodată vreun gest de mulțumire; semn al stabilității interioare. A fost un excepțional șantajist și trădător. Abilitatea lui este o dovadă.

Primul principiu al politicii personale a fost acela de a nu acorda nimănui o putere permanentă. Inevitabila posibilitate a abuzului de putere din partea vîrfurilor administrative o combătea prin remanieri constante, care erau duse la bun sfîrșit pe căi samavolnice, sistematice. De cele mai multe ori miniștrii, generalii, deputații, nu aflau de demisia lor decît din ziare. Pînă și cei mai fideli adepți se pomeneau adeseori, după ani îndelungați de activitate, puși peste noapte pe linie moartă, fără nici un motiv, sau ridicăți și arestați chiar de la biroul lor de lucru. Pentru funcția de șef al poliției, un an de funcțiune reprezenta maximul. Transferul funcționarilor era în floare. Chiar în preajma binefăcătorului domnea aceeași nesiguranță totală. Nu prezenta importanță nici faptul dacă cineva fusese « demisionat »: Trujillo obișnuia să-l reabiliteze pe neașteptate, sau să-i încredințeze un nou post; era suficient de abil ca să nu exercite teroarea după același șablon, ci s-o dozeze după principiul: « una caldă — una rece ». Multă vreme nu avusese loc nici un fel de « epurare »; se decretau amnistii, binefăcătorul se liberaliza. Înfloreau dintr-o dată mii de flori și cînd adversarul ieșea din rezervă, putea fi și mai vîrtos încolțit. Nu admitea relații amicale nici între colaboratori, nici între ofițeri și funcționari, pentru a împiedica formarea de cliici. În general, conform unei maxime proprii, adversarilor trebuia să le frîngi șira spinării, dar cu artă. Adversarii săi potențiali erau forțați sau amenințați să intre în guvern; de cele mai multe ori își recruta astfel de oameni direct din închisori. În felul acesta reuși să cîștige de partea sa cîteva capete luminate; pe de altă parte, făcea tot posibilul să-și compromită adversarii, în afară. Păstra cu deosebită grijă dovezi despre conlucrarea cu ei. După demiterea irevocabilă, documentele respective erau publicate; în felul acesta cei constrînși la colaborare apăreau în fața emigranților din străinătate drept niște simpli colaboraționiști și deci mai ușor de dezarmat.

... Poliția secretă nu era o plămuire unitară. O adevărată hidră de organizații era însărcinată cu treburile acestea. Uneori lucrau concomitent în țara lui Trujillo șapte feluri de autorități însărcinate cu securitatea statului: secretarul pentru siguranța statului, serviciul de spionaj al armatei, serviciul secret al marinei, comisaritul secret al partidului unic, corpul de pază al președintelui, așa-numita Inspectie prezidială și « poliția spaniolă », o unitate de circa o sută de oameni de încredere pe care generalissimul Franco i-a împrumutat generalissimului Trujillo, în 1956. În rest, membrii serviciilor secrete se recrutau din pătura intelectuală burgheză, din rîndurile deținuților din închisorile locale, precum și din ale veteranilor FBI-ului și CIA. Schema complicată a acestor autorități demonstrează o altă regulă fundamentală a binefăcătorului: o sistematică extindere a competențelor și instituțiilor. Se combate astfel și o nedorită concentrare a puterii; funcționarii erau instigați unii împotriva celorlalți, se nășteau nesfîrșite rivalități între aparate; singurul profitor era șeful statului.

Este de la sine înțeles că Trujillo nu-și datorează succesul doar metodei pe care a folosit-o. Oricît de modernă și rafinată era tehnica puterii sale, ea avea nevoie, pentru a se dezvolta, de baze tradiționale. Binefăcătorul nu și-a dezis niciodată respectul față de stîlpii instituționali ai societății. Personal, a pus bazele unei singure instituții: *Partido Dominicano*, partidul său, unic. Pe celelalte le-a folosit cu artă și exclusiv în scopuri personale. Este vorba de biserică, armată, capital și guvernul american.

Dintre acești cinci stîlpi ai regimului său, cel mai slab era partidul unic. Trujillo se folosea de el doar pentru a crea ficțiunea unei democrații parlamentare, de asemenea ca instrument de propagandă, ca organizație de delatori și ca întreprindere lucrativă. Deoarece fiecare instituție de deservire a statului trebuia să i se supună, iar prin lege se stabilise o contribuție în valoare de 10% din salariul fiecărui funcționar, această întreprindere a ajuns foarte curînd să aducă beneficii serioase. Programul partidului se compunea în esență din cele opt litere ale cuvîntului Trujillo.

... Armatei, din rîndurile căreia ieșise, binefăcătorul îi datora monopolul puterii fizice. Împreună cu poliția, armata, compusă din 40.000 de oameni care dispuneau de cele mai moderne arme, a înghițit în 1954, 46% din bugetul statului. Firește că acest enorm aparat militar nu avea nici o funcție în politica externă sau în domeniul strategiei; cu excepția unui masacru la graniță, cînd au căzut victime 15.000 de țărani din Haiti, Republica dominicană nu a avut niciodată vreun conflict armat. Mai degrabă se poate spune, în mod obiectiv, că Trujillo a întemeiat o armată de ocupație, a cărei misiune exclusivă consta în a ține în șah populația țării.

PROSPERITATE ȘI CÎȘTIG

... Afirmația că binefăcătorul a condus un regim progresist, nu trebuie luată în ironie. El a găsit o țară care rămăsese cu mult în urma evoluției marilor țări capitaliste industriale. Stăpînitorii de pămînt, incapabili, și o mică burghezie parazitară exploatau clasa muncitoare, fără a fi în stare să acumuleze capitalul necesar pentru industrializare și în vederea preluării misiunii istorice a burgheziei. Bineînțeles că nici acționarii străini nu manifestau vreun interes de acest gen, deoarece ei vedeau în țările din regiunea Mării Caraibelor doar obiective ale exploatării coloniale. Dimpotrivă, binefăcătorul a dus țara la progres, dar sub formă parodistică. Întreprinderile sale, sărind peste fazele de dezvoltare ale capitalismului, au izbutit să realizeze o enormă concentrare de capital, ceea ce a avut drept urmare o formă unică în felul ei de naționalizare a mijloacelor de producție. Pătura mijlocie fusese lichidată cu sînge rece, întocmai cum procedează orice concern mondial. Întrucît Trujillo era statul, și invers, etatizarea și proprietatea particulară ajunseseră un paradoxal quiproquo.

Firește că o asemenea evoluție nu se putea desăvîrși fără un progres material. Pe bună dreptate, se intitulase deci Trujillo «restaurator al independenței economice a republicii». A realizat-o ca și propria sa independență. În cei treizeci de ani de domnie, el a «dăruit» țării, deci și sieși, șosele, poduri, porturi, instalații de alimentare cu apă, o nouă universitate și multe alte lucruri frumoase. De altfel nici nu-i rămînea altceva de făcut. Cum ar fi putut de altfel președintele statului Trujillo să respingă o dorință a președintelui consiliului de control care avea același nume? Că din întîmplare din afacerile acestea mai cîștigau și alți oameni, lucrul era inevitabil. Mîna pîrintească a guvernului avea grijă ca astfel de fenomene auxiliare să se mențină însă într-un cadru cît mai strîmt. Era imposibil să se ajungă la o egalizare sau măcar la probleme de bună stare. La prima vedere, un venit anual mediu de 8—900 de dolari într-o țară colonială, poate părea un lucru excelent; dacă se ia în considerație însă participarea familiei Trujillo la veniturile generale ale țării, cifra descrește dintr-o dată la cinci sute de dolari anual, așa încît nimeni nu-i putea reproșa binefăcătorului că ar fi trădat interesele întreprinzătorilor și că ar fi modificat prin forță structura socială a patriei sale.

Nici despre politica sa pedagogică, despre care nenumărații ei admiratori spuneau că reprezintă cea mai progresistă operă a regimului, nu se putea afirma așa ceva. Trujillo s-a străduit într-adevăr să facă din dominicani un popor de oameni care citesc, mai bine zis cititori ai lui Trujillo. Printre numeroasele branșe în care binefăcătorul a avut succese, se numără și industria grafică. Un exemplu al talentului său negustoresc poate fi și faptul că din condeiul său s-a născut un best-seller. Este vorba de *Abecedarul cetățeanului* pe care Trujillo l-a scris în 1933 și care timp de decenii a fost utilizat ca manual în toate școlile primare ale țării. Iată câteva fraze esențiale din această operă:

«Neobosit muncește președintele pentru fericirea poporului său. El se îngrijește să fie ordine și pace, sprijină școlile, construiește drumuri, ocrotește pe muncitori, ajută pe agricultori, sprijină industria, întreține și îmbunătățește porturile, se interesează de spitale, favorizează studiul și construiește o armată pentru apărarea tuturor oamenilor pașnici.

De aceea fiecare dominican trebuie să-l ajute, să-și iubească peste măsură patria și să asculte de guvern, fiindcă acesta este cel mai sigur drum spre fericire.

Fiecare polițist este cel mai bun apărător al tău, fiecare membru al guvernului este cel mai bun sfătuitor al tău și fiecare judecător este cel mai bun prieten al tău.

Dacă ar fi să treacă prin fața casei tale un om care vrea să schimbe ordinea existentă, denunță-l. El este cel mai rău dintre cei răi. Criminalul care zace în închisoare a ucis sau a furat ceva. Revoluționarul însă vrea să-i ucidă pe toți oamenii pe care îi întâlnește și să fure tot ce găsește, chiar și ceea ce îți aparține ție sau vecinului tău. El este cel mai periculos inamic».¹¹

În edițiile de mai târziu ale *Abecedarului cetățeanului*, în locul cuvîntului «revoluționar» scrie «comunistul».

URMĂRILE UNUI PAS GREȘIT

Comunist — în această privință putem vorbi cu deplină cunoștință — comunist n-a fost binefăcătorul niciodată. A fost oare un anticomunist, poate? Era el însă pentru sau împotriva cuiva? Binefăcătorul a fost în tot timpul vieții alături de binefăcător și împotriva tuturor acelor care erau împotriva binefăcătorului. Atît timp cît a fost în fruntea guvernului, politica externă a lui Trujillo s-a ghidat după acest principiu simplu, foarte apropiat de realitate.

Pînă la apariția lui Fidel Castro, țările Americii de mijloc nu au jucat vreun rol politic mondial; tocmai de aceea nu merită să cercetăm ambițiile și manevrele binefăcătorului pe acest tărîm. Ca orice «politician realist» devine și el un gunoi sordid, de îndată ce nu mai dispune de sprijin real. Să enumerăm sumar relațiile sale de politică externă: micul flirt cu Hitler, *entente cordiale* cu Spania lui Franco, strălucitele relații cu Vaticanul sub Pius al XII-lea, acțiunile criminale duse împotriva țării vecine, Haiti, înțelegerea, mai totdeauna cordială, cu Fulgencio Batista și alți colegi de aceeași teapă, precum și obișnuitele intrigi țesute împotriva acestora, ca de altfel antipatia, ușor de priceput, față de puținele regimuri orientate democratic din America latină.

În general, binefăcătorul știa să intuiască din timp ceea ce are de făcut pe planul politicii externe și ceea ce trebuie să evite. În cazuri de îndoială afla de la State Department din Washington cum trebuie să procedeze. Pentru o țară ca republica dominicană, politica externă era și este în funcție de relațiile cu Statele Unite; o acțiune independentă nu-i este permisă decît ca variantă, ca o floriceală de stil, ca o abatere tactică. În ceea ce îl privește pe Trujillo, raporturile acestea înfloriseră

timp de douăzeci și cinci de ani. Dorința exprimată de guvernul american în 1930 de a «avea cu el și cu guvernul relații amicale» era de mult o realitate. Când în septembrie 1939, Trujillo anunță că se alătură «politicii Statelor Unite, indiferent de atitudinea pe care o vor lua acestea», o făcu nu datorită celui de al doilea război mondial, ci fiindcă formula și regula erau general valabile politicii din regiunea Caraibelor.

Binefăcătorul îl convinse pe protector de «stabilitatea politică și socială», a regimului, ceea ce în limbajul State Departamentului însemna asigurarea intereselor economiei americane. Armata lui Trujillo asigura, ca o mafie oficială, «pacea între muncitori» pe plantațiile de trestie de zahăr americane, concern propriu în același timp, dar dependent de importul american.

În al doilea rînd, transformă Republica dominicană într-o bază a Statelor Unite. Înarmarea sa a fost suportată mai întîi de contribuabili americani în cadrul legii de împrumut și închiriere, apoi pe baza unui pact bilateral de asistență, care fusese încheiat încă din 1935. Forțele aeriene dominicane erau de fapt o sucursală a lui US Air Force. Ele au fost înzestrate, instruite și plătite de SUA și se compuneau din peste două sute de aparate turbo-reactoare.

Americanii au acordat binefăcătorului chiar sprijin propagandistic. Interesele grupului american erau reprezentate de institutul cultural americano-dominican subvenționat din impozite, care intervenise în favoarea lui Trujillo. O pagină de reclamă în *New York Times* elogiind realizările sale nu era o raritate, iar ziarele dominicane publicau pagini întregi de scrisori de felicitare pentru binefăcător trimise din partea unor societăți cum sînt ESSO sau *Pan American*. Pentru a fi sigur în tratativele sale cu SUA, Trujillo nu recurgea la diplomații săi, printre care se aflau și cîteva capete luminate, ci angaja în mod consecvent avocați, ziariști, politicieni și consilieri americani. Trujillo poate fi considerat ca pionierul unui *public relations*, el finanța uneori pe puțin douăsprezece firme specializate în acest domeniu. Ani în șir, un portret al binefăcătorului înalt de cîteva metri, zîmbind fericit a putut fi văzut pe frontispiciul unei case din Manhattan; acesta avea rostul să-i convingă pe new-yorkezi de servilismul înscris pe o față zîmbitoare.

Buna reputație de care se bucura în birourile marilor întreprinderi din New York nu și-a cîștigat-o însă prin placarde, ci prin prompta achitare a datoriilor. În 1947 și-a plătit ultima tranșă din obligațiile sale externe și-și cîștigă astfel titlul de «restaurator al independenței economice» iar State Departament vorbea despre el ca de un «exemplu care ar trebui urmat».

Dar aci a pătruns și o doză oarecare de miopie, deoarece respectul pe care binefăcătorul îl manifesta față de protectorul său era tot atît de puțin sincer, ca orice alt sentiment al acestui om. Raporturile dintre un agent și finanțatorul său sînt totdeauna ambigue. Contradicțiile încep să iasă la iveală, în clipa cînd agentul începe să se considere el însuși finanțator, și mai ales cînd se simte în stare să joace acest rol. În clipa aceea devine concurrent.

În timpul războiului din Coreea, Trujillo se simțea destul de puternic ca să purceadă la această schimbare de roluri. Prin achitarea tuturor împrumuturilor pe care le făcuse în America, a simțit că poate sta pe propriile-i picioare. Boom-ul de pe piața materiilor prime îi oferî un punct de plecare pe cît de favorabil, pe atît de ademenitor. Lupta acerbă, în care se hotărî să intre, se desfășură pe cîmpiile de trestie de zahăr ale Republicii dominicane.

Industria zahărului, care cuprindea aproape 70% din totalitatea brațelor de muncă, rămăsese pînă atunci un domeniu exclusiv al americanilor. Tocmai din acest motiv, produsul cel mai important al țării nu apare în sfera concernului Trujillo. Pînă în 1953 binefăcătorul nu îndrăzni să se atingă de monopolul firmelor

americane, în special ale firmelor *South Porto Rico Sugar Co. Ltd.*, *Ozoma Sugar Co. Ltd* și *West Indian Sugar Corporation*. La început binefăcătorul nu se amestecă decît foarte discret în treburile zahărului, pentru a-și asigura un punct de plecare în această industrie-cheie. La începutul lui 1954 trecu însă la un atac general și exproprie dintr-un condei un număr de plantații importante. Șase ani mai târziu concernul său controla 60% din industria de zahăr. Și în acest context, «independența» nu însemna independența țării față de SUA, ci doar a binefăcătorului; dar și aci ieși la iveală, tot pe cale ocolită, sensul progresist paradoxal al sistemului de a lucra, care era determinat exclusiv de logica acaparării.

Patronii americani nu i-au iertat niciodată lui Trujillo acest pas greșit. Dar nu-l lăsară să cadă imediat. Influentului lobby al zahărului i se opuneau alte interese care constau, ca și mai înainte, în primul rînd în menținerea regimului. (Chiar și în anul 1956 volumul capitalului american investit în Republica dominicană reprezenta 12—15 milioane dolari).¹²

Ceea ce a determinat în cele din urmă ca mina protectorului american să se depărteze de binefăcător și ceea ce a frînt gîtul acestuia, a fost jocul său cu comunismul, o partidă de poker, pe care nici cel mai exersat trișor nu o putea duce la capăt. Totuși, Trujillo era departe de a fi un începător în acest joc, cu atît mai mult cu cît anterior cîștigase categoric, cel puțin în aparență, o partidă. Poate că tocmai această experiență fericită l-a împins la ultimul și mortalul bluff.

După sfîrșitul celui de al doilea război mondial, regimul binefăcătorului se trezi în fața unei situații critice. Conjunctura favorabilă de pe piața materiilor prime se prăbuși repede. America de sud trăi un val trecător de democratizare și multe din tipicele dictaturi ale continentului sfîrșiră amarnic, cu aprobarea tacită a Statelor Unite. Criticismul liberal începu să se ocupe, după zdrobirea fascismului, și de situația din republica dominicană și dădu complet uitării existența unui partid de opoziție. Trujillo reacționează cu abilitate, cu nerușinare și cu îndrăzneală. În iunie 1945 anunță că Republica dominicană are intenția să reia legăturile diplomatice cu Uniunea Sovietică, întrucît aceasta «se dovedise a fi o forță de încredere a lumii democrate în lupta pentru bunăstarea și progresul omenirii». Trimise chiar un ambasador la Moscova. Sovieticii nu au răspuns acestui avans al lui Trujillo.

Spre surprinderea generală, la 27 august 1946 apărură în cotidianul *La Nacion*, oficios al concernului Trujillo, un manifest al lui *Partido Socialista Popular*, din care reieșea că e vorba de un partid comunist, care urma să activeze legal în Republica dominicană. După vreo trei săptămîni însuși binefăcătorul luă cuvîntul:

«Comunismul, a cărui existență în țara noastră a devenit unul dintre factorii de prim ordin, își are rădăcinile în U.R.S.S., și pentru a înțelege rolul pe care îl poate juca în problemele politice și sociale, ar trebui să ne gîndim la colaborarea plină de jertfe a Uniunii Sovietice cu țările democratice în cursul ultimului război mondial. În general prezența sa în mijlocul nostru este o dovadă peremptorie împotriva tuturor acelor care neagă, fără nici un motiv, de altfel, că țara noastră nu ar fi o adevărată democrație»¹³.

Este inutil să mai adăugăm că binefăcătorul abia aștepta primele demonstrații, greve și adunări pentru a le zdrobi. Obișnuitele arestări, interdicții și crime începură încă din toamna lui 1946. În iunie 1957, Congresul dominican institui un «Comitet pentru cercetarea activității antidominicane», iar după cinci zile interzise orice activitate a organizațiilor comuniste pe teritoriul țării.

Din această manevră, care evidențiază punctul culminant al talentului tactic, Trujillo a avut de cinci ori de cîștigat. În primul rînd îi căzură în mînă adversarii

săi cei mai periculoși și mai bine organizați. În al doilea rînd demonstrează străinătății « liberalismul » regimului său. În al treilea rînd dădu de înțeles americanilor că singura opoziție care există în țară o constituie comuniștii. În al patrulea rînd, exercită presiuni asupra guvernului american prin amenințarea că va lăsa mină liberă acestei opoziții, afirmînd chiar că aceasta este dorința opiniei publice din SUA. În al cincilea rînd, în condițiile războiului rece care tocmai se contura la orizont, își asigură, prin interzicerea partidului comunist, un excelent punct de plecare. Nu este în totul clar ceea ce a determinat grupurile comuniste să intre în acest joc inegal. Probabil că țineau cu orice preț să-și manifeste prezența. Probabil că erau interesate să se afișeze ca unica alternativă a regimului dominant. Exact în acest punct se întretaiau intențiile celor doi adversari. Trujillo voia să-și cunoască adversarii.

Ciștigînd partida, Salvatorul Patriei deslănțui o aprigă prigoană împotriva comuniștilor. Cel care îndrăznea să-l contrazică, cel ce stătea în calea concernului său, cei care îl întîmpinau cu o rezervă ceva mai accentuată, iar printre aceștia se aflau și cîțiva funcționari superiori de la State-Departament, erau denunțați ca agenți ai Moscovei. Timp de doisprezece ani Trujillo puse la dispoziția războiului rece această paranoică logică, intitulîndu-se el însuși « primul anticomunist din lume », « apărător al civilizației creștine împotriva pericolului roșu » și « inițiator al cruciadei împotriva bolșevismului ».

Pe la sfîrșitul celui de al șaselea deceniu, regimul lui Trujillo intră din nou în criză, de altfel periodică. Situația de pe piața zahărului era nefavorabilă. Statele Unite amenințară cu o reducere a cotei de import. Diferențele dintre concernul Trujillo și grupul capitalului american se adînciră. Papa Ioan al XXIII-lea iniție o politică absolut contrară celei a predecesorului său. În ianuarie 1960, de pe amvoanele țării se dădu citire unei scrisori pastorale care protesta împotriva « constanțelor încălcări a celor mai elementare drepturi umane » în Republica dominicană. În Venezuela fusese ales președinte liberalul de stînga Betancourt, pe care Trujillo îl urmărea cu o ură fanatică. În iunie 1960, binefăcătorul puse la cale un atentat pe cît de stupid, pe atît de lipsit de sens, împotriva lui Betancourt. La Santo Domingo neliniștea politică era în creștere. În iulie, Trujillo decretă starea de asediu. În august, în cadrul unei conferințe de la San José (Costa Rica), Organizația Statelor americane hotărî schimbarea situației din Republica dominicană. Guvernele americane decisă să rupă relațiile diplomatice cu Trujillo și să boicoteze economia țării. Hotărîrile acestea fură luate în unanimitate. După treizeci de ani State-Departament îl lăsă pe protejatul său să cadă.

Aceasta nu înseamnă nicidecum că politica americană s-ar fi lăsat copleșită peste noapte de scrupule morale. Lumea era obișnuită cu asasinatele binefăcătorului, iar protestele cîtorva episcopi nu ar fi putut să dărîme o politică, chiar dacă ea ar fi fost să supraviețuiască atacurilor din partea monopolurilor americane ale zahărului. Hotărîrile de la San-José au fost dictate mai degrabă de o întîmplare care modificase complet situația politică și strategică din Marea Carai-belor. Întîmplarea a fost victoria revoluției cubaneze. Trujillo a fost jertfa grosolană prin care Statele Unite sperau să realizeze izolarea lui Fidel Castro.

În această situație disperată, Trujillo făcu singurul și neiertatul pas greșit din întreaga sa carieră de « prim și cel mai mare șef de stat dominican ». Încercă anume să repete bluff-ul care cu cincisprezece ani în urmă îi reușise de minune.

Pe la sfîrșitul anului 1960, binefăcătorul admise activitatea lui *Movimiento Popular Dominicano*, partid comunist, inaugură o campanie împotriva « imperia-

lismului » american și promise o reformă agrară. După o jumătate de an, la câteva zile după lichidarea lui Trujillo, Raul Castro spunea într-o cuvîntare ținută la Havana:

«Pînă în cele din urmă Trujillo devenise o piedică penibilă. Ei (americarii) ar fi putut scăpa de el și fără vărsare de sînge. Noi știm că ei îi spusese că trebuie să plece, și știm și de ce i-au spus-o. Probabil că acest fapt i-a fost comunicat și pe care diplomatică. Trujillo întrebă dacă nu-l poate lăsa pe fratele său în locul lui. I se răspunse că toți Trujillo trebuie să dispară și se cerea organizarea unui soi de alegeri «democratice», cam în genul celor din Guatemala. . .

La acestea, Trujillo le răspunse că în asemenea circumstanțe nici prin gînd nu-l trece să plece.

Vă amintiți desigur felul cum și-a încetat atunci subit campania împotriva Cubei, felul în care permise ca radiodifuziunea să transmită unele cuvîntări ale lui Fidel, (rîsete în public) felul în care izgoni cîțiva mercenari (este vorba de cubanii în exil stipendiați de americani), felul în care susținea că vrea să inițieze o reformă agrară și să constituie cooperative de genul celor care există la noi și că într-o bună zi a permis chiar activitatea partidului comunist. Bineînțeles că și cel mai neinformaționat comunist și-a dat seama că Trujillo nu urmărește decît o politică de presiune. Problema care se ridica în fața imperialiștilor era aceea a modului în care să se descotorosească de el.

Dar pînă atunci a mai trebuit să treacă oarecare vreme. Trujillo își continua jocul, dar iată că deodată s-a întîmplat totul și cine credeți că a fost primul care a anunțat că s-a comis o ciudată crimă politică? Tocmai guvernul american ». ¹⁴

Misteriosul asasinat nu a fost elucidat nici pînă azi. Oricare ar fi făptașii și inițiatorii, oricare vor fi fost motivele care i-au îndemnat să acționeze, fapta lor merită un suspin de mulțumire.

PARADIGMĂ

Binefăcătorul e mort, istoria lui este o piesă de colportaj exotic, Republica dominicană face parte din rîndurile acelor țări mici care, atît în Europa cît și în Statele Unite, este numită ironic «o republică a bananelor»; o colectivitate cu resurse incalculabile, dar din fericire foarte îndepărtată, în care comportamentul dur, moravurile politice din cele mai ciudate sînt la ele acasă. Orice asemănare cu persoane în viață, cu orînduiri și întîmplări în sînul națiunilor avansate sînt deci cu totul întîmplătoare.

De altfel, Rafael Leónidas Trujillo trebuie considerat ca un sadic monstruos, lacom și grandoman, într-un cuvînt: un caz patologic.

. . . A posteriori regimul Trujillo revărsă speranță și încredere în sufletele indiferenților, în sentințele psihologilor.

Mi-e teamă însă că nu vom scăpa prea ușor de o asemenea marfă. Vorbind fără temeii și disprețuitor despre «republicile de banane» dăm dovadă de lacunare cunoștințe istorice și geografice. Cîte din cele aproape zece ducii de state care se consideră suverane nu ar merita un asemenea epitet? Cîte fapte joshice nu ar fi eșuat în cei treizeci și unu de ani de domnie ai lui Trujillo, dacă nu s-ar fi bucurat de sprijinul unui asemenea «binefăcător»? Cîte popoare au trăit și mai trăiesc și azi într-o «republică a bananelor»? Excepțiile pot fi numărate pe degete (Eu am ajuns la opt).

În ceea ce privește condițiile îndepărtatului an 1930, din îndepărtatul Santo Domingo, ele se pot defini foarte clar. Atît doar că nu sînt inevitabile. . .

În sfârșit sărmăna psihologie care ne asigură că Trujillo a fost un caz clinic, nu merită măcar o dezmințire mai serioasă. Trujillo nu a fost nebun, ci mult mai periculos: a fost un om absolut normal, un om cu totul obișnuit.

Sistemul lui Trujillo a fost o parodie. Ca toate parodiile a împins la culme trăsăturile caracteristice ale originalității, scoțându-le cât mai mult în evidență și dezarmînd în felul acesta. Originalitatea aceasta nu este altceva decît politica de pînă acum, politica tuturor sistemelor, arta de a conduce un stat cu metode preistorice. Unice în regimul lui Trujillo au fost doar consecvența și sinceritatea de a nu permite nici o încercare serioasă de căutare a originii regimului. Această trăsătură comună tuturor formelor de dominație de pînă acum, este evidentă prin aceea că nu a recurs la nici o ideologie. Deși Trujillo a apelat cu plăcere la toate ideologiile, nu s-a atașat de niciuna. Le considera pe toate drept piese lipsite de importanță într-un joc care, la urma-urmei, se învîrtea în jurul puterii. Acest fapt conferă exemplului o forță paradigmatică, explică locul banal pe care s-a situat omul și invită la o permanentă confruntare. Cel care în această antologie a crimei politice nu descoperă nici o similitudine între binefăcător și propria lui persoană și relațiile sale, probabil că sau nu are nimic comun cu imaginea lui Trujillo sau se aseamănă foarte mult cu ea. Multe regiuni ale globului sînt în pericol de a fi răpuse de forța gravitațională a binefăcătorului, fiindcă orice politică tinde să devină o acțiune urzită în taină și cu îndoieli.

Binefăcătorul a murit, binefăcătorii trăiesc printre noi.

În românește de L. VOITA

¹ La aceste greutăți se mai adaugă una de natură locală. Mă refer la nefericita pasiune pentru statistică a majorității autorilor latino-americani. Minași de demonul preciziei, ei operează cu cifre seci. Astfel se nasc, din păcate, contradicții. Se citează fără discernămint evaluări, cifre exacte, aprecieri, cifre propagandistice. Nesiguranța începe chiar de la surse, care nu sînt indicate decît rar și cu mult dubiu. Nu mă simt în stare să le confrunt. Deci toate cifrele indicate aici au o valoare aproximativă. Le admit ca atare și le vînd mai departe, așa cum fac marile bănci europene, cînd prescriu datoriile Republicii Dominicane.

² Rafael L. Trujillo: *Discursos, mensajes y proclamas*, Madrid 1957, pag. 135.

³ Citat după German E. Ornes: *Trujillo. Little Cesar of the Caribbean*, New York 1958, pag. 36.

⁴ Citat după Albert G. Hicks: *Blood in the Street. The Life and Rule of Trujillo*, New-York, f.a. pag. 29

⁵ Citat după Jesus de Galindez: *L'ère de Trujillo. Anatomie d'une dictature latino-americane*, Paris 1962, pag. 40

⁶ Citat după Galindez, op. cit. pag. 46

⁷ Citat după Ornes, op. cit. pag. 55

⁸ Citat după Ornes, op. cit. pag. 59

⁹ Hicks, op. cit. pag. 29

¹⁰ Trujillo, op. cit. pag. 180

¹¹ Abecedarul cetățeanului este tipărit în întregime în Lawrence de Bessault: *President Trujillo. His work and the Dominican Republic Third Edition*. Santiago de los Caballeros, 1941, pag. 39-410. Cartea aceasta amuzantă este una din numeroasele biografii pe care însuși Trujillo a comandat-o scribitorilor stîpîniți din presa americană. Toate operele de acest gen au fost tipărite pe cheltuiala statului și trimise gratuit bibliotecilor din străinătate. De Bessault l-a propus de altfel pe Trujillo la premiul Nobel pentru pace.

¹² Cifra aceasta este dată într-un studiu al lui Ramon Grullon: *Antecedentes y perspectivas del movimiento político dominicano*, în: *Cuadernos mexicanos XXI/1*, Mexico., DF. 1962, pag. 221-252

¹³ Citat după Ornes op. cit. pag. 287

¹⁴ Extras din cîvîntarea de la 4 iunie 1961, publicată în ziarul *Revolucion* Havana, din 5 iunie 1961; citat după *Cuadernos del Congreso por la Libertad de la Cultura*, 54, Paris 1961, pag. 74 (Explicațiile în paranteze aparțin autorului).

Literatura memorialistică în secolul XX

Literatura memorialistică, sau cu un termen mai adecvat la obiectul considerațiilor de față, literatura de confesiune — fie că e vorba de confesiuni propriu-zise, de autobiografii, jurnale intime, memorii, evocări sau mărturii epistolare — cunoaște în secolul XX o proliferare pe care slujitorii condeiului din alte epoci, ele însele bogate în producții de această speță, erau departe de a o putea bănuî. Ea este chiar foarte la « modă » în zilele noastre, căpătînd aspectul unui sindrom scriitoricesc cu putere de contaminare aproape universală.

Aceasta, în ciuda faptului că un scriitor atît de lucid și atît de strîns legat de epoca lui, cum era Ilya Ehrenburg, făcea la începutul memoriilor sale afirmația, cel puțin surprinzătoare, că literatura memorialistă este slab reprezentată în perioada actuală. Argumentarea lui însă, dacă poate avea, în lumina experienței personale, o motivare psihologică, iar ca marxist una ideologică, este departe de a corespunde situației reale în domeniul discutat. « Ni s-a întîmplat de mult prea multe ori să fim în dezacord cu trecutul nostru, ca să mai medităm serios asupra lui, spunea Ehrenburg. Veacul nostru a fost mult prea dur, ca să mai putem tîrî după noi povara amintirilor ». Adevărul este că tocmai acest dezacord cu trecutul, tocmai această povară a amintirilor formează suprema sursă de alimentare a literaturii memorialistice, și cu cît ele sînt mai accentuate, mai vii, mai dramatice, așa cum s-a întîmplat în cazul oamenilor din prima jumătate a veacului XX, cu atît impulsul confesiv devine mai imperios, mai acut.

De obicei, literatura memorialistică, în accepția consacrată a noțiunii, constituia în trecut un compartiment detașat de domeniul realizărilor artistice, angajînd nu forțele creatoare ale scriitorului sau artistului, ci îndeosebi fundamentele lui morale. Era expresia unor personalități acționate de mobiluri egocentrice care țineau să-și asigure printr-o intervenție compensatoare sufragiile contemporanității sau ale posterității în privința recunoașterii muncii și valorii proprii. Uneori, ea pornea din necesitatea de explicare a unui spirit ulcerat în timpul vieții de neînțelegerile și suspiciunile contemporanilor, ca în cazul *Confesiunilor* lui Rousseau — ce constituiesc punctul de pornire al memorialisticii moderne — sau era corolarul unei personalități egolare la care hipertrofia eului atîngea proporții fabuloase, ca în *Mémoires d'outre tombe* ale lui Chateaubriand; alteleori, reprezenta sublimarea unor suferințe abulice și inhibate în contactul cu viața, ca în exemplul, rămas singular, al profesorului genevez Amiel, a cărei unică operă scrisă este formată de un imens jurnal intim (18.000 pagini de manuscris), unde pasiunea intros-

pectivă este dusă pînă în pragul fastidiosului, sau era un protest vehement, imbinînd confesiunea și meditația cu pamfletul și diatriba la adresa comportamentelor sociale și morale, ca în «jurnalul» lui Léon Bloy, ce însumează opt volume cu titluri diferite și datate succesiv de la 1892 pînă în 1917, anul morții scriitorului. Între acestea s-ar putea face o largă enumerare de jurnale intime sau autobiografii celebre oferite de literatura franceză în secolul al XIX-lea (Benjamin Constant, Stendhal, Alfred de Vigny, Victor Hugo, George Sand, Sainte-Beuve, frații Goncourt, Jules Renard etc.) a căror publicare integrală nu s-a înfăptuit decît în secolul nostru, cînd interesul pentru literatura memorialistică a devenit cu adevărat preponderent. În mod cu totul special se cuvine însă a fi amintite aici confidențele lui Baudelaire din jurnalul lui intim intitulat *Mon cœur mis à nu*, redactat sporadic între 1862 și 1864, cu intenția, nerealizată pînă la urmă, de a forma premisele unor veritabile confesiuni. Prin originalitatea, îndrăzneala și tonul lor violent, prin varietatea observațiilor și sentimentelor de natură etică, estetică, psihologică, socială, politică, notațiile lui Baudelaire pot fi considerate, prin sinceritatea lor nudă, prin sarcasmul și causticitatea lor, drept anticipații ale celor mai spectaculoase confesiuni și autobiografii apărute în secolul XX.

Prin viațune, natura și conținutul lor, astfel de realizări au consacrat regula ca memoriile, autobiografiile sau confesiunile să fie elaborate îndeobște la sfîrșitul unei cariere, ca o încheiere a unei activități laborioase, ele avînd în consecință un aspect oarecum muzeal, ilustrînd viața și opera unor personalități înzestrate cu aura celebrității și apăsînd pe conținutul documentar sau anecdotic al relatărilor. Această concepție despre literatura memorialistică e atît de înrădăcinată, încît ea persistă încă și în zilele noastre, cînd mulți scriitori — ca să nu mai vorbim de oameni de stat sau politici, de vedete ale cinematografului și teatrului, de diplomați sau strategii, de sportivi sau exploratori, de soții sau fice de dictatori etc. etc., ce se exclud din raza însemnărilor de față — își scriu memoriile de pe această poziție, de narare amănunțită a vieții lor, fără altă preocupare decît aceea de a accentua profilul unei existențe individuale, cu referiri insistente la evenimentele trăite și adesea cu evocarea nostalgică și sentimentală a izvoarelor și circumstanțelor ce-au configurat biografia memorialistului respectiv. Numai în literatură, și numai în ultimii ani s-au înregistrat nenumărate scrieri de nuanță aceasta — și vom consemna aici, în treacăt și numai cu titlu informativ cîteva dintre ele (o enumerare a tuturor titlurilor, chiar într-o singură țară cum este Franța și chiar într-o perioadă delimitată, ar fi excesivă), spre a sublinia încă o dată întinderea de care se bucură genul în zilele noastre.

Astfel, octogenarul François Mauriac cu cele două volume publicate în timpul din urmă, *Mémoires intérieurs* (1959) și *Nouveaux Mémoires intérieurs* (1965), făcînd suită la alte titluri mai vechi: *Le cahier noir* din 1947 sau *Écrits intimes* din 1953 (exceptînd *Journal-ul* în patru volume, care nu este de fapt un «jurnal» ci o culegere de articole publicate în presă), se numără printre cei mai asidui cultivați ai genului. În memoriile sale din ultima vreme Mauriac, recurgînd la confidența poetică, stăruie asupra evocării perioadelor cele mai îndepărtate ale existenței lui, copilăria și adolescența, dar această evocare nu e făcută din unghiul omului ce vrea să-și precizeze viațune asupra lumii după o îndelungată experiență artistică și de creație — vîrsta înaintată nu-l mai solicită spre asemenea exercițiu — ci din acela al scriitorului care o viață întreagă s-a mulțumit «a sêcreter la même coquille» (a storce aceași găoace, cum spune el, a copilăriei și adolescenței) pentru elaborarea unei vaste opere epice, și care privește primele epoci ale vieții proprii cu nostalgia bătrînului ce se «detașează lent», sub vraja, resimțită tîrziu, a paradisului îndepărtat al copilăriei. Tot la vîrsta de aproape optzeci

de ani, André Maurois a publicat (în 1963) o culegere de amintiri intitulată *Choses vues* (parafrazînd titlul lui Victor Hugo, *Choses vues*), cuprinzînd fapte, observații, eboșe de portrete (printre care și cîteva pagini despre N. Titulescu), sau relatări de evenimente trăite de scriitor în cursul existenței lui, volum care, fără să respecte pe deplin regulile genului, are totuși un pronunțat caracter memorialistic. Un alt octogenar, Louis Pasteur-Valley-Radot, nepotul lui Pasteur, academician și savant cu preocupări scriitoricești, trăind în cercurile intelectuale pariziene și cunoscînd pe cei mai străluciți reprezentanți ai artelor și literaturii din ultimele decenii, și-a întocmit și el un volum de *Mémoires d'un non-conformiste* (1966), în care reînvie acea « Belle époque » din tinerețea sa populată de o întreagă faună de artiști și scriitori ce avea să dea atîtea nume glorioase ale veacului nostru. La un diapazon înrudit își redactează memoriile, la vîrsta de șaptezeci de ani, Gabriel Chevalier, întitulîndu-le *L'envers de Clochemerle* (1966) și conținînd fragmente autobiografice, portrete, amintiri, note, reflexii, scrise cu mult umor, în spiritul celebrului său roman. În sfîrșit, într-o categorie aparte, vom menționa numele lui Julien Green scriitor ce-și ilustrează activitatea printr-un revelator *Journal* intim început în 1938 și continuat de atunci cu perseverență zi de zi (au apărut pînă acum opt volume, ultimul publicat în 1967), la care a adăugat o *Autobiografie* în trei volume, redactată la vîrsta de șizeci de ani, cuprinzînd narațiunea perioadei anterioare începerii *Jurnalului*, adică aceea a copilăriei și adolescenței, cu explorarea unui univers oniric foarte personal din care emană substanța vieții și operei sale.

Dar fenomenul nu este specific numai literaturii franceze. În mod frecvent, el poate fi urmărit pe toate meridianele globului, unde personalități de notorietate ale literaturii actuale și-au adus și își aduc contribuția lor, s-ar zice obligatorie, în genul memorialistic. Așa, bunăoară, în aceeași perspectivă a retrospecțiunii anecdotice, urmărind reconstituirea unei existențe închinată poeziei și desfășurată în lumea poeziei, pot fi integrate memoriile lui Rafael Alberti din primul volum al *Crîngului pierdut* (tradus nu demult în românește), publicat în jurul vîrstei de șizeci de ani și referindu-se la prima perioadă a vieții autorului, pînă în 1931, petrecută în Spania, precum și amintirile lui Hemingway din volumul (tradus și el în românește) *Sărbătoarea de neuitat*, scris tot în jurul vîrstei de șizeci de ani și evocînd tribulațiile pariziene ale « generației pierdute » de scriitori americani din anii 20. Din literatura sovietică vom reține cele șase volume ale memoriilor lui Ehermburg, scrise la vîrsta de șaptezeci de ani (și dintre care primele două volume, *Oameni, ani, viață*, au apărut de curînd în traducere română). Din literatura engleză, foarte bogat reprezentată în acest gen, am putea aminti, dintre scriitorii vîrstnici contemporani autobiografia lui Sean O'Casey (șase volume publicate între 1939 și 1952), pe aceea a lui A. I. Cronin (1954), pe a lui Noel Coward (patru volume publicate între 1937 și 1960), pe a lui E. Compton Mackenzie (patru volume, 1965) etc. etc. Literatura greacă se alătură listei cu pasionanta autobiografie a lui Nikos Kazantzaki scrisă la șaptezeci de ani și devenită celebră prin traducerea ei în limba franceză (*Lettre au Greco*, Paris, 1961), literatură elvețiană prin publicarea recentă a unui *jurnal* al lui Max Frisch referitor la perioada 1947—1957, literatura italiană prin dramaticul *jurnal* intim al lui Cesare Pavese: *Meseria de a trăi*, și a. m. d.

În toate aceste evocări autobiografice — menționate aici doar pentru faptul că sînt dintre cele mai recente — autorii adoptă o atitudine mai mult sau mai puțin asemănătoare cu a memorialiștilor dinaintea lor, limitîndu-se în genere la relatări de evenimente de ordin și interes personal, cu o redusă tentație de a recurge la analiza mai adîncă a mecanismelor ce agită și determină conștiința frămîntată a epocii. Ei vorbesc despre debuturile lor, despre relațiile lor, despre

mediul și experiențele din care s-au plămădit operele lor, punând totdeauna pe primul plan persoana și aspirațiile proprii. Este elementul specific oricărei scrieri autobiografice, dar nu este și nivelul la care vrea să se ridice literatura memorialistică adaptată la profilul spiritual al veacului nostru.

În secolul nostru prima lucrare cu caracter memorialistic de intensă vibrație interioară, ce a stîrnit un răsunset universal la vremea sa, pîrîndu-ne astăzi ca o anticipare a « furioșilor » de mai tîrziu, este faimoasa autobiografie a lui Giovanni Papini, *Un om sfîrșit*, scrisă la vîrsta de numai treizeci de ani. Era o operă ce ducea violența sincerității pînă la exacerbare și scriitorul își denunța acolo, cu brutalitate, criza metafizică, eșecurile ideologice și nihilismul intelectual la care ajunsese după o adolescență de o excesivă febrilitate spirituală. Dar Papini nu cunoscuse încă, atunci cînd și-a scris autobiografia, prin 1912, profundele transformări ce aveau să clatine temeliiile veacului. El era tributary unor experiențe artistice și unor concepții filozofice cu rădăcini adînci în secolul al XIX-lea, al căror faliment va fi acuzat cu vehemență de noile experiențe ale veacului XX.

După primul război mondial, generația nouă de scriitori, ale cărei debuturi coincideau chiar cu începutul acelei epoci de strălucite realizări în domeniul literar ce va cuprinde cele două decenii dintre 1920 și 1940, va fi și mai mult tentată să-și facă examenul autobiografic după zece sau cincisprezece ani de activitate. Marile contradicții ce străbăteau substraturile epocii, ascuțitele ciocniri ideologice și imperativul solicitărilor din afară impuneau scriitorului căutarea unei zone de întrepătrundere a planului de creație cu planul de viață. Literatura memorialistică — și ne vom opri în cele ce urmează îndeosebi la aceea din Franța, unde experiențele fundamentale, deși trăite de scriitorii respectivi la intensități diferite, păstrează un caracter general mai larg, ce depășește sfera strictă a particularului, oglindind fenomene specifice epocii și comune climatului spiritual și vîltoarelor ei ideologice — a căpătat în această perioadă aspectul unei disecții pe viu. Și cu toate că prima lucrare cu conținut autobiografic din literatura franceză a acelor ani se datora unui scriitor ce făcea parte tot din vechea generație, ea a avut o înîrîurire hotărîtoare asupra confracților mai tineri crescuți la școală și în cultul său.

Într-adevăr, apariția cărții lui André Gide, *Si le grain ne meurt* (terminată în 1924, dar publicată în tiraje mari în 1928), cu substanță profund autobiografică și avînd ca obiect revelarea universului copilăriei ca factor preponderent în cristalizarea viziunii despre viață și lume a scriitorului, a constituit începutul unei întregi serii de « confesiuni » asemănătoare, incitate de exemplul lui Gide, care se bucura în epocă de un prestigiu uriaș. Autobiografia lui se remarcă printr-o sinceritate absolută în dezvăluirea atmosferei și condițiilor în care și-a petrecut copilăria, scoțînd în evidență contradicțiile de substrat religios din sînul familiei (tatăl său era hughenot, mama catolică) ce-au determinat apoi antinomile morale și de altă natură ce-i străbat întreaga operă și viață. În special partea a doua din *Si le grain ne meurt*, unde scriitorul abordează problema heterosexualității, una din temele centrale din existența și creația lui, capătă un accent profund de destăinuire și justificare, ce amintește confesiunea patetică a lui Oscar Wilde din *De profundis*, publicată cu vreo douăzeci de ani mai înainte și de care Gide a fost în mod vizibil obsedat și influențat. Marea sa înîrîurire asupra generațiilor tinere s-a exercitat de asemeni prin *Jurnalul* său intim, început în 1889 și continuat pînă la sfîrșitul vieții (1951), din care publica periodic fragmente în reviste sau volume. În acest jurnal, sinceritatea, adoptată ca metodă absolută, făcea ca dezvăluirea și analizarea crizelor spirituale și morale ale scriitorului, consemnarea angajamentelor și dezangajamentelor lui, aprecierile asupra evenimentelor și oamenilor ce intrau în orbita lui, să fie comunicate contemporanilor săi cu o libertate interioară nelimitată ce denota apriga nevoie de confesiune a autorului.

André Gide este deci acela care a dat tonul în noua literatură memorialistică de nuanță esențialmente confesivă de după primul război mondial. Lecția lui a avut multe și imediate repercusiuni.

O notă distinctivă a literaturii memorialistice din această perioadă o găsim la altă categorie de scriitori, care, preocupați să realizeze o comuniune cu lumea exterioară, să stabilească relații între actul de creație și faptul de viață înainte de a se retrage în sfera amintirilor, țin să-și definească atitudinea față de comandamentele istoriei prin lucide sondaje autobiografice, punând pe primul plan gândurile și preocupările ce le determină actele și existența și reducând la minimum partea anecdotică.

O autobiografie, în accepția exactă a cuvîntului și în ordinea de idei a însemnărilor de față, este aceea a lui Jean Guéhenno, purtînd titlul *Journal d'un homme de 40 ans* (1934). Intelctual de structură sentimental-umanitaristă, trecînd prin școala poetică și ideologică a mișcării muncitorești, avînd deci facultatea de a înțelege mai bine decît alți intelectuali burghezi sensul frămîntărilor din vremea lor, Guéhenno avea meritul de a fi sesizat cel dintîi necesitatea efectuării unui examen autobiografic în preajma vârstei de patruzeci de ani și în împrejurările obiective de la mijlocul perioadel dintre cele două războaie. Povestindu-și viața, el nu urmărea să pună în evidență personalitatea proprie, ci căuta să dea o explicație alienărilor sociale ce apăsau asupra generației lui, ale cărei elanuri, entuziasme și idealuri proprii oricărei tinereți, fuseseră înșelate și se loveau de duritatea unei societăți viciată și roasă de contradicții. Mobilul autobiografiei sale era nu vanitatea de a se descrie pe sine, ci dorința de a defini destinul ideologic al generației lui. «Nu voi consemna aici decît propria mea istorie, și totuși mi-ar displace ca această carte să pară a nu fi decît o autobiografie», declara el animat de conștiința că viața lui nu prezintă prin ea însăși nimic excepțional sau singular și că vorbind despre el vorbește și despre ceilalți semeni ai lui supuși acelorași experiențe și evenimente, în centrul cărora se aflau încercările amare din cursul și de după primul război mondial, cu toate consecințele morale și spirituale decurgînd din ele. Guéhenno voia să rămînă chiar la convingerea că autobiografia sa poartă pecetea unor meditații ale oricărui intelectual european de patruzeci de ani — «acest european, compatriotul și fratele meu» — căruia el i se adresa în primul rînd. Scopul autobiografiei lui era să întreprindă «un ultim volaj în tragicele domenii ale trecutului nostru, spre acești ani în cursul cărora violența lumii a făcut din noi sclavii ei», și să capete o perspectivă valabilă pentru viitorul ce-i sta în față. Iar dacă și-a scris autobiografia la vîrsta de patruzeci de ani era fiindcă, declara el iarăși, «singurul drept de care dispune un om la această vîrstă este acela de a fi adevărat». Un drept pe care oamenii, pe măsură ce înaintează în vîrstă, «sînt tot mai puțin tentați să-l exercite», sublinia scriitorul, făcînd o aluzie moderată la înclinarea către autologiere și mistificare proprie memorialiștilor în general.

Stimulat de apelul lui Guéhenno — al cărui exemplu îl și invocă — Henry de Montherlant, recunoscînd că «e recomandabil pentru oamenii de patruzeci de ani să arunce o privire în trecut», se grăbește să publice și el, în anul următor, 1935, volumul *Service inutile*, adoptînd atitudinea și tematica propusă de antecesorul său. Dar Montherlant nu-și redactează o autobiografie în genul lui Guéhenno, ci el alcătuiește o culegere de texte proprii scrise și publicate într-un interval anterior de zece ani, texte referitoare la realitățile și problemele pe care epoca le-a ridicat în fața creatorului, însoțindu-le de o lungă prefață ce suplinește și sintetizează o autobiografie spirituală a scriitorului.

Esul autobiografic din fruntea volumului *Service inutile* este semnificativ pentru modul cum un scriitor de structura egotistă a lui Montherlant își privește trecutul,

respectiv anii tinereții, după o perioadă nu lipsită de crize spirituale, dar nici de unele gesturi de frivolitate sau de cochetărie cu ideile și viața. La el, accentul cade pe problemele legate de creația literară și, implicit, pe acelea ale « euforiei » ca ultim țel al existenței umane. Scriitorul aspiră spre o « detașare » absolută de « futilitățile lumii » — glorie, poziție socială, avere — « nedorind altă proprietate decât ceea ce îmi este propriu, adică inima și creierul meu. . . În domiciliile mele, tot ceea ce nu este celulă de lucru îmi e povară, iritare și remușcare », declară el. Totuși, o sete continuă de acțiune, de prezență în lumea reală, îl agită frenetic, inclucându-i o conștiință a desfășurării istorice. Finalitatea examenului său autobiografic este exprimată prin formula antitetică a « soldatului-călugăr » de unde și titlul volumului *Service inutile*. Sensul acestei formule este însă profund dialectic, scriitorul conjugând contemplația cu un consum constant de energie sub diferite forme: sport, călătorii, publicistică, muncă de creație, cu grija de a nu divorța niciodată de realitate. De altfel, prezența și participarea pasionată la evenimente a lui Montherlant avea să se verifice peste cîțiva ani, prin cele două cărți scrise în momente tragice pentru Franța și omenire: *L'équinoxe de septembre* (1938) și *Le solstice de juin* (1941). Prima era consacrată neliiniștilor din ajunul celui de-al doilea război mondial¹ (în septembrie 1938 se încheiase pactul de la München prin care guvernele din Franța și Anglia cedaseră în fața politicii agresive a Germaniei naziste), a doua încerca să mențină moralul francezilor după înfringerea din iunie 1940, și ambele conțineau reflexii, mărturii, concluzii ale unui martor direct la evenimentele istorice din vremea sa, avînd deci un caracter memorialistic definit, așa cum ele ne apar mai ales astăzi.

Furat, s-ar putea spune, de voga memoriilor, foarte pregnantă pe la mijlocul celui de al patrulea deceniu, Jean Cocteau însuși, spiritul cel mai puțin conformist și în aparență cel mai refractar incursiunilor autobiografice retrospective, abordează și el genul și face acest lucru cu dezinvoltura ce caracterizase întreaga lui viață și operă. Dar, ca și cum și cum motiva în prealabil atracția pe care o simte pentru acest gen insolit în contextul creației sale prin excelență poetică, el declară că i se pare imposibil să scrie Memoriile, deoarece « memoria e o noapte teribilă și confuză ». Cu toate acestea, în 1935 publică volumul *Portraits-souvenir*, conținînd amintiri din copilărie și din perioada primelor contacte cu lumea (1900—1914). Deși precizează că el înțelege nu să-și scrie Memoriile ci doar « să facă apel » la memoria sa, cartea lui este totuși una de Memorii în cea mai directă accepție a cuvîntului. Interesant este că Jean Cocteau preia și își impune, ca memorialist, criteriul adoptat de Guéhenno și Montherlant înaltea lui, acela al sincerității totale în evocarea trecutului din unghiul de vedere al prezentului. « La ce bun să povestești o viață care nu poartă în ea greutatea inimitabilă a adevărului? La ce bun Memorii imaginare, false anecdote, fraze care înșeală, amintiri pitorești? » Tentația unei revizuirii autobiografice pornește și la el din impulsul efectuării unui tur de orizont, pe pragul dintre două vîrste, în lumina datelor istorice ale momentului. Dar Cocteau a presimțit cu o perfectă intuiție rolul de piatră de hotar pe care anul 1935 îl avea în desfășurarea fenomenului cultural, desfășurare ce impunea scriitorului o reexaminare a concepțiilor artistice și a viziunii asupra lumii. După spectacolul unei formidabile revoluții a literaturii, petrecută în Franța între 1914 și 1924, spune Cocteau — făcînd aluzie la mișcările de avangardă al căror corifeu a fost — anul 1935 deschide o epocă nouă « pe care antenele mele mi-o anunță », adaugă el. « O cortină cade, o altă cortină se ridică ». Și în acest antract scriitorul își caută, ca la o răscruce a vieții de creator, calea pe care să meargă mai departe. Memoriile lui nu au decl mișcarea unei convertirii în trecut, ci a unei ascensi-

uni în viitor. Este tocmai elementul ce caracterizează literatura memorialistică investită cu semnificație și mesaj din ajunul celui de al doilea război mondial.

Seria lucrărilor cu conținut memorialistic din această perioadă se încheia cu o carte scrisă de un tânăr ce împlinise abia treizeci de ani când a izbucnit războiul. Este vorba de autobiografia lui Robert Brasillach intitulată *Notre avant-guerre* (1941). Robert Brasillach a lăsat în cartea sa de amintiri o imagine vie a climatului spiritual francez din anii 30, în care se poate găsi un document revelator, cu condiția de a privi într-un spirit foarte critic unele interpretări oferite de autor. De altfel, el însuși ținea să facă o diferențiere între cei de credințele lui și restul generației sale, spunând: «Știu tineri de treizeci de ani care au cunoscut altceva din viață, din plăcerile și din speranțele ei, decât ceea ce au cunoscut prietenii mei și eu însumi. Totuși nu cred că ei vor refuza să regăsească unele aspecte din acești cincisprezece ani care au fost atât de brutal aruncați în umbră.» Pe deasupra acestor diferențieri sau dincolo de ea, cartea lui Brasillach — intitulată semnificativ «*Notre avant-guerre*», în antiteză cu noțiunea liniștitoare de «*après-guerre*» aplicată aceleiași perioade de generațiile ce trecuseră prin primul război mondial — scotea în evidență tocmai tensiunea în care a trăit generația tânără din acei ani, având permanent, în fața spectrului amenințător al catastrofei ce plutea în atmosfera epocii și se hrănea din erorile și iluziile ei. «Am cunoscut prea adânc vicile lumii care dispare azi, spre a o regreta», conchidea Brasillach, îndreptându-și ochii către viitor, întocmai ca și Cocteau, în efortul de a învinge și depăși aprehensiunile momentului ce i-au dictat această autobiografie, scrisă de altfel chiar «sub arme».

Declanșarea războiului a produs însă inevitabila derută. Literatura memorialistică din Franța a căpătat alte aspecte, legate de experiențe profunde și dramatice. Aceiași scriitori ce-și puneau speranțele în viitorul creației lor devin acum cronicarii unei existențe ingrate și dificile. În 1945, același Jean Guéhenno publică un alt «jurnal», intitulat de astă dată *Le Journal des Années Noires* (1940—1944), iar în 1947 Jean Cocteau își intitula la rândul său un volum de notații autobiografice: *Difficulté d'être*. Titluri elocvente prin ele însele.

Un adevărat reviriment în sectorul literaturii memorialistice de după ultimul război mondial — sector extrem de bogat acum — îl înregistrează, în Franța, două producții prestigioase ale genului, datorate unor scriitori cu foarte multe afinități spirituale, aparținând generației ce a debutat înainte de război, dar s-a afirmat pe deplin în literatură după 1945: Jean-Paul Sartre și Simone de Beauvoir. Trilogia autobiografică a Simonei de Beauvoir — *Mémoires d'une jeune fille rangée* (1958), *La force de l'âge* (1960) și *La force des choses* (1963) — are prin amploarea ei, prin timbrul narativ, prin nivelul artistic, valoarea unei opere epice autonome, iar mica (în comparație cu cea de mai sus) contribuție autobiografică a lui Sartre, *Les mots* (1964), se situează pe linia problematicei proprie activității beletristice a scriitorului. Totuși, ele nu sînt mai puțin memorii. Însă memorii de o substanță deosebită, evitînd anecdoticul facil sau inerenta nostalgie a trecutului, urmărind cu stăruință clarificarea climatului istoric-social și moral ce a condiționat formarea autorilor ca individualități spirituale și apoi ca scriitori cu largi antene ancorate în realitatea timpului lor.

La Simone de Beauvoir perspectiva autobiografică este mai vastă, cuprinzînd toate etapele vieții ei, copilăria și adolescența (în primul volum), perioada contactelor cu lumea literară și a debuturilor (al doilea volum acoperind epoca 1930—1944), și anii de activitate exclusiv scriitoricească de la război încoace (al treilea volum). Demnă de subliniat este sinceritatea absolută a autoarei, învingînd tentația de autocontemplare, ca o cucerire caracteristică, precum am văzut,

memorialiştilor francezi din ultimele decenii. Întocmai ca și predecesorii ei imediați, Simone de Beauvoir declară undeva în al treilea volum al memoriilor sale: «Sînt mai multă plăcere să mă caut (dépister) decît să mă flatez, căci gustul adevărului se ridică mai presus de grija pe care o am pentru figura mea».

La Jean-Paul Sartre atitudinea critică prevalează în viziunea memorialistului, ajungînd pînă la sarcasm și atingînd durităţi de gîndire și expresie demne de acest «papă al existențialismului» — ca să parafrazăm un alt epitet apărut în veac — care se vrea cu orice preț dărimător de mituri. *Cuvintele* reprezintă un prim capitol din memoriile sale — autorul avertizînd spre sfîrșitul cărții că «va povesti mai tîrziu» cum și cînd și-a făcut această «ucenicie a violenței» iar acest prim capitol se referă numai la copilăria sa. Dar o copilărie nu evocată, ci judecată cu asprime de omul de peste 50 de ani care «urăște mitul copilăriei elaborat de cei vîrstnici», și e hotărît să-l spulbere cu toată înverșunarea. Ca ton și conținut, autobiografia lui Sartre o amintește pe aceea a lui Papini din *Un om sfîrșit*, cu deosebire că autorul *Cuvintelor* s-a născut o dată cu veacul său și sarcasmul lui e îndreptat împotriva tuturor miturilor orînduirii burgheze din acest veac, ce i-au împus terorii și arbitrarul lor, pregătindu-l pentru «cea mai iremediabilă singurătate burgheză: aceea a creatorului». De fapt, autobiografia sa este o analiză crudă a treptelor pe care s-a desfășurat existența scriitorului, mărginită la lumea *cuvintelor*, citite și scrise, condiție care echivalează în opinia lui Sartre cu un fel de blestem. Dar, făcînd eforturi pentru o «imposibilă salvare», el ajunge la concluzia că această salvare poate fi totuși găsită în redescoperirea omului în el însuși a celui «om întreg, făcut din toți oamenii, care valorează cit ei toți, iar cit el valorează și oricare dintre ei», cum sună ultima frază a cărții, ca un ultim și tonifiant mesaj.

Un eveniment de mare răsunet îl constituie apariția, în 1967, a primului volum masiv (600 pagini) din *Antimemoriile* lui André Malraux, a căror redactare a fost începută la vîrsta de șaiszeci și cinci de ani și care vor cuprinde «probabil» (aproximația este a autorului) patru volume, publicabile integral postum. Cartea prezintă un interes excepțional, atît prin valoarea ei intrinsecă și prin dimensiunea personalității scriitorului, cît și prin problemele ce le ridică. Ea deschide un capitol nou în istoria memorialisticii literare, așa cum Rousseau deschisese unul la timpul său prin *Confesiuni*, iar Chateaubriand îl ilustrase fastuos prin *Memoriile de dincolo de mormînt*, opere al căror prestigiu a suscitat în mod evident ambiția de memorialist a lui Malraux, dar față de care el își manifestă, totuși, opoziția în tendința de restructurare a acestui gen, căruia îl trasează un profil nou, adaptîndu-l la cerințele spiritului și opticii artistice de azi. Într-un interviu acordat la apariția volumului declară: «*Antimemoriile* sînt adevărata mea carte. Mă gîndesc la Proust. (El) a făcut imposibilă o nouă tentativă care să semene cu aceea a lui Chateaubriand. Proust e un anti-Chateaubriand; Chateaubriand un anti-Rousseau; mi-ar place să fiu un anti-Proust». Această afirmație-cheie vrea să sugereze intenția autorului de a trece dincolo de conținutul narațiunii autobiografice propriu-zise, de a renunța la povestirea unei existențe individuale, atîcînd domeniul interogației asupra legilor ce tutelează raporturile dintre individualitate și destin. «Omul pe care îl veți găsi aici, sîntem prezenți la începutul *Antimemoriilor*, este cel ce se acordează întrebărilor pe care moartea le pune semnificației lumii».

Procedeeul folosit în alcătuirea *Antimemoriilor* este fără precedent. El constă în reluarea, după două, trei sau patru decenii, a unor episoade și idei transpuse altădată în ficțiune, mai mult încă, în deplasarea autorului în spațiu și revizitarea regiunilor geografice parcurse în tinerețe, astfel că fiecare capitol al cărții poartă titlul uneia din operele anterioare, are ca temă aceleași probleme reevocate în

lumina mutațiilor istorice și este conceput și localizat chiar acolo unde s-au consumat cîndva « aventurile » scriitorului. Dar această acțiune singulară nu pornește din nostalgia pentru un trecut de mari vibrații existențiale, ci are ca scop să confrunte cu actualitatea ceea ce a fost și ceea ce a supraviețuit », pentru re-crearea personajului central al întregii construcții epice, care este autorul însuși ca prezență vie în desfășurarea istorică. Numai în acest sens Malraux acordă noli lui scrieri caracterul de autobiografie, ca o « promesse d'immortalité » pe care o poate aduce genul.

O judicioasă caracterizare a literaturii memorialistice, în ansamblu, am găsit-o într-unul din aforismele postume ale lui Lucian Blaga: « Plăcerea de a scrie memoriilor constă în a reorganiza în spiritul literaturii ceea ce destinul a organizat o dată sub constrîngerea împrejurărilor ». Formularea, dictată desigur sub imperiul intuițiilor căpătate în cursul elaborării propriilor memorii din *Hronicul și cîntecul vîrștelor*, nu este o simplă enunțare spontană, ea conturează în mod succint un întreg proces de creație aplicat la un gen socotit pînă acum ca fiind limitrof sau neavînd tangențe cu vibrația artistică. A reorganiza un material de viață de natură autobiografică, înseamnă a re-crea, a face operă de decantare, iar nu numai de înșiruire mai mult sau mai puțin anodină a datelor reproduse după actele de stare civilă, a întocmi deci o lucrare de ordinul creației artistice, chiar dacă ficțiunea este aici cu totul abandonată. Locul acestuia îl ia însă veracitatea faptelor relatate, în sensul că autorul se substituie el însuși personajului inventat, ajungîndu-se pe calea aceasta ca o scriere memorialistică, și cu deosebire în exemplificările moderne, să fie adesea prin conținutul ei confesiv tot atît, sau chiar mai captivantă ca un roman.

« Plăcerea de a scrie memoriilor » devine astfel o vocație — pe care, ce-i drept, nu oricine o poate avea — ca și aceea de a scrie romane, piese de teatru sau eseuri, iar această vocație este abordată pe o scară tot mai largă de tot mai mulți scriitori din vremea noastră, care, sub impulsul unei constrîngerii interioare, găsesc în ea mijlocul de a se confesa, de a se elibera sau de a se revela mai adînc și mai direct decît ar putea-o face printr-o creație epică sau lirică obișnuită. Principala înșușire a literaturii moderne este de a privi omul nu din afara, ci din lăuntrul său, și în această perspectivă genul memorialistic, prin obiectul și finalitatea lui, prezintă avantaje ce devansează celelalte genuri de creație literară. În special scriitorul secolului XX, depozitarul unei experiențe de viață deosebit de dramatică și intensă, simte o nevoie acută de introspectare, pentru precizarea destinului propriu în furtuna de evenimente ce i-au supraliclat biografia. Am urmărit acest proces în literatura franceză și la generații de scriitori ajunși astăzi la maturitate sau la vîrsta senectuții. El poate fi urmărit și la scriitori mult mai puțin înaintați în vîrstă. Un exemplu concludent ni-l oferă literatura engleză, unde aproape fiecare scriitor activ de azi se simte obligat, dintr-o necesitate lăuntrică, să-și redacteze o autobiografie, considerată, sub raportul valoric și al semnificațiilor, la nivelul celorlalte opere literare ale lui. De la Arthur Koestler (născut în 1905), pînă la Alan Sillitoe (născut în 1928), foarte mulți scriitori englezi aparținînd generațiilor intermediare acestora sînt autori de autobiografii scrise în jurul vîrstei de 30 de ani¹. Fenomenul nu mai este sporadic, el devine sistematic.

Dar problema mai prezintă și un alt aspect, nu mai puțin demn de reținut, ducînd la constatarea că literatura memorialistică din ultima vreme, prin factura

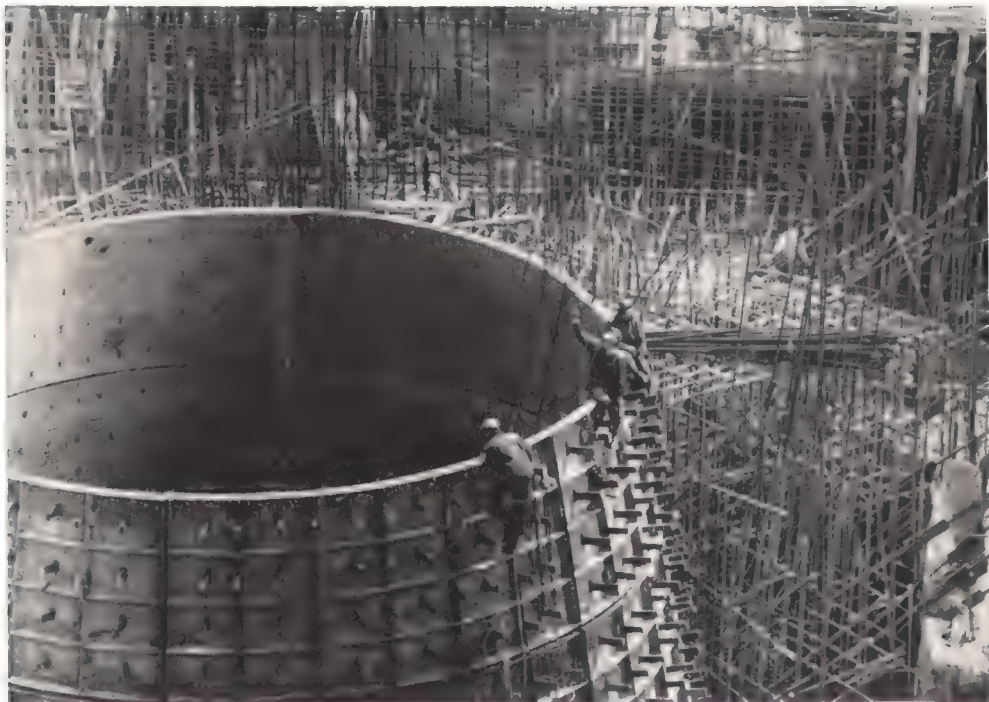
¹ Cf. studiul lui Albert-J. Parmar: *Les écrivains anglais d'aujourd'hui* Paris, Presses Universitaires de France, 1966.

sa epică, prin pasiunea analitică, prin fanatismul lucidității, depășește cadrul clasic al genului, avînd strînse contingențe cu literatura de creație în formele sale cele mai noi. Frecvența scrierilor cu conținut memorialistic oglindește tendința de generalizare a unei înclinații foarte accentuată în literatura contemporană occidentală, aceea de a desființa chingile vechilor convenții ce delimitează în mod tiranic speciile literare. La o analiză amănunțită se pot găsi nenumărate ecouri transmise de creația beletristică literaturii memorialistice, după cum aceasta din urmă aspiră să-și însușească tot mai mult viziunea și natura celei dintîi. Procedeu este folosit fără restricții — și oarecum programatic — în *Antimemoriile* lui André Malraux. Mergînd mai departe, putem căpăta impresia că autobiografia lui Sartre din *Cuvintele* are într-un anumit fel textura unei creații de tipul « noului roman », după cum ultimul roman al lui Michel Butor, *Portrait de l'artiste en jeune singe* (1967) este, cel puțin pe jumătate, o mică autobiografie. De asemenea, prozele beatnicilor americani, și în primul rînd « romanele » lui Jack Kerouac, păstrează caracterul unor opere ce nu-și ascund, ba chiar își afirmă cu ostentație esența și implicațiile autobiografice, adesea cu pronunțate luări de atitudine pe plan social.

La aceste profilări distincte în literatura contemporană occidentală s-a ajuns în bună parte prin filiera eseurilor autobiografice elaborate în ultimele decenii, ca un rezultat al rebeliunii eului împotriva unei civilizații ce s-a dezvoltat vertiginos pe plan material, provocînd derută sau stagnare în ordinea valorilor spirituale. Autobiografia, confesiunea, jurnalul intim, atunci cînd ele poartă marca sincerității absolute și sînt străine de contrafaceri, au meritul de a denunța această stare de lucruri și de a încerca să o combată prin afirmarea forțelor vii și neperisabile din Om. În condițiile istorice moderne, dialogul omului cu lumea în care trăiește prevalează asupra orizontului ficțional, astfel că scriitorul, artistul în general, ca factor ce oglindește acest dialog, are o răspundere mai mare în detectarea legilor ce guvernează epoca lui, față de care își exercită, cu sau fără echivoc, angajarea. Literatura memorialistică, foarte prolifică la începutul acestei a doua jumătăți a secolului XX — și mult deosebită ca timbru, viziune și conținut de aceea a veacurilor precedente — este tocmai o ilustrare a acestui proces de proiectare a *conștiinței* scriitorului, iar nu de etalare a individualității lui, pe fundalul istoriei și lumii, al căror protagonist și interpret lucid se simte chemat să fie. Este însăși esența și rațiunea unui gen literar ce pare a tinde să-și restructureze profilul, eliminînd arbitrariul descrierii de natură egotistă, pentru a deveni o mărturie a epocii trecută prin filtrul unor personalități reprezentative¹.

¹ Literatura memorialistică din țara noastră, în plină extensiune, n-a fost inclusă în considerațiile de față, ea constituind obiectul unor cercetări speciale.

SECOLUL XX ÎN DOCUMENTE ȘI MĂRTURII

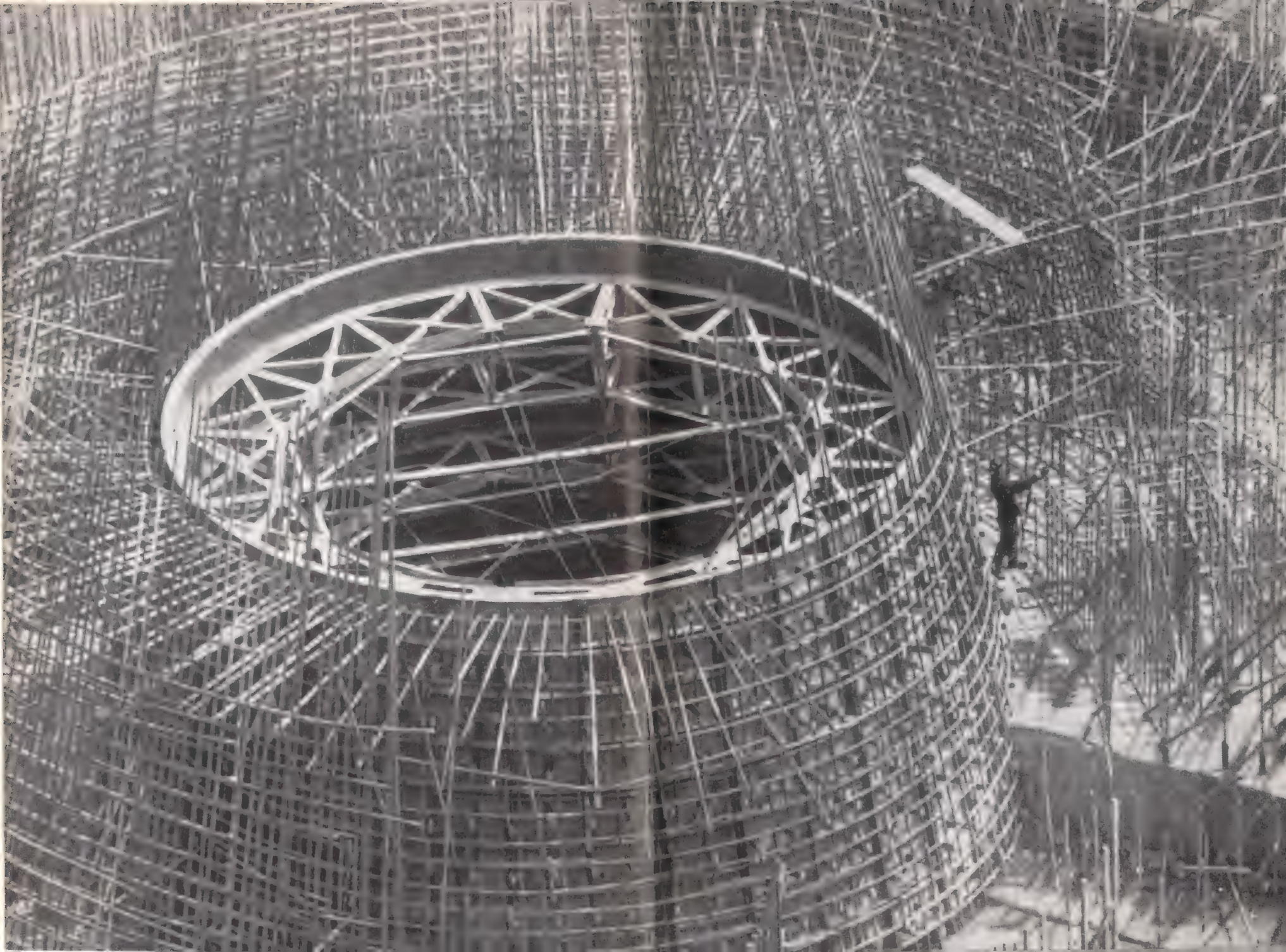

OȚEL ÎN DANTELE

I — II. HIDROCENTRALA PORȚILE DE FIER
dantela de oțel constituie armătura
betonului ce se toarnă în cantități
imense

III. HIDROCENTRALA DE PE ARGEȘ

Foto: AGERPRES

■ MAIAKOVSKI ȘI FUTURISMUL

Unii exegeți, mai ales cei din apus, nu vor să recunoască decât pe futuristul Maiakovski, contestînd peremptoriu valoarea artistică a poeziei sale cu conținut revoluționar. Această poziție a căpătat un sprijin de prestigiu prin publicarea unor fragmente autobiografice postume ale lui Boris Pasternak¹. Recunoscînd că în tinerețe a admirat poezia futuristă a lui Maiakovski, Pasternak neagă totuși orice posibilitate de apropiere între dînsul și autorul *Norului în pantaloni*. Iar, după 1917, deosebirea a devenit totală. Memorialistul reproduce modul în care această deosebire a fost definită de Maiakovski însuși: «dumitale îți place fulgerul în nori, iar mie în fierul de călcat electric». «Eu nu înțelegem străduințele lui propagandistice, adaugă Pasternak, tendința de a se plasa cu forță pe sine și pe tovarășii săi în miezul opiniei publice, spiritul de grup și de artel, supunerea la comandamentele actualității.»

La polul celălalt se găsesc comentatorii care sînt înclinați să nege orice aport pozitiv al futurismului la formarea poetice maiakovskiene. După dîșii Maiakovski s-a manifestat ca un mare poet numai în măsura în care «a depășit» futurismul. Criticul V. Pertov, de pildă, autor al unor voluminoase lucrări despre viața și opera lui Maiakovski, susține chiar că «legat de futurism prin unele vederi teoretice și prin prietenia personală cu reprezentanții săi, obiectiv, prin poezia sa (Maiakovski) era în luptă cu futurismul.»² În același spirit, A. Metcenko, susține că Maiakovski s-a alăturat futurismului crezînd în mod greșit că participanții acestui cerc decadent «dinamitează arta burgheză.»³

Un alt cercetător al operei lui Maiakovski — Z. Papernii⁴, eludează de fapt problema relațiilor poetului cu futurismul ca fenomen literar, însă implicit sprijină același punct de vedere. După Z. Papernii — sistemul de imagini, limba, ritmul, rima — toate puerd la Maiakovski numai din tradiție. Oare într-adevăr curentele moderne de avangardă au trecut pe lîngă Maiakovski fără a lăsa vreo urmă în creația sa?

După părerea noastră tendința aceasta de a-l divorța cu tot dinadinsul pe Maiakovski de futurism se explică, printre altele, și prin aprecierea cu totul unilaterală a acestui curent, considerat de obicei doar ca o expresie tipică și extremă a decadentismului. Nu încape îndoială, însă, că pornindu-se de la asemenea idei preconcepute nu poate fi vorba de o interpretare obiectivă a futurismului ca fenomen istoric-literar.

Dacă ne vom adresa articolelor scrise de Maiakovski în anii 1913—1915 vom vedea că luările de atitudine programatice ale poetului prezintă o anumită complexitate, în aparență contradictorie, fiind totuși *în fond* de o consecvență destul de riguroasă. Afirmatia cea mai vulnerabilă, la care Maiakovski revine de cîteva ori este cea potrivit căreia din punctul de vedere al aprecierii estetice, conținutul operei nu importă. La modul cel mai epatant, poate, ideea a fost formulată în cuno-

¹ B. Pasternak: *Oameni și situații*, *Novii Mir*, 1/1967 pp. 204—236.

² V. Pertov: *Maiakovski: Viața și opera*, V. I M. 1957. p. 204.

³ A. Metcenko-Creația lui Maiakovski, M. 1954. p. 9

⁴ Z. Papernii, *Despre măiestria lui Maiakovski*, M. 1957. p. 175

scutul articol intitulat *Cei doi Cehov*, unde se spune răspicat că marele nuvelist e mare pentru că a înțeles primul că «scriitorul modelează doar vase meșteșugite, dar ce se toarnă în ele — vin sau lături — îi e indiferent». Și în acest articol și în altele Maiakovski va susține că scopul poeziei e cuvîntul, că de fapt, «cuvîntul naște ideea și nu ideea cuvîntul.» Din asemenea afirmații și altele de acest gen unii comentatori deduc formalismul futuriștilor. Uitînd însă că niciodată futuriștii nu depreciau conținutul, ci aveau doar — corect sau nu, asta e o altă problemă — că în aprecierea valorii artistice conținutul nu trebuie să fie luat în considerație. Mai teoretic Maiakovski afirmă că singura misiune veșnică a artei este de a stimula «jocul liber al aptitudinilor cognitive ale omului». După cum se vede patosul negativ al tuturor acestor formulări polemice rezidă în tendința de a nu admite ca operele inconsistente din punct de vedere artistic să fie totuși proclamate ca etalon de artisticitate numai pentru că ar avea, chipurile, un conținut înaintat. Dar niciodată și nicăieri nici Maiakovski, nici alți futuriști n-au afirmat că din punct de vedere al aprecierii globale conținutul operei le-ar fi indiferent. Dimpotrivă, încă în 1913, într-unul din primele sale articole programatice Maiakovski susținea că «istoria artei, dacă este capabilă să devină știință, va fi o știință socială.»

«Considerînd un fapt din domeniul frumosului, explică poetul, istoria artei se interesează nu de latura tehnică a producerii sale, ci de tendințele sociale care au determinat apariția lui și de acele răsturnări pe care le determină faptul respectiv în psihologia maselor.»

Chiar și în articolul *Cei doi Cehov*, repetînd că misiunea scriitorului rezidă în a găsi «expresia verbală» cea mai potrivită din punct de vedere formal pentru un anume ciclu de idei și adăugînd că în această perspectivă «conținutul nu importă», poetul precizează totuși că necesitatea noii expresii este întotdeauna dictată de vremea din care cauză «exemplele, denumite subiecte de operă, care ilustrează combinațiile de cuvinte trebuie să fie contemporane.» Ceva mai jos Maiakovski e și mai explicit: «spunînd ceea ce spun, eu nu propag în nici un fel vreo dialectică lipsită de finalitate. Eu explic doar procesul creației și analizez cauzele în virtutea cărora scriitorul influențează viața». De la articol la articol în luările de atitudine ale lui Maiakovski capătă o pondere crescîndă ideea că expresia nouă se justifică și-și dovedește superioritatea numai prin eficiență socială sporită.

Dar, se vor întreba poate unii, ce a rămas într-un asemenea context din «aurora noii frumuseți» a cuvîntului-scop în sine (samotlennoie, samovitoie slovo)? A rămas ceea ce a fost esențial de la început — cerința expresivității de maximă eficiență.

În termeni teoretici sensul reformelor preconizate de futuriști ar putea fi rezumat în felul următor: arta este artă numai atunci cînd îndeplinește niște funcții ce-i sînt specifice, inerente și cînd rezolvă probleme ce nu pot fi rezolvate extraartistice. (Mult mai tirziu în cunoscutul articol *Cum se fac versurile?* Maiakovski va scrie: «trebuie să iei în mîină pana numai atunci cînd nu există un alt mijloc de a te exprima decît versurile»). În consecință progresul artei (și al artei cuvîntului în speță) nu e posibil decît cu condiția eliberării ei de rezolvarea unor probleme extraliterare. În calea acestui progres futuriștii vedeau două obstacole principale. Pe de o parte — cultul «bătrînilor» și al literaturii venerate altădată, dar în care predomină vehicularea prin cuvînt a ideilor speculative; iar pe de alta — estetismul eteric al simbolistilor, care sacrifică poezia pe altarul frumuseții veșnice, disprețuitoare a tot ce este contemporaneitate. Futuriștii militau însă pentru maxima apropiere a poeziei de viață, considerînd că o atare apropiere e posibilă numai cu condiția repunerii cuvîntului în deplinătatea drepturilor sale expresive, să nu mai fie adică doar material pentru împodobirea artistică a unui conținut mai întotdeauna extraartistice, ci să devină forma însăși a conținutului artistic. Ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că în

substanța lui futurismul a fost un curent realist. Nimeni nu va nega că în aspirația lor de a da cuvîntului o valoare de sine stătătoare, unii futuriști își consumau talentul în exerciții a căror infructuozitate a fost demonstrată de istoria însăși. Nu întîmplător Maiakovski va spune mai tîrziu despre Hlebnikov că el se ocupa doar de rezolvarea unor « probleme » poetice, lăsînd în seama altora valorificarea soluțiilor găsite. Dar curentul literar în ascensiunea sa nu a suportat și asemenea cheltuieli de energie. Dacă vrem să definim locul unui curent în istoria literaturii sîntem datori să evidențiem nu experiențele nereușite, ci elementele valabile pe care dezvoltarea ulterioară le-a preluat. Iar din acest punct de vedere futurismul a lăsat posterității o moștenire consistentă cel puțin în două direcții principale: în primul rînd prin vigoarea cu care a demonstrat că substanța poeziei nu poate fi căutată în afara vieții (oricît de « nepoetică » ar putea părea unora această viață), iar în al doilea rînd prin înverșunarea cu care a militat pentru înnoirea expresiei, dovedind din nou și din nou, prin chiar creația sa, că unele sectoare ale vieții par a fi inaccesibile poeziei nu pentru că s-ar afla cu ea într-un raport de incompatibilitate, ci pentru că, sub influența estetismului steril, unii poeți refuză să-și adapteze noile cerințe ale vieții. Iată cum, într-un mod paradoxal, poate, dar practica limbajului extrarational s-a născut din adversitatea implacabilă față de romantismul simbolistilor, din dorința incandescentă de a apropia poezia de viață.

Cînd se vorbește de creația postrevoluționară a lui Maiakovski, ea este apreciată de obicei ca o creație nefuturistă sau antifuturistă numai pentru că este, susțin partizanii tezei enunțate, perfect inteligibilă, în timp ce multe din poeziile prer evoluționare sînt ininteligibile, seamănă cu niște șarade sau rebusuri lingvistice, etc. Caracterul mai accesibil sau mai puțin accesibil al unei opere de artă se datorează nu atît adeziunii scriitorului la curentul mișcare artistică, cît naturii conținutului și, evident, gradului de adecvare a mijloacelor de expresie la conținutul respectiv. Ca și alți futuriști Maiakovski considera întotdeauna poezia ca o armă de luptă, însă inițial nu i-a fost limpede obiectivul luptei. De aici s-au născut și zigzagurile cîteodată inexplicabile astăzi ale expresiei. Din acest punct de vedere ni se pare interesant și rodnic modul în care Timofeev porcede la analiza poetică a lui Maiakovski. Urmărind evoluția eroului liric, Timofeev arată cum și în ce sens s-a perfecționat și arsenalul mijloacelor de expresie. Timofeev remarcă, și pe drept cuvînt, că prima rebeliune a lui Maiakovski a avut un conținut strict literar — un « nu » spus răspicat vechilor poetici. Ar mai fi de adăugat poate, că și această rebeliune a avut o latură socială: pentru ca poezia să-și poată îndeplini misiunea în noile condiții istorice, ea trebuie despovărată de balastul trecutului. A urmat, după cum se știe, bătălia prometeică pentru apărarea omului, dar consumată în protestul sfîșietor al unui profet neînțeles. Mijloacele de expresie au fost perfect adecvate acestui conținut. Iar dacă în 150 000 000 abundă — după o caracterizare a lui Lenin — extravagantele prețioase, asta nu se datorește futurismului, ci neadecvării mijloacelor de expresie, rezultat al modificării mult prea rapide a conținutului. Numai o dată cu trecerea poetului pe pozițiile partinității comuniste și ale angajării totale în slujba revoluției, scopul efortului său poetic s-a clarificat pe deplin, s-a cristalizat, atrăgînd și echilibrarea corespunzătoare a mijloacelor de expresie. Greșesc profund acei care văd în poezia agitatorico-revoluționară a lui Maiakovski un fel de abjurare de la futurism. Dimpotrivă abia în creația din ultimii ani ai vieții Maiakovski a extras maximum de valențe artistice din experiențele tinerești. Așadar deosebirea principală între poezia postrevoluționară a lui Maiakovski și cea prer evoluționară e o deosebire de conținut și nu de orientare estetică. Din acest din urmă punct de vedere, Maiakovski a rămas fidel preceptelor futuriste la elaborarea cărora a participat cu atîta ardoare în tinerețe. Vom încerca să demonstrăm această teză.

Futuriștii susțineau că poezia, ca să-și poată justifica prezența într-o lume atât de substanțial modificată în urma marilor prefaceri de ordin social, politic, tehnic, etc. (la care s-au adăugat apoi și adâncile transformări revoluționare) trebuie să-și înnoiască radical mijloacele de expresie. La această poziție Maiakovski n-a renunțat niciodată, iar dacă a acceptat, și nu putea să nu accepte, că valorificarea clasicilor constituie o parte integrantă a culturii socialiste, prevenea în același timp — după cum am mai arătat-o că LEF-ul va lupta cu toate puterile sale « împotriva transmutării metodelor de lucru ale celor morți în arta de astăzi. »

Futuriștii cereau apropierea maximă a artei de viață, de realitate denunțând impostura estetică ca un mijloc de a masca neaderența autorilor la realitatea, câteodată brutală, a epocii revoluționare. Și acestui principiu Maiakovski i-a rămas fidel până la moarte, apostrofându-i chiar în ultima sa operă fundamentală (*În gura mare*) pe amatorii de poetice nimicuri cu iz liric.

În sfârșit tot futuriștii susțineau că eficiența poeziei se află într-o dependență directă de modul de folosire a cuvîntului, că numai folosirea într-un anumit sens al limbii conferă unui text dreptul de a fi considerat poetic. Dînd la o parte absolutizările și exagerările inerente polemicii, Maiakovski a apărut întotdeauna și acest principiu, evidențiind pregnant simbolurile lui rațional. « Nu se poate acorda producției, așa-numitei prelucrări tehnice un scop de sine stătător, spune el în *Cum se fac versurile?* — însă tocmai această producție face ca opera poetică să fie utilizabilă. » Nimeni, poate, în afară de Maiakovski n-a insistat cu atîta perseverență asupra ideii că poezia e *munca asupra cuvîntului*, că poezia începe doar din momentul în care această muncă se soldează cu descoperiri, cu înnoiri radicale, anihilatoare ale practicii vechi. În cazul lui Maiakovski dominantă nu e « preluarea » tradiției — pe care a cunoscut-o ca nimeni altul, — ci cutezanța de a renunța la o serie de principii considerate intangibile. Și în primul rînd la considerarea limbii ca a unui *dat*, format, codificat pe baza unor reguli statornice. În contestarea categorică a acestui conservatorism lingvistic rezidă unul din marile merite ale lui Maiakovski, nu doar în fața poeziei ruse, dar și a celei universale. Și, poate, tocmai datorită cutezanței cu care a revoluționat, în spiritul experiențelor futuriste, și limba poetică, și poezia însăși, și versificația, Maiakovski a și putut deveni cel mai expresiv poet al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Prin întreaga sa activitate multilaterală, dar mai ales prin opera sa, Maiakovski a dovedit că limba ca mijloc de comunicare și limba ca material al poeziei sînt, vorbind în termeni structurali, niște « mulțimi » diferite, deși alcătuite din aceleași componente, din care cauză ceea ce e normal, just și necesar în limba curentă, devine anormal, nejust și stingheritor în limba poetică. Tocmai pentru că în epoca noastră — și ideea aceasta a fost deosebit de scumpă lui Maiakovski — limba e chemată să exprime nemijlocit un mărț conținut revoluționar, ea trebuie să capete o plasticitate, o maleabilitate și o permeabilitate necunoscute în nici o altă epocă.

Evident, creația lui Maiakovski nu poate fi redusă la experiența futurismului, dar ea o continuă, ca pe un fruct necopt, poate ciudat, căruia însă geniul poetului i-a distilat esența. Activitatea acestei experiențe trăiește și o simți mereu, cum nu poți să nu simți mirosul trandafirului sălbatic în parfumurile domestice, fabricate după rețete savante.

MIHAI NOVICOV

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

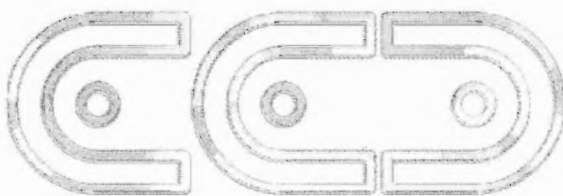
PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOBEAUA
KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

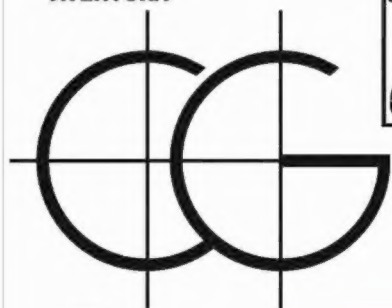
de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

